

รายงานการวิจัย

แผนการวิจัย เรื่อง

ชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืน
ในพื้นที่อีสานใต้

Buddhist Agriculturist Communities and Sustainable Commercial
Timber Growing Management in Southern Isan

โดย

พระมหาคำพันธ์ ปากโร, ผศ.ดร.

พระครูวุฒิธรรมบัณฑิต, รศ.ดร.

ผศ.สมนึก จันทร์โสภา

นายประยงค์ ศรีไชย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU 65011

รายงานการวิจัย

แผนการวิจัย เรื่อง

ชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืน
ในพื้นที่อีสานใต้

Buddhist Agriculturist Communities and Sustainable Commercial
Timber Growing Management in Southern Isan

โดย

พระมหาคำพันธ์ ปากโร, ผศ.ดร.

พระครูวุฒิธรรมบัณฑิต, รศ.ดร.

ผศ.สมนึก จันทร์โสภา

นายประยงค์ ศรีไชย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU 65011

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Research Program

Buddhist Agriculturist Communities and Sustainable Commercial Timber
Growing Management in Southern Isan

By

Phramaha Kampun Paphakaro, Asst. Prof. Dr.

Phrakhru Wutthidhampandit, Assoc. Prof. Dr.

Asst. Prof. Somnook Chandsoda

Mr. Prayong Sornchai

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubonratchathani Campus

B.E. 2565

Research Plan Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU 65011

(Copyright By Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย	: ชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้
ผู้วิจัย	: พระมหาคำพันธ์ ปภากรโร,ผศ.,ดร. และคณะ
ส่วนงาน	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
ปีงบประมาณ	: ๒๕๖๕
ทุนอุดหนุนการวิจัย	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

แผนงานวิจัยเรื่อง “ชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้” ประกอบด้วย ๓ โครงการ ดังนี้ ๑) ศึกษาการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ ๒) สร้างรูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ ๓) สร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลประกอบด้วยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม กลุ่มเป้าหมายจำนวน ๔๗ คน ประกอบด้วยเกษตรกรผู้ปลูกป่า ผู้ทรงคุณวุฒิระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น นักวิชาการและปราชญ์ชุมชนในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ และยโสธร แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ในเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายผลตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์การวิจัย ผลการวิจัยพบว่า

๑) ศึกษาการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ (๑) ปัจจัยสำคัญของการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ ประกอบด้วย สิทธิในที่ดิน กฎหมายรองรับสิทธิการตัดไม้และทำไม้ การคัดเลือกพันธุ์ไม้ การเตรียมดิน ระบบน้ำและการปลูก การคัดเลือกพืชเศรษฐกิจหมุนเวียนผสมผสาน โดยใช้หลักพระพุทธศาสนาได้แก่ หลักการพึ่งพากันของสรรพสิ่งและหลักความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและชุมชน (๒) ปัจจัยสำคัญในการจัดการป่าชุมชน ประกอบด้วย เอกสารสิทธิที่ดินและหนังสือสำคัญของทางราชการ กฎระเบียบของชุมชนในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่า การแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก ตลอดจนหลักพระพุทธศาสนาว่าด้วยความพร้อมเพรียงและความเมตตาในพระพุทธศาสนา

๒) รูปแบบการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ แยกออกได้ ๓ รูปแบบ ประกอบด้วย การปลูกไม้มีค่าแซมด้วยพืชเศรษฐกิจยืนต้นที่เก็บผลผลิตได้ทุกปี การปลูกไม้มีค่าพร้อมกับเพาะเชื้อเห็ดและปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ในแปลงเดียวกัน และ การปลูกไม้มีค่าแซมด้วยพืชเศรษฐกิจหมุนเวียนตามฤดูกาล ด้วยเหตุที่พื้นที่ปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกรมีอยู่จำกัด เกษตรกรจึงปลูกป่าในเชิงการเกษตรเพื่อยังชีพมากกว่าการเกษตรเชิงพาณิชย์ สำหรับการดูแลป่าชุมชน มีคณะกรรมการป่าชุมชนดูแลป่าตามเอกสารสิทธิและหนังสือสำคัญ ได้แก่ พ.ร.บ. ป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง และ น.ส.๓ การรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าได้ใช้หลักกฎหมายหลักพระพุทธศาสนาว่าด้วยความพร้อมเพรียงและความเมตตาตลอดทั้งหลักความเชื่อทางจิตวิญญาณและความเข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่งในป่า

๓) เครือข่ายการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ (๑) เครือข่ายที่มีอยู่แล้วก่อนแผนงานวิจัย ได้แก่ เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ และเครือข่ายคณะกรรมการป่าชุมชนแบบไม่เป็นทางการ (๒)

เครือข่ายที่เกิดจากแผนงานวิจัย โดยชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษและยโสธร ได้ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ลงนามบันทึกความร่วมมือสร้างเครือข่ายการปลูกป่าเชิงพาณิชย์เพื่อส่งเสริมความร่วมมือการจัดการปลูกป่าอย่างยั่งยืน (๓) มาตรการหนุนเสริมเครือข่ายเกษตรกรรมและคณะกรรมการป่าชุมชนในด้านกฎหมายและการตลาดให้สอดคล้องกับประชาคมโลกในการส่งเสริมผลิตผลที่มีได้เกิดจากการทำลายป่าหรือความหลากหลายทางชีวภาพ

คำสำคัญ : การจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืน; ชุมชนพุทธเกษตร; พื้นที่อีสานใต้

Abstract

This research plan titled “Buddhist Agriculturist Communities and Sustainable Commercial Timber Growing Management in Southern Isan” included 3 projects as the followings: 1) A Study on Commercial Timber Growing Management of Buddhist Agriculturist Communities in Southern Isan; 2) Model Creation of Sustainable Commercial Timber Growing of Buddhist Agriculturist Communities in Southern Isan; 3) Network Creation of Sustainable Commercial Timber Growing Management of Buddhist Agriculturist Communities in Southern Isan. It was qualitative research. The tools used for gathering data included documents, in-depth interview, and observation. The target groups of 47 persons were agriculturists, provincial and local experts, academicians, and community sages in Ubon Ratchathani, Si Sa Ket and Yasothon Provinces. The gathered data were qualitatively analyzed and synthesized for describing the results as specified in the research objectives. Findings of this research were as follows:

1. The Study on Commercial Timber Growing Management: (1) The crucial factors of commercial timber growing included: the land title deeds, the laws for timber harvesting and processing, selection of seedlings, preparation of soil, water system and planting, and selection of mixed short-term economic plants. The applied Buddhist principles included natural interdependency of things and the relationships among family and community members. (2) The crucial factors in community forest management included: the land title deeds and official documents of the government; the community rules and regulations in maintaining and utilizing the forest; the cooperation from external agencies; and the Buddhist principles of unity and loving-kindness.

2. The model of timber growing of agriculturists included 3 types: growing timbers integrated with other annual economic plants; growing timbers integrated with mushroom growing and animal pasture planting; and timber growing with seasonal rotation economic plants. According to the limited size of land, the agriculturists grew timbers as subsistence

economy rather than commercial economy. For the community forest conservation, the community forest committees followed the land title deeds and official documents including: the Community Forest Act 2562 B.E.; public land certificates; and land title deeds. The conservation and utilization of community forests included the rule of laws, the Buddhist principles of unity and loving kindness, the spiritual beliefs, and the understanding of natural interdependency of things in the forests.

3. Regarding the Network of Sustainable Commercial Timber Growing: (1) The networks existed before this research included community enterprise network, organic farming network, and informal networks among various community forest committees; (2) A network created through this research by the cooperation of Buddhist agriculturist communities in Ubon Ratchathani, Si Sa Ket and Yasothon Provinces and the representatives of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubon Ratchathani Campus. A memorandum of understanding (MOU) was signed by all parties for cooperation in sustainable commercial timber growing; (3) Network enhancement measures for agriculturists and community forest committees specially in laws and marketing in accordance with international community in promotion of products that do not cause deterioration of natural forests and biodiversity.

Keywords: Sustainable Commercial Timber Growing Management; Buddhist Agriculturist Communities; Southern Isan

กิตติกรรมประกาศ

แผนงานวิจัยเรื่อง “ชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้” ประกอบด้วยแผนงานย่อย ๓ โครงการ ดังนี้ ๑) ศึกษาการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ ๒) สร้างรูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ ๓) สร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ โดยมีพระมหาคำพันธ์ ปากโร,ผศ.ดร. เป็นหัวหน้าแผนงาน การวิจัยฉบับนี้ สำเร็จได้เป็นอย่างดี ทางคณะผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณในความเมตตาของพระเดชพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้ทรงคุณวุฒิ และคณะทำงานของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการให้คำปรึกษาในการทำงานวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จด้วยดี

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ พระครูกิตติคุณโสภณ รองอธิการบดีวิทยาเขตอุบลราชธานี ผู้บริหารคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ วิทยาเขตอุบลราชธานี ที่ได้ให้คำแนะนำในการดำเนินการวิจัย จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

คุณค่าและประโยชน์ของโครงการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยขอถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และน้อมบูชาคุณถวายแด่บูรพาจารย์ ขอถวายแด่ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและมหาวิทยาลัยทุกๆ ท่าน และขอมอบเป็นกตเวทิตาแด่บิดามารดาและบูรพาจารย์ทุกท่าน

พระมหาคำพันธ์ ปากโร,ผศ.,ดร. และคณะ
มีนาคม ๒๕๖๖

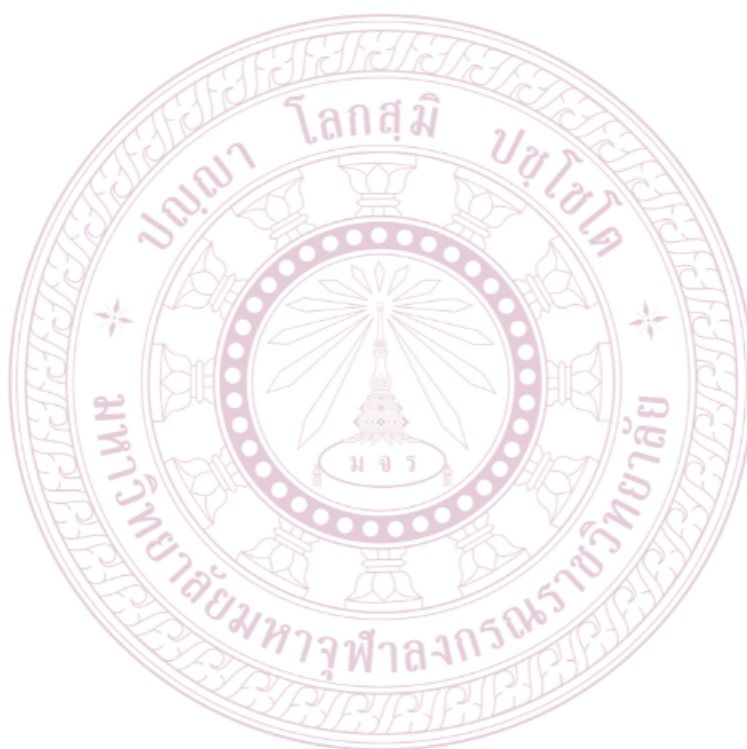
สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ณ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนภาพประกอบ.....	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๓
๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย.....	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๙
๒.๑ พระราชบัญญัติป่าไม้ ปี ๒๕๖๒.....	๙
๒.๒ แนวคิดป่าชุมชน.....	๑๒
๒.๓ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้.....	๑๗
๒.๔ เกษตรเชิงพาณิชย์.....	๑๙
๒.๕ บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๒๗
๒.๖ สรุปผลจากการศึกษาเอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๑
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๔๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๔๓
๓.๒ พื้นที่การวิจัย.....	๔๔
๓.๓ ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย.....	๔๙
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๔๙
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๔๙
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๕๐
๓.๗ การนำเสนอผลการวิจัย.....	๕๐
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๕๑
๔.๑ ผลการศึกษาสภาพการจัดการป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้.....	๕๑

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ ๑ ประเภทของเอกสารสิทธิ.....	๑๑
ตารางที่ ๒ ชนิดไม้ยืนต้นเศรษฐกิจ.....	๔๕
ตารางที่ ๓ แสดงเอกสารสิทธิที่ดิน.....	๕๔
ตารางที่ ๔ แสดงประเภทไม้มีค่า.....	๕๘

สารบัญแผนภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
ภาพประกอบที่ ๑ ภาพป่าของนายอานนท์ พงพิทักษ์.....	๖๐
ภาพประกอบที่ ๒ ภาพป่าชุมชนกุดเสลา/ดงใหญ่วังอ้อ.....	๖๑
ภาพประกอบที่ ๓ ภาพป่าของนางรุ่งนภา กงชุย.....	๖๕
ภาพประกอบที่ ๔ ภาพป่าของนางรำไพ สุกโคตร.....	๖๖
ภาพประกอบที่ ๕ ภาพป่าของนายบุญหลาย ผลจันทร์.....	๖๕
ภาพประกอบที่ ๖ ภาพป่าของนางหนูลำพัน วรวงศ์.....	๗๑
ภาพประกอบที่ ๖ ภาพจัดเสวนาฯ/พิธีลงนามสร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์.๗๖	

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าไม้และชุมชนมีพัฒนาการมาตั้งแต่ยุคที่ชุมชนอยู่ร่วมกับป่า และต่อมาเป็นยุคที่มองชุมชนว่าเป็นผู้บุกรุกและทำลายป่าโดยแยกชุมชนออกจากป่า และท้ายที่สุดในปัจจุบันที่เป็นยุคที่หันกลับมาดึงชุมชนให้เข้าร่วมดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่า ดังล่าสุดได้มีพระราชบัญญัติป่าไม้ ฉบับที่ 8 พ.ศ.2562 มาตรา 7 บัญญัติว่าไม้ชนิดใดที่ขึ้นในป่าจะเป็นไม้หวงห้ามประเภทใด ให้กำหนดโดยพระราชกฤษฎีกา สำหรับไม้ทุกชนิดที่ขึ้นในที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองตามประมวลกฎหมายที่ดิน ไม่เป็นไม้หวงห้าม หรือไม้ที่ปลูกขึ้นในที่ดินที่ได้รับอนุญาตให้ทำประโยชน์ตามประเภทหนังสือแสดงสิทธิที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี ให้ถือว่าไม่เป็นไม้หวงห้าม¹ พระราชบัญญัตินี้ได้เปิดช่องทางให้ประชาชนใช้ประโยชน์จากป่าไม้ กล่าวคือการให้ไม้ทุกชนิด ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือจากการปลูกในที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์ถูกต้องไม่เป็นไม้หวงห้ามอีกต่อไป

สำหรับแผนการวิจัยชุดนี้ ได้มุ่งศึกษาการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ 3 จังหวัด ประกอบด้วย อุบลราชธานี ศรีสะเกษ และยโสธร เพื่อนำไปสู่การหารูปแบบและสร้างเครือข่ายในการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ 3 จังหวัด ประกอบด้วย อุบลราชธานี ศรีสะเกษ และยโสธร ในโครงการวิจัยย่อยที่ 1, 2 และ 3 ต่อไป

โดยหลักสำคัญของพระราชบัญญัติป่าไม้ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2562 ดังกล่าว มุ่งหวังให้การทำไม้ การเคลื่อนย้าย หรือการส่งเสริมอุตสาหกรรมและการใช้ประโยชน์จากไม้หวงห้าม ไม้มีค่า สามารถทำได้ง่ายขึ้น เพื่อเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลานานในการส่งเสริมการปลูกไม้มีค่า เนื่องจากกฎหมายเดิมได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อป้องกันรักษาไม้มีค่าที่อยู่ในป่า จึงเป็นอุปสรรคในการดำเนินการส่งเสริมการปลูก และใช้ประโยชน์จากไม้มีค่า เช่น ไม้สัก ที่เคยมีการส่งเสริมการปลูกมานานหลายสิบปี แต่เกษตรกรผู้ปลูก ไม่สามารถตัดมาใช้ประโยชน์ได้ด้วยเหตุแห่งข้อกฎหมาย ดังนั้นพระราชบัญญัติป่าไม้ฉบับใหม่นี้ จึงมีการแก้ไข เพิ่มเติมเพื่อเปิดทางให้การทำไม้ง่ายขึ้น โดยการส่งเสริมการปลูกไม้มีค่าเพื่อนำมาใช้ประโยชน์มากขึ้น² จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัตินี้ได้เปิดช่องทางให้ประชาชนใช้ประโยชน์จากป่าไม้ กล่าวคือการให้ไม้ทุกชนิดที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือจากการปลูกในที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์ถูกต้องไม่เป็นไม้หวงห้ามอีกต่อไปโดยประชาชนผู้เป็นเจ้าของสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้

¹ ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติป่าไม้ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2562 มาตรา 7, หน้า 107 เล่ม 136 ตอนที่ 50 ก 16 เมษายน 2562

² Suthee C.,ทำความเข้าใจ พ.ร.บ. ป่าไม้ ปี 62 ปลูกได้ ตัดได้ แต่ก็ไม่ง่ายอย่างที่คิด, 18 เมษายน 2562, <https://news.mthai.com/general-news/723๙14.html>

การปลูกป่าหรือการใช้ประโยชน์จากป่าทั้งด้วยหลักกฎหมายและหลักความสมดุลตามธรรมชาติ ดังกล่าวจะมีส่วนช่วยให้ชุมชนพุทธเกษตรและเกษตรกรรายย่อย ได้มีโอกาสสร้างเสริมรายได้จากการปลูกป่าเพื่อการค้าหรือเชิงพาณิชย์เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนโดยเฉพาะในพื้นที่อีสานใต้ แม้ว่าพระราชบัญญัติป่าไม้ฉบับใหม่ จะเปิดทางให้มีการทำไม้มีค่าได้สะดวกมากขึ้น มีการลดหย่อนผ่อนคลายเป็นพิเศษมากขึ้น แต่ยังคงมีอุปสรรคในกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งคงต้องให้เวลากับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการผ่อนคลายเป็นพิเศษมากขึ้น ข้อยกเว้นต่างๆ เพิ่มเติม อย่างไรก็ตาม พัฒนาการของกฎหมายที่ใช้เวลาจะมีความสอดคล้องกับการริเริ่มสร้างสรรค์การปลูกป่าที่ต้องใช้ระยะเวลาในการเติบโต อย่างน้อยที่สุด การแก้ไขพระราชบัญญัติป่าไม้ ปี พ.ศ. 2562 นี้ถือว่าเป็นพัฒนาการหนึ่งของการส่งเสริมอุตสาหกรรมป่าไม้ของชุมชนหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการปลูกป่าเพื่อการค้าหรือเชิงพาณิชย์ให้ก้าวหน้าทัดเทียมกับต่างประเทศอย่างจริงจังมากขึ้น

³ Darlington, Susan M., **Buddhist Integration of Forest and Farm in Northern Thailand**, 2016, pp1-13 <http://www.mdpi.com/journal/religions>

³ Darlington, Susan M., **Buddhist Integration of Forest and Farm in Northern Thailand**, 2016, pp1-13 <http://www.mdpi.com/journal/religions>

แปรรูปไม้ การพัฒนาศักยภาพองค์กรและสถาบันของชุมชน การปรับปรุงกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการปลูกป่าชุมชนเชิงพาณิชย์ ตลอดจนนโยบายของรัฐที่เอื้อประโยชน์ต่อการจัดการป่าไม้ของชุมชน

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้
2. เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้
3. เพื่อสร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

1.3 ปัญหาการวิจัย

1. การจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้เป็นอย่างไร
2. การสร้างรูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้เป็นอย่างไร
3. การสร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้เป็นอย่างไร

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การปลูกป่าเชิงพาณิชย์นับเป็นเรื่องใหม่ของชุมชนวิถีพุทธ เพื่อเตรียมความพร้อมให้เกษตรกรไทยสามารถปลูกป่าเชิงพาณิชย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องศึกษาข้อมูลสำคัญ ดังนี้

(1) ระบบการสร้างความมั่นคงด้านการถือครองที่ดิน

- การมีสิทธิครอบครองหรือสิทธิทำกินของชุมชนและเกษตรกรรายย่อย โดยมีอาณาเขตชัดเจนและถูกต้องตามกฎหมาย

(2) การได้รับการสนับสนุนจากภายนอก

- การสนับสนุนแหล่งทุน แหล่งสินเชื่อ การประกันการลงทุน และทักษะทางวิชาการและเทคโนโลยีการจัดการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์

(3) โครงสร้างกฎหมายและนโยบายที่เอื้ออำนวย

- นโยบายทางการเมืองที่เอื้อประโยชน์ต่อการจัดการป่าไม้ของชุมชน โดยปลอดจากอิทธิพลการครอบงำของนักการเมืองและธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดใหญ่
- โครงสร้างทางสถาบัน หน่วยงานและกฎหมายที่เหมาะสม
- การปรับปรุงกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะการออกใบอนุญาตจากเจ้าหน้าที่หลายฝ่ายหลายระดับ

(4) ระบบการปลูกและการจัดการ

- การคัดเลือกประเภทของไม้ที่ปลูก การเพาะพันธุ์กล้าไม้ การปลูกป่าเชิงพาณิชย์ควบคู่กับการพัฒนาเกษตรเลี้ยงชีพแบบยั่งยืน เกษตรอินทรีย์ ระบบการปลูกและการดูแลความหลากหลายทางชีวภาพ ที่รักษาความสมดุลและพึ่งพาซึ่งกันและกันของธรรมชาติตามแนวคิดเชิงพุทธที่เรียกว่าอหิ่ปปัจจยตา

(5) การมีตลาดพร้อมรองรับผลผลิตจากป่าไม้

- การปลูกป่าเชิงพาณิชย์หรือวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่มีวัตถุประสงค์ในทางเศรษฐกิจ
- การส่งเสริมเครือข่ายเชื่อมโยงผลผลิตจากการปลูกป่าที่เป็นไม้และไม้ใช้ไม้ กับการขับเคลื่อนทางการตลาด โดยเฉพาะข้อมูลการตลาดและการเข้าถึงตลาด
- การพัฒนาต่อยอดมูลค่าผลผลิตจากเนื้อไม้ที่เป็นผลผลิต โดยเฉพาะเทคโนโลยีพัฒนาห่วงโซ่การแปรรูป
- การพัฒนาสร้างสรรค์สู่วิสาหกิจอื่นที่เชื่อมโยงจากห่วงโซ่การแปรรูป
- การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานคมนาคมขนส่งเพื่อเชื่อมโยงชุมชนที่เป็นแหล่งผลิตและตลาด

(6) ธุรกิจและธรรมาภิบาลและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสมาชิกสมาคมปลูกป่าเชิงพาณิชย์

- การพัฒนาศักยภาพในเชิงองค์การและสถาบันในส่วนขององค์กรส่วนท้องถิ่นและในส่วน of ชุมชนในรูปแบบของกลุ่ม สมาคม หรือสหกรณ์ รวมถึงการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะสื่อสังคม
- ศักยภาพในการทำแผนธุรกิจ การจัดระบบธุรกิจ และธรรมาภิบาล โดยเฉพาะความโปร่งใสของข้อมูล การเงิน และความเป็นไปได้ทางการเงิน ในการจัดการปลูกป่าของชุมชนพุทธเกษตรและเกษตรกรรายย่อย ซึ่งเป็นการใช้หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธในการจัดการธุรกิจ

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

จังหวัด	พื้นที่เป้าหมาย
อุบลราชธานี	ป่าชุมชนบ้านป่าเลา บ้านป่าเลา หมู่ที่ 6 และป่าชุมชนป่าช้าบ้านห้วยเตือ หมู่ที่ 7 ตำบลโนนก่อ อำเภอสิรินธร
	ป่าเอกชน ของนางทา จันพิริกษ์ หมู่ 3 ตำบลคำเขื่อนแก้ว และ นายบุญเกิด ชินธ์สวัสดิ์ หมู่ 9 ตำบลโนนก่อ อำเภอสิรินธร
ศรีสะเกษ	ป่าชุมชนฝั่งขวาห้วยชะยูง บ้านทุ่งสว่าง หมู่ 6 และบ้านนารังกา หมู่ที่ 15 ตำบลกุดเสลา อำเภอกันทรลักษ์
	ป่าเอกชน นายสมัย ถือเครือ หมู่ 2 ตำบลละลาย และ นางจันทร์เพ็ญ ใจคำ หมู่ 2 ตำบลละลาย อำเภอกันทรลักษ์
ยโสธร	ป่าชุมชนบ้านโนนแดง หมู่ 8 ตำบลห้องแซง และบ้านห้องคลอง หมู่ 3 ตำบลห้องแซง อำเภอลำดวน

	ป่าเอกชน นางสาวรณนา สุรพรม หมู่ 3 นายนิวัฒน์ สวาทดี หมู่ 7 ตำบลศรีแก้ว อำเภอเลิงนกทา
--	---

1.4.3 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเอกสาร (Documentary Study) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้ โดยมีประชากรและกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

(1) การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ และยโสธร รวม 3 จังหวัด จำนวน 15 คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

(2) สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกป่า 3 จังหวัดๆ ละ 12 คน รวมทั้งสิ้น 3 จังหวัด จำนวน 36 คน โดยใช้เทคนิคการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

(3) จัดสนมนารายกลุ่ม (Focus group) เพื่อเกี่ยวกับจัดการปลูกป่า สร้างรูปแบบ และเครือข่ายการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้ สรุปสภาพ ปัญหา และปัจจัยสำคัญ ในการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ แล้วนำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาและสรุปผล

1.5 นิยามศัพท์ในการวิจัย

ป่าชุมชน หมายถึง พื้นที่ป่าไม้ที่ได้รับการจัดการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชนและองค์กรชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

การจัดการป่าชุมชน หมายถึง กระบวนการในการเข้าถึง ใช้ จัดการ และดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ตามข้อตกลงขององค์กรชุมชนที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็น รูปแบบการปกครอง ระบบกฎหมาย และระบบการลงโทษ เช่นเดียวกับการมีกลไกสำหรับการมีส่วนร่วมตลอดทั้งการบางปันผลได้ผลเสียร่วมกัน

การปลูกป่าเชิงพาณิชย์ หมายถึง หน่วยย่อยของชุมชนท้องถิ่นที่ปลูกป่าเพื่อแสวงหากำไร โดยรับผิดชอบในการจัดการ ทั้งในด้านการผลิต การแปรรูป การค้าไม้และผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่ไม้

ชุมชนพุทธเกษตร หมายถึง การทำเกษตรที่ชุมชนปฏิบัติกัน เป็นการทำเกษตรในชีวิตประจำวัน ทำเกษตรเพื่อตอบสนองต่อการอุปโภคและบริโภคภายในชุมชน เป็นการทำเกษตรโดยใช้หลักพุทธธรรม เทคโนโลยี นิเวศวิทยาที่เน้นความสมดุลของธรรมชาติ เศรษฐกิจชุมชนและวัฒนธรรมมาประสานเชื่อมโยงกัน และมีการมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจเพื่อนำไปสู่การพัฒนาเกษตรกรรมแบบพึ่งพาตนเอง

พุทธเกษตรกรรม หมายถึง การทำเกษตรที่ชุมชนปฏิบัติกัน เป็นการทำเกษตรในชีวิตประจำวัน ทำเกษตรเพื่อตอบสนองต่อการอุปโภคและบริโภคภายในชุมชน เป็นการทำเกษตรกรรมโดยนำหลักธรรม

เทคโนโลยี นิเวศวิทยาที่เน้นความสมดุลของธรรมชาติ เศรษฐกิจชุมชนและวัฒนธรรมมาเชื่อมโยงกัน และมีการมุ่งเน้นการพัฒนาทางด้านจิตใจเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง

พุทธเกษตร หมายถึง การปลูกป่าเชิงพาณิชย์ตามหลักพุทธเกษตรที่มีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการเกษตรไปสู่การเกษตรแนวพุทธมีความสมดุลในธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อม มีการผสมผสานนวัตกรรมร่วมกับเกษตรแนวพุทธก่อให้เกิดดุลยภาพความยั่งยืนด้านคุณภาพชีวิต สังคม และวัฒนธรรม ทั้งกายภาพ ชีวภาพและจิตวิญญาณ เป็นวิธีการปฏิบัติที่เรียบง่าย เป็นแบบอย่างบูรณาการการเรียนรู้ร่วมกัน โดยประสานการทำงานให้เกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย ตลอดจนเป็นการพัฒนาคนพร้อมๆ กับการพัฒนาเศรษฐกิจ

อีสานใต้ หมายถึง ชุมชนพุทธเกษตรที่มีการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืน โดยมีเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ และการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์เครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้ ประกอบด้วยจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดยโสธร

1.6 กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 ประโยชน์กับวงวิชาการ

แผนงานวิจัยนี้ จะได้เอกสารผลงานทางวิชาการ เช่น รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ 3 เล่ม และบทความวิจัย 3 เรื่อง และสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในกระบวนการเรียนการสอนในสถานศึกษาระดับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ยังสามารถนำผลการวิจัยไป เป็นฐานข้อมูลอ้างอิงในทางวิชาการ ตลอดจนการเผยแพร่ผลการวิจัยเชิงวิชาการในการประชุมระดับชาติและระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัย หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ตลอดจนทั้งเผยแพร่ต่อสาธารณะในเชิงประจักษ์ รวมถึงการนำผลงานวิจัยไปวิจัยต่อยอดสู่การเสริมสร้างนวัตกรรมและเทคโนโลยีการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

1.7.2 ประโยชน์กับชุมชนและสังคม

แผนงานวิจัยนี้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม โดยการขยายผลจากพื้นที่เป้าหมายการวิจัยไปสู่ชุมชนอื่น ในด้านศักยภาพในการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ การวางแผนและการจัดการธุรกิจการต่อยอดจากการแปรรูปเนื้อไม้ ไปเป็นผลิตภัณฑ์อื่น การยกระดับรายได้จากการปลูกป่าเชิงพาณิชย์และยกระดับการครองชีพ

1.7.3 ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจการเพิ่มศักยภาพการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ ได้แก่ พัฒนาการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ การพัฒนาต่อยอดจากผลผลิตที่เป็นไม้เพื่อแปรรูปไปสู่ผลิตภัณฑ์หรือวิสาหกิจอื่นและเสริมสร้างความมั่นคงด้านรายได้และยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกร

1.7.4 ประโยชน์เชิงนโยบาย

แผนงานวิจัยนี้ เป็นการบูรณาการแนวทาง รูปแบบและเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ที่สนองนโยบายเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดังปรากฏในพระราชบัญญัติป่าไม้ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2562 ที่ให้โอกาสประชาชนในการทำไม้ การเคลื่อนย้าย หรือการส่งเสริมอุตสาหกรรมและการใช้ประโยชน์จากไม้หวงห้ามในเชิงพาณิชย์ได้ ซึ่งถือว่าเป็นพัฒนาการหนึ่งของการส่งเสริมอุตสาหกรรมป่าไม้ของชุมชนหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการปลูกป่าเพื่อการค้าหรือเชิงพาณิชย์ ผลงานวิจัยนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงนโยบายในหลายด้าน นับตั้งแต่ กรรมสิทธิ์ในที่ดิน การคัดเลือกประเภทไม้ที่ปลูก ระบบการปลูกและการดูแลที่รักษาความสมดุลและพึ่งพาซึ่งกันและกันของธรรมชาติ การสนับสนุนแหล่งทุนและทักษะทางวิชาการ การทำแผนและการจัดระบบธุรกิจ การส่งเสริมเครือข่ายเชื่อมโยงผลผลิตกับตลาด การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานคมนาคมขนส่ง การพัฒนาต่อยอดห่วงโซ่การแปรรูปไม้ การพัฒนาศักยภาพองค์กรและสถาบันของชุมชน การปรับปรุงกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการปลูกป่าชุมชนเชิงพาณิชย์ ตลอดจนทั้งนโยบายของรัฐที่เอื้อประโยชน์ต่อการจัดการป่าไม้ของชุมชน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเรื่องชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้ ได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังนี้

- 2.1 พระราชบัญญัติป่าไม้ ปี 2562
- 2.2 แนวคิดป่าชุมชน
- 2.3 แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้
- 2.4 แนวคิดเกษตรเชิงพาณิชย์
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 พระราชบัญญัติป่าไม้ ปี 2562

กฎหมายเดิมระบุว่า “ไม่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจบางชนิด ได้แก่ ไม้สัก ไม้ยาง ไม้ชิงชัน ไม้เก็ดแดง ไม้โอเม้ง ไม้พยางเคลบ ไม้กระพี้ ไม้แดงจีน ไม้ชะยูง ไม้ซิก ไม้กระซิก ไม้กระซิบ ไม้พะยุง ไม้หมากพลูดักแดน ไม้กระพี้เขาควาย ไม้เก็ดดำ ไม้โอเฒ่า ไม้เก็ดเขาควาย ไม่ว่าจะขึ้นอยู่ในที่ใดก็ตามในราชอาณาจักร ถือเป็นไม้หวงห้ามทั้งสิ้น” แต่กฎหมายใหม่ได้ปรับแก้กฎหมายเดิมเป็น “ไม้ทุกชนิดที่ขึ้นในที่ดินมีกรรมสิทธิ์ หรือสิทธิครอบครองตามประมวลกฎหมายที่ดิน ไม่เป็นไม้หวงห้าม” ดังนั้น การทำไม้โดยเฉพาะไม่มีค่า ไม่ต้องยื่นเรื่องขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่อีกต่อไป หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า กฎหมายใหม่นี้ได้ยกเลิกข้อกำหนดไม้หวงห้ามในที่ดินกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองตามประมวลกฎหมายที่ดินโดยควบคุมเฉพาะไม้ในป่าเท่านั้น แต่ไม้ในที่ดินตามหนังสือแสดงสิทธิในที่ดินตามประมวลกฎหมายที่ดิน ที่ดินในสิทธิครอบครองสามารถตัดไปใช้ประโยชน์ได้ ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนปลูกและตัดไม้ได้สะดวก ผลของการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายฉบับนี้ จะส่งผลให้ประชาชนมีรายได้ที่มั่นคงจากการประกอบอาชีพทำไม้จากการปลูกป่าเศรษฐกิจซึ่งจะส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้น⁴

หลักสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับใหม่ มุ่งหวังให้การทำไม้ การเคลื่อนย้าย หรือการส่งเสริมอุตสาหกรรมและการใช้ประโยชน์จากไม้หวงห้าม ไม่มีค่า สามารถทำได้ง่ายขึ้น เพื่อเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นมานานในการส่งเสริมการปลูกไม้มีค่า เนื่องจากพระราชบัญญัติป่าไม้ฉบับเก่านั้น ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการป้องกันรักษาไม้มีค่าที่อยู่ในป่าเป็นหลักจึงเป็นอุปสรรคในการดำเนินการส่งเสริมการปลูกและใช้ประโยชน์จากไม้มีค่า เช่น ไม้สัก ที่เคยมีการส่งเสริมการปลูกมานานแต่เกษตรกรผู้ปลูกไม่สามารถตัดมาใช้ประโยชน์ได้

⁴ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐฉบับพิมพ์, ปลดล็อก! ตัด "ไม้หวงห้าม" ที่ดินตัวเอง, 18 กุมภาพันธ์ 2562,

เนื่องจากข้อกฎหมาย พระราชบัญญัติป่าไม้ฉบับใหม่ได้แก้ไขเพิ่มเติมเพื่อเปิดทางให้การทำไม้ง่ายขึ้น ส่งเสริมการปลูกไม้มีค่าเพื่อนำมาใช้ประโยชน์มากขึ้น

โดยใจความของมาตรา 7 ข้างต้น คือการให้ไม้ทุกชนิดที่ปลูกในดินที่มีกรรมสิทธิ์ถูกต้องไม่เป็นไม้หวงห้ามอีกต่อไป ประชาชนผู้เป็นเจ้าของสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ แต่ไม้เหล่านั้นจะต้องเกิดหรือปลูกขึ้นใน “ที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์” หรือ “สิทธิครอบครอง” หรือ “ปลูกขึ้นในที่ดินที่ได้รับอนุญาต”

- **ที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์** หมายถึงที่ดินที่มี โฉนดที่ดิน โฉนดตราจอง โฉนดแผนที่ น.ส.3 น.ส.3 ก.น.ส.2 ส.ค.1 ใบไต่สวนหรือใบนำ ใบเยียบย่ำ หมายความว่าบุคคลที่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินดังกล่าวสามารถนำไม้ที่ปลูกหรือเกิดขึ้นเองมาใช้ประโยชน์ได้

- **ที่ดินที่ได้รับอนุญาต** หมายถึงที่ดินประเภทอื่นๆ เช่น ส.ป.ก. ส.ท.ก. ค.ท.ช. ที่ราชพัสดุ นิคมสหกรณ์ ฯลฯ ซึ่งพื้นที่เหล่านี้เป็นที่ดินของรัฐ บางส่วนเป็นพื้นที่ป่าไม้ ประชาชนได้รับอนุญาตเข้าใช้ประโยชน์ในที่ดินดังกล่าว ดังนั้น ไม้หวงห้ามต่างๆ ที่จะนำมาใช้ประโยชน์นั้น จะต้อง “ปลูกขึ้นเอง” เช่น หากเกษตรกรได้รับอนุญาตให้ทำกินในพื้นที่ราชพัสดุ เมื่อเข้าใช้ประโยชน์แล้ว มีการ “ปลูกไม้สัก” ไว้ใช้งานเอง กรณีนี้ **ไม่ถือเป็นไม้หวงห้าม**

แม้กฎหมายจะอนุญาตให้ทำไม้ที่ขึ้นหรือปลูกในที่ดินกรรมสิทธิ์ โดยไม่ถือว่าเป็นไม้หวงห้าม สามารถใช้ประโยชน์ได้ แต่หากต้องการทำเพื่อการค้าหรือการส่งออก ยังมีข้อกำหนดในเรื่องของการรับรองไม้ในอีกชั้นหนึ่ง สำหรับการเคลื่อนย้ายไม้นั้น ปัจจุบันแม้ว่าด่านป่าไม้ได้รับการยกเลิกไปหลายจุด เหลือเพียงด่านป่าไม้หลักๆ จำนวนไม่มากนัก โดยเฉพาะบริเวณชายแดน เพื่อทำหน้าที่ป้องกันการลักลอบค้าไม้ แต่ในกฎหมายที่เกี่ยวข้องยังคงมีข้อจำกัดอยู่⁵

2.1.1 การถือครองที่ดินของเกษตรกรรายย่อย

อาทิตยา พองพรหม (2563) ได้อธิบายลักษณะของเอกสารแสดงสิทธิครอบครอง ดังนี้

- **การถือครองที่ดิน** คือ สิทธิหรือความสามารถและการยึดถือที่ดินเพื่อนำไปใช้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งในลักษณะแสดงความเป็นเจ้าของที่ดิน (Land Owner) โดยจะมีสิทธิในที่ดิน (Land Right) ตามรูปแบบหรือลักษณะการถือครองและระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ถือครองอยู่ โดยประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 บัญญัติว่า “ที่ดินซึ่งมิได้ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลหนึ่งบุคคลใดให้ถือว่าเป็นของรัฐ”

- **ระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินเอกชน (Private Land)** หมายถึง ที่ดินที่บุคคลหรือนิติบุคคลถือกรรมสิทธิ์โดยมีหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ตามประมวลกฎหมายที่ดิน เช่น โฉนดที่ดิน หรืออาจมีหลักฐานสำหรับที่ดินอื่น เช่น แบบแจ้งการครอบครอง (ส.ค.1) หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.3)

⁵ Suthee C., ทำความเข้าใจ พ.ร.บ. ป่าไม้ ปี 62 ปลูกได้ ตัดได้ แต่ก็ไม่ง่ายอย่างที่คิด, 18 เมษายน 2562, <https://news.mthai.com/general-news/723๙14.html>

- ระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินรัฐ (State Land) หมายถึง ที่ดินที่รัฐหรือหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ รวมถึงที่รกร้างว่างเปล่าซึ่งมิได้มีผู้ใดครอบครองเป็นเจ้าของและสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

ประเภทของเอกสารสิทธิแยกตามกฎหมายและประเภทของสิทธิ

ระบบกรรมสิทธิ์/ กฎหมาย	เอกสารแสดงกรรมสิทธิ์	เอกสารแสดงสิทธิ ครอบครอง	หน่วยงานที่รับผิดชอบ ทะเบียนที่ดิน
1. ระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินเอกชน (Private Land)			
ออกโดยหน่วยงาน ราชการตามประมวล กฎหมายที่ดิน	โฉนดที่ดิน (น.ส.4จ.) โฉนดแผนที่ โฉนดตราจอง ตราจอง	ใบจอง น.ส.3 น.ส.3ก ใบไต่สวน (น.ส.5)	กรมที่ดิน กระทรวงมหาดไทย
ไม่ได้ออกโดยหน่วยงาน ราชการ (รับแจ้งการ ครอบครอง) แต่นำไป ออกโฉนดได้ตาม ประมวลกฎหมายที่ดิน		ส.ค.1	ที่ว่าการอำเภอที่ตั้งที่ดิน/ กรมการปกครอง
2. ระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินของรัฐ (State Land)			
2.1 พ.ร.บ. จัดที่ดินเพื่อ การครองชีพ พ.ศ. 2511		น.ค.3 ก.ส.น.5	กรมการพัฒนาสังคมและ สวัสดิการกรมส่งเสริม สหกรณ์
2.2 พ.ร.บ.การปฏิรูป ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518		ส.ป.ก.4-01 (หนังสือ อนุญาตให้เข้าทำ ประโยชน์ในเขตปฏิรูป ที่ดิน)	สำนักงานการปฏิรูปที่ดิน เพื่อเกษตรกรรม
2.3 พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่ง ชาติพ.ศ.2507 และ ฉบับที่3 พ.ศ. 2528 และมติครม. ที่เกี่ยวข้อง		สทก. (หนังสือแสดง สิทธิทำกิน)	กรมป่าไม้

สภาพปัญหาการถือครองที่ดินที่สำคัญในปัจจุบันได้แก่ ความเหลื่อมล้ำและการยึดแย้งการถือครองที่ดิน การปล่อยที่ดินรกร้างว่างเปล่าโดยไม่ได้ใช้ประโยชน์ การบุกรุกป่าและที่ดินที่รัฐหวงห้าม สภาวะไร้อำนาจทำกิน หรือแม้แต่การสูญเสียที่ดินทำกินจากหลายสาเหตุ⁶

⁶อาทิตยา พงษ์พรหม, สรุปสถานการณ์การถือครองที่ดินและสาเหตุการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรรายย่อยในประเทศไทย, https://alro.go.th/tech_trans/ewt_dl_link.php?nid=733, สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2563

2.2 แนวคิดป่าชุมชน

การลดลงของพื้นที่ป่าไม้อย่างรวดเร็ว และเหลือป่าไม้น้อยลงก่อให้เกิดผลกระทบต่อ สภาพสังคม เศรษฐกิจทั้งระดับครัวเรือนและระดับประเทศ จากปัญหาดังกล่าวจึงมีความจำเป็นอย่าง ยิ่งที่จะต้อง ดำเนินการอนุรักษ์ป่าไม้ เช่น การตั้งชมรมอนุรักษ์ป่า ตลอดจนการสร้างป่าชุมชนขึ้น หลาย ๆ แห่งซึ่งทุกวันนี้ ป่าชุมชนเกิดขึ้นทั่วประเทศ สาเหตุสำคัญเป็นเพราะว่าสังคมตระหนักดีว่าลำพัง รัฐบาลเดียวไม่สามารถฟื้นคืน ป่าให้กลับมามีความสมบูรณ์ได้นั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ภาค ประชาชนต้องเข้า มามีส่วนร่วมโดยชุมชนต้อง แสดงบทบาทการเป็นเจ้าของ และบำรุงรักษาป่าให้ เป็นของชุมชน⁷

2.2.1 ความหมายของป่าชุมชน

นิยามความหมายของป่าชุมชนว่า เป็นขบวนการทางสังคม หรือการรวมตัวกันขององค์กร ประชาชน ในระดับชุมชน และระดับเครือข่ายภายในระบบนิเวศแห่งหนึ่ง เพื่อการใช้ประโยชน์ และจัดการทรัพยากร ดิน-น้ำ-ป่า ซึ่งถือเป็นทรัพย์สินส่วนรวมของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และเป็นธรรมบนฐานของระบบความคิด ภูมิ ปัญญา อุดมการณ์ และสิทธิชุมชน ซึ่งเน้นหลักการทางศีลธรรมและความมั่นคงในการยังชีพของชุมชนเป็น สำคัญ⁸

ความหมายของ ป่าชุมชน 1) เป็นพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านอาศัย และทำมาหากินอยู่ในการนี้ทำให้ชาวบ้าน รู้สึกผูกพันในทรัพยากรป่า 2) เป็นพื้นที่ป่า ที่ชาวบ้านเลือกเพื่อใช้ประโยชน์ หมายความว่าชาวบ้านไม่ได้ ครอบครองพื้นที่ป่าทั้งหมดแต่ได้ เลือกใช้ตามความจำเป็นทางการอนุรักษ์ต้นน้ำ การประกอบพิธีทาง วัฒนธรรมความเชื่อ 3) ชาวบ้าน สามารถจำแนกชนิด และขนาดของพื้นที่ป่าที่ใช้ประโยชน์นั้น ได้ ชาวบ้านมี ความรู้ ความเข้าใจ และมีส่วนร่วมในระบบการจัดการทรัพยากรรวมทั้ง ยอมรับกฎเกณฑ์ร่วมกันของชุมชนใน การจัดการ ทรัพยากร⁹

ป่าชุมชนคือรูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่ นำเอาความต้องการพึงพิงป่าของประชาชนมาเป็น วัตถุประสงค์ในการจัดการป่านั้น และให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์จากป่าดังกล่าวเป็นผู้กำหนดแผนการ และ ควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอตามความ ต้องการของชุมชน¹⁰

ความหมายของป่าชุมชนหมายถึงพื้นที่ซึ่งได้รับ การจัดการโดย ขบวนการของชุมชน เพื่อเกิด ประโยชน์ตามความประสงค์ของชุมชนอย่างยั่งยืน¹¹

⁷กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 254๙, หน้า 1-2

⁸เสนห์ จามริก, ยศ สันตสมบัติ, บวรศักดิ์ อวรรณโณ, เจริญ คัมภีรภาพ และไพสิฐ พาณิชย์ กุล, 2536, หน้า 163

⁹มงคล ตำนานินทร, บัญชา แก้วส่อง, วีระ ภาคอุทัย, ประสิทธิ์ คุณรัตน์ และสุวิทย์ ธีรสาสวัต, 2536, หน้า 83-84

¹⁰โกลม แพรกทอง, 2540, หน้า 1

¹¹กรมป่าไม้, 2540, หน้า 3

ความหมายของป่าชุมชน คือป่าที่ชุมชนท้องถิ่นร่วมกันจัดการทั้งดูแลรักษา ฟื้นฟู และวางแผนการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนทั้งทางนิเวศ เศรษฐกิจ และสังคม เนื่องจากความเป็นชุมชนท้องถิ่นมีหลายรูปแบบ เช่น ชุมชนหมู่บ้าน ชุมชนตำบล ชุมชนตามลักษณะนิเวศ ดังนั้นขอบเขตของป่าชุมชนจึงสัมพันธ์กับลักษณะความเป็นชุมชนที่แตกต่างกันไปแต่กระนั้น ที่ป่าชุมชนต่าง ๆ มีหลักการร่วมกันคือเป็นระบบการสิทธิจัดการทรัพยากรส่วนรวม โดยสมาชิกในชุมชน เพื่อความยั่งยืน และประโยชน์สุขร่วมกันของชุมชน¹²

จากคำนิยามเกี่ยวกับป่าชุมชนของนักวิชาการหลายท่าน ผู้วิจัยจึงได้สรุปถึงความหมาย ของป่าชุมชน ดังนี้ ป่าชุมชน หมายถึง พื้นที่ป่าไม้ที่ได้รับการจัดการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชนและองค์กรชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

2.2.2 วิวัฒนาการของป่าชุมชน

ป่าชุมชนเป็นการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจากการริเริ่มของผู้ดำเนินงาน 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 เป็นการดำเนินงานโดยการริเริ่ม และพัฒนาโดยชุมชนเองมีประวัติยาวนานในการรักษาพื้นที่ป่าไม้ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรป่าไม้ที่สามารถเอื้อประโยชน์ให้แก่ชุมชนในท้องถิ่นของตนเองในลักษณะต่าง ๆ ภายใต้วัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันของแต่ละชุมชน และกลุ่มที่ 2 เป็นการดำเนินงานที่ริเริ่มโดยหน่วยงานภายนอกต่าง ๆ ทั้งจากภาครัฐ และภาคเอกชนซึ่งตระหนักถึงความสำคัญในการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยได้พยายามจัดทำโครงการต่าง ๆ เพื่อให้ชาวบ้านได้ร่วมมือร่วมใจกันปลูกป่าชุมชนเพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนรายละเอียด ปรากฏดังนี้¹³

1) ป่าชุมชนที่ริเริ่มโดยชุมชนแนวคิดเกี่ยวกับการมีพื้นที่ป่าสำหรับหมู่บ้านโดยชุมชนเป็นผู้กำหนดขอบเขตและดูแลรักษาให้คงสภาพยืนยาวตลอดเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ การใช้ประโยชน์ของชุมชนนั้นเกิดขึ้นในประเทศไทยมานานแล้ว และสภาพป่าเหล่านี้ยังคงอยู่ได้ ตลอดมาโดยไม่ได้รับผลกระทบใด ๆ จากการลักลอบตัดไม้หรือบุกรุกเพื่อเปิดป่าเป็นแหล่งทำกิน ดังปรากฏให้เห็นทั่วไปในพื้นที่หลายแห่งในประเทศไทยที่เป็นป่าขนาดเล็กใกล้หมู่บ้าน ลักษณะวิธีการจัดการจะแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์สิ่งแวดล้อมระหว่างภาคต่าง ๆ ของประเทศ ซึ่งชุมชนแต่ละภาคมีระบบสังคม สภาพทางเศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อในเรื่องพลังเหนือธรรมชาติตลอดจนสภาพการพึ่งพิงป่าที่คล้ายคลึงกัน หรือแตกต่างกัน

2) ป่าชุมชนที่ริเริ่มโดยหน่วยงานภายนอก เนื่องจากป่าชุมชนเป็นที่สนใจของ หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานราชการ และหน่วยงานเอกชน นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานเอกชนอื่น ๆ ที่ดำเนินการพัฒนาชนบทในรูปแบบอื่น ๆ เช่นการศึกษาการประกอบอาชีพการสาธารณสุขภาค ของประชาชน ซึ่งอาจมีความเกี่ยวข้องกับ

¹² ฤทธิญา บุญชัย, 2556, หน้า 30

¹³ กรมป่าไม้, 2540, หน้า 3-6

การป่าไม้ชุมชนอยู่บ้าง เพราะการพัฒนาชนบทมีผลกระทบถึงกัน โดยตลอด และในอนาคตบทบาทของหน่วยงานเอกชนต่อการป่าไม้ชุมชนคงจะเพิ่มมากขึ้น

2.2.3 พัฒนาการป่าชุมชนภาคอีสาน

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านป่าชุมชนภาคอีสานอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ยุค คือ ยุคบ้านป่า ยุคบุกเบิกป่า และยุคอนุรักษ์ป่า¹⁴

ยุคบ้านป่า (ก่อนปีพ.ศ.2513) เป็นยุคของการก่อตั้งถิ่นฐานอันเกิดจากการแสวงหาพื้นที่ ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำสำหรับการเพาะปลูก และจับสัตว์น้ำ เป็นอาหาร ดังนั้น ท่าเลในการก่อตั้งหมู่บ้านจะมักเป็นที่ราบลุ่มริมแหล่งน้ำที่มีป่าอยู่โดยรอบ ในยุคของหมู่บ้านป่านี้ ชาวบ้านมุ่งทำการผลิตเพื่อยังชีพเป็นหลัก ดังนั้นพื้นที่สำหรับการเพาะปลูกจึงมีไม่มากนัก อาหารส่วนใหญ่สามารถหาได้ตามธรรมชาติจากป่า การติดต่อกับภายนอกยังมีน้อย

ยุคบุกเบิกป่า (ปี พ.ศ.2513-2527) เป็นยุคที่ชาวบ้านเริ่มติดตามสัมปทานไม้เข้าไปยึดจับจองพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกพืชไร่โดยในช่วงแรกการเพาะปลูกพืชเน้นที่การยังชีพเป็นหลักแต่หลังจากปี พ.ศ.2516 เป็นต้นไป มันสำปะหลัง เริ่มได้รับการส่งเสริมอย่างแพร่หลายจากองค์กรของรัฐ และพ่อค้าเนื่องจากเป็นพืชราคาดี และได้รับการส่งออกไปยังต่างประเทศ ชาวบ้านจึงเริ่มหันมา ปลูกกันมากขึ้นการเพาะปลูกพืชพาณิชย์ทำให้เกิดการขยายพื้นที่ป่าเพื่อการเพาะปลูกอย่างขนาน ใหญ่ ในชุมชนดั้งเดิมต่าง ๆ ก็เริ่มมีการบุกเบิกพื้นที่ป่าเริ่มมีการนำรถไถเข้าไปใช้ทำให้การบุกเบิก ทำได้สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้นพื้นที่ใดที่ยังไม่มีคนจับจองก็จะมีชาวบ้านจากชุมชนต่าง ๆ ทัวอีสานเข้าไปจับจองเพื่อซื้อขาย นอกจากนั้นในบางพื้นที่ เช่น ปะคำ เจ้าหน้าที่ของรัฐก็ได้ทำการชักชวนให้ชาวบ้านเข้ามาอยู่ในพื้นที่เพื่อจัดตั้งหมู่บ้านอาสาป้องกันชาติ ทำการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ ผลทำให้ชุมชนใหม่ ๆ เกิดขึ้น และขยายตัวไปอย่างรวดเร็ว ความต้องการพื้นที่เพาะปลูกขยายตัวไปพร้อมกับ การเพิ่มของประชากรพื้นที่ป่าจึงลดลงอย่างรวดเร็วในยุคนี้จุดมุ่งหมายของการผลิตอยู่ที่การขาย เป็นหลัก พื้นที่ป่าเริ่มลดลงจากสัมปทาน และการปลูกพืชพาณิชย์ทำให้อาหารตามธรรมชาติลดน้อยลงไปด้วย อาหารจากตลาดเริ่มเข้ามาทดแทนเพิ่มมากขึ้น นอกจากนั้นประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับป่าก็เริ่มสูญหายไปในช่วงนี้ เพราะความจำเป็นทางเศรษฐกิจบีบบังคับให้ชาวบ้านมุ่งหาเงิน เพื่อปากท้องมากกว่าการรักษาป่า

ยุคอนุรักษ์ป่า (พ.ศ. 2527-ปัจจุบัน) ความเสื่อมทรามของทรัพยากรป่า ทำให้ชาวบ้านเริ่ม รู้สึกถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของตน เช่น ภาวะแห้งแล้ง ไม้ใช้สอยเริ่มขาดแคลน อีกทั้ง พลังกดดันจากภายนอกเริ่มมีมากขึ้น ปัจจัยเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ผลักดันให้ชาวบ้านเริ่มมีความคิดเชิง อนุรักษ์เพิ่มมากขึ้น

2.2.4 ลักษณะของป่าชุมชน

¹⁴ เสน่ห์ จามริก, ยศ สันตสมบัติ, บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, เจริญ คัมภีรภาพ และไพสิฐ พาณิชย์กุล, 2536, หน้า 173 -

การดำเนินงานป่าชุมชนมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 3 ประการคือเพื่อเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมตามประเพณี เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และป้องกันสิ่งแวดล้อม และเพื่อเป็นแหล่งป่าไม้ใช้สอย สำหรับการดูแลรักษาพื้นที่ป่าชุมชน สามารถแยกตามลักษณะการใช้ประโยชน์ได้ดังนี้¹⁵

1) ป่าปู่ตา เป็นป่าชุมชนซึ่งเกิดขึ้นจากการอนุรักษ์พื้นที่ป่าธรรมชาติส่วนหนึ่งของ ชาวบ้านโดยใช้ความเชื่อ และประเพณีเป็นวัตถุประสงค์หลักในการจัดการ และใช้ประโยชน์ พบเห็นได้ทั่วไปตามหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพราะเมื่อมีการตั้งหมู่บ้านจะต้องมีการตั้งศาลปู่ตาขึ้นเป็นหลักบ้านในบริเวณที่มีต้นไม้ใหญ่ และหนาทึบแล้วเชิญผีปู่ตามาประจำศาลเพื่อปกปักรักษาหมู่บ้านให้มีความอยู่เย็นเป็นสุข และทำมาหากินได้ผลดี นอกจากนี้จะมีการทำ พิธีตั้งจำเพื่อเป็นผู้ดูแลรักษาศาลปู่ตา และติดต่อกับปู่ตา ป่าปู่ตา ถือเป็นบริเวณที่ศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านทุกคนจะช่วยกันดูแลรักษามีให้ผู้ใดบุกรุกที่ดิน ตัดไม้ และล่าสัตว์ แต่สามารถเก็บหาอาหารได้ เช่น เห็ด ไข่มดเป็นต้น ทั้งนี้โดยกลุ่มชาวบ้านที่จัดตั้งขึ้นในหมู่บ้านเช่นกลุ่มผู้อาวุโสจะเป็นแกนนำในการ ดูแลรักษาโดยจัดตั้งกฎเกณฑ์ และพิจารณาลงโทษปรับไหมแก่ผู้ละเมิด

2) ป่าช้าเป็นป่าชุมชนที่เกิดขึ้นจากการรักษาพื้นที่ป่าธรรมชาติบริเวณใกล้เคียงหมู่บ้านของชาวบ้าน สำหรับใช้เป็นสถานที่เผาศพหรือฝังศพโดยใช้ประเพณีและความเชื่อเป็นวัตถุประสงค์หลักในการจัดการในบางชุมชนเช่นชุมชนกะเหรี่ยงในภาคเหนือกำหนดพื้นที่ป่าช้าเป็น 2 ลักษณะคือป่าช้าที่เรียกว่าปกาละผะโตะและป่าช้าที่เรียกว่าตาลว่าโโขป่าช้าปกาละผะโตะเป็นป่าที่รักษาไว้สำหรับเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านและศูนย์รวมของคนกะเหรี่ยงถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นศูนย์กลางระหว่างมนุษย์กับเทพโดยเชื่อว่าต้นไทรเป็นเจ้าที่หลักคนกะเหรี่ยงจำนำข้าวของของคนตายไปไว้ใกล้ต้นไทรเพื่อมอบให้แก่วิญญาณขณะที่ศพจะถูกเผาเป็นเก้าอี้ถ่านในป่าช้าตาลว่าโโขป่าช้าปกาละผะโตะมีการตั้งกฎเกณฑ์ห้ามมิให้ผู้ใดเข้าไปตัดไม้และล่าสัตว์ แต่สามารถเข้าไปเก็บหาอาหารได้เช่นเห็ดหน่อไม้เป็นต้นส่วนป่าช้าตาลว่าโโขสามารถเข้าไปเก็บฝืนได้

3) ป่าซับน้ำเป็นป่าชุมชนซึ่งเกิดขึ้นจากการอนุรักษ์พื้นที่ป่าธรรมชาติของชาวบ้านโดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดการและใช้ประโยชน์เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของหมู่บ้านสำหรับใช้ในการอุปโภคบริโภคและการเกษตรกรรมนอกจากเป็นแหล่งต้นน้ำแล้วผลพลอยได้อีกหลายประการคือเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติแหล่งไม้ฝืนแหล่งสมุนไพรและนันทนาการป่าซับน้ำส่วนมากมีสภาพป่าอุดมสมบูรณ์มีต้นไม้ขนาดใหญ่ลักษณะพื้นที่ที่มีความชื้นมากผิวดินมีน้ำซึมออกมาอยู่ตลอดเวลาบางแห่งมีลักษณะเป็นตาน้ำไหลหรือรูน้ำไหลชาวบ้านทุกคนจะช่วยกันดูแลรักษามีให้ผู้ใดเข้าไปตัดไม้มีการตั้งกฎเกณฑ์และบทลงโทษโดยมีคณะกรรมการทำหน้าที่พิจารณาโทษและปรับไหมป่าซับน้ำจะพบได้ในหมู่บ้านทางภาคเหนือ

4) ป่าห้วยนาเป็นป่าชุมชนที่เกิดขึ้นจากการรักษาพื้นที่ป่าหรือปลูกป่าตามห้วยนาเล็ก ๆ รอบบริเวณหมู่บ้านเหนือพื้นที่นาของชาวบ้านโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันการพังทลายของดินหรือกรวดทรายลงไปใน

¹⁵กรมป่าไม้, 2540, หน้า 11

พื้นที่นาในบางชุมชนเช่นชุมชนกะเหรี่ยงมีระบบการจัดการภายในชุมชนอย่างเข้มแข็งมีการอนุรักษ์ป่าหัวนา รอบหมู่บ้านโดยการทำระบบการป้องกันไฟป่ามีการตั้งกฎระเบียบของชุมชนในการจัดการอย่างเข้มงวดโดยตั้ง คณะกรรมการขึ้นมาดูแลและควบคุม

5) วัดป่าเป็นป่าชุมชนซึ่งเกิดขึ้นจากการรักษาป่าธรรมชาติหรือปลูกป่าขึ้นในบริเวณวัดของพระภิกษุ และชาวบ้านโดยใช้ความเชื่อและประเพณีเป็นวัตถุประสงค์หลักในการจัดการเพื่อเป็นสถานที่สำหรับพระภิกษุ สายอรัญวาสีใช้ปฏิบัติธรรมและใช้ประโยชน์จากไม้ในกิจกรรมของวัดมีการตั้งกฎเกณฑ์และจัดตั้ง คณะกรรมการอันประกอบด้วยพระภิกษุและชาวบ้านขึ้นมาดูแลพิจารณาโทษและปรับสินไหมแก่ผู้ละเมิด กฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ได้แก่ ห้ามบุกรุกพื้นที่ห้ามตัดไม้และห้ามล่าสัตว์ในบริเวณวัด แต่ในบางแห่งชาวบ้านสามารถ เข้าไปเก็บหาอาหารธรรมชาติได้

6) ป่าภัยทานเป็นป่าชุมชนซึ่งเกิดขึ้นจากการรักษาป่าธรรมชาติของชาวบ้านโดยมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อเป็นพื้นที่ห้ามล่าสัตว์ตามหลักพระพุทธศาสนาโดยทั่วไปจะพบเห็นตามวัด

7) ป่าโรงเรียนเป็นป่าชุมชนซึ่งเกิดขึ้นจากการรักษาป่าธรรมชาติใกล้โรงเรียนหรือปลูกป่าขึ้นใน โรงเรียนของครูนักเรียนและชาวบ้านโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งนันทนาการแหล่งอาหารธรรมชาติของ นักเรียนแหล่งการศึกษาทางด้านการเกษตรและใช้ประโยชน์จากการขายต้นไม้เพื่อเป็นรายได้สำหรับอาหาร กลางวันแก่เด็กที่ยากจนในโรงเรียน

8) ป่าใช้สอยชุมชนเป็นป่าชุมชนซึ่งเกิดจากการรักษาป่าธรรมชาติหรือปลูกป่าขึ้นของชาวบ้านโดยป่า ธรรมชาติชาวบ้านจะช่วยกันอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอยแหล่งไม้พื้นแหล่งอาหารธรรมชาติแหล่งสมุนไพร ตลอดจนเพื่อการยังชีพและเป็นที่ยึดสัตว์สำหรับป่าที่ชาวบ้านปลูกเพื่อการใช้สอยในชุมชนนั้นเนื่องมาจาก สภาพการขาดแคลนไม้จึงได้ร่วมมือกันปลูกขึ้นมาในพื้นที่สาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้านหรือที่ซึ่งชุมชนใช้ ประโยชน์ร่วมกันเพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอยและแหล่งไม้พื้นสำหรับใช้ในครัวเรือน

9) ป่าเศรษฐกิจชุมชนเป็นป่าชุมชนซึ่งเกิดขึ้นจากความพยายามของชาวบ้านในการปลูกป่าหรือ อนุรักษ์ป่าธรรมชาติเพื่อเป็นแหล่งรายได้ของชุมชนโดยมีองค์กรประชาชนซึ่งอาจเป็นคณะกรรมการสภาตำบล คณะกรรมการหมู่บ้านหรือองค์กรประชาชนอื่น ๆ เป็นผู้จัดการดูแลควบคุมผลประโยชน์ที่ได้จากป่าตลอดจน เงินรายได้ที่ได้จากการขายผลผลิตจากป่า

10) ป่าในเมืองเป็นป่าชุมชนที่เกิดขึ้นในชุมชนที่เจริญแล้วทำการกันพื้นที่ป่าขนาดเล็กไว้เพื่อการ พักผ่อนหย่อนใจความร่มรื่นของเขตเมืองเป็นสถานที่ออกกำลังกายกลางแจ้งโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ ในลักษณะต่าง ๆ เช่นการจัดสวนสาธารณะกลางเมืองการปลูกต้นไม้สองข้างทางในเขตเมือง เป็นต้น

2.2.5 การใช้ประโยชน์ในป่าชุมชน

ชุมชนมีการเลือกใช้พื้นที่ป่าชุมชนเพื่อประโยชน์ดังต่อไปนี้¹⁶

¹⁶มงคล ด้านธานินทร์, บัญชา แก้วส่อง, วีระ ภาคอุทัย, ประสิทธิ์ คุณรัตน์ และสุวิทย์ อิศาสวัสดิ์, 2536, หน้า 200

- 1) เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารเช่นป่าอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารหรือป่าพัฒนาแหล่งต้น
- 2) เพื่อเป็นสถานประกอบพิธีกรรมตามวัฒนธรรมและความเชื่อเช่นวัดป่าเขตอภัยทานป่าช้าดอนปู่ตา เป็นต้น
- 3) เพื่อเป็นพื้นที่สำหรับการทำมาหากินเช่นทำเลเลี้ยงสัตว์พื้นที่เก็บเห็ด ฯลฯ
- 4) เพื่อเป็นพื้นที่สำหรับไม้ใช้สอยของชุมชนเช่นป่าใช้สอย เป็นต้น

2.3 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้

การจัดการป่าชุมชนการบริหารจัดการป่าชุมชนโดยทั่วไปพบได้ 3 รูปแบบตามเงื่อนไขแรงกดดันในแต่ละพื้นที่คือ¹⁷

รูปแบบที่ 1 การบริหารจัดการเชิงวัฒนธรรมการบริหารจัดการในรูปแบบนี้ดำเนินการได้ภายใต้เงื่อนไขของชุมชนดั้งเดิมที่มีความผูกพันในเชิงเครือญาติและเป็นการบริหารจัดการกับบุคคลภายในชุมชนเดียวกันหรือชุมชนใกล้เคียงที่อยู่ร่วมกันมานานเป็นส่วนใหญการบริหารจัดการ 29 ที่กระทำโดยกลุ่มผู้นำจึงได้รับการยอมรับและปฏิบัติตามเพราะถือว่าเป็นวิถีชีวิตของชุมชนมา แต่ดั้งเดิม แต่เมื่อใดที่มีการขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์กับคนภายนอกที่มาแย่งชิงทรัพยากรการจัดการรูปแบบนี้มักจะไม่ได้รับการยอมรับยกเว้นคนภายนอกที่เป็นชุมชนใกล้เคียงเท่านั้น

รูปแบบที่ 2 การบริหารจัดการภายใต้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการบริหารจัดการในรูปแบบนี้ดำเนินการภายใต้ระบบการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่เข้ามาในชุมชนสูงและส่วนใหญ่มักจะเกิดขึ้นกับชุมชนใหม่ที่มีกลุ่มหลากหลายจากพื้นที่ต่าง ๆ เข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันการบริหารจัดการมักกระทำโดยผู้แทนของกลุ่มเหล่านั้นเข้ามาประสานประโยชน์ร่วมกัน

รูปแบบที่ 3 การบริหารจัดการเชิงการเมืองเป็นรูปแบบการบริหารจัดการที่เกิดขึ้นภายใต้แรงกดดันจากอำนาจรัฐในเรื่องของป่าเช่นการสัมปทานการปลูกป่าอนุรักษ์และโครงการคจก. เป็นต้นทำให้ชาวบ้านต้องจัดตั้งองค์กรขึ้นมาพิทักษ์ผลประโยชน์ของชุมชนโดยอาจจะมียุทธศาสตร์เอกชนจากภายนอกเข้าไปช่วยเหลือการจัดการมักดำเนินการในรูปของขบวนการต่อสู้ทางการเมืองมีการขยายเครือข่ายองค์กรในการต่อสู้ระหว่างชุมชนขึ้นมาขึ้นเพื่อต่อสู้กับอำนาจรัฐหรืออิทธิพลจากนายทุนภายนอกการจัดการป่าชุมชนที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความมั่นคงและยั่งยืนของการจัดการป่าของประชาชนเพื่อประโยชน์และโดยประชาชนจะมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้¹⁸

¹⁷มงคล ด้านธานินทร์, บัญชา แก้วส่อง, วีระ ภาคอุทัย, ประสิทธิ์ คุณรัตน์ และสุวิทย์ อธิศาสตร์, 2536, หน้า 205-

¹⁸โกลม แพรกทอง, 2540, 11 5-6

1) การใช้ประโยชน์ของพื้นที่ป่าประโยชน์ที่ต้องการจากป่าจะเป็นสิ่งกำหนดวัตถุประสงค์ในการรักษาป่าเหล่านั้นไว้เช่นเป็นแหล่งป่าไม้เพื่อการประกอบพิธีการต่าง ๆ ซึ่งแปรผันไปตามสภาพสังคมในแต่ละภูมิภาค การใช้แหล่งป่าไม้เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของหมู่บ้านการใช้แหล่งป่าไม้เป็นแหล่งไม้ใช้สอยแหล่งอาหารจะเป็นจุดร่วมที่ประชาชนจะรวมตัวกันในการรักษาป่าขึ้น ๆ ไว้เพื่อการใช้สอยร่วมกันหรือเป็นสมบัติส่วนรวมของชุมชน

2) การมีระเบียบและกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมกันเองระหว่างประชาชนในหมู่บ้านการจัดการป่าชุมชนจะมีระเบียบหรือกฎเกณฑ์ที่วางไว้เป็นที่ยอมรับของทุกคนในหมู่บ้านเมื่อมีการละเมิดจะมีการปรับโทษหรือลงโทษตามกฎหมายที่ได้ตกลงกันได้

3) องค์กรประชาชนเพื่อดำเนินการจัดการป่าให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ของป่านั้นจะต้องมีองค์กรของประชาชนที่เข้มแข็งซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของผู้นำขององค์กรที่จะดูแล ป่าดังกล่าวให้เกิดประโยชน์ต่อทุกคนในชุมชนองค์กรที่ปรากฏมักจะเป็นองค์กรประชาชนที่มีอยู่เดิมเช่นองค์กรเหมืองฝายในภาคเหนือและได้ปรับลักษณะเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม) ที่ได้จัดตั้งขึ้นมาใหม่รวมถึงสภาตำบลในบางพื้นที่

4) การสนับสนุนจากองค์กรภายนอกการจัดการป่าชุมชนขององค์กรประชาชนในหมู่บ้านจะต้องอาศัยการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกเช่นการสนับสนุนทางวิชาการการสนับสนุนอุปกรณ์และวัสดุที่จำเป็นเพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการป่าโดยให้ประโยชน์ได้ยั่งยืนซึ่งรวมถึงการ 30 ให้การคุ้มครองการดำเนินการให้สามารถนำกฎหมายที่มีอยู่เข้ามาคุ้มครองรักษาสภาพป่าไม้วีเช่นการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าสวนรุกขชาติวนอุทยานนอกจากนั้นยังได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชนในการให้ความรู้และความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรชาวบ้านให้สามารถดำเนินการจัดการป่าชุมชนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้เพื่อการจัดการป่าดังกล่าว

เป็นที่ทราบโดยทั่วไปแล้วว่าการจัดการหมายถึงการดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพต่อการใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืนการกำจัดการบำบัดการฟื้นฟูต่อของเสียและมลพิษในทำนองเดียวกันการจัดการป่าชุมชนมีแนวทางการดำเนินการต่อไปนี้¹⁹

1. การใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืนป่าชุมชนให้ประโยชน์ทางตรงและทางอ้อมต่อชุมชนซึ่งก็คือชุมชนใช้ทรัพยากรป่าชุมชนเพื่อสนองความต้องการของตนเองโดยตรงและโดยอ้อมสำหรับการใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืนโดยตรง ได้แก่ การจัดการให้ป่าชุมชนผลิตไม้ใช้สอยอาหารสมุนไพรและของป่าส่วนการใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืนโดยอ้อม ได้แก่ การจัดการป่าชุมชนเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารเขตกันชนแหล่งพันธุกรรมที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า

¹⁹กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 254๙, 11 42-43

ป้องกันพื้นที่เสี่ยงภัยป้องกันการพังทลายของดินป้องกันดินทรุดและดินถล่มเป็นแหล่งท่องเที่ยว ฯลฯ การที่จะพิจารณาว่ายั่งยืนหรือไม่จะต้องพิจารณาผลที่ได้จากป่าต้องสม่ำเสมอและยั่งยืน

2. การกำจัดการบำบัดและการฟื้นฟูของเสียและมลพิษการกำจัดการบำบัดและการฟื้นฟูหมายถึงการจัดตั้งในประเด็นนี้ก็คือการจัดของเสียและมลพิษหมายถึงการจัดการป่าชุมชนเพื่อการจัดของเสียและมลพิษเช่นเสียงเป็นพิษความร้อนอากาศเป็นพิษน้ำเสีย ฯลฯ การจัดการป่าชุมชนต้องจัดของเสียและมลพิษให้ลดลงในเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้

3. การควบคุมกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนมีบทบาทหน้าที่หลากหลายทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่การที่จะได้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้จำเป็นต้องมีกิจกรรมการจัดการทั้งการใช้ทรัพยากรและการจัดของเสียและมลพิษถ้าดำเนินกิจกรรมไม่มีประสิทธิภาพแล้วจะทำให้เกิดปัญหาต่อป่าชุมชนหนึ่งการดำเนินการควบคุมกิจกรรมจะต้องครอบคลุมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่ได้กำหนดไว้ในแผนการจัดการด้วยแนวทางการจัดการป่าชุมชนโดยชุมชนเป็นออกข้อตกลงและกฎระเบียบป่าชุมชนดังเช่นเครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง (2557, ออนไลน์) ได้จัดทำข้อตกลงและกฎระเบียบป่าชุมชนดังนี้

2.4 เกษตรเชิงพานิชย์

2.4.1 สภาพความยากจนของเกษตรกรอีสาน

จากการเสวนา “ วิถีเกษตรกรอีสาน : ภาวะเศรษฐกิจที่เผชิญกับความท้าทายจากภายนอกและภายในประเทศ ” อาชีพเกษตรกรถือเป็นอาชีพที่เผชิญกับความเสี่ยงในหลายด้านอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ความแปรปรวนของสภาพดินฟ้าอากาศ กระบวนการผลิต กลไกการกำหนดราคา และปัจจัยอื่น ๆ อีกหลายด้าน ปัจจุบันพบว่าเกษตรกรจำเป็นต้องพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอก ได้แก่ เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย การเช่าที่ดิน รวมถึงแรงงาน เป็นต้น ส่งผลให้การลงทุนทำการเกษตรมีค่าใช้จ่ายที่สูงมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้เกษตรกรยังไม่สามารถกำหนดราคาสินค้าเกษตรที่ตนเองผลิต ขาดอำนาจต่อรองกับกลุ่มทุนขนาดใหญ่ เกษตรกรจึงเป็นฝ่ายเสียเปรียบในด้านการตลาดอยู่เสมอ ความเสียเปรียบของเกษตรกรในกลไกตลาดดังกล่าวได้นำไปสู่ปัญหาหนี้สินที่ไม่สามารถแก้ไข เกษตรกรจึงผลักดันลูกหลานออกจากระบบเกษตรไปแสวงหาอาชีพอื่นที่ไม่มีความเสี่ยงหรือมีความเสี่ยงน้อยกว่าและรายได้ดีกว่า โดยเฉพาะ แรงงานอุตสาหกรรม ภาคบริการและรับจ้าง ทำให้สังคมชนบทประสบปัญหาขาดแคลนแรงงานภาคเกษตรในครัวเรือน การดำรงชีวิตของเกษตรกรรายย่อยจึงเป็นด้วยความยุ่งยากลำบากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในช่วงภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ จากสภาวะราคาสินค้าเกษตรตกต่ำซึ่งตรงข้ามกับค่าครองชีพที่สูงขึ้น ส่งผลให้เกษตรกรไทยยังคงอยู่ในวังวนปัญหาเดิม ๆ ที่เกิดขึ้นมาหลายทศวรรษ คือปัญหาภาระหนี้สินในครัวเรือน ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นดังกล่าวได้ส่งผลให้เกษตรกรจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตใหม่เพื่อความอยู่รอด ได้แก่ การทำเกษตรอินทรีย์รวมถึงเกษตรผสมผสานที่มีความยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้มากกว่าเกษตรเคมี การใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยปรับปรุงระบบการผลิต การเพิ่มมูลค่า

ผลผลิตทางการเกษตรด้วยการแปรรูปเพื่อสอดคล้องกับอุปสงค์ของผู้บริโภคที่หลากหลาย การใช้พื้นที่เพาะปลูกให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยการปลูกพืชหมุนเวียน ทรัพยากรธรรมชาติเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร เพราะคนที่อยู่ใกล้ชิดทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุดคือประชาชนในท้องถิ่นซึ่งจะเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจและสังคมฐานราก การที่จะแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน จะต้องเกิดจากการสร้างฐานรากตั้งแต่ระดับครอบครัวและชุมชนให้มีความเข้มแข็งจึงจะแก้ปัญหาของสังคมในวงกว้างได้สำเร็จ กิจกรรมภายใต้เศรษฐกิจฐานรากจะต้องเป็นการสร้างฐานการผลิตที่ครอบครัวและชุมชนโดยไม่ให้วัฒนธรรมและทรัพยากรชุมชนตกเป็นเครื่องมือรับใช้การขยายตัวของทุนนิยม²⁰

2.4.2 ความสำคัญของการปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2560-2579) ได้กำหนดเป้าหมายการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ให้ได้ร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ โดยจำแนกเป็นป่าอนุรักษ์ร้อยละ 25 และป่าเศรษฐกิจร้อยละ 15 ซึ่งในการเพิ่มป่าเศรษฐกิจนั้น ภาครัฐได้กำหนดให้มีการส่งเสริมการปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจในที่ดินกรรมสิทธิ์และสามารถตัดขายได้ รวมถึงส่งเสริมการปลูกต้นไม้ในพื้นที่ราชการต่าง ๆ ซึ่งจากข้อมูลความต้องการใช้ไม้ภายในประเทศ พ.ศ. 2557 พบว่ามีมากถึง 58 ล้านตัน และคาดการณ์ไว้ว่าความต้องการใช้ไม้เพื่อประโยชน์ในภาคครัวเรือนและใช้เป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมในประเทศจะเพิ่มขึ้นเป็น 156 ล้านตันภายใน 19 ปี (พ.ศ. 2561-พ.ศ. 2579) โดยกรมป่าไม้ได้กำหนดยุทธศาสตร์และแผนงานการส่งเสริมไม้เศรษฐกิจแบบครบวงจร พ.ศ. 2561-2579 ภายใต้หัวข้อยุทธศาสตร์ไม้เศรษฐกิจเพื่อการขับเคลื่อนประเทศไทยยุค 4.0 โดยกำหนดเป้าประสงค์และตัวชี้วัดของยุทธศาสตร์เอาไว้ 3 ด้าน ได้แก่ 1) พื้นที่ปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า 26 ล้านไร่ 2) รายได้เฉลี่ยเกษตรกรผู้ปลูกไม้เศรษฐกิจไม่น้อยกว่า 4.2 แสนบาทต่อคน/ปี 3) ผลิตภัณฑ์มวลรวมของภาคป่าไม้ของประเทศไม่น้อยกว่า 2 ล้านล้านบาท (พ.ศ. 2579)

จะเห็นได้ว่าไม้มีค่าทางเศรษฐกิจหรือไม้เศรษฐกิจ (Economic Trees) เป็นทางเลือกหนึ่งที่จะทำให้พื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้น 26 ล้านไร่หรืออาจมากกว่านั้น โดยกำหนดทิศทางการส่งเสริมการปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจให้กับเกษตรกรที่สนใจและหันมาให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนอาชีพจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว มาปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจควบคู่หรือเป็นอาชีพหลักแทน อีกทั้งยังกำหนดแนวทางทั้งด้านการส่งเสริมการตลาด และอำนวยความสะดวกในการขออนุญาตต่าง ๆ โดยภาครัฐได้เร่งแก้ไขข้อบังคับ กฎหมาย กฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการปลูกไม้เศรษฐกิจนอกเขตป่าขึ้น ให้มีการสนับสนุนส่งเสริมอำนวยความสะดวกให้มีการปลูก การจัดการ การตัด การแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ รวมถึงการส่งออกไปขายในตลาดต่างประเทศ พร้อมทั้งพัฒนาการรับรองมาตรฐานไม้มีค่าทางเศรษฐกิจที่ได้รับการยอมรับจากต่างประเทศ (Forest Certification)²¹

²⁰ สำนักข่าวไทยพีบีเอส, ทุกข์ของเกษตรกรอีสาน, <https://news.thaipbs.or.th/content/278175>

²¹ กรมป่าไม้, คู่มือสำหรับประชาชน การปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ, 2562, คำนำ

2.4.3 การจำแนกกลุ่มไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ

(1) การจำแนกตามการเติบโต

เป็นการจำแนกกลุ่มชนิดพรรณไม้มีค่าทางเศรษฐกิจตามลักษณะการเจริญเติบโต ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมของไม้แต่ละชนิด โดยพิจารณาเมื่อต้นไม้มีอายุและมีขนาดความโตของเส้นผ่าศูนย์กลางเพียงอก (ข้อมูลเกี่ยวกับพรรณไม้ขนาดใหญ่ ที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางเพียงอก (Diameter at breast Height) คือวัดที่ระดับ ๑.๓๐ เมตร จากพื้นดิน เท่ากับหรือมากกว่า ๓๐ เซนติเมตรขึ้นไป)²² ที่เหมาะสมสำหรับการนำไปใช้งานหรือนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการแปรรูปเป็นต้น โดยได้ปรับปรุงจากเกณฑ์เดิมของกรมป่าไม้ (2536) ในที่นี้ แบ่งไม้มีค่าทางเศรษฐกิจตามการเติบโตออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. **ไม้โตเร็ว** มีอัตราการเติบโตของเส้นผ่าศูนย์กลางเพียงอกมากกว่า 1.5 เซนติเมตร/ปี อายุสำหรับตัดฟันไม้ ประมาณ 5-15 ปี เช่น สะเดาเทียม กระถินเทพา กระถินณรงค์ ยูคาลิปตัส เลียน สะเดา ชีเหล็ก โกงกาง สนทะเล สนประติพัทธ์ รวมถึงไม้ชนิดต่างๆ เป็นต้น

2. **ไม้โตปานกลาง** มีอัตราการเติบโตของเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 0.8-1.5 เซนติเมตร/ปี อายุสำหรับตัดฟันไม้ประมาณ 15-20 ปี เช่น สัก ประดู่ ยางนา แดง สนสองใบ สนสามใบ กระบาก สะตอ เป็นต้น

3. **ไม้โตช้า** มีอัตราการเติบโตของเส้นผ่าศูนย์กลางน้อยกว่า 0.8 เซนติเมตร/ปี รอบตัดฟันไม้ประมาณ 20-30 ปี ได้แก่ ตะเคียนทอง พะยูง ชิงชัน มะค่าโมง เต็ง รัง จันทน์หอม กันเกรา เป็นต้น²³

(2) การจำแนกตามมูลค่าของเนื้อไม้

มูลค่าของเนื้อไม้ในการปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจนั้นจะผันแปรไปตามชนิด ขนาด อายุ คุณภาพเนื้อไม้ และความต้องการของตลาด ทั้งนี้ผู้ปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจจะต้องพิจารณาถึงวัตถุประสงค์และความต้องการของตนเองว่ามีความต้องการในการได้รับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจแบบใด โดยทั่วไปแล้วไม้ที่มีการเติบโตเร็วจะมีมูลค่าของเนื้อไม้ต่ำกว่าไม้ที่มีการเติบโตปานกลางและไม้ที่โตช้า ซึ่งสามารถจำแนกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจตามมูลค่าเนื้อไม้ออกเป็น 4 กลุ่ม และมูลค่าของเนื้อไม้เมื่ออายุและจำนวนปริมาตรไม้ อ้างอิงตามสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (2561) ดังนี้

1. **กลุ่มที่ 1: ไม้โตเร็วที่มีรอบตัดฟันสั้น** มูลค่าของเนื้อไม้ต่ำ ไม้มีค่าทางเศรษฐกิจกลุ่มนี้จะมีอัตราการเติบโตค่อนข้างเร็ว และอัตราการเติบโตสูงสุดภายในระยะเวลาอันสั้น หลังจากนั้นต้นไม้จะมีอัตราการเพิ่มพูนน้อยลง หากไม่ตัดมาใช้ประโยชน์คุณภาพเนื้อไม้จะลดต่ำลง เนื่องจากอาจเกิดการเข้าทำลายของโรคและแมลงได้ง่าย มูลค่าของเนื้อไม้ค่อนข้างต่ำ เนื่องจากส่วนมากนำไปใช้ในอุตสาหกรรมเยื่อ ชันไม้สับ ไม้เพื่อพลังงาน ไม้

²² มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, การศึกษาการใช้ที่ดินและผลิตผลป่าไม้ของป่าภูหลวง, <http://frc.forest.ku.ac.th > bulletin > fforjournal> สืบค้นเมื่อ 16 ตุลาคม 2564

²³ อ้างแล้ว, คู่มือสำหรับประชาชน การปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ, หน้า 1-2

แบบสำหรับก่อสร้าง รวมทั้งไม้ที่ใช้ในการก่อสร้างบ้านเรือนและเครื่องเรือนในระดับท้องถิ่น ชนิดไม้ในกลุ่มนี้ ได้แก่ ยูคาลิปตัส กระถินเทพา กระถินณรงค์ เป็นต้น

2. กลุ่มที่ 2: ไม้โตปานกลาง รอบตัดฟันยาว มูลค่าของเนื้อไม้ค่อนข้างสูง ไม้กลุ่มนี้มีอัตราการเติบโตช้ากว่ากลุ่มที่ 1 แต่สามารถเติบโตได้เป็นระยะเวลานาน มูลค่าของเนื้อไม้จะเพิ่มมากขึ้นเมื่อต้นไม้มีขนาดใหญ่ขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม มูลค่าของเนื้อไม้ก็ไม่สูงมากนักเนื่องจากการใช้ประโยชน์ค่อนข้างจำกัด เนื่องมาจากคุณสมบัติของเนื้อไม้ที่เสกบดกแต่งยาก มักใช้ในอุตสาหกรรมไม้แปรรูป การก่อสร้าง เพอร์นิเจอร์ ชนิดไม้ในกลุ่มนี้ได้แก่ ประดู่ ยางนา กระบาก และสะตอ เป็นต้น

3. กลุ่มที่ 3: ไม้โตปานกลาง รอบตัดฟันยาว มูลค่าของเนื้อไม้สูง ไม้กลุ่มนี้มีอัตราการเติบโตใกล้เคียงกับไม้กลุ่มที่ 2 แต่มูลค่าของเนื้อไม้สูงกว่าไม้กลุ่มที่ 2 โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อไม้มีขนาดใหญ่ขึ้น มูลค่าของเนื้อไม้จะเพิ่มสูงขึ้นมากเนื่องจากไม้มีความสวยงาม แข็งแรง ทนทาน เป็นที่ต้องการของตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศ ใช้ในอุตสาหกรรมไม้แปรรูป การก่อสร้าง และเฟอร์นิเจอร์คุณภาพชั้นสูง ไม้ในกลุ่มนี้ได้แก่ ไม้สัก

4. กลุ่มที่ 4: ไม้โตช้า รอบตัดฟันยาว มูลค่าของเนื้อไม้สูงมาก ไม้กลุ่มนี้มีอัตราการเติบโตช้ามาก คนจึงไม่ค่อยนิยมปลูกกันมากนัก แม้ว่ามูลค่าของเนื้อไม้จะสูงมากก็ตาม ลักษณะเนื้อไม้ไม่มีความสวยงาม มูลค่าเนื้อไม้จะเพิ่มสูงขึ้นอย่างมากเมื่อไม้มีขนาดใหญ่ขึ้น สามารถนำไปใช้ในอุตสาหกรรมก่อสร้างและเฟอร์นิเจอร์ชั้นสูง รวมทั้งเหมาะสำหรับการปลูกเพื่อบริโภคเนื่องจากมีอายุยืนนาน ตัวอย่างไม้กลุ่มนี้ได้แก่ พะยูง ชิงชัน จันทน์หอม และมะค่าโมง เป็นต้น²⁴

2.4.4 การปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจเพื่อการค้า

การปลูกไม้เศรษฐกิจเพื่อการค้ามีการดำเนินการอยู่แล้วในปัจจุบันโดยเอกชนหลายราย ทั้งในรูปแบบของการปลูกเพื่อมาใช้ทำกระดาษ มาใช้เป็นพลังงาน และมาใช้ในการก่อสร้างหรือเฟอร์นิเจอร์ โดยดำเนินการได้ 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการขยายฐานการปลูกไม้เศรษฐกิจออกไปให้มากขึ้น โดยเน้นที่เกษตรกร และรูปแบบการขยายฐานการใช้ไม้เพื่อทำให้การใช้ไม้มีความแพร่หลายในการใช้เป็นวัสดุในการก่อสร้าง/ตกแต่งต่าง ๆ

(1) การขยายการปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจเพื่อการค้ารูปแบบที่เน้นเกษตรกร เป็นการส่งเสริมและร่วมมือกับเกษตรกรในรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ เช่น การทำข้อตกลงในการรับซื้อไม้ล่วงหน้ากับเกษตรกร การสนับสนุนปัจจัยการผลิต (เช่น กล้าไม้) และสินเชื่อในการปลูกไม้ให้แก่เกษตรกร โดยนอกจากจะทำข้อตกลงกับเกษตรกรแล้ว การพัฒนารูปแบบนี้ควรมีการดำเนินการเพิ่มเติมดังนี้

- มุ่งเน้นเกษตรกรที่ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตจากการผลิตการเกษตรที่มีราคาผลผลิตไม่คงที่และ/หรืออยู่ในพื้นที่ที่ไม่มีความเหมาะสมหรือมีความเสี่ยงสูงในการปลูกพืชเศรษฐกิจเดิมๆ ที่เคยทำอยู่

²⁴ อ้างแล้ว, คู่มือสำหรับประชาชน การปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ, หน้า 3-6

- จำแนกกลุ่มเกษตรกรเป้าหมายในการสนับสนุนปลูกต้นไม้ เช่น เกษตรกรปลูกไม้โตเร็ว ไม้ปานกลาง ไม้ช้า เพื่อจะสามารถสนับสนุนได้โดยสอดคล้องกับความต้องการและเงื่อนไขของเกษตรกร

- การสร้างระบบการประกันภัยผลผลิตไม้เพื่อลดความเสี่ยงให้กับเกษตรกรผู้ปลูกไม้

- ออกแบบรูปแบบดอกเบี้ยยต้นไม้ โดยชาวบ้านที่นำต้นไม้มาฝากจะได้ดอกเบี้ยต่อต้นตามอัตราที่กำหนด

- การสร้างมาตรการเชิงนโยบายด้านราคา (ให้ข้อมูลที่แท้จริงกับเกษตรกร การให้ความรู้เกษตรกรในการขายไม้ มีการแยกขนาดไม้) กลไกทางการตลาด การจัดสรรเงินเป็นกองทุนสิ่งแวดล้อม การลดหย่อนภาษี พัฒนาตลาดกลางไม้ มีการกำหนดราคากลาง ตลาดซื้อขายล่วงหน้า พัฒนาองค์กรที่เกี่ยวข้องกับไม้เศรษฐกิจ อาจมีการตั้งใหม่หรือให้หน่วยงานที่มีอยู่เดิมเข้ามาดูแลอย่างจริงจัง แก่กฤษฎีกาขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (อ.อ.ป.) ให้มีบทบาทในการดูแลไม้มีค่าทางเศรษฐกิจด้วย

- การประชาสัมพันธ์ (Mobile exhibition) ไปยังกลุ่มเป้าหมาย หาประเด็นไปสนับสนุนการใช้ไม้ มีศูนย์การเรียนรู้ (Learning center) ในเรื่องของข้อมูลข่าวสาร นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ

- หากต้องการให้มีการขับเคลื่อนเร็วขึ้น จะต้องมีเขตเศรษฐกิจพิเศษ เช่น เขตเศรษฐกิจไม้สัก (teak economic zone) เขตเศรษฐกิจไม้พะยูน (rosewood economic zone) เป็นต้น

(2) รูปแบบที่ 2 การขยายฐานเศรษฐกิจการใช้ไม้ ทำได้โดยการสร้าง/เพิ่ม ช่างไม้หรือผู้ประกอบการในการนำไม้มาใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะในการก่อสร้างและตกแต่งบ้านเรือนและสถานที่ต่าง ๆ ให้มีความสะดวกสำหรับผู้บริโภค/ลูกค้าที่ต้องการใช้ไม้ ซึ่งอาจดำเนินการได้ดังนี้

- การฟื้นฟู/พัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ในการสร้างมูลค่าเพิ่ม ส่งเสริมให้มีความรู้เรื่องการใช้ไม้ประโยชน์ของไม้ชนิดต่าง ๆ อาจบรรจุอยู่ในเนื้อหาการเรียนรู้อะดับต่าง ๆ

- พัฒนา/สนับสนุนโรงเรียนช่างไม้ เพื่อรองรับการนำไม้มาแปรรูปและใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ

- การพัฒนาแบบจำลองของธุรกิจช่างไม้ให้เป็นธุรกิจที่มีความน่าเชื่อถือสำหรับลูกค้าและให้ผลตอบแทนที่จูงใจเพียงพอสำหรับช่างไม้ในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น การแปรรูปไม้เบื้องต้น การสร้างบ้านไม้ การตกแต่งภายในโดยใช้ไม้โดยเน้นไปที่วิสาหกิจชุมชนและผู้ประกอบการรุ่นใหม่

- การใช้ระบบการรับรองไม้เศรษฐกิจแบบยั่งยืนเพื่อเพิ่มมูลค่าและขยายตลาดของการใช้ไม้ออกไป ทั้งตลาดในประเทศและตลาดต่างประเทศ

- พัฒนาคุณสมบัติของไม้ให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค เช่น การอบน้ำยากันปลวก/มอด/แมลง การสร้างมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ไม้แบบประกอบเอง การพัฒนาไม้ที่ป้องกันการลามไฟ เป็นต้น

- การสร้างแรงกระตุ้น สร้างค่านิยมผ่านการใช้ไม้เป็นวัสดุตกแต่งในพื้นที่สำคัญระดับประเทศ เช่น ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ รัฐสภา หรือศูนย์กลางเศรษฐกิจดิจิทัล (Digital economic center)

- การออกแบบการใช้ไม้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มสำหรับการใช้ชีวิตสมัยใหม่ เช่น การใช้ไม้ในการตกแต่งห้องพัก คอนโดมีเนียม พื้นที่ทำงานร่วม (co-working space) หรือพื้นที่เรียนรู้ (learning space) หรือร้านค้ากาแฟ รวมถึงการใช้ไม้เป็นภาชนะหรือเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ

- การจัดตั้งสถาบันวิจัยไม้เพื่อเป็นองค์กรหลักในการวิจัยและพัฒนาการใช้ไม้ต่อไปในอนาคต

ไม่มีค่าทางเศรษฐกิจที่มีศักยภาพในแต่ละภาค กรมป่าไม้ ได้ให้ข้อมูลแยกเป็นรายภาคได้ดังนี้ ภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคตะวันออก ได้แก่ ยางนา ตะเคียนทอง ประดู่ป่า พะยอม สัก กฤษณา ภาคอีสาน ได้แก่ พะยูง ประดู่ป่า ยางนา ตะเคียนทอง สัก ภาคใต้ ได้แก่ ไม้วงศ์ยาง ยางพารา ตะเคียนทอง จำปาป่า สะเดาเทียม กันเกรา และภาคเหนือ ได้แก่ สัก ประดู่ป่า ตะเคียนทอง พะยูง แดง ยางนา²⁵

2.4.5 การยกระดับมาตรฐานด้านป่าไม้เพื่อยกระดับสู่มาตรฐานโลก

การรับรองมาตรฐานด้านป่าไม้ เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้บริโภคเกิดความมั่นใจในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ไม้ เนื่องจากระบบถูกออกแบบให้มีการตรวจสอบความถูกต้องตามกฎหมายของห่วงโซ่การควบคุมผลิตภัณฑ์จากป่าไม้ (Chain of custody: COC) ตั้งแต่การผลิตไปจนถึงการปิดฉลากบนผลิตภัณฑ์ไม้ จึงทำให้ผู้ประกอบการต้องการปรับตัวพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ไม้ตามมาตรฐานสากลที่กำหนดโดยองค์กรต่าง ๆ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือในตัวผลิตภัณฑ์และเป็นที่ยอมรับจากผู้บริโภคจากภายในและต่างประเทศ ซึ่งกลไกตลาดเหล่านี้ยังช่วยให้เกิดการปรับปรุงการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ในปัจจุบันความสำคัญของการรับรองมาตรฐานด้านป่าไม้ ได้แก่

- เพิ่มช่องทางผลิตภัณฑ์ไม้ให้มีการเข้าถึงตลาดที่มีมูลค่าสูงขึ้น
- สร้างความมั่นใจให้กับผู้ซื้อว่าเป็นผลิตภัณฑ์ที่ถูกต้องตามกฎหมาย
- เกิดการปรับปรุงการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนและสามารถตรวจสอบได้

1) การรับรองมาตรฐานด้านป่าไม้ระดับสากล (Forest Stewardship Council: FSC)

การรับรองมาตรฐานด้านป่าไม้ตามมาตรฐาน FSC เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2536 เกิดจากองค์กรระดับนานาชาติที่ไม่หวังผลกำไรที่มีความมุ่งมั่นในการส่งเสริมการจัดการป่าไม้ทั่วโลกอย่างรับผิดชอบโดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนการจัดการป่าไม้ของโลกอย่างเหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม มีประโยชน์ต่อสังคมและเศรษฐกิจ การรับรองมาตรฐานด้านป่าไม้ตามมาตรฐาน FSC มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้บริโภคมั่นใจว่าสินค้าที่ติดฉลาก FSC เป็นสินค้าที่มาจากการจัดการป่าไม้อย่างรับผิดชอบ อย่างไรก็ตาม FSC ไม่ใช่ผู้ประเมินและทำการตรวจสอบเพื่อออกใบประกาศนียบัตร แต่จะเป็นหน้าที่ขององค์กรตรวจสอบภายนอกที่ได้รับการรับรองจากองค์กรนานาชาติ เพื่อให้มั่นใจได้ว่าการทำงานขององค์กรตรวจสอบนั้นเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานและมาตรฐานที่ FSC วางไว้ เงื่อนไขสำหรับผู้ที่จะเข้ามาตรฐาน FSC จะต้องทำตามนโยบายของ FSC คือ ห้ามกระทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งในขอบเขตและนอกขอบเขตการรับรอง หรือพื้นที่นอกขอบเขตการรับรองดังนี้ ค่าขายหรือตัดไม้เถื่อนผิด

²⁵อ้างแล้ว, คู่มือสำหรับประชาชน การปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ, หน้า 16-1๙, 35

กฎหมาย ละเมิดสิทธิมนุษยชนในการกระทำธุรกิจเกี่ยวกับป่าไม้ ทำลายพื้นที่ที่มีคุณค่าต่อการอนุรักษ์ในการกระทำธุรกิจเกี่ยวกับป่าไม้ แปลงพื้นที่จากพื้นที่ป่าไม้เป็นพื้นที่ที่ไม่ใช่ป่าไม้อย่างเห็นได้ชัด นำพืชที่ดัดแปลงพันธุกรรมเข้ามาใช้ในธุรกิจป่าไม้ และการละเมิดมาตรฐานแรงงานระดับประเทศ²⁶

มาตรฐานการจัดการสวนป่าไม้เศรษฐกิจยั่งยืน (มอก.14061) ซึ่งประกาศโดยกระทรวงอุตสาหกรรม พ.ศ. 2559 ได้กำหนดข้อกำหนดหลัก ไว้ 7 ข้อ คือ การปฏิบัติตามข้อกำหนดกฎหมาย การบำรุงรักษาสวนป่าอย่างเหมาะสมเพื่อเป็นแหล่งกักเก็บคาร์บอน การรักษาความสมบูรณ์และระบบนิเวศสวนป่า การรักษาสภาพและการสนับสนุนการทำหน้าที่ด้านผลผลิตของสวนป่า (ผลผลิตเนื้อไม้ ผลผลิตที่ไม่ใช่เนื้อไม้) การรักษาสภาพการอนุรักษ์และการส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศสวนป่า การรักษาสภาพและการส่งเสริมการทำหน้าที่ด้านการป้องกันของการจัดการสวนป่า (เพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ) การรักษาสภาพการทำหน้าที่ด้านเศรษฐกิจสังคมของสวนป่า การละเมิดมาตรฐานแรงงานระดับประเทศ²⁷

ข้อจำกัดสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อผลผลิตป่าไม้ชุมชนเชิงพาณิชย์

(1) **ด้านกฎระเบียบ (regulatory)** สิทธิครอบครองที่ดินที่ไม่สมบูรณ์ (Weak tenure rights) ทำให้เกษตรกรในท้องถิ่นมีข้อจำกัดในการจัดการป่าเพื่อประโยชน์เชิงพาณิชย์ ตลอดทั้งการตั้งข้อจำกัดการเก็บเกี่ยวให้เป็นไปเพื่อดำรงชีพเท่านั้น

- การตัดสินใจในการจัดการเก็บเกี่ยวผลผลิตเพื่อการค้ามักจะถูกจำกัดอยู่เฉพาะในขอบเขตของแผนการจัดการ (Management plans)

- ระเบียบข้อกำหนดในส่วนที่ไม่เกี่ยวกับป่า เช่น การขนส่ง มักจะเป็นอุปสรรคต่อการขนส่งและการตลาดผลผลิตจากป่าไม้

- นโยบายมักจะมีแนวโน้มเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มอุตสาหกรรมป่าไม้มากกว่าการจัดการป่าไม้ของชุมชน ซึ่งต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดในการจัดการป่า

- ระบบการจัดเก็บภาษีและค่าธรรมเนียมที่ยุ้งยากและเกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงานที่นำมาใช้กับแต่ละระยะของห่วงโซ่มูลค่าเพิ่ม

- การออกใบอนุญาตพิเศษจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ซึ่งมักจะอยู่ห่างไกลจากป่า ทำให้การจัดการผลผลิตป่าไม้เป็นไปด้วยความยุ่งยาก แม้ว่าการเก็บเกี่ยวได้กำหนดไว้ในแผนการจัดการแล้วก็ตาม โดยเฉพาะไม้ แม้ว่าจะกำหนดเวลาการตัดฟันไว้ในแผนการจัดการก็ตาม

- การออกใบอนุญาตพิเศษ ที่จำเป็นต้องใช้ในการขนส่งไม้และผลผลิตที่ไม่ใช่ไม้ไปสู่ตลาด อาจต้องได้รับความเห็นชอบหรืออนุญาตจากเจ้าหน้าที่หลายฝ่ายหลายระดับที่อยู่ห่างไกลจากป่า

²⁶ อ้างแล้ว, คู่มือสำหรับประชาชน การปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ, หน้า 88

²⁷ อ้างแล้ว, คู่มือสำหรับประชาชน การปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ, หน้า ๙3

(2) **ด้านธรรมาภิบาล (Governance)** ความไม่เข้มแข็งในการจัดการบ้านเมืองที่ดีหรือหลักธรรมาภิบาล นำไปสู่การขาดความโปร่งใสในขั้นตอนต่าง ๆ ของห่วงโซการเพิ่มคุณค่าให้กับผลผลิตป่านไม้ ซึ่งอาจจะนำไปสู่การหาช่องว่างทางระเบียบกฎหมายและการทุจริต ปัจจัยเหล่านี้ได้เป็นข้อจำกัดต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานวิสาหกิจป่านไม้ชุมชน

(3) **ด้านธุรกิจ กฎหมายและการเงิน (Business, legal and financial)**

- ในระดับหมู่บ้าน ศักยภาพในการจัดการธุรกิจมีข้อจำกัด
- ขาดทักษะการจัดองค์กรผู้ผลิตผลผลิตป่านไม้ที่จะสามารถโน้มน้าวผู้มีส่วนเกี่ยวข้องปรับปรุงกฎระเบียบและการให้บริการแก่สมาชิก
- ชุมชนมักจะขาดแหล่งทุนสนับสนุนในการเริ่มกิจกรรม (Start-up activities)
- ธนากรมักจะไม่มั่นใจในการให้กู้ยืมเพื่อการจัดซื้อทรัพย์สินร่วมของกลุ่ม
- ชุมชนมักจะมีศักยภาพที่จำกัดในการพัฒนาแผนธุรกิจและการพัฒนาตลอดทั้งการนำทักษะทางธุรกิจไปปรับใช้
- ชุมชนอาจมีความไม่แน่นอนในวิธีดำเนินการค้าทรัพยากรที่เป็นทรัพย์สินร่วมตลอดทั้งการแบ่งปันผลประโยชน์ ชุมชนไม่มีความมั่นใจในการติดต่อกับสถาบันเอกชน ตลอดทั้งไม่มีความมั่นใจในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อกฎหมายรวมถึงการจัดเก็บภาษี

(4) **ด้านตลาด (Market)**

- ชุมชนทางไกลมักจะประสบความยุ่งยากในการขนส่งผลผลิตสู่ตลาด
- การเจาะตลาดที่มีอยู่แล้วเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก
- ไม่มีข้อมูลการตลาดเพียงพอและไม่พร้อมที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถนำผลผลิตออกสู่ตลาดโดยสอดคล้องกับความต้องการของตลาด
- ตลาดค้าไม้มักจะถูกปิดเปื้อนอาจโดยนักรการเมืองหรือผู้นำอื่น ขาดความโปร่งใส ทำให้ชุมชนประสบความยุ่งยากและไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- การทุจริตที่ขยายไปในวงกว้างอาจจะจำกัดความสามารถของชุมชนที่จะคำนวณผลประโยชน์สูงสุดจากไม้ที่เก็บเกี่ยว

(5) **ด้านวิชาการ (technical)**

- ชุมชนมักจะขาดทักษะและเครื่องมือทางวิชาการสำหรับการแปรรูปพื้นฐานหรือการเพิ่มมูลค่าในรูปแบบอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชนบททางไกล

(6) **ระบบราชการ (Bureaucratic)**

- เจ้าหน้าที่รัฐต่อต้านและไม่ปล่อยให้ประชาชนมีอำนาจในการจัดการป่าไม้ แม้ว่ากฎหมายและระเบียบจะบัญญัติหรือวางไว้แล้วก็ตาม ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อชุมชนในการทำการค้าผลผลิตป่าไม้ชุมชนเชิงพาณิชย์

- เจ้าหน้าที่รัฐเรียกร้องผลประโยชน์ตอบแทนในการอนุญาตหรือออกใบอนุญาต ซึ่งส่งผลกระทบต่อผลตอบแทนที่จะได้รับการค้าผลผลิตป่าไม้ชุมชน (Gilmour, 2015: อ้างใน FAO 2016)

โดยสรุป เกษตรกรรายย่อยและกลุ่มชุมชนที่ต้องการขับเคลื่อนจากการจัดการป่าเพื่อยังชีพไปสู่ทั้งเพื่อการยังชีพและการพาณิชย์ได้พบปัญหาอุปสรรค ตลาดค้าไม้ในหลายประเทศมีแนวโน้มที่จะถูกครอบงำโดยบริษัทหรือผู้ซื้อที่มีอิทธิพลในการกำหนดราคา นอกจากนี้ การบิดเบือนอย่างรุนแรงมักจะส่งผลกระทบต่อกลไกและการทำหน้าที่ของตลาดค้าไม้ ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนและเกษตรกรรายย่อย โดยตลาดเอื้อประโยชน์ต่อตัวแสดงที่มีอิทธิพลมากกว่า ทั้งที่ผลผลิตป่าไม้ชุมชนเชิงพาณิชย์สร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ชัดเจนทั้งต่อท้องถิ่นและระดับชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งไม้ แต่ผลผลิตป่าไม้ชุมชนเชิงพาณิชย์ยังคงเป็นเรื่องของกลุ่มคนชายขอบ ที่ได้รับความสนใจที่จำกัดทั้งจากภาครัฐและผู้ให้ทุนสนับสนุน²⁸

2.5 บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 กรณีศึกษาขององค์การอาหารและเกษตรกรรมแห่งสหประชาชาติ: การพาณิชย์ผลผลิตป่าไม้ชุมชน (Commercialization of Community-Based Forest Products)

ในหลายประเทศ รูปแบบความร่วมมือในด้านป่าไม้ชุมชนได้เริ่มจากการให้ชุมชนเข้าถึงผลผลิตที่ไม่ใช่เนื้อไม้ (Non-wood Forest Products: NWFPs) ไม้สำหรับเป็นเชื้อเพลิง (Fuel wood) และไม้สำหรับการก่อสร้างในท้องถิ่น (Timber for local construction) ต่อมาด้วยเหตุผลหลายประการ ชุมชนและเกษตรกรรายย่อยจำนวนมากได้หาช่องทางค้าขายผลผลิตจากป่าเพื่อเพิ่มรายได้ หลายประเทศได้ส่งมอบป่าเสื่อมสภาพให้ชุมชน (Degraded condition) ตัวอย่างเช่น ประเทศอินโดนีเซีย ได้มีอุปสงค์ผลผลิตจากป่าไม้เพิ่มขึ้นทำให้ราคาไม้สูงขึ้นและเป็นแรงจูงใจให้ชุมชนและเกษตรกรรายย่อยมุ่งที่จะจัดการป่าไม้ชุมชนในเชิงการพาณิชย์จากการสนับสนุนในหลายด้าน ได้ช่วยให้เกษตรกรสามารถฟื้นฟูป่าและมีผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำไปทำการค้า (commercialization)

ผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ (NWFPs) ได้ถูกนำมาใช้นับแต่อดีตเพื่อช่วยการดำรงชีพของเกษตรกร อย่างไรก็ตามได้มีการตั้งข้อสังเกตว่า หากผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้จะถูกนำมาใช้ประโยชน์เพื่อลดภาวะความยากจนหรือยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน ควรจะเพิ่มผลผลิตจากป่าไม้และทำการค้าผลผลิตนั้นให้

²⁸Don Gilmour, Commercialization of CBF Products, Forty years of community-based forestry: A review of its extent and effectiveness, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, 2016, pp45-50 <http://www.fao.org/3/a-i5415e.pdf>

มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (Belcher, Ruiz Perez and Achdiawan, 2005 อ้างใน FAO 2016) โดยได้มีการวิเคราะห์กรณีศึกษาในพื้นที่ 61 แห่ง และได้อธิบายถึงความจำเป็นที่จะต้องสนับสนุนการจัดการป่าไม้เชิงพาณิชย์ในชุมชน ขณะที่มีการค้าผลผลิตป่าไม้ของชุมชนและเกษตรกรรายย่อยเพิ่มขึ้น ชุมชนและเกษตรกรรายย่อยเหล่านั้นกลับต้องเผชิญกับข้อจำกัดในด้านต่างๆ ได้แก่ การตลาด ระบบราชการ และปัญหาอุปสรรคอื่นๆ ตัวอย่างเช่น กรอบการกำกับดูแล (regulatory framework) ที่อาจเหมาะสมสำหรับการให้การยอมรับในการจัดการป่าของชุมชนและการเป็นสมาชิกของชุมชน แต่อาจจำเป็นต้องปฏิรูปกฎระเบียบเพื่อช่วยให้ชุมชนสามารถขายผลผลิตจากป่าไม้ในตลาดเปิดได้ (Open market) ด้วยเหตุนี้ กฎระเบียบมีความจำเป็นจะต้องปรับเปลี่ยนไปตามการพัฒนาของการจัดการป่าไม้ของชุมชนที่มีความซับซ้อนมากขึ้น เกษตรกรรายย่อยหรือผู้ดำเนินการป่าไม้เชิงพาณิชย์รายย่อยได้รับการพัฒนาเป็นอย่างดีในกลุ่มประเทศยุโรปและอเมริกาเหนือ แต่สำหรับประเทศกำลังพัฒนายังจะต้องได้รับการพัฒนาอีกมากเพื่อให้ทันกระแสของเศรษฐกิจทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ ตัวอย่างเช่น กรณีของกลุ่มประเทศในอเมริกาใต้ เหตุผลหนึ่งของความล้มเหลวในการจัดการป่าไม้ชุมชนเชิงพาณิชย์คือการไม่ให้ความสำคัญต่อการจัดระบบธุรกิจของเกษตรกรรายย่อย การสร้างศักยภาพในด้านต่างๆ และการพัฒนาการต่อยอดคุณค่าผลผลิตจากป่าไม้ อย่างไรก็ตาม ชุมชนและเกษตรกรรายย่อยได้พยายามหาช่องทางที่หลากหลายในการค้าผลผลิตจากป่าไม้ ซึ่งแยกออกได้ 4 ประเภท ได้แก่

(1) **ลดการซื้อขายแบบสัมปทาน** (a royalty-type payment) ไปเป็นการจำหน่ายผลผลิตป่าไม้โดยตรงกับบุคคลหรือภาคเอกชนภายนอกทั้งโดยผ่านคนกลาง (an intermediary) หรือโดยตรงต่อผู้แปรรูป (processor)

(2) **การทำสัญญาจ้างการแปรรูปในบางขั้นตอน** เช่น การตัดฟัน (felling) และการเปลี่ยนรูปจากลำต้นเป็นชิ้นไม้ (log conversion) แต่เกษตรกรยังคงเป็นเจ้าของไม้ที่เลื่อยแล้วและจัดการค้าด้วยตนเอง

(3) **จัดการในขั้นตอนต่างๆ ของห่วงโซ่การแปรรูป** (Processing chain) เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลผลิตจากป่าไม้

(4) **ปรับเปลี่ยนจากการค้าผลผลิตจากป่าไม้โดยตรงไปสู่การพัฒนาสร้างสรรค์วิสาหกิจอื่นที่ใช้ผลผลิตจากป่าไม้**

เป็นที่แน่ชัดว่า หากชุมชนและเกษตรกรรายย่อยมีส่วนร่วมในการจัดการองค์ประกอบของห่วงโซ่การแปรรูปมากเท่าใด ชุมชนและเกษตรกรรายย่อยนั้นก็ยิ่งมีศักยภาพในการที่จะได้มาซึ่งผลได้ในทางเศรษฐกิจมากขึ้นเพียงนั้น การเปลี่ยนแปลงไปสู่ผลผลิตป่าไม้เชิงพาณิชย์ (Commercializing forest products) จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ (Major transition) ซึ่งจะทำให้ชุมชนและเกษตรกรรายย่อยสามารถยกระดับจากการเก็บเกี่ยวเพื่อยังชีพ (Subsistence harvesting) ไปสู่การผลิตปฐมภูมิ (Primary production) ซึ่งเป็นการผลิตเพื่อขายในตลาด หรือไปสู่การจัดการในระดับทุติยภูมิ (Secondary production) หรือแม้แต่ตติยภูมิ (Tertiary production) ที่มีการแปรรูปและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ การเพิ่มคุณค่าผลผลิตตามห่วงโซ่มูลค่าเพิ่ม

ดังกล่าว (value chain) จะมีความแตกต่างกันมากในแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ที่ชุมชนหรือเกษตรกรรายย่อยตั้งขึ้นในการจัดการป่า (Forest management) และแผนธุรกิจ (business plans) เช่นเดียวกับความสนใจและศักยภาพของชุมชนและเกษตรกรรายย่อยที่จะเข้าไปจัดการตามประเภทของวิสาหกิจที่แตกต่างกัน

จากการสำรวจพบว่า การให้สินเชื่อขนาดเล็ก (Microcredit) เป็นกุญแจสนับสนุนที่สำคัญ (Key enabler) อย่างไรก็ตาม การสำรวจดังกล่าวยังให้ความสำคัญของการสร้างทุน (Capital formation) รวมถึงสภาพของสถาบันและการจัดองค์กร (Institutional and organizational conditions) บทสรุปทั่วไปขององค์การอาหารและเกษตรกรรมแห่งสหประชาชาติ ชี้ให้เห็นว่า ผลผลิตป่าไม้ชุมชนเชิงพาณิชย์ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญอื่นหลายประการนอกเหนือจากการให้สินเชื่อขนาดเล็ก ได้แก่ การเลือกประเภทของวิสาหกิจที่เหมาะสม (Selection of good entrepreneurs) การถ่ายทอดทักษะทางวิชาการและการจัดการให้แก่ชุมชน (Transfer of technical and managerial skills) การส่งเสริมเครือข่ายเชื่อมโยงกับตลาด (Promotion of market linkages) การมีสิทธิครอบครองหรือสิทธิทำกินที่มีอาณาเขตชัดเจนและถูกต้องตามกฎหมาย (Forest tenure rights and boundaries) ความโปร่งใสในการให้กู้ยืม (Transparency in lending practices) ตลอดจนมีโครงสร้างทางสถาบันและกฎหมายที่เหมาะสม (Appropriate institutional and legal structures) เพื่อสร้างหลักประกันในการผลิตที่เท่าเทียมกันและเป็นไปอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ Greijmans and Gritten (2015, อ้างใน FAO 2016) ได้ชี้ให้เห็นองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการที่เป็นอุปสรรคขัดขวางการพัฒนาวิสาหกิจป่าไม้ชุมชน (CBF enterprises) ได้แก่

(1) โครงสร้างของกฎหมายและระเบียบที่ไม่เอื้ออำนวยแต่ไปจำกัดสิทธิของชุมชน โดยตั้งอยู่บนฐานความคิดที่ว่าผลประโยชน์ท้องถิ่น (Local benefits) ไม่สอดคล้องกับผลประโยชน์แห่งชาติ (National benefits) ความไม่สม่ำเสมอในการให้การสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนประชาชนขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ

(2) ขาดศักยภาพในเชิงองค์กรและสถาบัน (Organizational and institutional capacities) และขาดทักษะทางวิชาการ (Technical skills) ในส่วนขององค์กรส่วนท้องถิ่นและในส่วนของชุมชน

(3) ขาดการลงทุนในส่วนของป่าไม้ชุมชน (Investment in CBF) อันเป็นผลมาจากนโยบายทางธุรกิจที่ไม่ชัดเจน (Unclear business policies) การใช้ทุนสูงในการเริ่มดำเนินการ (High initial costs) โครงสร้างพื้นฐานที่ไม่ได้พัฒนา (Undeveloped infrastructure) และกำลังคนที่ไม่เคยผ่านการฝึกอบรม (Untrained workforce)

วิสาหกิจป่าไม้ชุมชนส่วนใหญ่มีปฏิสัมพันธ์ในการมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มชุมชนและภาคเอกชนในบางขั้นตอนของห่วงโซ่การแปรรูป เช่น ในจุดที่ขายผลผลิตปฐมภูมิหรือในขั้นตอนอื่นตามห่วงโซ่ การพบกันดังกล่าวอาจจะยุ่งยากในการเจรจาต่อรอง ทั้งนี้เพราะมีค่านิยมเชิงสถาบันที่แตกต่างกัน ผู้ปลูกป่าไม้รายย่อย

มักจะขาดประสบการณ์ในตลาดไม้และมักจะอาศัยนายหน้าคนกลาง (Intermediary brokers) โดยนายหน้าคนกลางเหล่านี้มักจะได้รับผลประโยชน์ในสัดส่วนที่สูงเกินไปเมื่อเปรียบเทียบกับผลประโยชน์ที่ผู้ปลูกได้รับ อย่างไรก็ตาม การมีนายหน้าคนกลางเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในบางพื้นที่ แต่ก็ต้องมีข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการติดต่อระหว่างชุมชนและกลุ่มภาคเอกชนต่างๆ ซึ่งเป็นทางหนึ่งในการก้าวข้ามอุปสรรคดังกล่าว

จากกรณีศึกษาใน 4 ประเทศกลุ่มลาตินอเมริกา ได้แก่ โบลิเวีย บราซิล กัวเตมาลา และนิการากัว พบว่า ผลได้ทางเศรษฐกิจที่ชุมชนและเกษตรกรรายย่อยได้รับจากการใช้ทรัพยากรป่าไม้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นไม้ขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการ ประการแรกเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับตัวแสดงอื่นซึ่งหมายถึงนายหน้าคนกลางและบริษัทที่เกี่ยวข้องกับตลาดค้าไม้ และประการที่สอง ขึ้นอยู่กับสถานะเฉพาะของตลาด ปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทั้งสองได้กำหนดทิศทางในการมีส่วนร่วมของเกษตรกรรายย่อยและชุมชนในด้านตลาดค้าไม้ ซึ่งจะส่งผลต่อผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการค้าผลผลิตจากป่า อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่า ข้อจำกัดด้านกฎระเบียบมีส่วนในการเพิ่มปัญหาอุปสรรคให้กับเกษตรกรรายย่อยและชุมชน และบางครั้งได้กลายเป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดการตัดฟันและค้าไม้แบบผิดกฎหมาย นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตว่าการเข้าไปต่อรองกับตลาดโดยตรง ชุมชนและเกษตรกรรายย่อยมีแนวโน้มที่จะถูกครอบงำให้อยู่ในโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ (Patron-client relationships) และการเข้าถึงข้อมูลอย่างไม่สมมาตรหรืออสมมาตร (Asymmetrical access to information) ผลความบิดเบือนของตลาด (Market distortions) มักจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความสามารถของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพและการตลาด ขณะที่ชุมชนจำนวนมากที่ประสบความสำเร็จในการค้าผลผลิตจากป่าไม้ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วเป็นความสามารถของชุมชนเอง อย่างไรก็ตามอาจมีข้อจำกัดที่เกิดจากภาครัฐโดยกำหนดนโยบายในการมีป่าเพื่อยังชีพเท่านั้น

2.5.2 กรณีศึกษาประเทศเคนยา: ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสมาคมผู้ปลูกป่าที่เกี่ยวข้องในการจัดการป่าเชิงพาณิชย์ของเอกชน Chisika and Yeom ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อสมาคมเกษตรกรผู้ปลูกป่าเชิงพาณิชย์ (Commercial forestry) ในประเทศเคนยาพบว่า มีปัจจัยหลายประการทั้งในด้านการเมือง กฎหมาย นโยบาย เทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของสมาคมเกษตรกรผู้ปลูกป่าในประเทศเคนยาและประเทศในแอฟริการวมทั้งลาตินอเมริกา ที่สำคัญคือความมีธรรมาภิบาลภายในสมาคมเกษตรกรที่เคารพในวัฒนธรรมที่สั่งสมมาของสมาชิก (cultural heritage of members) ระบบการสร้างความมั่นคงด้านการถือครองที่ดิน (secure land tenure system) การให้โอกาสพัฒนาศักยภาพ (opportunities for capacity building) ตลอดจนการได้รับการสนับสนุนจากภายนอกในรูปแบบการเงิน (external support through financing) และความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูลการตลาดและแหล่งสินเชื่อ (access to market information and credit) โดยแยกอธิบายได้ ดังนี้

(1) ระบบการสร้างความมั่นคงด้านการถือครองที่ดิน (The secure land tenure system) จากการศึกษาพบว่าระบบการสร้างความมั่นคงด้านการถือครองที่ดินได้ส่งเสริมให้เกิดการเจริญเติบโตของพื้นที่ปลูกป่าเชิงพาณิชย์รายบุคคล (private commercial forests) โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศแอฟริกาเท่านั้น ยังรวมถึงกลุ่มประเทศในลาตินอเมริกาและเอเชียด้วย การสร้างความมั่นคงด้านการถือครองที่ดินยังส่งผลดีต่อการพัฒนาและการปรับปรุงการจัดเก็บภาษีซึ่งเป็นการขยายได้ให้แก่ท้องถิ่น ตลอดจนเป็นหลักฐานสำคัญในการเปิดช่องทางให้เข้าถึงแหล่งสินเชื่อ การประกันการลงทุน และการได้รับบริการในการปลูกป่าจากภาครัฐ

(2) การได้รับการสนับสนุนจากภายนอก (Availability of external support) จากประสบการณ์การลองผิดลองถูกของสมาคมเกษตรกรผู้ปลูกป่าเชิงพาณิชย์ที่เกิดขึ้นโดยการสนับสนุนจากภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรระหว่างประเทศ ทั้งในด้านการสนับสนุนด้านการพัฒนาศักยภาพ (capacity building) และด้านการเงินทั้งต่อสมาคมและเกษตรกรรายย่อย (small-holder commercial forests) ตลอดทั้งมีองค์กรระหว่างประเทศเช่นองค์การอาหารและเกษตรกรรมแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations: FAO) สหภาพยุโรป (European Union) ตลอดจนรัฐบาลในกลุ่มประเทศตะวันตกเช่น นอร์เวย์ ที่ร่วมพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรรายครัวเรือนตลอดทั้งสนับสนุนทุนในการพัฒนาการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ (commercial forestry development grants) ตลอดทั้งการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ควบคู่กับการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน (sustainable agriculture) เกษตรอินทรีย์ (organic farming) และการเพาะกล้าไม้ (tree planting and nurseries)

(3) โครงสร้างของกฎหมายและนโยบายที่เอื้ออำนวย (Supportive legal and policy framework) ต่อการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ กรอบนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเคนยามีความแข็งแกร่งและให้การสนับสนุนต่อการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ ได้มีกฎหมายสำคัญที่ได้ให้การสนับสนุนได้แก่ รัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 2010 มีกฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์และการจัดการป่าปี ค.ศ. 2016 และมีกฎหมายรับรองการจัดตั้งสมาคมเกษตรกรผู้ปลูกป่าปี ค.ศ. 2018 ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันในการส่งเสริมสมาคมเกษตรกรผู้ปลูกป่าเชิงพาณิชย์ นอกจากรัฐธรรมนูญจะบัญญัติระบบความมั่นคงในการถือครองที่ดิน กฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์และการจัดการป่ายังได้สนับสนุนการส่งเสริมและการพัฒนาการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ในส่วนของเอกชน นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ผู้มีสิทธิครอบครองที่ดินเกษตรกรได้ก่อตั้งกลุ่มปลูกป่า (tree-planting groups) ตลอดทั้งให้หลักคำประกันความเสียหายจากสาเหตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับต้นไม้ที่ปลูก กฎหมายก่อตั้งสมาคมเกษตรกรผู้ปลูกป่าเชิงพาณิชย์ได้เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 2018 ทำให้เกิดการยอมรับในวงกว้างที่สามารถประสานงานกลุ่มเกษตรกรในชุมชนเพื่อการเสริมสร้างศักยภาพเกษตรกรรายย่อย (grassroots empowerment) ตลอดทั้งการส่งเสริมการเลี้ยงชีพอย่างยั่งยืน (sustainable livelihoods) อย่างไรก็ตามกฎระเบียบที่เอื้อต่อการป่าไม้เชิงพาณิชย์สำหรับเกษตรกรยังไม่ผ่านการอนุมัติของกระทรวงสิ่งแวดล้อมและป่าไม้ของประเทศเคนยา

(4) การมีตลาดพร้อมรองรับผลผลิตจากป่าไม้ (A ready market for forest products) จากข้อมูลสถิติประชากรของเคนยาที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและจะมีจำนวน 47 ล้านคนในปี ค.ศ. 2019 การเจริญเติบโตของประชากรดังกล่าวส่งผลต่อความต้องการผลผลิตจากป่าไม้ (forest products) ที่เกิดจากความต้องการของประชากรที่เพิ่มขึ้น ทำให้ปริมาณการผลิตไม้จากป่าไม่ทันกับความต้องการของประชากร สภาวะดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดแรงจูงใจเจ้าของที่ดินเอกชนหันมาสนใจการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ ด้วยเหตุผลดังกล่าวสมาคมเกษตรกรผู้ปลูกป่าเชิงพาณิชย์ได้มีบทบาทในการเพาะพันธุ์กล้าไม้ (tree seedling production) และการค้าไม้และผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่ไม้ (sale of timber and non-timber products) โดยประสานกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องรวมถึงภาคเอกชนและภาครัฐ อย่างไรก็ตาม การค้าผลผลิตที่ไม่ใช่ไม้ได้รับการส่งเสริมให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการป่าอย่างยั่งยืน (sustainable forest management)

(5) ธรรมาภิบาลและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสมาชิกสมาคมปลูกป่าเชิงพาณิชย์ (Good governance and behavioral change amongst producer associations) ธรรมาภิบาล (Good governance) มีความสำคัญต่อความสำเร็จของสมาคมผู้ปลูกป่าเชิงพาณิชย์ เพื่อให้บรรลุความมีธรรมาภิบาลสมาคมจำเป็นต้องเปิดช่องทางให้มีโครงสร้างที่เปิดเผยและเป็นประชาธิปไตย (open and democratic structures) เพื่อให้การดำเนินงานที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องเสริมสร้างศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกป่าเชิงพาณิชย์ในด้านต่าง ได้แก่ การจัดการ (management) การบันทึกข้อมูล (record-keeping) การจัดการด้านการเงิน (financial management) และการเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) นอกจากนี้ การจัดองค์กรของเกษตรกรผู้ปลูกป่าจะต้องเป็นไปในลักษณะการขับเคลื่อนตามอุปสงค์หรือความต้องการของตลาด (demand-driven) และต้องมียุทธศาสตร์และโครงสร้างที่เหมาะสมควรสร้างคู่มือในการพัฒนาทักษะ อย่างไรก็ตาม สมาคมเกษตรกรผู้ปลูกป่าได้มีความก้าวหน้าในการสร้างเสริมธรรมาภิบาลโดยเฉพาะการเปิดช่องทางให้สมาชิกเข้าถึงข้อมูล ประการแรก ได้มีระบบออนไลน์ที่สร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้เกี่ยวข้องและทำให้สมาชิกสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ ประการที่สอง การบันทึกการประชุม (the minutes) ซึ่งให้เห็นถึงความต่อเนื่องของการดำเนินงานของสมาคม ประการที่สาม สมาคมได้มีธรรมนูญของสมาคมที่กำหนดกฎและระเบียบในความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ประการที่สี่ สมาคมมีที่ทำการที่ชัดเจน นอกจากนี้ เว็บไซต์ของสมาคมได้เป็นเครื่องมือที่เป็นประโยชน์ในการเข้าถึงกลุ่มเยาวชนที่จะส่งผลต่อสมาคมในอนาคต โดยผ่านบัญชีสื่อสังคม (Social media accounts) ได้แก่ Facebook, Twitter และ Google+ นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมเกี่ยวกับการปลูกป่าและการใช้ประโยชน์จากป่าเชิงพาณิชย์ได้ขยายวงกว้างออกไปถึงกลุ่มสตรี เยาวชน ตลอดจนทั้งกลุ่มด้อยโอกาสอื่นในสังคม ซึ่งควรมีการวิเคราะห์หาแนวทางที่จะให้กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น²⁹

²⁹ Sylvester Ngome Chisika & Chunho Yeom, *The Key Factors Affecting Tree Producer Associations Involved in Private Commercial Forestry in Kenya*, Sustainability, MDPI, Open Access

2.5.3 กรณีศึกษาประเทศบราซิล: ความเป็นไปได้ทางการเงินของวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนลุ่มน้ำแอมะซอน

ด้วยเหตุที่ยังมีข้อจำกัดในด้านความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปได้ทางการเงินและผลกระทบของวิสาหกิจป่าไม้ชุมชน (Community-based forest enterprises: CFEs) การศึกษาครั้งนี้จึงได้ประเมินผลได้ของวิสาหกิจชุมชนจำนวน 3 แห่งในพื้นที่ป่าแอมะซอน โดยการศึกษาได้อธิบายถึงผลได้ที่เกิดจากการลงทุนในหมู่ของวิสาหกิจป่าไม้ชุมชน ตลอดจนศึกษาผลตอบแทนที่เป็นไปได้ (Potential return) จากการลงทุนในวิสาหกิจป่าชุมชนทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่

สิ่งค้นพบสำคัญ (Highlights)

- (1) วิสาหกิจชุมชนทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่สามารถสร้างผลกำไรได้ (profitable)
- (2) การผลิตไม้ (Timber production) เป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของสมาชิกชุมชน
- (3) การร่วมแบกภาระต้นทุน (Cost sharing) ในรูปสหกรณ์ (cooperatives) และกลุ่มผู้ผลิต (producer groups) มีส่วนในการปรับปรุงความเป็นไปได้ทางการเงิน (Financial viability)
- (4) การให้ความช่วยเหลือทางวิชาการและการแปรรูป (Technical assistance and processing) เป็นต้นทุนที่สำคัญ (Significant costs) ของวิสาหกิจป่าชุมชน

การจัดการป่าชุมชนเพื่อการพาณิชย์ร่วมกันของชุมชน ได้ก่อให้เกิดกระบวนทัศน์ทางเลือกใหม่ (Alternative paradigm) จากวิสาหกิจป่าไม้ของเอกชนแบบดั้งเดิม สู่ความท้าทายใหม่ทั้งทางด้านสถาบันและด้านเศรษฐกิจที่มีลักษณะพิเศษ โดยการจัดการป่าชุมชนในรูปแบบเดิมได้เกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 1980 และได้เชื่อมโยงสภาพปัญหาป่าและสิ่งแวดล้อมโลก (Global concerns) และมีความพยายามที่จะปกป้องคุ้มครองป่าเขตร้อนที่มีอยู่ตามธรรมชาติจากการตัดไม้ทำลายป่า (Deforestation and degradation) พร้อมทั้งมุ่งลดความยากจนและความไม่เท่าเทียมกันของประชาชนในพื้นที่ชนบท ตลอดจนมุ่งบูรณาการการให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาที่เป็นธรรมและสอดคล้องกับสภาพของชุมชน

การเกิดขึ้นของวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนสอดคล้องกับการกระจายอำนาจในการดูแลป่าให้กับประชาชนที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุที่เนื้อที่เกือบหนึ่งในสี่ของป่าในประเทศกำลังพัฒนาในปัจจุบันถูกครอบครองหรือควบคุมโดยชุมชนรายได้น้อยที่อาศัยอยู่กับป่า (Low-income forest communities) แนวโน้มของโลกปัจจุบันแม้ว่าบางประเทศจะเป็นไปอย่างช้าๆ แต่ได้ปรากฏหลักฐานการจัดการป่าโดยชุมชน (Community forest management) ได้มีบทบาทสำคัญในการช่วยลดปัญหาการทำลายป่าในพื้นที่เขตร้อน (Bray et al., 2008, Ellis and Porter-Bolland, 2008 และ Porter-Bolland et.al., 1012: อ้างใน Humphries, Holmes, Kainer, Koury, Cruz and Rocha, 2012)

แม้ว่าวิสาหกิจป่าไม้ชุมชน (CFEs) จะเน้นความสำคัญที่การผลิตเชิงพาณิชย์ (Commercial production) แต่ยังคงจะต้องพยายามรักษาสมดุลทางสังคม การเมือง และแรงจูงใจในรายได้ นอกจากนี้ วิสาหกิจป่าไม้ชุมชนยังต้องเผชิญกับปัญหาท้าทายหลายด้าน ได้แก่ การขาดแหล่งทุน (Inadequate capital) ความไม่มั่นคงในกรรมสิทธิ์ที่ดิน (Insecure property rights) ข้อจำกัดในการเข้าถึงตลาดและข้อมูลการตลาด (restricted market access and information) ด้วยเหตุนี้การคำนวณความเป็นไปได้ทางการเงิน (Financial viability) จึงเป็นเรื่องที่ท้าทาย

วิสาหกิจป่าไม้ชุมชนเขตป่าแอมะซอนในประเทศบราซิล

ตั้งอยู่บนฐานความหวังที่ว่าจัดการป่าชุมชน (Community forest management) จะช่วยให้ชุมชนชนบทมีมาตรฐานการครองชีพที่สูงขึ้น มีการปรับปรุงในด้านธรรมาภิบาลทรัพยากรธรรมชาติและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และก่อให้เกิดแหล่งผลิตไม้ทั้งที่ชอบด้วยกฎหมายและเป็นไปในวิถีความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม (Amaral and Neto, 2000 อ้างใน Humphries, Holmes, Kainer, Koury, Cruz and Rocha, 2012) เห็นได้ว่าวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนได้ประสบปัญหาความท้าทายหลายด้าน และปัญหาท้าทายที่สำคัญที่สุดคือปัญหาการถือครองที่ดิน (Securing land tenure)

นอกจากนี้ ปัญหาท้าทายหลังจากดำเนินการระยะ 3 ปีแรก วิสาหกิจป่าไม้ชุมชนส่วนใหญ่ได้ประสบปัญหาท้าทายในการเก็บเกี่ยวและการจำหน่ายไม้ นอกจากนี้ ด้วยเหตุที่มีข้อจำกัดด้านเวลาในการดำเนินการ อันเนื่องมาจากความล่าช้าของระบบราชการได้ก่อให้เกิดความเสี่ยงในการซื้อขายระหว่างชุมชนและผู้รับซื้อไม้ นอกจากนี้ ในระยะแรกของการดำเนินการ ไม่มีวิสาหกิจใดที่ได้รับสินเชื่อในการดำเนินการ และประการสุดท้าย วิสาหกิจป่าไม้ชุมชนประสบความยุ่งยากในการที่จะได้รับข้อมูลการตลาดอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับราคาและอุปสงค์ของตลาด ประกอบกับไม้ที่เป็นผลผลิตของวิสาหกิจชุมชนมีจำนวนน้อย คุณภาพต่ำ และความห่างไกลของพื้นที่ปลูก ได้ส่งผลให้มีข้อจำกัดในการเข้าถึงตลาดและมีค่าใช้จ่ายสูงสำหรับการส่งไม้ที่ชอบด้วยกฎหมายจากแหล่งผลิต ทั้งนี้เพราะตลาดถูกแทรกแซงด้วยไม้ที่ผิดกฎหมายตลอดทั้งบริษัทอุตสาหกรรมผู้ผลิตรายใหญ่ อย่างไรก็ตาม วิสาหกิจป่าไม้ชุมชนบางแห่งได้แก้ปัญหาโดยอาศัยความร่วมมือกับวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนอื่นหรือบริษัทเอกชนในด้านการตลาดและระบบการรับรองผลิตภัณฑ์จากป่า (Forest certification systems)

แม้ว่าจะประสบปัญหาท้าทายดังกล่าว โครงการทดลองวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนโดยการสนับสนุนของหน่วยงานภายนอกทั้งในด้านการเงิน ประสบการณ์และองค์ความรู้ คาดหวังว่าจะมีความเป็นไปได้ในความสำเร็จหลังจากใช้เวลาในระยะหนึ่ง³⁰

³⁰ Humphries, Holmes, Kainer, Koury, Cruz and Rocha, **Are community-based forest enterprises in the tropics financially viable? Case studies from the Brazilian Amazon**, ScienceDirect, Ecological Economics, Volume 77, May 2012, pages 62-73, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0924646011004472>

2.5.4 กรณีศึกษาป่าเขตร้อน: เครื่องมือประเมินความคุ้มค่าทางการเงินในการลงทุนวิสาหกิจป่าไม้ชุมชน (Green Value Tool)

(1) เครื่องมือประเมินความคุ้มค่าการลงทุน (Green value tool) ของวิสาหกิจป่าไม้ชุมชน (Community-based forest enterprises: CFEs) ได้พัฒนาขึ้นจากใบงานการติดตาม (monitor) และวิเคราะห์ (analyze) การเงินเพื่อเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายในการลงทุน (cost) กับรายได้ (income) ในวงจรของการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ในประเทศบราซิล และปัจจุบันถูกนำมาใช้เป็นคู่มือแนะนำโดยผ่านกระบวนการวิเคราะห์การเงิน 6 ขั้นตอน (a six-step financial analysis process) ตลอดทั้งนำไปใช้ในการฝึกอบรมปฏิบัติการสำหรับวิสาหกิจป่าไม้ชุมชน เครื่องมือนี้ได้ช่วยควบคุมติดตามและวิเคราะห์กิจกรรมของวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนควบคู่ไปกับการบริหาร โดยแยกออกเป็น ปัจจัยนำเข้า (input) (ได้แก่ แรงงาน วัสดุ พันธุ์ไม้ ปุ๋ย เครื่องจักรกล เครื่องมือ รวมทั้งค่าเสื่อมสภาพ) ค่าใช้จ่ายในการลงทุนทั้งหมด (total cost) อัตราค่าใช้จ่ายในการลงทุนเฉลี่ยต่อผลผลิตที่ขาย (average cost per unit sold) รายได้สุทธิ (net income) และอัตราผลตอบแทน (rate of return) การคำนวณในหมวดต่างๆ เหล่านี้เป็นประโยชน์ในการช่วยให้ผู้ดำเนินวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนมีความเข้าใจในต้นทุนค่าใช้จ่าย ค้นหาทางลดค่าใช้จ่ายหรือปรับปรุงประสิทธิภาพ นำไปใช้ประเมินสถานการณ์วิสาหกิจ ช่วยให้มียางานการเงินที่โปร่งใสต่อชุมชนและผู้ให้การสนับสนุนจากภายนอก ตลอดทั้งเพิ่มศักยภาพในการสร้างความมั่นคงทางการเงินให้แก่วิสาหกิจป่าไม้ชุมชน นอกจากนี้ ผลของรายงานดังกล่าวจะช่วยให้ผู้วางนโยบายและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาที่ท้าทายวิสาหกิจป่าไม้ชุมชน

(2) การใช้ประโยชน์จากผลการประเมินความคุ้มค่าการลงทุน (Potential uses of results)

จากการประเมินความคุ้มค่าสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในหลายด้านทั้งโดยวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนและภาคส่วนอื่นที่เกี่ยวข้อง สำหรับวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากผลการประเมินความคุ้มค่าการลงทุน ดังนี้

- สร้างความชัดเจนเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายทั้งหมด (total costs) ต่อกิจกรรม (costs per activity) และประเภทของปัจจัยนำเข้า (type of input) ผู้ดำเนินวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนรวมทั้งเกษตรกรรายย่อยจะเห็นค่าใช้จ่ายในการผลิตทั้งหมดและมีการกระจายค่าใช้จ่ายลงในแต่ละกิจกรรมและประเภทของปัจจัยนำเข้า มีค่าใช้จ่ายหลายด้านที่ผู้ดำเนินการวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนจำนวนมากไม่ได้ตระหนักถึง เช่น ค่าแรงงาน ค่าเสื่อมสภาพของเครื่องมือและเครื่องจักรกล นอกจากนี้วิสาหกิจป่าไม้ชุมชนบางแห่งไม่ได้นำค่าใช้จ่ายในการบริหารเข้ามาคำนวณเป็นต้นทุน

- ทำให้มีความเข้าใจค่าใช้จ่ายหรือทุน (cost) ต่อหน่วยการผลิต (per unit of production) เช่น ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อหน่วยลูกบาศก์เมตรของไม้ที่จำหน่าย ข้อมูลนี้เป็นสิ่งจำเป็นในการประเมินราคาของผลผลิตที่จะจำหน่ายและจะเป็นหลักฐานที่เป็นประโยชน์ในการนำไปเจรจาต่อรองกับผู้ซื้อ

- ช่วยให้เกิดความโปร่งใสในการวิเคราะห์และรายงานการเงิน (financial analysis and reporting) มีแนวทางที่ชัดเจนในการจัดระบบงาน การคำนวณค่าใช้จ่าย และการสรุปค่าใช้จ่ายแสดงในแผ่นตารางแสดงข้อมูล (spreadsheets) ตลอดจนทั้งพัฒนาเป็นเส้นกราฟสถิติ (graphs) ที่เป็นประโยชน์ต่อการสื่อสารด้านการเงินสำหรับผู้ร่วมดำเนินการวิสาหกิจและชุมชน ซึ่งจะช่วยป้องกันความขัดแย้งหรือความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน การจัดระบบข้อมูลการเงินที่ชัดเจนดังกล่าวจะช่วยให้วิสาหกิจป่าไม้ชุมชนมีความน่าเชื่อถือและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

- ช่วยในการวางแผนด้านการเงิน (Financial planning) ผลการคำนวณจะชี้ให้เห็นถึงต้นทุนที่ต้องออมไว้ล่วงหน้าในแต่ละปีเพื่อใช้ซ่อมบำรุงหรือจัดหาเครื่องมือมาทดแทน ผลของการคำนวณยังสามารถนำไปใช้ในการปรับปรุงประสิทธิภาพและลดต้นทุนการผลิต หรืออาจเพิ่มทุนโดยการซื้อเครื่องมือหรือเครื่องจักรกลใหม่มาทดแทน และท้ายที่สุด การคำนวณรายได้สุทธิและอัตราผลตอบแทนจะช่วยให้วิสาหกิจป่าไม้ชุมชนประเมินว่าวิสาหกิจนั้นบรรลุเป้าหมายทางการเงินหรือไม่เพียงใด

นอกจากนี้ ผลของการวิเคราะห์การเงินของวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนยังสร้างความเชื่อมั่นให้กับหุ้นส่วนและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้ให้การสนับสนุนทุน ธนาकार นักการเมือง ตลอดจนทั้งนักวิชาการ ผลของการวิเคราะห์การเงินเป็นหลักฐานสำคัญที่จะสร้างความน่าเชื่อถือในความเป็นไปได้ของกิจกรรมของวิสาหกิจตลอดทั้งให้การสนับสนุนเผยแพร่รูปแบบที่ประสบผลสำเร็จ

(3) สรุปผลเครื่องมือประเมินความคุ้มค่าการลงทุนวิสาหกิจป่าไม้ชุมชน (Green Value Tool) เป็นนวัตกรรมที่เป็นประโยชน์ที่ช่วยวิเคราะห์ข้อมูลทางการเงินเพื่อนำไปสู่ยุทธศาสตร์การตัดสินใจทางการเงิน (strategic financial decisions) ประโยชน์หลักที่ได้รับการใช้เครื่องมือนี้ ประกอบด้วย การใช้เป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูลทางการเงินของวิสาหกิจให้มาสรุปอยู่ในชุดเดียวกัน เป็นเครื่องมือแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมใดมีค่าใช้จ่ายสูงสุด จะเป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างความตระหนักในค่าเสื่อมสภาพของเครื่องมือและเครื่องจักรกลของวิสาหกิจ ช่วยให้ผู้ดำเนินวิสาหกิจวางแผนในการออมเพื่อที่จะจัดซื้อเครื่องมือมาทดแทนเครื่องมือที่เสื่อมสภาพและที่จำเป็นในการดำเนินวิสาหกิจ ผลของการวิเคราะห์ความคุ้มค่าทางการเงินจะมีความโปร่งใส เข้าใจได้ง่ายกว่าการรายงานการบัญชีในรูปแบบอื่น

ขณะเดียวกัน เครื่องมือประเมินความคุ้มค่าการลงทุนวิสาหกิจป่าไม้ชุมชน ได้ช่วยในการตัดสินใจของผู้ดำเนินการวิสาหกิจ อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าเครื่องมือนี้จะนำมาใช้แทนระบบบัญชี (Accounting systems) ที่มีอยู่เดิม โดยข้อเท็จจริงแล้ว ผลของการวิเคราะห์การเงินโดยใช้เครื่องมือประเมินความคุ้มค่าการลงทุนวิสาหกิจป่าไม้ชุมชน (Green Value tool) และการวิเคราะห์งบการเงิน (Cash flow analysis) มีความแตกต่างกันด้วยเหตุผล 2 ประการ (1) ค่าใช้จ่ายในการลงทุน (costs) ในส่วนที่ได้รับการอุดหนุนแบบให้เปล่า (subsidized) ยังคงนำมาคำนวณเป็นค่าใช้จ่ายของวิสาหกิจป่าไม้ชุมชน และ (2) การหักค่าเสื่อมสภาพในรอบปี (Annual depreciation cost) เป็นการสะท้อนว่าควรจะต้องหักในส่วนใดเพื่อให้ครอบคลุม

ค่าใช้จ่ายที่อาจจะเกิดขึ้น ซึ่งต่างจากการสะท้อนในส่วนที่จ่ายจริงเป็นประจำทุกปีในการหาเครื่องมือหรือเครื่องจักรกลมาทดแทน

โดยสรุป ข้อพิจารณาที่สำคัญในการตีความผลการวิเคราะห์การเงิน **ประการแรก** กรณีที่พบว่าผลการวิเคราะห์มีรายได้ติดลบ (Negative net income) ไม่ได้หมายความว่ารูปแบบวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนนั้นๆ ควรจะยุติลง ซึ่งไม่ใช่เจตนารมณ์ของเครื่องมือประเมินความคุ้มค่าการลงทุนวิสาหกิจป่าไม้ชุมชน หากแต่เครื่องมือนี้มีจุดประสงค์ที่จะช่วยให้วิสาหกิจป่าไม้ชุมชนได้มีข้อมูลที่ดีขึ้นสำหรับการตัดสินใจเพื่อที่จะปรับปรุงความเป็นไปได้ทางการเงินที่จำเป็นตลอดทั้งเป็นการสะท้อนบริบทของการดำเนินการของวิสาหกิจป่าไม้ชุมชน

เครื่องมือนี้ช่วยค้นหามุมมองสร้างสรรค์ที่จำเป็นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตาม เครื่องมือนี้ยังช่วยค้นหาพื้นที่หรือขอบข่ายที่รัฐบาลหรือภาคส่วนอื่นที่ต้องการขยายการสนับสนุนการลงทุนเพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกให้แก่วิสาหกิจป่าไม้ชุมชน เช่น การลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในการขนส่งผลผลิตสู่ตลาดซึ่งจะเป็นการลดค่าใช้จ่ายของวิสาหกิจชุมชนในการนำผลผลิตออกสู่ตลาด รวมถึงการลดค่าใช้จ่ายของผู้ซื้อที่เข้ามาซื้อผลผลิตในพื้นที่ซึ่งจะช่วยให้ราคาผลผลิตสูงขึ้น นอกจากนี้ยังรวมถึงการบริการส่งเสริมทางวิชาการซึ่งนับเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงในงบบริหาร **ประการที่สอง** การริเริ่มสร้างสรรค์จากฐานของป่าไม้ที่ส่งผลเชิงบวก วิสาหกิจป่าไม้ชุมชนส่วนใหญ่จะได้รับประโยชน์จากความช่วยเหลือทางวิชาการและการเงินในระยะ 5 ปีแรกหรือมากกว่านั้น ตลอดระยะเวลาดังกล่าว ผู้ดำเนินวิสาหกิจชุมชนและเกษตรกรรายย่อยจะมีโอกาสในการพัฒนาเพิ่มพูนทักษะและเรียนรู้ในการจัดการธุรกิจและการตลาดที่ตนเองดำเนินการและสามารถรวบรวมกองทุนสำหรับเป็นทุนดำเนินการในระยะต่อไป³¹

2.5.5 การจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ โดย การมีส่วนร่วมของประชาชน

การวิจัยเรื่องการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษโดยประชาชนได้มีส่วนร่วมในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1) เพื่อศึกษาบริบทการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ 2) เพื่อค้นหากิจกรรมและแนวทางการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน 3) เพื่อเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้จำนวนทั้งสิ้น 515 คนโดยทำการสัมภาษณ์ข้อมูลแบบเจาะลึกกับผู้บริหารหน่วยงานด้านป่าไม้ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพระสงฆ์ผู้นำชุมชนคณะกรรมการป่าชุมชนและตัวแทนครัวเรือนในพื้นที่รวมจำนวนทั้งสิ้น 45 คน การสนทนากลุ่มกับตัวแทนหน่วยงานรัฐและตัวแทนชุมชนจำนวน 6 ครั้งรวมจำนวน 120 คนการประชุมเสนอ

³¹ Humphries and Holmes, *Financial Analysis of Community-Based Forest Enterprises with the Green Value Tool*, *Tropical Forestry Handbook*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg (outside the USA) 2015, link.springer.com > content, pp1,5-๙

แนวทางกับตัวแทนหน่วยงานรัฐและชุมชนจำนวน 7 ครั้งรวมจำนวน 350 คนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยทำการจำแนกขั้นตอนการวิเคราะห์ออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การวิเคราะห์ด้วยวิธีอุปนัย (2) การตรวจสอบข้อมูล (3) การทำดัชนีข้อมูล (4) การทำข้อสรุปชั่วคราวและกำจัดข้อมูลและ (5) การสร้างบทสรุป ผลการวิจัยพบว่า 1. บริบทการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษหรือป่าชุมชนวัดพระบาทกุสุมิงห์ตำบลโคกตาลอำเภอภูสิงห์จังหวัดศรีสะเกษเป็นเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าฝั่งขวา ห้วยศาลาที่อยู่ตามแนวชายแดนประเทศไทยประเทศกัมพูชาประชาธิปไตยสถานภาพและบริบทป่าชุมชนได้รับการบริหารจัดการและการฟื้นฟูดูแลร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐด้านป่าไม้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์บางพื้นที่พบว่ามีปัญหาการบุกรุกลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าขณะที่ประชาชนในพื้นที่มีวิถีชีวิตพึ่งพาทรัพยากรป่าชุมชนนี้เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ของพรรณไม้นานาชนิดที่กระจายไปทั่วบริเวณพื้นที่บริเวณป่าชุมชนนอกจากนี้ยังเป็นแหล่งรวมอาหารของชุมชนในพื้นที่มีทั้งพืชผักผลไม้ป่านานาชนิดสมุนไพรที่ประชาชนในชุมชนได้นำมาใช้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม 2. การค้นหากิจกรรมและแนวทางการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ การทำกิจกรรมรณรงค์ป้องกันการบุกรุกป่าชุมชนการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนสนับสนุนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐในการป้องกันรักษาป่าชุมชนและกิจกรรมฟื้นฟูป่าการปลูกป่าการเพิ่มพื้นที่ป่าตามบริเวณพื้นที่ในชุมชนการรายงานและแจ้งข้อมูลกรณีเกิดเหตุภัยพิบัติทางเขตพื้นที่ป่าชุมชนการประชาสัมพันธ์

เผยแพร่ข้อมูลด้านการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่การจัดการป่าชุมชนผ่านมิติวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาและความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในผืนป่าการจัดทำศาลเจ้าปู่ตาศาลเจ้าที่พิธีบวงสรวงการส่งเสริมสนับสนุนและเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน 3. การเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษในระดับครอบครัวและชุมชน ได้แก่ การจัดทำแผนงานพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรป่าชุมชนการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนและพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชนในการเฝ้าระวังป่าชุมชนการสร้างแผนงานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้การปลูกฝังจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่าชุมชนแก่เด็กและเยาวชนการกำหนดกฎระเบียบการจัดการป่าชุมชนแนวทางในระดับหน่วยงานท้องถิ่นและจังหวัด ได้แก่ การประสานงานทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชุมชนการกำหนดแนวทางการจัดการระยะยาวเพื่อพัฒนาทรัพยากรป่าชุมชนพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่ทันสมัยและเป็นปัจจุบันสนับสนุนให้มีแผนพัฒนาตำบลในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 ปลูกฝังให้ประชาชนในพื้นที่มีความรู้สึกรักและหวงแหนรู้จักใช้ทรัพยากรป่าชุมชนสร้างอาชีพสร้างป่าเศรษฐกิจของชุมชนในระดับนโยบายและระดับประเทศ ได้แก่ การสนับสนุนการดำเนินงานสร้างขวัญกำลังใจแก่หน่วยงานป่าไม้ในระดับพื้นที่ส่งเสริมด้านงานวิชาการสนับสนุนอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ในการจัดการป่าชุมชน

และสร้างแนวทางในการลดความขัดแย้งกับประชาชนในพื้นที่พิจารณานโยบายและแนวทางปฏิบัติงานที่เหมาะสมเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนในระดับพื้นที่

2.5.6 แนวทางการจัดการป่าชุมชนริมแม่น้ำชี เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านเสม็ด ตำบลหนองเต็ง อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาการเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชนบ้านเสม็ด ตำบลหนองเต็งอำเภอกะสังจังหวัดบุรีรัมย์ 2. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าความสัมพันธ์ระหว่างป่าชุมชนริมลำน้ำชีกับการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านเสม็ดตำบลหนองเต็งอำเภอกะสังจังหวัดบุรีรัมย์ 3. ชุมชนบ้านเสม็ดตำบลหนองเต็งแนวทางจัดการป่าชุมชนริมลำน้ำชีที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านเสม็ดตำบลหนองเต็งอำเภอกะสังจังหวัดบุรีรัมย์โดยดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action Research) ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกการสนทนากลุ่มการจัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมการเดินสำรวจการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ รวมถึงการสืบค้นข้อมูลจากระบบสารสนเทศผลการวิจัยพบว่าชุมชนมีปัญหาการบุกรุกการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนริมลำน้ำชีภายในป่าชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย ได้แก่ มีต้นไม้ 31 ชนิดปลา 27 ชนิดแมลงป่า 3 ชนิดสัตว์ป่า 9 ชนิดเห็ดป่า 11 ชนิดผักผลไม้ป่า 4 ชนิดมันป่า 4 ชนิดและป่า 13 ชนิดชุมชนบ้านเสม็ดได้ตั้งกฎกติกาการใช้ประโยชน์ป่าชุมชนริมลำน้ำชีสร้างเขตพื้นที่อนุรักษ์จำนวน 461.86 ไร่และตั้งคณะกรรมการดูแลป่าชุมชนริมลำน้ำชีโดยมีอำนาจหน้าที่ตั้งเดือนจับปรับและดำเนินคดีตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการป้องกันรักษาป่าชุมชนริมลำน้ำชีไม่ให้ถูกทำลายอีกต่อไป

2.5.7 สุทธิพันธ์ อรัญญาส, พระครูเอกุตตรสตาธิคุณ (วงศ์ธรรม) และ พระครูปริยัติวรเมธี (ทิพย์มณี)³² ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ป่าชุมชน: แนวคิดทางนิเวศวิทยาในการจัดการป่าไม้(ป่าชุมชน) ของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การวิจัยนี้ดำเนินการด้วยระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักการและแนวปฏิบัติทางนิเวศวิทยาในการจัดการป่าชุมชนของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) ศึกษานโยบายและกลไกการจัดการป่าชุมชนของภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและ 3) เสริมสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ชาวบ้านผู้นำชุมชนพระสงฆ์และผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 34 รูป/คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเทคนิควิธีการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

³² สุทธิพันธ์ อรัญญาส, พระครูเอกุตตรสตาธิคุณ (วงศ์ธรรม) และ พระครูปริยัติวรเมธี (ทิพย์มณี), **ป่าชุมชน: แนวคิดทางนิเวศวิทยาในการจัดการป่าไม้(ป่าชุมชน) ของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ** : วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563.

ผลการวิจัยพบว่า 1. หลักการและแนวทางปฏิบัติทางนิเวศวิทยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาไม่ได้สอนเรื่องนิเวศวิทยาโดยตรงเพราะไม่ได้เป็นไปเพื่อการพ้นจากทุกข์พระพุทธศาสนาสอนว่าป่าเป็นสถานที่เงียบสงบเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมเป็นแหล่งอาหารเครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรคบทบาทในการจัดการป่าไม้ (ป่าชุมชน) ของพระสงฆ์อาศัยหลักธรรมคำสอนและตำแหน่งทางสงฆ์ในการเป็นผู้นำด้านประเพณีพิธีกรรมความเชื่อสร้างศรัทธาและบูรณาการหลักพุทธธรรมกับระเบียบข้อบังคับประเพณีทางสังคมในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชนให้บรรลุผลตามเป้าหมาย 2. นโยบายและกลไกการจัดการป่าชุมชนของภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยภาพรวมเป็นการฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรมการอนุรักษ์ป่าการให้ความรู้และการส่งเสริมและพัฒนา 3. การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือวิธีการหรือแนวทางปฏิบัติประกอบด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนซึ่งเป็นตัวแทนของชาวบ้านในการรักษาป่าคัดเลือกจากคนที่มีใจเสียสละมีความรู้และความสนใจเรื่องการอนุรักษ์ป่าทำหน้าที่กำหนดนโยบายหรือแนวทางการจัดการป่าเพื่อการได้อาศัยประโยชน์อย่างคุ้มค่าและเกิดความยั่งยืนตั้งกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์ร่วมกันและปฏิบัติตามกฎนั้นอย่างเคร่งครัด

2.5.8 กาญจนาคุ่มทรัพย์³³ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านดอนหมู จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าป่าชุมชนคือรูปแบบของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่เป็นจัดการร่วมกันระหว่างภาครัฐกับชุมชนท้องถิ่นการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการป่าชุมชนบ้านดอนหมูดำบลขามเฒ่าอำเภอตระการพืชผลจังหวัดอุบลราชธานีว่ามีเงื่อนไขของการจัดการป่าชุมชนอย่างไรจึงนำไปสู่ความสำเร็จและมีความสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมโดยการสังเกตการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลข่าวสารหลักที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการป่าชุมชนวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยการวิเคราะห์เนื้อหาและนำมาสังเคราะห์เพื่อตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผลการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านดอนหมูมีกระบวนการจัดการป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนำวัฒนธรรมชุมชนอันเป็นทุนทางสังคมที่เข้มแข็งผสมผสานกับการจัดการป่าชุมชนตามหลักวนศาสตร์การจัดการป่าชุมชนใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นระบบผ่านการทำวิจัยชุมชนสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากภายนอกอย่างสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนชุมชนมีกระบวนการเชื่อมโยงกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนเข้ากับพัฒนาชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

³³ กาญจนาคุ่มทรัพย์ การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านดอนหมู จังหวัดอุบลราชธานี, (รายงานการวิจัย : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี), 2558, บดคัดย่อ.

2.6 สรุปผลจากการศึกษาเอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชน พุทธเกษตร สรุปปัจจัยสำคัญแยกได้ 6 หมวด ดังนี้

(1) ระบบการสร้างความมั่นคงด้านการถือครองที่ดิน

- การมีสิทธิครอบครองหรือสิทธิทำกินของชุมชนและเกษตรกรรายย่อย (มีอาณาเขตชัดเจนและถูกต้องตามกฎหมาย)

(2) การได้รับการสนับสนุนจากภายนอก

- การสนับสนุนแหล่งทุน แหล่งสินเชื่อ การประกันการลงทุน และทักษะทางวิชาการและเทคโนโลยี การจัดการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์

(3) โครงสร้างของกฎหมายและนโยบายที่เอื้ออำนวย

- นโยบายทางการเมืองที่เอื้อประโยชน์ต่อการจัดการป่าไม้ของชุมชน (ปลอดจากอิทธิพลการครอบงำของนักการเมืองและธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดใหญ่)
- โครงสร้างทางสถาบัน หน่วยงานและกฎหมายที่เหมาะสม
- การปรับปรุงกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการปลูกป่าชุมชนเชิงพาณิชย์ (การออกใบอนุญาตจากเจ้าหน้าที่หลายฝ่ายหลายระดับ)

(4) ระบบการปลูกและการจัดการ

- การคัดเลือกประเภทของไม้ที่ปลูก การเพาะพันธุ์กล้าไม้ การปลูกป่าเชิงพาณิชย์ควบคู่กับการพัฒนาเกษตรเลี้ยงชีพแบบยั่งยืน เกษตรอินทรีย์ ระบบการปลูกและการดูแลความหลากหลายทางชีวภาพที่รักษาความสมดุลและพึ่งพาซึ่งกันและกันของธรรมชาติ (แนวคิดเชิงพุทธที่เรียกว่าอัทธูปัจจยตา)

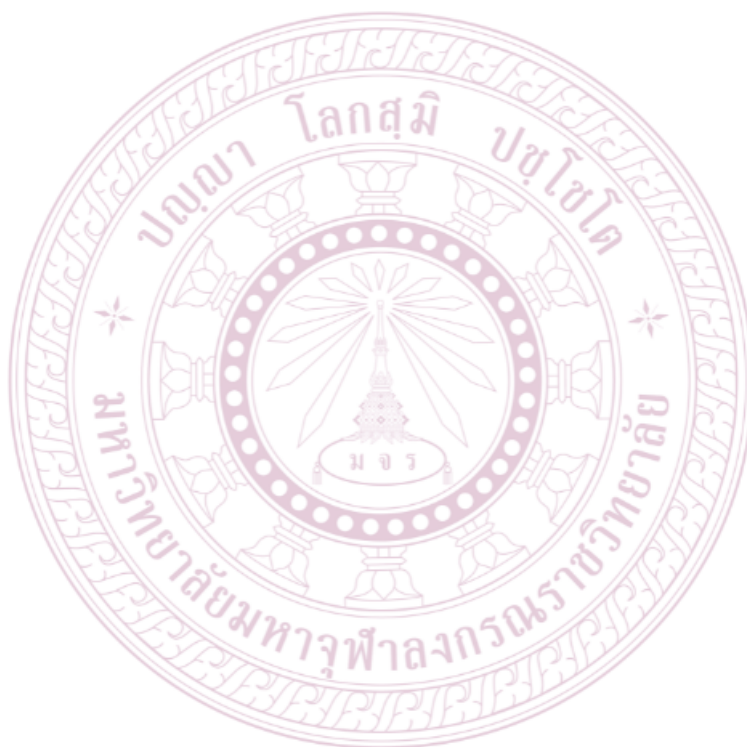
(5) การมีตลาดพร้อมรองรับผลผลิตจากป่าไม้

- การปลูกป่าเชิงพาณิชย์หรือวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่มีวัตถุประสงค์ในทางเศรษฐกิจ
- การส่งเสริมเครือข่ายเชื่อมโยงผลผลิตจากการปลูกป่าที่เป็นไม้และไม้ใช้ไม้ กับการขับเคลื่อนทางการตลาด (ข้อมูลการตลาดและการเข้าถึงตลาด)
- การพัฒนาต่อยอดมูลค่าผลผลิตจากเนื้อไม้ที่เป็นผลผลิต (เทคโนโลยีพัฒนาห่วงโซ่การแปรรูป)
- การพัฒนาสร้างสรรค์วิสาหกิจอื่น (เชื่อมโยงจากห่วงโซ่การแปรรูป)
- การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานคมนาคมขนส่งเพื่อเชื่อมโยงชุมชนที่เป็นแหล่งผลิตและตลาด

(6) ธุรกิจและธรรมาภิบาลและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสมาชิกสมาคมปลูกป่าเชิงพาณิชย์

- การพัฒนาศักยภาพในเชิงองค์การและสถาบันในส่วนขององค์กรส่วนท้องถิ่นและในส่วน of ชุมชน (การก่อตั้งกลุ่ม สมาคม หรือสหกรณ์) การประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะสื่อสังคม

- ศักยภาพในการทำแผนธุรกิจ การจัดระบบธุรกิจ และธรรมาภิบาล (ความโปร่งใสของข้อมูล การเงิน และความเป็นไปได้ทางการเงิน) ในการจัดการปลูกป่าของชุมชนพุทธเกษตรและเกษตรกรรายย่อย (ธรรมาภิบาลเชิงพุทธในการจัดการธุรกิจ)

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เกี่ยวกับชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.1 รูปแบบการวิจัย

การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

3.1.1 การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

(1) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืน เป็นต้น

(2) ทำการศึกษาวเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่เกี่ยวกับค่านิยม ชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืน

(3) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ กระบวนการและแนวทางในพัฒนาชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืน

3.1.2 การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการบริหารจัดการชุมชน วัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีตประเพณี ของคนในพื้นที่อีสานตอนใต้ที่สะท้อนผลการศึกษาในเชิงเอกสาร การศึกษาชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้ ดังนี้

(1) สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ และยโสธร รวม 3 จังหวัด จำนวน 15 คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

(2) สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกป่า 3 จังหวัดๆ ละ 12 คน รวมทั้งสิ้น 3 จังหวัด จำนวน 36 คน โดยใช้เทคนิคการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

(3) รวบรวมสภาพ ปัญหา และปัจจัยสำคัญ ในการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

(4) จัดประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการในภาคสนามระหว่างผู้เชี่ยวชาญและเกษตรกร สรุปสภาพปัญหา และปัจจัยสำคัญ ในการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ โดยมีเกษตรกรผู้ปลูกป่า 3 จังหวัดเข้าร่วม

(5) จัดทำเวทีเสนอข้อสรุปสภาพ ปัญหา และปัจจัยสำคัญ ในการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ โดยการนำข้อมูลคืนสู่ชุมชนและแก่เกษตรกรผู้ปลูกป่าในชุมชนพื้นที่ 3 จังหวัด แล้วนำมาวิเคราะห์และสรุปผล

(6) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

3.2 พื้นที่การวิจัย

3.2.1 พื้นที่วิจัยประกอบด้วย 3 จังหวัดในพื้นที่อีสานใต้ ประกอบด้วย จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ และยโสธร โดยมีพื้นที่เป้าหมาย ดังนี้

จังหวัด	พื้นที่เป้าหมาย
อุบลราชธานี	ป่าชุมชนบ้านป่าเลา หมู่ที่ 6 และบ้านห้วยเตือ หมู่ที่ 7 ตำบลโนนก่อ อำเภอสิรินธร
	ป่าเอกชน หมู่ที่ 3 ตำบลคำเขื่อนแก้ว และ หมู่ที่ 9 ตำบลโนนก่อ อำเภอสิรินธร
ศรีสะเกษ	ป่าชุมชน บ้านทุ่งสว่าง หมู่ 6 และบ้านนารังกา หมู่ที่ 15 ตำบลกุดเสลา อำเภอกันทรลักษ์
	ป่าเอกชน หมู่ที่ 2 ตำบลละลาย และ หมู่ที่ 2 ตำบลละลาย อำเภอกันทรลักษ์
ยโสธร	ป่าชุมชน บ้านโนนแดง หมู่ที่ 8 บ้านห้อยคลอง หมู่ที่ 3 ตำบลห้อยแขง อำเภอเลิงนกทา
	ป่าเอกชน หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 7 ตำบลศรีแก้ว อำเภอเลิงนกทา

3.2.2 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ในพื้นที่วิจัย³⁴ แยกได้ดังนี้

(1) พื้นที่อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี

ชนิดไม้ยืนต้นเศรษฐกิจ

ลำดับที่	ชนิดไม้	จำนวน (แปลง)	เนื้อที่ (ไร่-งาน-ตารางวา)
๑	ประดู่	๑๐	๒๒๓
๒	ประดู่, สัก	๑	๔๗

³⁴ สำนักงานทรัพยากรป่าไม้ที่ ๗ สาขาอุบลราชธานี: forestinfo.forest.go.th/fCon_wood.aspx: (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๔)

๓	มะค่า	๗	๒๐
๔	ยางพารา	๑๓	๒๕๐
๕	ยูคาลิปตัส	๓๓	๔๒๔
๖	สัก	๓๐	๓๑๔
	รวม	๙๔	๑,๒๗๗.๐

กิจกรรมสวนป่าเอกชนอำเภอสิรินธร

ลำดับที่	โครงการ	จำนวน (แปลง)	เนื้อที่ (ไร่-งาน-ตารางวา)
๑	กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนากการปลูกไม้เศรษฐกิจ (แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)	๑	๙-๑-๐
๒	กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนากการปลูกไม้เศรษฐกิจ	๒๔	๒๐๐-๒-๘๑
๓	โครงการส่งเสริมการปลูกต้นไม้ เพื่อเศรษฐกิจ สังคมและ สิ่งแวดล้อม (ศสส.)	๓๓	๔๒๔-๐-๐
๔	โครงการส่งเสริมการปลูกต้นไม้เพื่อเศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม ระยะที่ ๒	๑	๑๔-๐-๐
๕	สำรวจการปลูกไม้เศรษฐกิจในพื้นที่เอกชน(ขึ้นทะเบียนสวน ป่า)	๒๒	๔๔๔-๐-๐
	รวม	๘๑	๑๐๙๑-๓-๘๑

ข้อมูลตัวอย่างเกษตรกรผู้ปลูกไม้เศรษฐกิจอำเภอสิรินธร

เกษตรกรผู้ปลูกป่า: นางทา จันพิทักษ์

ที่อยู่: ๑๗๕ ม. ๑๓ ต.คำเขื่อนแก้ว อ.สิรินธร จ.อุบลราชธานี

ที่ตั้งสวนป่า: ม. ๑๓ ต.คำเขื่อนแก้ว อ.สิรินธร จ.อุบลราชธานี

เนื้อที่: ๕ ไร่ ๐ งาน ๐ ตารางวา

โครงการส่งเสริมการปลูกต้นไม้เพื่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (ศสส.)

เอกสารสิทธิ์: น.ส.๓ ก.

สถานะ: สวนป่า

ชนิดไม้ที่ปลูก: มะค่า ๒.๕ ไร่ ๒๐๐ ต้น; สัก ๒.๕ ไร่ ๒๐๐ ต้น

(2) พื้นที่อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

ชนิดไม้ยืนต้นเศรษฐกิจ

ลำดับที่	ชนิดไม้	จำนวน (แปลง)	เนื้อที่ (ไร่-งาน-ตารางวา)
----------	---------	--------------	----------------------------

๑	แดง	๑๕	-
๒	ตะเคียนทอง	๒๕	-
๓	ประดู่ป่า	๗๐	๑๓๖
๔	พะยุง	๑๐๑	๙๐
๕	มะค่าโมง	๔๑	-
๖	ยางนา	๑๐๙	๘
๗	ยูคาลิปตัส	๓๔	๑๖๖
๘	สะเดา	๔	-
๙	สัก	๑๐๕	๕๕
	รวม	๕๐๔	๔๕๕

กิจกรรมสวนป่าเอกชน

ลำดับที่	โครงการ	จำนวน (แปลง)	เนื้อที่ (ไร่-งาน-ตารางวา)
๑	โครงการส่งเสริมการปลูกไม้เศรษฐกิจในพื้นที่ปลูกไม้ ยางพาราและพื้นที่เกษตรกรรม (แผนพัฒนาภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ)	๔๙	๔๐๐-๐-๐
๒	กิจกรรมพัฒนาและจัดการผลผลิตสวนป่า	๑	๑๔-๐-๐
๓	กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาการปลูกไม้เศรษฐกิจ (แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)	๑๒	๕๙-๐-๐
๔	กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาการปลูกไม้เศรษฐกิจ	๑๗	๑๒๒-๐-๐
๕	โครงการส่งเสริมการปลูกไม้เศรษฐกิจในพื้นที่ปลูกไม้ ยางพาราและพื้นที่เกษตรกรรม	๓๕	๒๓๗-๐-๐
๖	โครงการส่งเสริมการปลูกต้นไม้เพื่อเศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม (แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)	๑๘	๑๐๗-๒-๑
๗	โครงการส่งเสริมการปลูกต้นไม้เพื่อเศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม (ศสส.)	๓๓	๑๓๕-๐-๐
๘	โครงการส่งเสริมการปลูกต้นไม้เพื่อเศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม ระยะที่ ๒	๑๖	๘๐-๐-๐
๙	กิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรกร อาชีพปลูกสวนป่า	๑๕	๗๕-๐-๐
	รวม	๑๙๖	๑,๒๒๙-๒-๑

ข้อมูลตัวอย่างเกษตรกรผู้ปลูกไม้เศรษฐกิจ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

เกษตรกรผู้ปลูกป่า: นายอานนท์ กำลังดี

ที่อยู่: ม. ๑๑ ต.ละลาย อ.กันทรลักษ์ จ.ศรีสะเกษ

ที่ตั้งสวนป่า: ม. ๑๑ ต.ละลาย อ.กันทรลักษ์ จ.ศรีสะเกษ

เนื้อที่: ๔ ไร่ ๐ งาน ๐ ตารางวา

โครงการส่งเสริมการปลูกต้นไม้เพื่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (คสส.)

เอกสารสิทธิ: ส.ป.ก.๔-๐๑ ข.

สถานะ: สวนป่า

ชนิดไม้ที่ปลูก: ประดู่ป่า ๔ ไร่ ๒๔๐ ต้น

(3) พื้นที่อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

ชนิดไม้ยืนต้นเศรษฐกิจ

ลำดับที่	ชนิดไม้	จำนวน (แปลง)	เนื้อที่ (ไร่-งาน-ตารางวา)
๑	กระชิก	๒	-
๒	กระถินเทพา	๔	๖
๓	แดง	๒๔	๕๓
๔	ตะเคียนทอง	๔๖	๑๔
๕	ตะเคียนหิน	๒	-
๖	ประดู่ป่า	๓๕	๔๖
๗	พลับ	๑	-
๘	พะยุง	๔๕	๒๐
๙	มะค่าโมง	๓๑	๑๒
๑๐	ยางนา	๕๙	๑๗๖
๑๑	ยูคาลิปตัส	๒๗	๕๔
๑๒	สะเดา	๔	๕
๑๓	สัก	๖๙	๒๗๐
	รวม	๓๔๙	๖๕๖.๐

กิจกรรมสวนป่าเอกชน

ลำดับที่	โครงการ	จำนวน (แปลง)	เนื้อที่ (ไร่-งาน-ตารางวา)
----------	---------	--------------	----------------------------

๑	โครงการส่งเสริมการปลูกไม้เศรษฐกิจในพื้นที่ปลูก ไม้ยางพาราและพื้นที่เกษตรกรรม (แผนพัฒนาภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ)	๓๒	๓๔๒-๐-๐
๒	กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาการปลูกไม้เศรษฐกิจ (แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)	๑๑	๖๔-๐-๐
๓	กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาการปลูกไม้เศรษฐกิจ	๓๙	๒๕๐-๒-๖
๔	โครงการส่งเสริมการปลูกไม้โตเร็วเพื่ออุตสาหกรรม (แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)	๒	๒๖-๑-๖๔
๕	โครงการส่งเสริมการปลูกไม้เศรษฐกิจในพื้นที่ปลูก ไม้ยางพาราและพื้นที่เกษตรกรรม	๑๘	๑๒๔-๐-๐
๖	โครงการส่งเสริมการปลูกต้นไม้เพื่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (แผนพัฒนาภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ)	๔	๔๗-๒-๓๘
๗	โครงการส่งเสริมการปลูกต้นไม้เพื่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (ศสส.)	๑๔	๕๗-๐-๐
๘	โครงการส่งเสริมการปลูกต้นไม้เพื่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ระยะที่ ๒	๑๘	๒๔๔-๓-๘๘
๙	โครงการส่งเสริมการปลูกไม้โตเร็วเพื่ออุตสาหกรรม	๑	๒-๐-๐
๑๐	สำรวจการปลูกไม้เศรษฐกิจในพื้นที่เอกชน(ขึ้น ทะเบียนสวนป่า)	๑๗	๒๖๖-๒-๐
๑๑	กิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่าย เกษตรกรอาชีพปลูกสวนป่า	๘	-
	รวม	๑๖๔	๑,๔๒๔-๑-๙๖

ข้อมูลตัวอย่างเกษตรกรผู้ปลูกไม้เศรษฐกิจ

เกษตรกรผู้ปลูกป่า: นายพินันท์ มุทธวัตร

ที่อยู่: ๒๓๐ ม. ๑๐ ต.กุดแห่ อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร

ที่ตั้งสวนป่า: ม. ๑๐ ต.กุดแห่ อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร

เนื้อที่: ๒ ไร่ ๐ งาน ๐ ตารางวา

โครงการส่งเสริมการปลูกต้นไม้เพื่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (ศสส.)

เอกสารสิทธิ์: ส.ป.ก.๔-๐๑ ข.

สถานะ: สวนป่า

ชนิดไม้ที่ปลูก: แดง ๐.๕ ไร่ ๓๐ ต้น; ประดู่ป่า ๑ ไร่ ๖๐ ต้น; พะยูง ๐.๕ ไร่ ๓๐ ต้น

3.3 ประชากรกลุ่มเป้าหมาย

3.3.1 ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ ในพื้นที่จังหวัด อุบลราชธานี ศรีสะเกษ และยโสธร รวม 3 จังหวัด จำนวน 15 คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนา พัฒนาชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืน

3.3.2 กรรมการชุมชนและกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกป่า 3 จังหวัดๆ ละ 3 หมู่บ้าน รวมจังหวัดละ 12 คน รวมทั้งสิ้น 3 จังหวัด จำนวน 36 คน โดยใช้เทคนิคการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย มุ่งเน้นการศึกษาวเคราะห์จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ส่วนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อให้ได้มาซึ่งความสัมพันธ์และสอดคล้องกับชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืน โดยมีการดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

3.4.1 แบบสัมภาษณ์ (Interview Guideline) โดยคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) กับผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน

3.4.2 แบบสัมภาษณ์ (Interview Guideline) โดยคณะผู้วิจัยใช้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) กับเกษตรกรผู้ปลูกป่า

3.4.3 แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเวทีทบทวนผลการศึกษา สภาพ ปัญหา และปัจจัยสำคัญในการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตร โดยการนำข้อมูลคืนสู่ชุมชนและแก่เกษตรกรผู้ปลูกป่าในชุมชนรายกลุ่มรายจังหวัด

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.5.1 การลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) กับผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ

3.5.2 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับเกษตรกรผู้ปลูกป่าเชิงพาณิชย์

3.5.3 สันทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยจัดเวทีนำผลการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการตาม (2) มาหารือกับเกษตรกรผู้ปลูกป่าในท้องถิ่นเป็นรายกลุ่มรายจังหวัด แล้วนำมาสรุปผลและวิเคราะห์ผล

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ในพื้นที่ได้จากการสังเกต (Observations) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

3.6.1 วิเคราะห์แนวคิด ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

3.6.2 ศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้ได้กรอบความคิดที่นำไปสู่การสร้างกรอบคำถามเพื่อนำไปสู่การลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกและเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3.6.3 นำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ไปจัดสัมมนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) กับเกษตรกรในท้องถิ่น นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้ทั้งจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาสรุปผลและวิเคราะห์ผล

3.7 การนำเสนอผลการวิจัย

การนำเสนอผลการศึกษาวิจัยจะเป็นการนำเสนอผลการวิจัยชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้ ตามลำดับคือ โครงการย่อยที่ 1 ศึกษาการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบฐานข้อมูล ภาพถ่ายกิจกรรม และการพรรณนาความประกอบการบรรยายข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเชิงพื้นที่ โครงการย่อยที่ 2 สร้างรูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ และโครงการย่อยที่ 3 การจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ เพื่อการสร้างเครือข่ายขยายผลให้การปลูกป่าของชุมชนพุทธเกษตรมีความเป็นไปได้ในเชิงพาณิชย์และสามารถยกระดับเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกป่าอย่างยั่งยืนต่อไป

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ 2) เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ 3) เพื่อสร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ คณะวิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๔.๑ ผลการศึกษาศาภาพการจัดการป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้

๔.๒ ผลการศึกษาการสร้างรูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

๔.๓ ผลการศึกษาการสร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

๔.๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ ผลการศึกษาศาภาพการจัดการป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้

๔.๑.๑ มิติทางสังคมของเกษตรกรและชุมชนในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์และการจัดการป่าชุมชน

๑) มิติทางสังคมของเกษตรกรชุมชนพุทธเกษตรในการจัดการป่าชุมชนเชิงพาณิชย์

เกษตรกรที่ให้ข้อมูลทุกคนประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นหลักโดยมีอาชีพอื่นเสริมเพื่อให้มีรายได้เพียงพอในการดูแลครอบครัว เดิมการทำการเกษตรของเกษตรกรเป็นไปเพื่อยังชีพโดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ได้มาซึ่งผลิตผลทางการเกษตรที่ตอบสนองความต้องการจำเป็นของเกษตรกรและครอบครัว สำหรับผลผลิตทางการเกษตรที่ได้มา นอกเหนือจากการนำมาใช้บริโภคในครัวเรือนแล้ว หากมีส่วนเกินจากการบริโภค เกษตรกรจะแบ่งปันเมล็ดพันธุ์หรือผลผลิตกับเพื่อนบ้านหรือนำไปขาย

อย่างไรก็ตามเนื่องจากการดำรงชีพของเกษตรกรในปัจจุบันมีความจำเป็นต้องมีปัจจัยการดำรงชีพที่นอกเหนือจากการบริโภค เกษตรกรจึงจำเป็นต้องทำการเกษตรเชิงพาณิชย์เพื่อให้มีผลผลิตไปจำหน่ายในตลาด ด้วยเหตุผลดังกล่าวเกษตรกรจำเป็นต้องปรับตัวจากการทำการเกษตรเพื่อยังชีพไปสู่การทำการเกษตรเชิงพาณิชย์ เพื่อหารายได้จากการนำผลผลิตไปจำหน่ายในตลาด อย่างไรก็ตามการเกษตรเชิงพาณิชย์จำเป็นต้องมีการลงทุนและใช้พื้นที่ทำการเกษตรมากขึ้น ส่งผลให้เกษตรกรจำเป็นต้องแสวงหาที่ดินทั้งที่มีเอกสารสิทธิและไม่มีเอกสารสิทธิเพื่อทำการเกษตร ตลอดทั้งมีการปรับเปลี่ยนจากระบบการทำการเกษตรเพื่อยังชีพไปเป็นการทำการเกษตรเชิงพาณิชย์ เปลี่ยนจากการใช้เฉพาะมูลสัตว์ผสมในดินเพื่อทำการเพาะปลูก ไปเป็นการใช้ปัจจัยการผลิตอื่นเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงขึ้น เช่น การชลประทานโดยใช้พลังงานจากแสงอาทิตย์ เป็นต้น นอกจากความ

ซับซ้อนที่มากขึ้นของระบบการผลิต เกษตรกรยังจะต้องคำนึงถึงระบบการตลาดที่จะรองรับผลผลิตที่มากขึ้นด้วย

การดำเนินชีวิตของเกษตรกรทั้งในรูปของเกษตรกรเพื่อยังชีพและเกษตรกรเชิงพาณิชย์ เกษตรกรได้ทำการเกษตรตามความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนาในเรื่องการพึ่งพากันของธรรมชาติว่าไม่มีสิ่งใดอยู่โดยลำพังโดดเดี่ยว สรรพสิ่งมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน พืชมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างพืชที่มีลำต้นขนาดใหญ่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้กับพืชอื่นที่มีขนาดเล็กได้อาศัยร่มเงาขณะเดียวกันพืชที่มีขนาดเล็กทำหน้าที่ปกคลุมความชุ่มชื้นช่วยพืชขนาดใหญ่ที่เป็นพี่เลี้ยง ที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการทำการเกษตรกรรมของเกษตรกรคือทุนทางสังคมโดยเฉพาะความผูกพัน ความเข้าใจ การให้การสนับสนุนและให้กำลังใจซึ่งกันและกันของคนรอบข้าง ตามหลักความสัมพันธ์ของทิศทั้งหกในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างบิดามารดากับบุตร สามีกับภรรยา พี่กับน้อง และระหว่างมิตรสหายในชุมชน การทดลองปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกรนับเป็นส่วนหนึ่งที่เกษตรกรก้าวหน้าทดลองแล้วประสบปัญหาในเบื้องต้น เช่น คนในชุมชนมองว่าเป็นเรื่องไม่คุ้มค่าที่ใช้ที่ดินปลูกไม้มีค่าที่ต้องรอผลผลิตระยะเวลา ๕-๑๐ ปี ตลอดทั้งยังไม่มีความชัดเจนในเรื่องระเบียบขั้นตอนของการขออนุญาตตัดไม้ การแปรรูป ตลอดจนการตลาด อย่างไรก็ตามความคาดหวังของเกษตรกรที่ปลูกป่าเชิงพาณิชย์มีความแตกต่างกันนับตั้งแต่ การปลูกเพื่อลูกหลานในอนาคต การปลูกเพื่อเป็นป่าปกคลุมสมุนไพรรักษาคนในชุมชน การปลูกเพื่อนำน้ำจากต้นไม้ไปแปรรูปเป็นน้ำมันเชื้อเพลิง การปลูกเพื่อตัดขาย การปลูกเพื่อแปรรูปเป็นเฟอร์นิเจอร์หรือเป็นวัสดุก่อสร้าง หรือแม้แต่การปลูกเพื่อยกแปลงขายที่ดินที่ไม่มีค่าเพื่อเป็นทุนในการใช้ชีวิตวัยชราด้วยกันในบั้นปลายชีวิตของสามีภรรยาที่ไม่มีบุตร ความตั้งใจที่มุ่งสู่ความสำเร็จในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ที่หลากหลายดังกล่าว แม้จะมีความคาดหวังที่แตกต่างกัน แต่ความตั้งใจเหล่านั้นได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแรงบันดาลใจจากความผูกพันและการให้การสนับสนุนจากบุคคลรอบข้างตามหลักพุทธธรรมในทิศทั้งหกซึ่งนับเป็นต้นทุนที่สำคัญในสังคมเกษตรกรรมของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

๒) มิติทางสังคมของชุมชนพุทธเกษตรในการจัดการป่าชุมชน

การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ในอดีตมีสาเหตุมาจากการเข้าไปยึดถือครอบครองโดยไม่มีการอนุรักษ์ การจัดการป่าชุมชนของชุมชนนับเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาการลดพื้นที่ของป่า ในเขตพื้นที่อีสานใต้ คณะกรรมการป่าชุมชนได้ให้ข้อมูลการจัดการป่าชุมชน โดยก่อนที่จะมีพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ สาเหตุที่ป่าชุมชนยังคงอยู่ได้เนื่องมาจากความเชื่อความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัด รวมถึงผู้นำทางจิตวิญญาณในชุมชนและผู้นำชุมชน ลักษณะของป่าชุมชนดังกล่าวมีหลายรูปแบบ ได้แก่ ป่าธรณีสงฆ์ ป่าดอนปู่ตา ป่าช้าสาธารณะประโยชน์ หรือป่าชุมชนที่ประชาชนร่วมใจกันจัดให้เป็นพื้นที่ป่าที่มีทั้งไม้มีค่าที่โตตามธรรมชาติและไม้มีค่าที่ปลูกเสริมให้มีสภาพป่าที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังได้พบแนวความคิดการปลูกป่าโดยใช้วิธีไม่ปลูก ซึ่งคณะกรรมการชุมชนผู้ดูแลป่าได้ทดลองปล่อยให้ป่าไม้มีค่าและไม้อื่นๆ เกิดและเติบโตตามธรรมชาติ พบว่าสภาพป่ามีความหลากหลาย มีการพึ่งพากันของพันธุ์ไม้หลากหลายชนิดและมีความยั่งยืนมากกว่าป่าที่ปลูก

การจัดการป่าชุมชนในอดีตได้ใช้หลักความสามัคคีพร้อมเพรียงของคนในชุมชนซึ่งสอดคล้องกับหลัก อปริหานิยธรรม ๗ ซึ่งเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาสำหรับหมู่ชนในการบริหารบ้านเมืองโดยเฉพาะการ หมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่ พึงทำในการดูแลรักษาป่า นอกจากนี้ยังใช้หลักความเมตตากรุณาในพรหมวิหาร ๔ ของพระพุทธศาสนาโดย ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนดูแลประชาชนด้วยการอนุโลมให้น้ำไม่มีค่าไปใช้ประโยชน์เมื่อมีความ จำเป็นโดยเฉพาะเพื่อเป็นการสงเคราะห์ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัยรายครัวเรือนหรือเพื่อการพัฒนา สาธารณประโยชน์ ตลอดทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนทั้งในชุมชนและนอกชุมชนเข้าไปเก็บผลผลิตที่เกิดจากป่า ตามฤดูกาลเพื่อนำไปบริโภคในครัวเรือนหรือนำไปค้าขายเพื่อยังชีพ ป่าเหล่านี้ยังคงอยู่ได้เพราะได้รับการดูแล รักษาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านพิธีกรรมของพระสงฆ์ในการบวชต้นไม้รักษาป่าและผู้นำทางจิตวิญญาณ ที่ชี้ให้เห็นว่าผู้ที่เข้ามาทำลายป่ามักจะประสบภัยพิบัติต่างๆ ที่สำคัญคือความเข้มแข็งเอาใจใส่ของ คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนและความมีจิตอาสาของชาวบ้าน รวมถึงการมีส่วนร่วมสนับสนุนขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นในการดูแลรักษาป่า เช่น การทำถนนดินทั้งภายในป่าชุมชนและรอบป่าชุมชนเพื่อเป็นแนว กันไฟป่า การจัดทำฐานข้อมูลและป้ายประเภทพันธุ์ไม้ในป่าชุมชนเพื่อการศึกษาของเด็กและเยาวชน เป็นต้น

ด้วยเหตุที่มีการบุกรุกป่าจากบุคคลภายนอกซึ่งนับเป็นปัญหาสำคัญในการจัดการป่าชุมชน การบุกรุก ดังกล่าวมีทั้งในรูปแบบที่เข้ามาปลูกสร้างที่อยู่อาศัย ตลอดทั้งเข้ามาใช้เป็นพื้นที่ทำมาหากิน เช่น การล่าสัตว์ การ ตัดไม้หรือเก็บไม้เพื่อนำไปเผาถ่าน จากการที่ชุมชนหลายชุมชนไม่สามารถจัดการปัญหาเหล่านี้ด้วยมาตรการ ของชุมชนโดยลำพัง ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้านโดยความเห็นชอบของประชาชนจึงได้แจ้งความประสงค์ ต่อกรมป่าไม้เพื่ออาศัยพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ ในการจัดการป่าชุมชนตลอดทั้งเป็นช่องทางให้ ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในด้านบุคลากร งบประมาณ และเครื่องมือในการฝึกอบรมและจัดทำถัง อาสาสมัครพิทักษ์ป่าตลอดทั้งให้การสนับสนุนเงินทุนในการดำเนินกิจกรรมการดูแลรักษาป่า อย่างไรก็ตาม เมื่อป่าชุมชนเดิมได้ถูกประกาศให้เป็นป่าชุมชนตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ ชุมชนจะมีข้อจำกัด บางประการในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากป่า เช่น การเก็บหาของป่าในป่าชุมชน การใช้ประโยชน์ จากไม้ที่ทำได้เฉพาะบริเวณเพื่อการใช้ประโยชน์ โดยไม่ให้ใช้ประโยชน์จากไม้ทรงคุณค่าที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และให้ทำได้ตามความจำเป็นเพียงเฉพาะเพื่อใช้สอยในครัวเรือนของสมาชิกป่าชุมชนหรือใช้ในกิจกรรม สาธารณะภายในชุมชนนั้น การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอื่นในป่าชุมชนให้ทำได้ตามความจำเป็นต่อ การอุปโภคบริโภคในครัวเรือนของสมาชิกป่าชุมชน หรือใช้ในกิจกรรมสาธารณะภายในชุมชนนั้น ทั้งนี้ให้อยู่ ภายใต้อำนาจดูแลของคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด

๔.๑.๒ มิติการถือครองที่ดินของชุมชนพุทธเกษตรในการจัดการป่าชุมชนเชิงพาณิชย์

จากการวิจัยพบว่าเอกสารสิทธิและเอกสารที่รัฐอนุญาตให้เข้าไปทำประโยชน์ในการปลูกป่าเชิง พาณิชย์ทั้งในส่วนของเกษตรกรและของชุมชน แยกได้ดังนี้

๑) มิติการถือครองที่ดินของเกษตรกร เกษตรกรมีเอกสารสิทธิสำหรับการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ ประกอบด้วย โฉนดที่ดิน และเอกสารสิทธิ ส.ป.ก.๔-๐๑ โดยเป็นโฉนดที่ดินจำนวน ๗ ราย มีเนื้อที่ขนาดตั้งแต่

๑ ไร่ ๒ งาน ๙๔ ตารางวา ถึง ๑๓ ไร่ และเป็นเอกสารสิทธิ ส.ป.ก.๔-๐๑ จำนวน ๗ ราย มีเนื้อที่ขนาดตั้งแต่ ๓ ไร่ถึง ๑๐ ไร่ โดยสรุปตามตารางแสดง ดังนี้

ตารางที่ ๑ แสดงประเภทเอกสารสิทธิที่ดินของเกษตรกรและเนื้อที่ปลูกป่าเชิงพาณิชย์

ที่	ชื่อ-สกุล	ประเภทเอกสารสิทธิ	เนื้อที่ปลูกป่าเชิงพาณิชย์
๑	นางรุ่งนภา กงชุย	โฉนดที่ดิน	๔ ไร่
๒	นางรำไพ สุโคตร	โฉนดที่ดิน	๓ ไร่
๓	นายอานนท์ พลพิทักษ์	ส.ป.ก.๔-๐๑	๔ ไร่
๔	นางลำไย คำแก้ว	ส.ป.ก.๔-๐๑	๓ ไร่
๕	นางสุพิศ อุทธจันทร์	ส.ป.ก.๔-๐๑	๓ ไร่
๖	นางดวงฤดี สามสี	โฉนดที่ดิน	๒ ไร่
๗	นางสาวชลลดา สามสี	โฉนดที่ดิน	๕ ไร่ ๓ งาน ๙๔ ตารางวา
๘	นางนงลักษณ์ แสันททรัพย์	โฉนดที่ดิน	๑ ไร่ ๒ งาน ๙๔ ตารางวา
๙	นายบุญหลาย ผลจันทร์	ส.ป.ก.๔-๐๑ ข	๑๐ ไร่
๑๐	นางใบ บุญปก	ส.ป.ก.๔-๐๑ ข	๕ ไร่
๑๑	นางใบ บุญปก	ส.ป.ก.๔-๐๑ ข	๕ ไร่
๑๒	นางหนูกุล วงษ์ศรีแก้ว	ส.ป.ก.๔-๐๑ ข	๘ ไร่
๑๓	นายสมภาร สุวรรณรัตน์	โฉนดที่ดิน	๑๓ ไร่
๑๔	นางหนูลำพัน วรวงศ์	โฉนดที่ดิน	๑๐ ไร่

๒) มิติการถือครองที่ดินของป่าชุมชน พบว่า ป่าชุมชนมีทั้งแบบที่มีมาดั้งเดิมคู่กับชุมชน โดยประชาชนได้มีการดูแลรักษามาแต่เดิมตามวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น และป่าชุมชนแบบที่ได้พัฒนาหรือปลูกเสริม ซึ่งเป็นป่าชุมชนที่ประชาชนได้รับการส่งเสริมให้จัดตั้งขึ้นโดยได้รับแรงบันดาลใจจากความสำเร็จของป่าชุมชนอื่น โดยมุ่งเน้นให้ชุมชนตระหนักในคุณค่าความสำคัญที่มีต่อชีวิตของคนในชุมชน จากการวิจัยพบว่าป่าชุมชนทั้งหมดได้รับการดูแลรักษามาแต่เดิมตามวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น และมีบางส่วนได้ปรับให้เป็นป่าชุมชนแบบพัฒนาในภายหลัง โดยได้พบข้อมูลเอกสารสิทธิและการใช้ประโยชน์ของป่าชุมชน ดังนี้

ตารางที่ ๒ แสดงเอกสารสิทธิที่ดินของป่าชุมชนและขนาดของเนื้อที่ป่าชุมชน

ที่	ชื่อป่าชุมชน	ประเภทเอกสารสิทธิ	เนื้อที่ป่าชุมชน
๑	ป่าชุมชนวัดบ้านนาจาน หมู่ที่ ๕ ตำบล ระเว อำเภอบึงสามพัน จังหวัด อุบลราชธานี	(๑) น.ส. ๓ (๒) ที่สาธารณประโยชน์ ทำเลเลี้ยงสัตว์	(๑) ๕๐ ไร่ (๒) ๓๑ ไร่

๒	ป่าชุมชนบ้านยาง หมู่ที่ ๒ บ้านยาง ตำบลบึงไผ่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี	(๑) ที่ดินสาธารณประโยชน์ (ดอนปู่ตา) (๒) ที่ดินป่าช้า สาธารณประโยชน์	(๑) ๔๐ ไร่ ๑ งาน ๙๑ ตารางวา (๒) ๑๐๒ ไร่ ๒ งาน ๖๒ ตารางวา
๓	ป่าชุมชนตำบลกุดเสลา อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ	ป่าชุมชนตามมาตรา ๙๙ แห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒	๗๒๐ ไร่ ๐ งาน ๓๓ ตารางวา
๔	ป่าชุมชนบ้านฟ้าหยาด บ้านฟ้าหยาด หมู่ที่ ๑ ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร	ป่าชุมชนตามมาตรา ๙๙ แห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ แยกเป็น (๑) พื้นที่อนุรักษ์ (๒) พื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์	(๑) ๓๑๕ ไร่ ๓ งาน ๖๒ ตารางวา (๒) ๑๒๘ ไร่ ๓ งาน ๗๐ ตารางวา
๕	ป่าชุมชนวังอ้อ หมู่ที่ ๙ บ้านวังอ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี	ป่าชุมชนตามมาตรา ๙๙ แห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒	๑,๕๔๔ ไร่ ๐ งาน ๑๐ ตารางวา

ภาพป่าชุมชน กุดเสลา ฟ้าหยาด ดงใหญ่วังอ้อ

จากการสำรวจสภาพป่าชุมชนทั้ง ๕ แห่ง พบว่า ป่าชุมชนมีเอกสารสิทธิที่ดินและหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ น.ส.๓ ที่ดินสาธารณประโยชน์ ทำเลเลี้ยงสัตว์ ป่าช้าสาธารณประโยชน์ และที่ดินปฐตา ที่มีหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงในความดูแลของกระทรวงมหาดไทย ตลอดทั้งป่าชุมชนที่ปรับมาอยู่ภายใต้การบังคับใช้ ตามมาตรา ๙๙ แห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ สำหรับไม่มีค่าที่พบในป่าชุมชนในพื้นที่สำรวจ โดยมีรายละเอียดเอกสารของป่าชุมชน ดังนี้

๑) ป่าชุมชนวัดบ้านนาจาน หมู่ที่ ๕ บ้านนาจาน ตำบลระเว อำเภอฟุพูนมั่งสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี พระครูสุวรรณ เตชะธมโม^{๓๕} ได้กล่าวถึงเอกสารสิทธิที่ดินของวัดบ้านนาจานว่า มีเอกสารสิทธิ น.ส.๓ จำนวน ๕๐ ไร่ และที่ดินสาธารณประโยชน์ทำเลเลี้ยงสัตว์ ๓๑ ไร่

๒) ป่าชุมชนบ้านยาง หมู่ที่ ๒ บ้านยาง ตำบลบึงใหม่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี นายสมหมาย หงษ์มณี^{๓๖} ให้ข้อมูลว่าป่าชุมชนบ้านยาง ประกอบด้วยที่ดินสาธารณประโยชน์ ๒ แปลง ได้แก่ แปลงที่ ๑ หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง เลขที่ อบ ๐๒๒๕ ลงวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๓๖ มีขนาดพื้นที่ ๑๐๒

^{๓๕} พระครูสุวรรณ เตชะธมโม (ที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลระเว) เจ้าอาวาสวัดบ้านนาจาน เลขที่ ๒๒๓ หมู่ที่ ๕ บ้านนาจาน ตำบลระเว อำเภอฟุพูนมั่งสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี (๒๒ มีนาคม ๒๕๖๕)

^{๓๖} นายสมหมาย หงษ์มณี ผู้ใหญ่บ้านบ้านยาง เลขที่ ๑๘๓ หมู่ที่ ๒ บ้านยาง ตำบลบึงใหม่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี (๒๓ มีนาคม ๒๕๖๕)

ไร่ ๒ งาน ๖๒ ตารางวา อยู่ในความดูแลของกระทรวงมหาดไทย ให้ใช้เป็นป่าช้าสาธารณประโยชน์ แต่หลังจากนั้นป่าได้ถูกบุกรุก ปัจจุบันคงเหลือผืนป่าชุมชน ๗๐ ไร่ และยังคงใช้เป็นป่าช้าสำหรับฝังศพผู้เสียชีวิตจากฟ้าผ่า แปลงที่ ๒ หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง เลขที่ อบ ๓๙๐๔ ที่ดินเลขที่ ๒๙๖ ระวัง 5939 II 9480 เนื้อที่ ๔๐ ไร่ ๑ งาน ๙๑ ตารางวา ให้อยู่ในความดูแลรักษาของกระทรวงมหาดไทย (ดอนปู่ตา) ออก ณ วันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๔๘

๓) ป่าชุมชนตำบลกุดเสลา อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ นายสุริยัน ฤกษ์จันทร์และคณะ³⁷ ให้ข้อมูลว่าป่าชุมชนตำบลกุดเสลา อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้ถูกปรับจากกฎหมายป่าสงวนเดิม เข้ามาเป็นการบังคับใช้ ตามมาตรา ๙๙ แห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ หมู่บ้านเข้าร่วมประกอบด้วย บ้านนารังกา หมู่ที่ ๑ บ้านทุ่งสว่าง หมู่ที่ ๖ บ้านหนองรุ่ง หมู่ที่ ๗ บ้านชะวาซอ หมู่ที่ ๙ บ้านโนนคูณ หมู่ที่ ๑๔ บ้านนารังกาใต้ หมู่ที่ ๑๕ และบ้านโนนพิทักษ์ หมู่ที่ ๑๖ ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ “ป่าฝั่งขวาห้วยชะยุ้ง” ป่าชุมชนมีเนื้อที่ ๗๒๐ ไร่ -งาน ๓๓ ตารางวา ได้รับอนุมัติโครงการป่าชุมชนเมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๖๒

๔) ป่าชุมชนบ้านฟ้าหยาด บ้านฟ้าหยาด หมู่ที่ ๑ ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธรนายสมคิด ทีฆะสุข และคณะ³⁸ ให้ข้อมูลว่า ป่าชุมชนบ้านฟ้าหยาด บ้านฟ้าหยาด หมู่ที่ ๑ ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เนื้อที่ ๔๔๔ ไร่ ๓ งาน ๓๒ ตารางวา ตามนัยมาตรา ๙๙ แห่ง พ.ร.บ. ป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ สภาพผืนป่าตั้งอยู่นอกเขตเทศบาล ตามแผนที่ของกรมป่าไม้ แยกออกเป็น พื้นที่อนุรักษ์ ๓๑๕ ไร่ ๓ งาน ๖๒ ตารางวา พื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ ๑๒๘ ไร่ ๓ งาน ๗๐ ตารางวา

๕) ป่าชุมชนวังอ้อ หมู่ที่ ๙ บ้านวังอ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์ และพระคมสันต์ คัมภีโร³⁹ ป่าชุมชนวังอ้อ ปัจจุบันมีเนื้อที่ ๑,๕๔๔ ไร่ ๐ งาน ๑๐ ตารางวา ลดลงจากเดิม ๑,๘๐๐ ไร่ สูญเสียไป ๒๕๖ ไร่ เพราะก่อนปี ๒๕๓๙ พื้นที่บางส่วนประชาชนได้รับสิทธิใบเหี้ยบย่ำ ส.ค.๑ จำนวน ๒๕๖ ไร่

๔.๑.๓ ประเภทของไม้มีค่าในป่าของเกษตรกรและป่าชุมชน

(๑) ประเภทไม้มีค่าในการปลูกป่าของเกษตรกร

³⁷ นายสุริยัน ฤกษ์จันทร์ กำนันตำบลกุดเสลา ประธานคณะกรรมการป่าชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทุ่งสว่าง ตำบลกุดเสลา อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ (๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕)

³⁸ นายสมคิด ทีฆะสุข อดีตผู้ใหญ่บ้าน/คณะกรรมการป่าชุมชน/ปัจจุบันดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาเทศบาลตำบลฟ้าหยาด บ้านเลขที่ ๑๔๔/๑ หมู่ที่ ๑ บ้านฟ้าหยาด ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร (๒๙ มีนาคม ๒๕๖๕)

³⁹ นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์ ปราชญ์พื้นถิ่น/กรรมการป่าชุมชน บ้านเลขที่ ๓ หมู่ที่ ๙ บ้านวังอ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี และพระคมสันต์ คัมภีโร ศูนย์พุทธธรรมสมเด็จพระมหาธีรราชย์ ป่าดงใหญ่วังอ้อ (๒๙ มีนาคม ๒๕๖๕)

จากการสัมภาษณ์เกษตรกร ๑๔ รายที่ร่วมปลูกป่า พบว่า ไม่มีค่าที่เกษตรกรปลูกมากที่สุดคือ ยางนา (๑๓ ครัวเรือน) รองลงมาเป็นพะยุง (๑๐ ครัวเรือน) ไม้แดง ตะเคียน และมะค่า (๕ ครัวเรือน) ประดู่ และไม้สัก (๓ ครัวเรือน) และสะเดาและชิงชัน (๑ ครัวเรือน)

ตารางที่ ๓ แสดงประเภทไม้มีค่าที่เกษตรกรปลูก

รายชื่อ	ประเภทไม้มีค่าที่ปลูก								
	พะยุง	ยางนา	ไม้แดง	ประดู่	ชิงชัน	ตะเคียน	สัก	มะค่า	สะเดา
๑	/	/	/						
๒	/		/	/	/	/	/		
๓	/	/				/		/	
๔	/	/					/		
๕	/	/						/	/
๖	/	/	/			/		/	
๗	/	/		/					
๘	/	/					/		
๙		/							
๑๐		/							
๑๑		/							
๑๒		/							
๑๓	/	/	/	/		/		/	
๑๔	/	/	/			/		/	
รวม	๑๐	๑๓	๕	๓	๑	๕	๓	๕	๑

(๒) ประเภทไม้มีค่าในป่าชุมชน

ป่าชุมชนวัดบ้านนาจาน หมู่ที่ ๕ บ้านนาจาน ตำบลระเว อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุบลราชธานี ไม้ที่ปลูก ได้แก่ ไม้ประดู่ สัก พะยุง จิก และไผ่ ซึ่งปลูกมาแล้วอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลา ๔๐ ปี

ป่าชุมชนบ้านยาง หมู่ที่ ๒ บ้านยาง ตำบลบึงใหม่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี แปลงที่ ๑ ที่ป่าชุมชนราษฎรประโยชน์ไม้มีค่าที่เกิดตามธรรมชาติ ได้แก่ ไม้บาก ไม้ค้อ ไม้พะยอม แปลงที่ ๒ ที่ดอนปู่ตา ไม้มีค่าที่เกิดตามธรรมชาติ ได้แก่ ไม้บาก บก แต่ ยางนา ไผ่ อายุปานี้กว่า ๒๐๐ ปี

ป่าชุมชนตำบลกุดเสลา อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นป่าไม้เบญจพรรณ มีไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้จิก ไม้กุง

ป่าชุมชนบ้านฟ้าหยาด บ้านฟ้าหยาด หมู่ที่ ๑ ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัด
ยโสธร ประเภทไม้ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติในป่าชุมชนบ้านฟ้าหยาด ไม้ยางนา ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้พะยอม

ป่าชุมชนวังอ้อ หมู่ที่ ๙ บ้านวังอ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ไม่มี
ค่าที่เกิดขึ้นในป่าชุมชนวังอ้อ ได้แก่ ยางนา ประดู่ แดง ไม้ ส่วนไม้ที่เกิดใหม่ได้แก่ พะยุง สัก

๔.๑.๒ เกษตรกร คณะกรรมการป่าชุมชนและปราชญ์ท้องถิ่นที่ให้ข้อมูล

๔.๑.๒.๑ เกษตรกรที่ให้ข้อมูล

๑) พื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วย (๑) นางรุ่งนภา กงซุย (บ้านนาจาน ตำบลระเว อ.
พิบูลมังสาหาร จ.อุบลราชธานี) ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (เกษตรอินทรีย์) และเครือข่าย Young Smart
Farmer (๒) นางรำไพ สุกโคตร (บ้านดอนหวาย ตำบลระเว อ.พิบูลมังสาหาร จ.อุบลราชธานี) เลขานุการ
วิสาหกิจชุมชน (เกษตรอินทรีย์) และเครือข่าย Young Smart Farmer (๓) นายอานนท์ พลพิทักษ์ (บ้านโนน
สุขสันต์ ตำบลนาดี อ.นาเยีย จ.อุบลราชธานี)

๒) พื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ประกอบด้วย (๑) นางลำไย คำแก้ว (บ้านโนนแสนคำ ตำบลบึงมะลู
อ.กันทรลักษณ์ จ.ศรีสะเกษ) (๒) นางสุพิศ อุทธจันทร์ (บ้านโนนแสนคำ ตำบลบึงมะลู อ.กันทรลักษณ์ จ.ศรีสะเกษ)
ประธานกลุ่มสตรีและผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน (๓) นางดวงฤดี สามสี (บ้านหนองถ่ม ตำบลตู อ.กันทรารมย์ จ.
ศรีสะเกษ) เกษตรกร/กรรมการกลุ่มสตรี (๔) นางสาวชลลดา สามสี บ้านหนองถ่ม ตำบลตู อ.กันทรารมย์ จ.ศรี
สะเกษ เกษตรกร (๕) นางนงลักษณ์ แสนทรัพย์ บ้านล่องแก้ว (ใต้) ตำบลโนนค้อ อ.โนนคูณ จ.ศรีสะเกษ
เกษตรกร

๓) พื้นที่จังหวัดยโสธร ประกอบด้วย (๑) นายบุญหลาย ผลจันทร์ (บ้านคำแซนศอก ตำบลดง
มะไฟ อำเภอยายมู จ.ยโสธร) เกษตรกร/สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลดงมะไฟ (๒) นางใบ บุญปก
(บ้านคำแซนศอก ตำบลดงมะไฟ อำเภอยายมู จ.ยโสธร) เกษตรกร (๓) นางประยูร ผลจันทร์ (บ้านคำ
แซนศอก ตำบลดงมะไฟ อำเภอยายมู จ.ยโสธร) เกษตรกร/กรรมการกลุ่มสตรี (๔) นางหนูกุล วงษ์ศรี
แก้ว (บ้านคำแซนศอก ตำบลดงมะไฟ อำเภอยายมู จ.ยโสธร) เกษตรกร (๕) นายสมภาร สุวรรณรัตน์
(บ้านห้วยค้อ ตำบลกำเม็ด อ.กุดชุม จ.ยโสธร) เกษตรกร (๖) นางหนูลำพัน วรวงศ์ (บ้านโคกสว่าง ตำบลห้วย
แก้ว อ.กุดชุม จ.ยโสธร) เกษตรกร

เห็นได้ว่านอกเหนือจากการเป็นเกษตรกร เกษตรกรผู้ปลูกป่าเชิงพาณิชย์บางคนได้มีบทบาทอื่น
ในชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (เกษตรอินทรีย์)
และเครือข่าย Young Smart Farmer สมาชิกเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ PGS อุบลราชธานี (Participatory
Guarantee System) ได้ผ่านการรับรองการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ภายใต้กระบวนการรับรอง
เกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม (PGS) ประธานกลุ่มสตรีและผู้นำอาสาสมัครพัฒนาชุมชน กรรมการกลุ่มสตรี

๔.๑.๒.๒ คณะกรรมการป่าชุมชนและปราชญ์ท้องถิ่นที่ให้ข้อมูล

๑) พื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วย (๑) พระครูสุวรรณ เตชะธมโม (เจ้าอาวาสวัดบ้านนา
จาน ตำบลระเว อ.พิบูลมังสาหาร จ.อุบลราชธานี) (๒) นายสมหมาย หงษ์มณี (ผู้ใหญ่บ้าน บ้านยาง ตำบลบึง

ไหม อ.เมือง จ.อุบลราชธานี (๓) นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์ ปราชญ์พื้นถิ่น/กรรมการป่าชุมชน (และพระคมสันต์ คัมภีโร (ศูนย์พุทธธรรมพระพรหมวชิรญาณ ปาดงใหญ่วังอ้อ) อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี

๒) พื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ประกอบด้วย (๑) นายสุริยัน ฤกษ์จันทร์ (กำนันตำบลกุดเสลา) และคณะ ประกอบด้วย นายทองจันทร์ จุลทรศน์ และนายปราณี นาคำมูล ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสทป) ป่าชุมชนตำบลกุดเสลา อ.กันทรลักษ์ จ.จังหวัดศรีสะเกษ (๒) นายสมจิตร์ ดิษฐประสพ ตำแหน่งประธาน วัฒนธรรมหมู่บ้านและปราชญ์พื้นถิ่นป่าชุมชนตำบลกุดเสลา อ.กันทรลักษ์ จ.จังหวัดศรีสะเกษ

๓) พื้นที่จังหวัดยโสธร ประกอบด้วย นายสมคิด ทัศนะสุข อดีตผู้ใหญ่บ้าน/ปัจจุบันสมาชิกสภาเทศบาล ตำบลฟ้าหยาด) และคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านฟ้าหยาด ตำบลฟ้าหยาด อ.มหาชนะชัย ย.ยโสธร (นายสมชาย มณีจักร นายไชยรงค์ วาระพิลา นายนพรัตน์ ลาวรรณา นายทา ศรีคำภา และนายสุชาติ สายหงส์)

๔.๑.๒.๓ ขอบเขตการปลูกและการใช้ประโยชน์จากป่าของเกษตรกร

พื้นที่ สปก.๔-๐๑ ที่เคยเป็นป่าเสื่อมโทรมส่วนใหญ่มีสภาพดินที่เป็นดินร่วนปนทราย เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้พื้นที่ปลูกยางนา แต่มีอยู่ ๑ ราย ได้ใช้เวลาปรับสภาพดินโดยใช้หลักการพึ่งพากันของธรรมชาติ (ต้นยางปกคลุม ต้นกล้วยอุ้มน้ำ ป่าไม้ที่ปลูกอาศัยร่มเงาจากต้นยางและอาศัยน้ำและความชื้นจากต้นกล้วย ใช้ความรู้และทักษะที่ตนเองมีเจาะน้ำใต้ดิน ดึงน้ำขึ้นมาใช้โดยพลังงานไฟฟ้าจากการติดตั้งแผง Solar Cell ปล่อน้ำลงสระ ให้น้ำล้นไปตามคลองไส้ไก่ ทำฝายย่อยเป็นขั้นบันได ตามแนวแปลงที่ดินเพื่อเลี้ยงน้ำในสวนป่า ภาพป่าของนายอานนท์ พลพิทักษ์ (อ.นาเยีย) ไม่มีค่าและต้นกล้วย

ปัญหาการใช้ประโยชน์จากไม้ค่าที่ปลูกในพื้นที่ที่เป็นโฉนดที่ดิน แต่คาดว่าจะอาจจะมีปัญหาเกิดขึ้นในอนาคต นางรุ่งนภา กงซุย⁴⁰ ตั้งข้อกังวลว่า “ในอนาคตเมื่อไม่มีค่าที่ปลูกเจริญเติบโตพร้อมนำไปแปรรูป หากต้องการนำไปแปรรูป แม้ว่ากฎหมายป่าไม้ (มาตรา ๗) จะอนุญาตให้สามารถตัดไม้ได้ก็ตาม แต่ข้อกักคือข้อจำกัดในการตัด เช่น เมื่อจะตัดไม้ จำเป็นหรือไม่ที่จะต้องแจ้งผู้ที่มีใบอนุญาตในการตัด หรือกรณีการขอ

⁴⁰นางรุ่งนภา กงซุย บ้านเลขที่ ๒๐๗ หมู่ที่ ๑๐ บ้านนาจาน ตำบลสระเว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอุบลราชธานี (๒๒ มีนาคม ๒๕๖๕)

อนุญาตการใช้เลื่อยยนต์ จำเป็นต้องมีกฎหมายรองรับให้เกษตรกรผู้ปลูกป่าสามารถใช้เลื่อยยนต์ในการนำไม้มาแปรรูป”

๔.๑.๒.๔ การใช้ประโยชน์ของชุมชนจากป่าชุมชนทั้ง ๕ แห่ง ดังนี้

ภาพป่าชุมชน กุดเสลา ฟ้าหยาด ดงใหญ่วังอ้อ

๑) ป่าชุมชนวัดบ้านนาจาน หมู่ที่ ๕ บ้านนาจาน ตำบลระเว อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุบลราชธานี พระครูสุวรรณ เตชะธมโม⁴¹ “วัดบ้านนาจาน มีเอกสารสิทธิ น.ส.๓ จำนวน ๕๐ ไร่ และที่สาธารณประโยชน์ทำเลเลี้ยงสัตว์ ๓๑ ไร่ วัดและชุมชนร่วมกันปลูกป่า โดยวัดเป็นหลักนำในการปลูกโดยเฉพาะพระครูสุวรรณฯ ไม้ที่ปลูก ได้แก่ ไม้ประดู่ สัก พะยูง จิก และไผ่ ปลูกมาแล้วอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลา ๔๐ ปี หาช่างซุดบ่อตาลและขอไฟฟ้ามาช่วยระบบน้ำในการปลูกป่า”

๒) ป่าชุมชนบ้านยาง หมู่ที่ ๒ บ้านยาง ตำบลบึงใหม่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี นายสมหมาย หงษ์มณี⁴² ให้ข้อมูลว่า “ป่าชุมชนบ้านยาง ประกอบด้วยที่ดินสาธารณประโยชน์ ๒ แปลง ได้แก่ แปลงที่ ๑ หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง เลขที่ อบ ๐๒๒๕ ลงวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๓๖ มีขนาดพื้นที่ ๑๐๒ ไร่ ๒ งาน ๖๒ ตารางวา ให้อยู่ในความดูแลของกระทรวงมหาดไทย ให้เป็นป่าช้าสาธารณประโยชน์ (แต่หลังจากนั้นป่าได้ถูกบุกรุก ปัจจุบันคงเหลือผืนป่าชุมชน ๗๐ ไร่ และยังคงใช้เป็นป่าช้าสำหรับฝังศพผู้เสียชีวิตจากฟ้าผ่า) ไม่มีค่าที่เกิดตามธรรมชาติ ได้แก่ ไม้บาก ไม้ค้อ ไม้พะยอม แปลงที่ ๒ หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง เลขที่ อบ ๓๙๐๔ ที่ดินเลขที่ ๒๙๖ ระวาง 5939 II 9480 เนื้อที่ ๔๐ ไร่ ๑ งาน ๙๑ ตารางวา ให้อยู่ในความดูแลรักษาของกระทรวงมหาดไทย (ดอนปู่ตา) ออก ณ วันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๔๘ ปัจจุบันไม่มีผู้ใดกล้าบุกรุกเข้าตัดไม้หรือแม้แต่เก็บไม้ที่ล้มแล้ว ไม่มีค่าที่เกิดตามธรรมชาติ ได้แก่ ไม้บาก บก แต่ ยางนา ไผ่ อายุป่านี้กว่า ๒๐๐ ปี ปัจจุบันป่าชุมชนทั้งสองแปลงมีถนนคอนกรีตตัดผ่าน”

(๓) ป่าชุมชนตำบลกุดเสลา อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ นายสุริยัน ฤกษ์จันทร์และคณะ⁴³ ให้ข้อมูลว่า “ป่าชุมชนตำบลกุดเสลา อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ จาก พ.ร.บ. ป่าชุมชน จังหวัดศรีสะเกษ ปรับจากกฎหมายป่าสงวนเดิม เข้ามาเป็นการบังคับใช้ ตามมาตรา ๙๙ แห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ หมู่บ้านเข้าร่วมประกอบด้วย บ้านนารังกา หมู่ที่ ๑ บ้านทุ่งสว่าง หมู่ที่ ๖ บ้านหนองรุง หมู่ที่ ๗ บ้านชะวาชอ หมู่ที่ ๙ บ้านโนนคูณ หมู่ที่ ๑๔ บ้านนารังกาใต้ หมู่ที่ ๑๕ และบ้านโนนพิทักษ์ หมู่ที่ ๑๖ ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ “ป่าฝั่งขวาห้วยขะยุง” ป่าชุมชนมีเนื้อที่ ๗๒๐ ไร่ -งาน ๓๓ ตารางวา ได้รับอนุมัติโครงการป่าชุมชนเมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๖๒ ป่าชุมชนตำบลกุดเสลา เป็นป่าไม้เบญจพรรณ มีไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้จิก ไม้กุง นอกจากนี้ นายสมจิตร ดิษฐประสพ⁴⁴ ให้ข้อมูลว่า “ปราชญ์ชุมชนและประธานวัฒนธรรมชุมชนซึ่งร่วมก่อตั้งหมู่บ้านทุ่งสว่างแยกมาจากบ้านนารังกา สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีจากบรรพ

⁴¹พระครูสุวรรณ เตชะธมโม (ที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลระเว) เจ้าอาวาสวัดบ้านนาจาน เลขที่ ๒๒๓ หมู่ที่ ๕ บ้านนาจาน ตำบลระเว อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุบลราชธานี (๒๒ มีนาคม ๒๕๖๕)

⁴²นายสมหมาย หงษ์มณี ผู้ใหญ่บ้านบ้านยาง เลขที่ ๑๘๓ หมู่ที่ ๒ บ้านยาง ตำบลบึงใหม่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี (๒๓ มีนาคม ๒๕๖๕)

⁴³นายสุริยัน ฤกษ์จันทร์ กำนันตำบลกุดเสลา ประธานคณะกรรมการป่าชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทุ่งสว่าง ตำบลกุดเสลา อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ (๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕)

⁴⁴นายสมจิตร ดิษฐประสพ ประธานวัฒนธรรมหมู่บ้าน/ปราชญ์พื้นถิ่นป่าชุมชนตำบลกุดเสลา อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ บ้านเลขที่ ๔๒ หมู่ที่ ๖ บ้านทุ่งสว่าง ตำบลกุดเสลา อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ (๒๕ มีนาคม ๒๕๖๕)

บุรุษ (ทำบุญเลี้ยงพระ เลี้ยงตาแฮก จัดบุญบังไฟ) ป่าชุมชนกุดเสลาเดิมเป็นป่าสงวนทำเลเลี้ยงสัตว์ ขนาดพื้นที่เดิมมากกว่า ๑,๐๐๐ ไร่ แต่ปัจจุบันคงเหลือกว่า ๗๐๐ ไร่ อดีตผู้ใหญ่บ้านคนแรก นายบุญสงค์ ชันทอง นายจวงวงศ์ศรี และนายสมจิตร ดิษฐประสพ เป็นผู้ร่วมบุกเบิกในการสงวนให้ที่ดินเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ ใช้ระบบสังคม (ประชาคม) ทั้ง ๑๖ หมู่บ้านของตำบลกุดเสลา ควบคุมคนในชุมชนในการดูแลรักษาป่า มีข้อตกลงเดิมเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ ดูแลรักษาช่วยกันทั้งตำบล สร้างกฎระเบียบห้ามจับสัตว์และตัดต้นไม้ ผลผลิตจากป่านำออกจากป่าไปใช้ประโยชน์ได้เฉพาะเห็ด แมลง ต้นไม้หรือกิ่งไม้ตาย”

๔) ป่าชุมชนบ้านฟ้าหยาด บ้านฟ้าหยาด หมู่ที่ ๑ ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธรนายสมคิด ทีชะสุข และคณะ^{๔๕} ให้ข้อมูลว่า “ป่าชุมชนบ้านฟ้าหยาด บ้านฟ้าหยาด หมู่ที่ ๑ ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เนื้อที่ ๔๔๔ ไร่ ๓ งาน ๓๒ ตารางวา ตามนัยมาตรา ๙๙ แห่ง พ.ร.บ. ป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ สภาพผืนป่า (อยู่นอกเขตเทศบาล) ตามแผนที่ของกรมป่าไม้ แยกออกเป็น พื้นที่อนุรักษ์ ๓๑๕ ไร่ ๓ งาน ๖๒ ตารางวา พื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ ๑๒๘ ไร่ ๓ งาน ๗๐ ตารางวา ประเภทไม้ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติในป่าชุมชนบ้านฟ้าหยาด ไม้ยางนา ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้พะยอม”

๕) ป่าชุมชนวังอ้อ หมู่ที่ ๙ บ้านวังอ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานีนายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์ และพระคมสันต์ คัมภีโร^{๔๖} ให้ข้อมูลว่า “ได้รับแรงบันดาลใจจากพระราชดำรินุรักษ์ป่าต้นน้ำ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ ๙ เห็นหมู่บ้านอื่นได้รับงบประมาณและมีโอกาสเข้าเฝ้าใกล้ชิดพระองค์ จึงได้ร่วมกับชุมชนในการรักษาป่าโดยไม่ทุกชนิดเกิดและเติบโตไปตามธรรมชาติ โครงการป่าชุมชนวังอ้อ (๑,๕๔๔ ไร่ ๐ งาน ๑๐ ตารางวา) เดิม ๑,๘๐๐ ไร่ สูญเสียไป ๒๕๖ ไร่ เพราะก่อนปี ๒๕๓๙ พื้นที่บางส่วนของประชาชนได้รับสิทธิใบเขียวป่า ส.ค.๑ จำนวน ๒๕๖ ไร่ ไม่มีค่าที่เกิดขึ้นในป่าชุมชนวังอ้อ ได้แก่ ยางนา ประดู่ แดง ไม้ ส่วนไม้ที่เกิดใหม่ได้แก่ พะยูง สัก”

๔.๑.๒.๕ ขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนใน ๓ พื้นที่ที่ประกาศเป็นป่าชุมชนตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ ประกอบด้วย ป่าชุมชนตำบลกุดเสลา อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ป่าชุมชนบ้านฟ้าหยาด บ้านฟ้าหยาด หมู่ที่ ๑ ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร และป่าชุมชนวังอ้อ หมู่ที่ ๙ บ้านวังอ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ป่าชุมชนทั้ง ๓ แห่ง ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่ชุมชนที่ตั้งป่าสามารถใช้ประโยชน์ในการศึกษาป่าตลอดทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนเก็บของป่าหรือผลผลิตจากป่า ได้แก่ หอย แมลง มดแดง ไข่มดแดง มันเหียบ เห็ด (เห็ดเผาะ เห็ดปลวก เห็ดก่อ เห็ดก่อแดง เห็ดโคน เห็ดโค เห็ดละโงก) ผัก (ผักติ้ว กระโดน สะเดา) สมุนไพร (คัตเค้า ม้าคอกแตก ประดงเขียว กำแพงเจ็ดชั้น กกกันครก รังแร้ง ตับเต่า ขมิ้นเครือ ฯลฯ) รวมถึงกิ่งไม้แห้งตาย

^{๔๕}นายสมคิด ทีชะสุข อดีตผู้ใหญ่บ้าน/คณะกรรมการป่าชุมชน/ปัจจุบันดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาเทศบาลตำบลฟ้าหยาด บ้านเลขที่ ๑๔๔/๑ หมู่ที่ ๑ บ้านฟ้าหยาด ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร (๒๙ มีนาคม ๒๕๖๕)

^{๔๖}นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์ ปราชญ์พื้นถิ่น/กรรมการป่าชุมชน บ้านเลขที่ ๓ หมู่ที่ ๙ บ้านวังอ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี และพระคมสันต์ คัมภีโร ศูนย์พุทธธรรมสมเด็จพระมหาธีรราชย์ ป่าดงใหญ่วังอ้อ (๒๙ มีนาคม ๒๕๖๕)

ตัวอย่างการจัดการความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ กรณีป่าชุมชนกุดเสลา นายทองจันทร์ จุลทัศน์ และนายปราณี นาคำมูล^{๔๗} ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสทป) กล่าวว่า “มีครอบครัวยากจนจำนวน ๔-๕ ครอบครัวที่ไม่มีที่ทำกิน เก็บไม้ในป่านำไปเผาถ่าน หรือหา ฟืนสำหรับใช้ในครอบครัวโดยเฉพาะฤดูหนาว รสทป. อนุญาตให้ทำได้ แต่ห้ามการกระทำที่มีเจตนาให้ต้นไม้ล้ม ตาย รสทป. จำเป็นต้องประนีประนอมให้ความช่วยเหลือครอบครัวเหล่านี้ บางครั้งเสียสละไม้ในที่ดินของตนเองให้ ความช่วยเหลือ เป็นการสร้างความไว้วางใจเมตตาต่อกันและกัน” นอกจากนี้ นายสุริยัน ฤกษ์จันทร์ กำนัน ตำบลกุดเสลา ได้กล่าวถึงการใช้ประโยชน์จากไม้ที่ปลูกในพื้นที่ต่อเนื่องป่าชุมชนว่า “กำลังดำเนินการขอ อนุญาตศูนย์ป่าไม้จังหวัดศรีสะเกษเพื่อนำไม้ยูคาลิปตัสที่ปลูกในเขตป่าต่อเนื่องไปใช้ประโยชน์ในชุมชน”

การใช้ประโยชน์จากป่าที่ไม่ได้ประกาศเป็นป่าชุมชนตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ ประกอบด้วย ป่าชุมชนของวัดจัดตั้งและปลูกขึ้นเอง ได้แก่ ป่าชุมชนวัดบ้านนาจาน หมู่ที่ ๕ บ้านนาจาน ตำบล ระเบว อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุบลราชธานี ไม้ที่ปลูก ได้แก่ ไม้ประดู่ สัก พะยูง จิก และไผ่ บริหารโดย คณะสงฆ์และคณะกรรมการวัด มีการใช้ประโยชน์จากไม้มีค่าที่ปลูก โดยการนำรายได้มาใช้ในการปรับปรุงวัด ส่วนประโยชน์ที่ประชาชนได้รับจากผลผลิตจากป่า ได้แก่ ฟืน ไม้ไผ่ เห็ด หน่อไม้ และเป็นพื้นที่เลี้ยงไก่ป่าไก่ บ้าน และป่าในพื้นที่สาธารณประโยชน์ที่เป็นดอนปู่ตาและป่าในพื้นที่สาธารณประโยชน์ที่เป็นป่าช้า ได้แก่ ป่า ชุมชนบ้านยาง หมู่ที่ ๒ บ้านยาง ตำบลบึงใหม่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ให้ประชาชนในและ นอกพื้นที่ใช้ประโยชน์จากผลผลิตจากป่า ได้แก่ เห็ดประเภทต่างๆ ได้แก่ เห็ดผึ้งแดง เห็ดถ่าน เห็ดดิน เห็ด ปลวก และใช้ประโยชน์จากการเก็บแมลงเป็นอาหาร

๔.๒ ผลการศึกษาการสร้างรูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธ เกษตรในพื้นที่อีสานใต้

๔.๒.๑ ปัจจัยด้านระบบการปลูกและการจัดการ

ปัจจัยด้านระบบการปลูกและการจัดการ คือ การคัดเลือกประเภทของไม้ที่ปลูก การเพาะพันธุ์ กล้าไม้ การปลูกป่าเชิงพาณิชย์ควบคู่กับการพัฒนาเกษตรเลี้ยงชีพแบบยั่งยืน เกษตรอินทรีย์ ระบบการปลูก และการดูแลความหลากหลายทางชีวภาพที่รักษาความสมดุลและพึ่งพาซึ่งกันและกันของธรรมชาติตามแนวคิด เชิงพุทธที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา^{๔๘}

จากการลงพื้นที่และการสัมภาษณ์เป้าหมายพบว่า การปลูกป่าเชิงพาณิชย์เป็นไปตามแนวทางการ พัฒนาเกษตรแนวพุทธ เกษตรวิถีพุทธ หรือ พุทธเกษตร เป็นพื้นฐาน ได้แก่ หลักความเป็นกลางในการทำงาน (มัชฌิมาปฏิปทา) ขยันหมั่นเพียร (วิริยธรรมมิกัตตะ) การทำงานให้สำเร็จ (อิทธิบาท ๔) มีเมตตากรุณาต่อกัน (พรหมวิหาร ๔) แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกื้อกูลสังคม (สังคหวัตถุ ๔) สัมมาอาชีวะ (อริยสัจ ๔) ตระหนักรู้

^{๔๗} นายทองจันทร์ จุลทัศน์ (รสทป) และนายปราณี นาคำมูล (รสทป) หมู่ที่ ๖ บ้านทุ่งสว่าง ตำบลกุดเสลา อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ (๒๔ มีนาคม ๒๕๖๕)

^{๔๘} อ้างแล้ว, อิทัปปัจจยตา, หน้า ๒

ความรับผิดชอบตนเองและสังคม (สัปปุริสธรรม ๗) โดยใช้แนวทางของระบบการเกษตรยั่งยืน เช่น เกษตรอินทรีย์ เกษตรแบบผสมผสาน เกษตรพอเพียง เกษตรกรที่ทำการเกษตรกรรมมีพื้นฐานปัจเจกชนปฏิบัติตามหลักศีล ๕ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ สามัคคี แบ่งปัน และคำนึงถึงความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สามารถแยกออกได้เป็น ๓ รูปแบบคือ

รูปแบบที่ ๑ ปลุกไม้มีค่าแซมด้วยพืชเศรษฐกิจเพื่อเลี้ยงชีพและเลี้ยงสัตว์

๑) นางรุ่งนภา กงซุย⁴⁹ ได้แบ่งพื้นที่ในการปลูกป่า จำนวน ๔ ไร่ ในเชิงระบบนิเวศ ใช้ไม้มีค่าที่ปลูกเป็นไม้ที่เลี้ยงชีพอื่นที่ปลูกแซมเพื่อสร้างรายได้ในระยะสั้นที่ไม่มีค่ายังไม่สามารถตัดมาใช้ประโยชน์ เน้นเรื่องสภาพแวดล้อมการพึ่งพากันของธรรมชาติ (เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี) พืชที่ปลูกแซม ได้แก่ ผักหวาน มะขามเทศ ลำไย ตะขบ มะม่วง ลิ้นจี่ หนามสูง ห้วมันหัวเผือก สรุปได้ว่า ในพื้นที่ ๔ ไร่ เป็นป่าเชิงพาณิชย์ ๒ ไร่ และเนื้อที่ปลูกพืชแซมเพื่อเลี้ยงชีพ ๒ ไร่ ประโยชน์ของการปลูกพืชแซม คือการรักษาความชื้น และเป็นแรงจูงใจให้ผู้ปลูกได้เข้าไปดูการเจริญเติบโตของไม้มีค่าที่ปลูกด้วย **นางรุ่งนภา** ให้ความเห็นว่า หากไม่ปลูกพืชแซม เพื่อความอยู่รอดของเกษตรกรในระหว่างรอการใช้ประโยชน์จากไม้มีค่า ผู้ปลูกจะต้องมีอาชีพเสริมเพื่อเลี้ยงชีพในครอบครัว พื้นที่ปลูกป่าไม้มีค่าของนางรุ่งนภาประกอบด้วย พะยุง (ระยะการตัดอายุ ๓๐ ปี) ยางนาสำหรับทำเฟอร์นิเจอร์ภายในและกระดานพื้นบ้าน (ระยะการตัด ๒๐ ปี) ไม้แดง สำหรับปลูกสร้างบ้านเรือน (ระยะการตัด ๘-๙ ปี) นอกจากในแปลงปลูกป่าไม้มีค่า **นางรุ่งนภา** ยังขยายการปลูกพะยุงและยางนาตามขอบสระและคันนาในไร่นาสวนผสมพื้นที่ ๕ ไร่ การสร้างรายได้ระยะสั้นได้อาศัยผลผลิตจากไร่นาสวนผสม การเกษตรระยะสั้นที่ปลูกแซมป่าไม้มีค่าโดยส่งผลผลิตเกี่ยวเนื่องจำหน่ายในรูปวิสาหกิจชุมชน นอกจากนี้ยังได้สร้างบ้านพักขนาดเล็กเพื่อทำเป็น Home Stay ในพื้นที่ไร่นาสวนผสมด้วย

ภาพการปลูกป่า นางรุ่งนภา กงซุย

๒) นางรำไพ สุธโคตร⁵⁰ แบ่งพื้นที่สำหรับปลูกไม้มีค่า ๓ ไร่ ได้แก่ พะยุง ประดู่ ชิงชัน ตะเคียนสัก ไม้แดง กระพี้จันทร์ เสmidtชุม เดิมตั้งใจจะปลูกไม้แดงแต่พลาตไปส่วนใหญ่เป็นไม้พะยุง ในพื้นที่ ๓ ไร่ที่ปลูกไม้มีค่า มีจำนวน ๒ ไร่ที่ปลูกกล้วยแทรก ระยะแรกป่าอาศัยกล้วย และต่อมากกล้วยได้อาศัยป่า และพื้นที่อีก ๑ ไร่ ปลูกข้าวโพดกินดิบ (ใช้ซากปลาดิบและน้ำตาลทำให้พืชผักต้นแข็ง) ซึ่งพืชทั้งสองชนิดสามารถจำหน่าย

⁴⁹อ้างแล้ว, นางรุ่งนภา กงซุย, ๑

⁵⁰อ้างแล้ว, นางรำไพ สุธโคตร, ๑๒

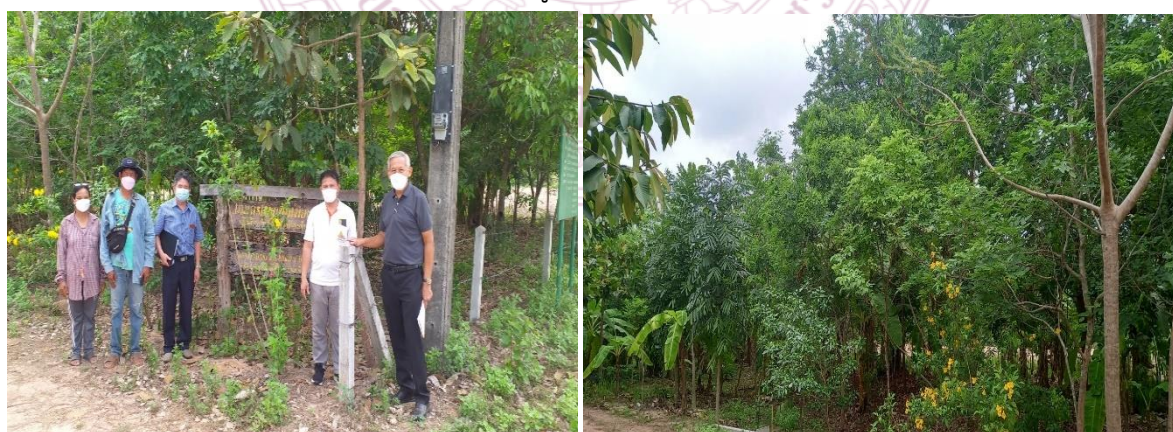
ผลผลิตและสร้างรายได้ได้แล้ว ระบบน้ำที่ใช้ได้จากการขุดเจาะบ่อบาดาลโดยใช้พลังงานไฟฟ้าจากแผง Solar Cell และระบบจ่ายน้ำด้วย Mini-sprinkle

ภาพการปลูกป่า นางรำไพ สุโคตร

๓) นายอานนท์ พลพิทักษ์⁵¹ ไม้มีค่าที่ปลูกในพื้นที่ ๔ ไร่ ได้แก่ พะยูง ตะเคียนทอง ยาง มะค่าโมง แห้วด้วยต้นยางพารา ๒๐๐ ต้น และปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ กล้วย มะพร้าว ไข่ มะฮ็อกกานี มังคุด กระถินเทพา แทรกกระหว่างไม้มีค่าในพื้นที่เดียวกัน และที่เหลือทำนา ๑ ไร่ บ่อปลานิล ๒ บ่อในพื้นที่ ๑ งาน และใช้พื้นที่สร้างบ้านพัก ๑ งาน ใช้หลักการพึ่งพากันของธรรมชาติ เช่น ต้นยางปกคลุมผิวดินให้ชุ่มชื้น กล้วย อุ่นน้ำหล่อเลี้ยงต้นยาง ป่าไม้ที่ปลูกอาศัยร่มจากต้นยางและอาศัยน้ำและความชื้นจากต้นกล้วย และปล่อยให้ไม้ สมุนไพรมีเพื่อใช้สำหรับการบำบัดรักษาด้วยกระบวนการแพทย์ทางเลือกในชุมชน ไม่ใช้ยาปราบศัตรูพืช ใช้ ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปีแรกใช้วิธีปั้มน้ำและรดน้ำด้วย Sprinkle ปีที่ ๒ ใช้ความรู้และทักษะที่ตนเองมีเจาะน้ำใต้ดิน ดึงน้ำขึ้นมาใช้โดยพลังงานไฟฟ้าจากการติดตั้งแผง Solar Cell ปล่อน้ำลงสระ ให้น้ำล้นไปตามคลองไส้ไก่ ทำ ฝายย่อยเป็นขั้นบันได ตามแนวแปลงที่ดินเพื่อเลี้ยงน้ำในสวน

ภาพการปลูกป่า นายอานนท์ พลพิทักษ์

๔) นางลำไย คำแก้ว⁵² ใช้พื้นที่ ๓ ไร่ ปลูก ยางนา ๒๐๐ ต้น พะยูง ๒๐๐ ต้น และสัก ๔๐๐ ต้น ปลูกด้วยการขุดหลุมเพาะขนาด ๔x๔ เมตร ปัจจุบันเข้าปีที่ ๕ คงเหลือเฉพาะต้นยางนา ๑๘๐ ต้น ส่วนสักและ

⁵¹ อ้างแล้ว, นายอานนท์ พลพิทักษ์, ๑๐

⁵² อ้างแล้ว, นางลำไย คำแก้ว, ๓๒

พะยุงตายทั้งหมดเนื่องจากสภาพที่ดินเป็นที่ลุ่มดินอุ้มน้ำ มีน้ำขังและมีความชื้นมากเกินไปแม้ว่าจะยกกร่องระหว่างแปลงเพื่อระบายน้ำก็ตาม ส่วนการปลูกยางนาพบว่าอยู่รอดเพราะเป็นพืชทนน้ำและโตเร็ว ปลูกพืชเศรษฐกิจแซมในพื้นที่ว่างระหว่างต้นยางนา ได้แก่ ปลูกอ้อยคั้นน้ำเพื่อขาย และปลูกหญ้าเนเปียร์เพื่อเลี้ยงกระบือซึ่งมีอยู่ ๘ ตัว ปลูกไม้และอินทผลัมเพื่อขายผลผลิต พื้นที่ที่เหลือ ๑๒ ไร่ ๒ งาน ๖๔ ตารางวา ทำนา

๕) นางสาวชลลดา สามสี^{๕๓} พื้นที่ปลูกป่า ๕ ไร่ ๓ งาน ๙๔ ตารางวา ปลูกป่าเชิงพาณิชย์ ประกอบด้วย ยางนา ๑๐๐ ต้น พะยุง ๒๐๐ ต้น และประดู่ ๒๐๐ ต้น พบว่าพะยุงและประดู่ เจริญเติบโตดีกว่ายางนา ไม้ที่ปลูกส่วนใหญ่เติบโตสวยงามเนื่องด้วยระบบการเตรียมดินและการจัดการน้ำ สภาพดินเดิม เป็นดินร่วนปนทราย (ดินโพนนาทม) ใช้ปุ๋ยคอกได้แก่ มูลควาย และฟางข้าว ในการเตรียมดินเพื่อปลูกป่า มีการจัดระบบน้ำโดยการขุดเจาะบ่อบาดาล ใช้เครื่องปั้มน้ำโดยพลังไฟฟ้าจากแผง solar cell ส่งน้ำผ่านท่อไปยัง sprinkle ส่งน้ำเลี้ยงต้นไม้และพืชเศรษฐกิจ เมื่อถึงปีที่ ๓ ที่ผ่านมา ได้ถอด sprinkle ออก ระยะแรกป่าที่ปลูกและหญ้างิรินี เจริญเติบโตแข่งกัน ปล่อยหญ้างิรินีสูงประมาณ ๑ เมตร ตัดหญ้างิรินีออก ใช้ไม้ค้ำต้นพะยุงที่เอนให้ตั้งตรง พืชเศรษฐกิจปลูกแซมระหว่างไม้ที่ปลูก หญ้างิรินีสำหรับเลี้ยงควาย หญ้างิรินีทนแล้งดีกว่าหญ้านเนเปียร์ ตลอดทั้งได้ปลูก กล้วย น้อยหน่า มะม่วง มะนาว แค ตะไคร้ มะละกอ แซมในพื้นที่ปลูกป่า

๖) นายบุญหลาย ผลจันทร์^{๕๔} ที่ดินเดิมเป็นป่าเสื่อมโทรม เนื้อที่ ๑๐ ไร่ ปลูกยางนา ๒,๐๐๐ ต้น ปลูกระยะระหว่างแถว ๘ เมตร และระหว่างต้น ๑ เมตร ลักษณะดินเป็นดินทรายร่วน ระยะที่ปลูกยางพารา ๓ ปีแรก ปลูกมันสำปะหลังแซม เพื่อช่วยปกคลุมซึ่งกันและกันระหว่างต้นยางนาและมันสำปะหลัง ขณะที่ต้นยางนามีขนาดเล็กต้นยางนาจะโตยาก ปัจจุบันต้นยางน่ายืนต้นแข็งแรง วิธีให้ต้นยางนาสูงขึ้นคือการตัดกิ่งพุ่มใบบริเวณโคนต้นขึ้นไปประมาณ ๑ เมตร ได้ผลิตผลจากมันสำปะหลังเป็นรายได้เลี้ยงครอบครัว

ภาพปลูกป่าแปลงนายบุญหลาย ผลจันทร์

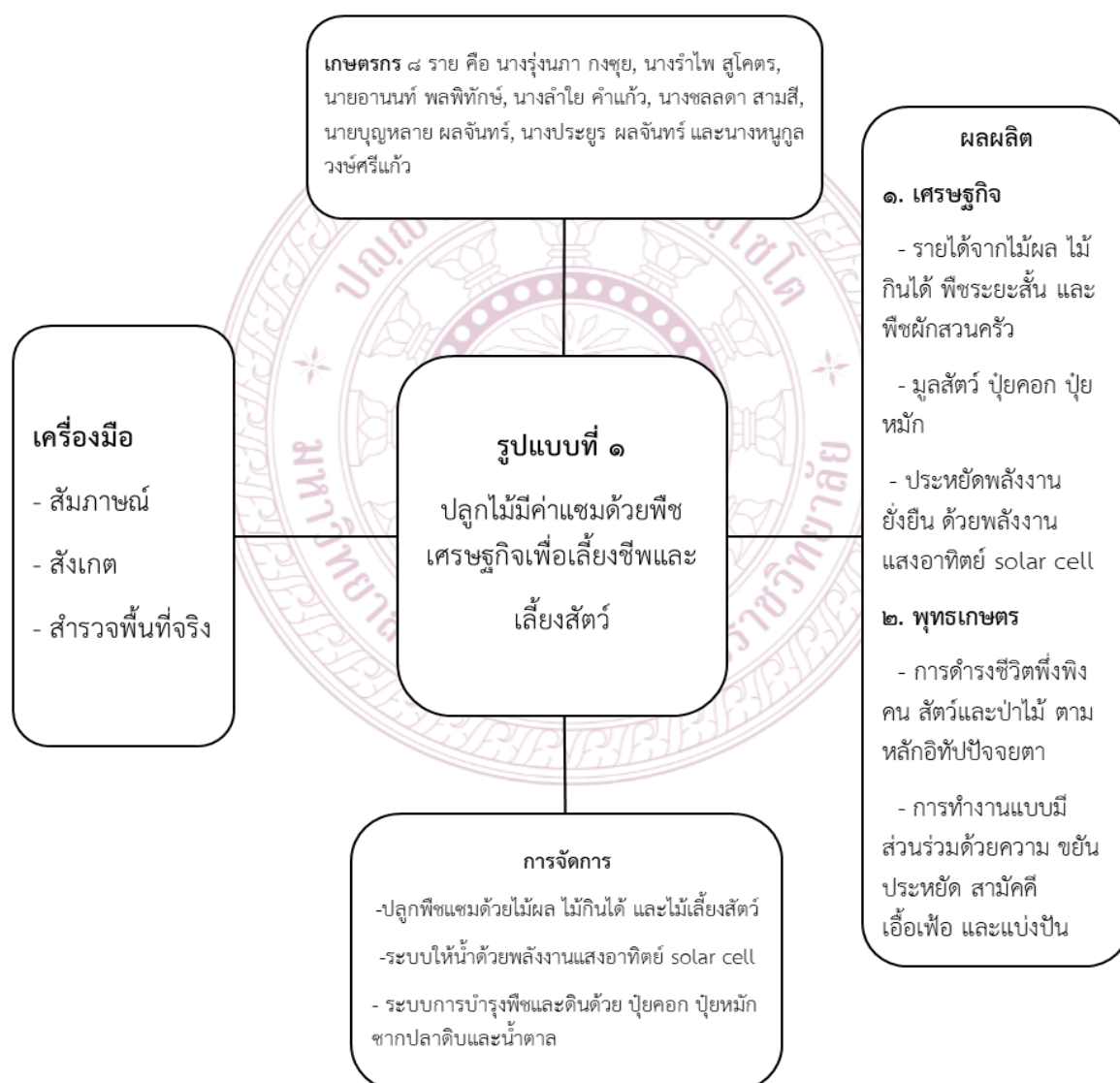
^{๕๓} นางสาวชลลดา สามสี เกษตรกร เลขที่ ๓๕/๑ หมู่ที่ ๘ บ้านหนองถ่ม ตำบลคู อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ (๒๖ มีนาคม ๒๕๖๕)

^{๕๔} นายบุญหลาย ผลจันทร์ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลดงมะไฟ บ้านเลขที่ ๔ หมู่ที่ ๖ บ้านคำแซนศอก ตำบลดงมะไฟ อำเภอยายมูล จังหวัดยโสธร (๒๘ มีนาคม ๒๕๖๕)

๓) นางประยูร ผลจันทร์^{๕๕} ใช้พื้นที่ที่เคยเป็นป่าเสื่อมโทรม ๓ ไร่ ปลุกต้นยางนา ๖๐๐ ต้น ไฟไหม้ป่าคงเหลือ ๔๐๐ ต้น สภาพดินร่วนปนทราย ฤดูฝนน้ำขัง พยายามยกแปลงปรับดินโดยใส่ปุ๋ยอินทรีย์ และปลูกแทรกด้วยหญ้ากีนรี (สำหรับเลี้ยงวัว) ใส่เชื้อเห็ดเผาะและเห็ด/ละโงกรอบๆ ต้นยางนา ระยะ ๓ ปีแรก ปลูกมันสำปะหลังระหว่างแถวต้นยางนา เพื่อเป็นฟักเลี้ยงซึ่งกันและกัน เมื่อเข้าปีที่ ๔ ปล่อยให้ต้นยางนาโตเอง

๔) นางหนูกุล วงษ์ศรีแก้ว^{๕๖} ใช้พื้นที่ที่เคยเป็นป่าเสื่อมโทรม จำนวน ๘ ไร่ ปลูกยางนา ๑,๖๐๐ ต้น ทำแนวกันไฟ ปลูกมันสำปะหลังแซมระหว่างแถวต้นยางนา ยังไม่ได้ตัดกิ่งช่วงล่างออก ต้นยางนายังโตช้า มีมดแดงและไข่มดแดงทุกแปลง ใส่เชื้อเห็ดละโงกและเห็ดดินขาว (เห็ดก่อ)

รูปแบบที่ ๑ ปลูกไม้มีค่าแซมด้วยพืชเศรษฐกิจเพื่อเลี้ยงชีพและเลี้ยงสัตว์ วิเคราะห์เป็นแผนภูมิ ดังนี้

^{๕๕} นางประยูร ผลจันทร์ เกษตรกรและกรรมการกลุ่มสตรี เลขที่ ๘๘ หมู่ที่ ๖ บ้านคำแซนสอก ตำบลดงมะไฟ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ (๒๘ มีนาคม ๒๕๖๕)

^{๕๖} นางหนูกุล วงษ์ศรีแก้ว เกษตรกร เลขที่ ๙๓ หมู่ที่ ๖ บ้านคำแซนสอก ตำบลดงมะไฟ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ (๒๘ มีนาคม ๒๕๖๕)

รูปแบบที่ ๒ ปลุกไม้มีค่าพร้อมกับเพาะเชื้อเห็ด เก็บไข่มดแดงและปลุกหญ้าเลี้ยงสัตว์

๑) นางสาวสุพิศ อุทธจันทร์⁵⁷ แบ่งพื้นที่ปลูกป่าเชิงพาณิชย์ จำนวน ๓ ไร่ ได้แก่ ยางนา ๑๕๐ ต้น พะยูง ๑๕๐ ต้น มะค่า ๑๕๐ ต้น และสะเดา ๑๕๐ ต้น หลุมปลูกขนาด ๒x๔ เมตร ระหว่างต้น ๒ เมตรและระหว่างแถว ๔ เมตร ปัจจุบันเข้าปีที่ ๕ คงเหลือ ยางนา ๑๒๐ ต้น พะยูง ๑๕๐ ต้น มะค่า ๓๐ ต้น และสะเดา ๓๐ ต้น ปัญหาสำคัญที่พบคือ ปัญหาการขาดน้ำ ที่ดินไม่มีระบบไฟฟ้า ไม่มีปั้มน้ำ เป็นการปลูกตามธรรมชาติ ไม่ได้ปลูกพืชเศรษฐกิจแซมระหว่างไม้ป่าที่ปลูก แต่ใช้วิธีนำเห็ดแก่มาขยี้ผสมน้ำแล้วนำไปราดใต้ต้นไม้เพื่อขยายพันธุ์เห็ด นอกจากนี้ยังมีเห็ดธรรมชาติได้แก่เห็ดละโงก เห็ดเผาะ ตลอดจนมีหญ้าในการเลี้ยงวัวพันธุ์ไทยกลางซึ่งสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่ง

๒) นางนงลักษณ์ แสนทรัพย์⁵⁸ พื้นที่ปลูกป่า ๑ ไร่ ๒ งาน ๙๔ ตารางวา เตรียมหลุมขนาด ๒x๒.๕ เมตรลึก ๓๐ ซม. ลงปุ๋ยสูตร ๑๕-๑๕-๑๕ มูลวัวทับบนปุ๋ยเคมี ถมดินกลบ โดยมีไม้ที่ปลูกประกอบด้วย ยางนา ๓๐๐ ต้น สัก ๑๒๐ ต้น ไม้สักส่วนใหญ่ตาย และพะยูง ๑๒๐ ต้น ใช้วิธีปลูกสลับ พบว่าต้นสักไม่ชอบดินที่มีน้ำขัง หากอยู่ในพื้นที่ที่มีน้ำขังส่วนใหญ่จะตาย ไม้ที่ปลูกส่วนใหญ่เติบโตสวยงามเนื่องด้วยระบบการเตรียมดินและการจัดการน้ำ โดยเกษตรกรได้ลงทุนในการถมหน้าดินด้วยดินร่วนปนทรายในระยะเตรียมปลูก ใช้หน้าดินจากที่อื่นจำนวน ๓๐๐ คันรถฯ ละ ๑๖๐ บาท ๔๘,๐๐๐ บาท และปรับพื้นที่รอบๆ รวมใช้เงินส่วนตัวลงทุนทั้งสิ้นมากกว่า ๕๐,๐๐๐ บาท ใช้มูลวัวคลุกพางปกหน้าดิน เรียนรู้การปลูกแบบพางหม่นดิน จาก นายสุทินันท์ ปรัชญาพฤกษ์ และนายณรงค์ สังคะโป ตลอดจนหาความรู้เพิ่มเติมผ่านสื่อ you tube ในระยะ ๒-๓ ปีแรก ดูแลเอาใจใส่ใกล้ชิด รดน้ำ มูลวัว พาง โดยเฉพาะปีแรกได้รดน้ำทุกวัน ปีที่สอง รดน้ำวันเว้นวัน และปีที่ ๓ สามารถปล่อยให้ยู่ตามธรรมชาติ จัดระบบน้ำโดยการเจาะบาดาล ปั้มน้ำ ใบไม้ที่หล่นเป็นปุ๋ยและเป็นแหล่งเชื้อเห็ด ปลุกไม้เสริม ได้แก่ ประดู่ซึ่งเจริญเติบโตเร็วและรักษาง่าย เพื่อให้ไม้พะยูงมีผลผลิตสวยงามในอนาคต ได้มัดควบกิ่งก้านจากโคนต้นให้เป็นเกลียวและให้เติบโตในแนวตั้ง ไม่ต้องตัดกิ่งก้านที่โคนต้นทิ้ง ข้อได้เปรียบเชิงพื้นที่ของที่ดินปลูกป่าแปลงนี้คือ สวนป่าแห่งนี้มีทำเลที่ตั้งติดกับไร่อายุสุบและโรงเรียนตากแห้งใบยาสูบ ซึ่งช่วยให้แมลงกินใบไม่มารบกวนไม้ที่ปลูกในระยะที่เป็นต้นอ่อนและแตกใบอ่อน เมื่อไม้โตแข็งแรงก็จะช่วยตัวเองได้ พืชเศรษฐกิจปลูกแซมระหว่างไม้ที่ปลูกโดยการฝังเชื้อเห็ดเผาะ

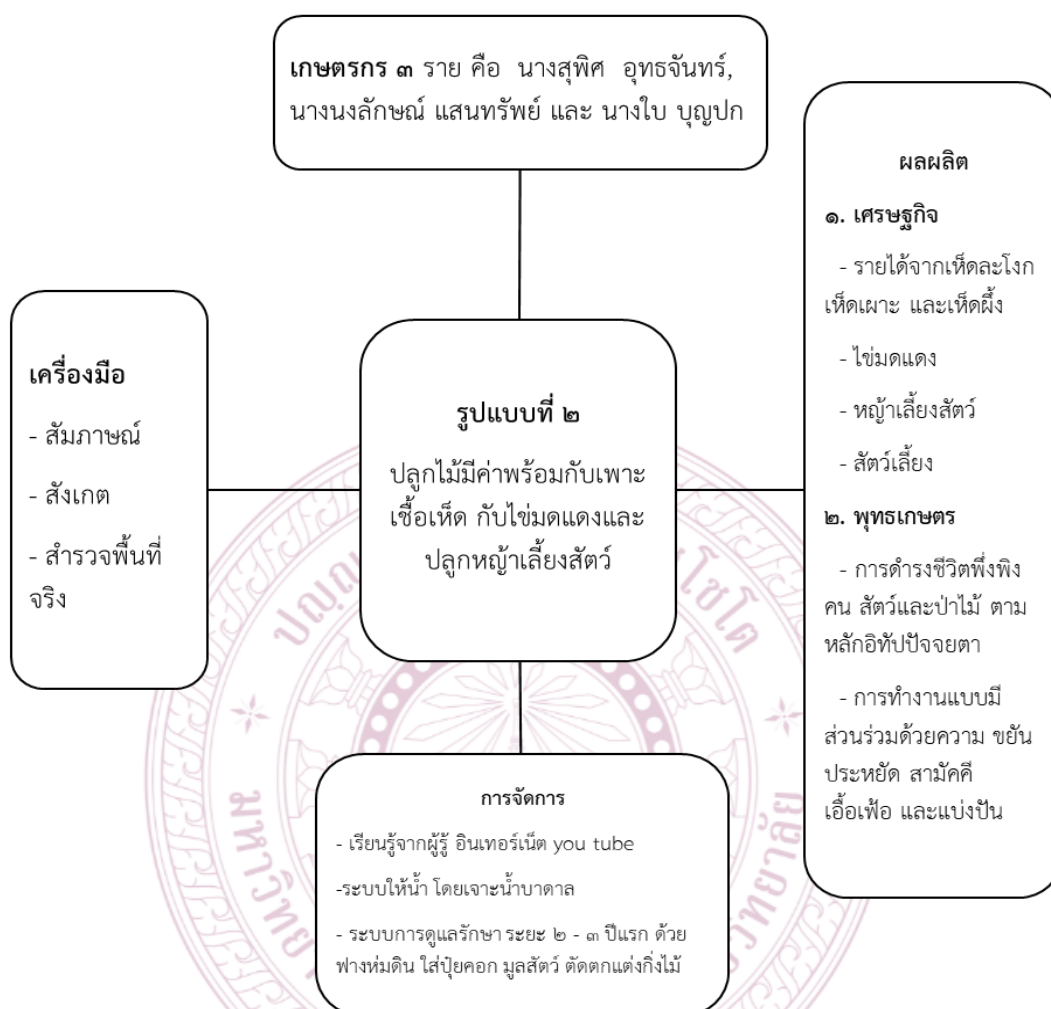
๓) นางใบ บุญปก⁵⁹ ใช้พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมเดิม จำนวน ๕ ไร่ ปลูกยางนา และใส่เชื้อเห็ด ผลผลิตจากป่า เห็ดละโงก เห็ดเผาะ เห็ดผึ้ง ใส่เชื้อเห็ดและเก็บผลผลิตช่วงเวลา พฤษภาคม-กรกฎาคม ของทุกปี และมีมดแดงและไข่มดแดงทุกแปลง ในช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคม ของทุกปี

⁵⁷ นางสาวสุพิศ อุทธจันทร์ ประธานกลุ่มสตรีและผู้นำอาสาสมัครพัฒนาชุมชน (ผู้นำ อช.) บ้านเลขที่ ๒๓๔ หมู่ที่ ๕ บ้านโนนแสนคำ ตำบลบึงมะลู อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ (๒๕ มีนาคม ๒๕๖๕)

⁵⁸ อ้างแล้ว, นางนงลักษณ์ แสนทรัพย์, ๓๕

⁵⁹ นางใบ บุญปก เกษตรกร เลขที่ ๒๕ หมู่ที่ ๖ บ้านคำแซนตอก ตำบลดงมะไฟ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดยโสธร (๒๘ มีนาคม ๒๕๖๕)

รูปแบบที่ ๒ ปลุกไม้มีค่าพร้อมกับเพาะเชื้อเห็ด เก็บไข่มดแดงและปลุกหญ้าเลี้ยงสัตว์ วิเคราะห์เป็นแผนภูมิ ดังนี้

รูปแบบที่ ๓ ปลุกไม้มีค่าโดยไม่ปลุกพืชอื่นแซม

๑) นางดวงฤดี สามสี^{๖๐} แบ่งพื้นที่นาเป็นพื้นที่ปลูกป่าเชิงพาณิชย์ ๒ ไร่ ยกร่องและขุดหลุมปลูกขนาด ๒x๒.๕ เมตร ใช้ปุ๋ยมูลไก่อร่งพื้น ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ เริ่มปลูก ยางนา ๔๐๐ ต้น ปัจจุบันเหลือ ๒๐๐ ต้น เนื่องจากไม้ทนต่อสภาพแห้งแล้งเพราะขาดน้ำ มะค่า ๒๐๐ ต้น ปัจจุบันเหลือ ๑๒๐ ต้น เจริญเติบโตช้า ตะเคียน ๓๐๐ ต้น ปัจจุบันเหลือ ๑๕๐ ต้น ได้หาพันธุ์ไม้มาปลูกเสริมทดแทนแล้ว ได้แก่ ยางนา มะค่า ตะเคียน ไม้แดง พะยูง

^{๖๐} อ้างแล้ว, นางดวงฤดี สามสี, ๑๔

๒) นายสมภาร สุวรรณรัตน์^{๖๑} ใช้พื้นที่ที่ดิน จำนวน ๑๓ ไร่ ปลุกป่าไม่มีค่า สาเหตุที่เข้าร่วมโครงการปลูกป่าเพราะมีที่ดินจำนวนมากแต่ขาดกำลังคนทำกิน จึงได้แบ่งพื้นที่ปลูกป่า ปลูกไม้แดง ๑๐๐ ต้น ปัจจุบันเหลือ ๘๐ ต้น นำมาปลูกปีแรกช่วงปลายฝน ตายไปบางส่วน แต่ได้นำตะเคียนมาซ่อมเสริม ประดู่ป่า ๗๖๐ ต้นยังคงอยู่ มะค่าโมง ๕๒๐ ต้น โตช้าและบางส่วนไม่โต อาจไม่เหมาะกับประเภทของดิน ไม้พะยุง ๕๐๐ ต้น ยังคงอยู่ ยางนา ๕๒๐ ต้น ยังคงอยู่ จ้างแรงงานช่วยขุดสระกักเก็บน้ำ มีแผง Solar Cell จำนวน ๒ แผง แต่ประสบภัยพายุฝนทำให้แตกเสียหายไป ๑ แผง ไม่ตัดกิ่งยางนาในช่วงโคนต้นเพื่อให้มีพุ่มไม้คลุมดิน ส่วนเกษตรกรรายอื่นจะตัดเพื่อให้ลำต้นสูงและโตไว

๓) นางหนูลำพัน วรวงศ์^{๖๒} ใช้พื้นที่ที่ดิน จำนวน ๑๐ ไร่ ล้อมรั้วลวดหนาม ปลูกต้นยูคาลิปตัส เป็นแนวกันรั้ว ไม้ที่ปลูกมี มะค่าโมง ๒๕๐ ต้น ตะเคียนทอง ๒๕๐ ต้น ไม้แดง ๒๕๐ ต้นซึ่งไม้แดงเติบโตช้าไม่เหมาะกับสภาพดิน พะยุง ๒๕๐ ต้น ยางนา ๑,๐๐๐ ต้น ต้นยางนาโตช้าเพราะที่ดินส่วนหนึ่งเป็นทราย ได้ปลูกตะเคียนและพะยุงเสริมทดแทนไม่มีค่าปลูกที่ไม่โต ทดลองด้วยตนเองในการตัดกิ่งก้านที่โคนต้นยางนา ส่งผลให้ต้นยางนาสูงตรงเหยียดยาวขึ้น จากข้อสังเกตในการปลูกป่า พบว่า สภาพดินแปลงนี้เหมาะสำหรับปลูกพะยุงและยางนามากที่สุด ระยะเริ่มปลูก ได้ยกร่องพูนดิน ใส่ปุ๋ยเคมี (ยูเรีย) ปีที่ ๑-๒ ฤดูแล้งรดน้ำ พรุนดิน ขนน้ำและปุ๋ยคอกใส่ท้ายรถไปฉีดตามแปลงที่ปลูกป่า

ภาพปลูกป่าแปลงนางหนูลำพัน วรวงศ์

แม้ว่าการจัดการปลูกป่าของเกษตรกรได้ดำเนินเป็นรายบุคคล เกษตรกรผู้ปลูกป่าได้สร้างเครือข่ายในการแสวงหาแหล่งสนับสนุนในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านวิชาการและจัดหาพันธุ์ไม้จากศูนย์ป่าไม้จังหวัด ศูนย์ขยายพันธุ์กล้าไม้ระดับจังหวัด ศูนย์เพาะชำกล้าต้นไม้อำเภอ ความรู้ด้านการจัดทำบัญชีการทำเกษตรและแหล่งทุนสำหรับการเกษตรจากกรมส่งเสริมสหกรณ์การเกษตร การเข้าถึงแหล่งวิชาการการฝึกอบรมเศรษฐกิจพอเพียง “คืนชีวิตให้แผ่นดิน” ตามศาสตร์พระราชารัชกาลที่ ๙ ให้สวนป่าเป็นแหล่งอาหารและสมุนไพร การศึกษาดูงานการปลูกผักหวานป่าในพื้นที่อุทยานผักหวานป่าในจังหวัดใกล้เคียง สำหรับการรับรองมาตรฐานการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อเลี้ยงชีพในระหว่างที่รอการใช้ประโยชน์จากการปลูกป่า เกษตรกร

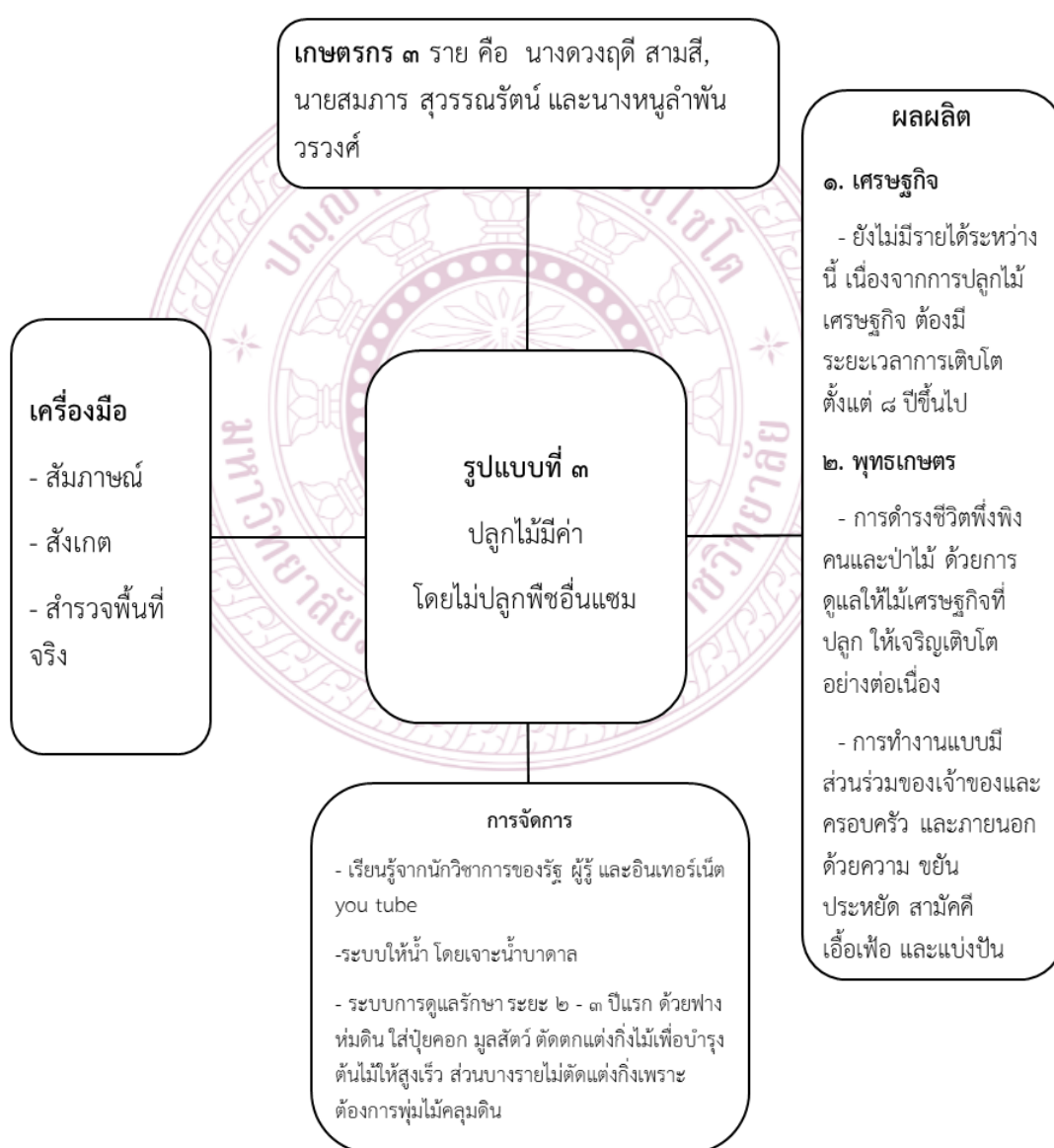
^{๖๑} อ่างแล้ว, นายสมภาร สุวรรณรัตน์, ๔๑

^{๖๒} นางหนูลำพัน วรวงศ์ เกษตรกร เลขที่ ๒๘๘ หมู่ที่ ๘ บ้านโคกสว่าง ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูซำ จังหวัดยโสธร (๒๘ มีนาคม ๒๕๖๕)

บางส่วนได้เข้ารับการฝึกอบรมสมาชิกเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ PGS (Participatory Guarantee System) ได้ผ่านการรับรองการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ ภายใต้กระบวนการรับรองเกษตรกรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม ตลอดทั้งได้เรียนรู้เพิ่มเติมจากแหล่งอื่น ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านพื้นที่ใกล้เคียง สื่อ youtube ในเรื่องปุ๋ยอินทรีย์ จุลินทรีย์แห้งและน้ำ การทำไบโอดีเซลจากน้ำมันถั่วเหลือง ตลอดจนการจัดการปลูกป่าผสมผสานพืชเศรษฐกิจเพื่อส่งผลิตผลจำหน่ายในวิสาหกิจชุมชนตลาดสีเขียว เป็นต้น

มีข้อสังเกตว่า เกษตรกรไม่ได้วิเคราะห์ผลได้ผลเสียจากการใช้ที่ดินปลูกป่า เพียงแต่คาดหวังผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

รูปแบบที่ ๓ ปลูกไม้มีค่าโดยไม่ปลูกพืชอื่นแซม วิเคราะห์เป็นแผนภูมิ ดังนี้

๔.๒.๒ การจัดการดูแลป่าชุมชน

๑) ป่าชุมชนวัดบ้านนาจาน หมู่ที่ ๕ บ้านนาจาน ตำบลระเว อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุบลราชธานี พระครูสุวรรณ เตชะธมโม⁶³ วัดบ้านนาจาน (น.ส.๓ ๕๐ ไร่ ที่สาธารณประโยชน์ทำเลเลี้ยงสัตว์ ๓๑ ไร่) วัดและชุมชนร่วมกันปลูกป่า โดยวัดเป็นหลักรับผิดชอบในการปลูกโดยเฉพาะพระครูสุวรรณฯ พื้นที่ ๘๑ ไร่ (น.ส.๓ ๕๐ ไร่ ทำเลเลี้ยงสัตว์สาธารณประโยชน์ ๓๑ ไร่) ปลูกป่าชุมชน ได้แก่ ไม้ประดู่ สัก พะยุง จิก และไผ่หลวงพ่อกและกรรมการวัดใช้หลักเมตตาในการบริหารป่ามากกว่าที่จะใช้กฎเกณฑ์กติกา โดยมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ๕ คุ่ม แบ่งงานกันให้การสนับสนุนช่วยเหลือวัด

๒) ป่าชุมชนบ้านยาง หมู่ที่ ๒ บ้านยาง ตำบลบึงใหม่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี นายสมหมาย หงส์มณี⁶⁴ ป่าชุมชนบ้านยาง ประกอบด้วยที่ดินสาธารณประโยชน์ ๒ แปลง ได้แก่ แปลงที่ ๑ มีขนาดพื้นที่ ๑๐๒ ไร่ ๒ งาน ๖๒ ตารางวา แปลงที่ ๑ ที่ดินสาธารณประโยชน์ป่าช้า มีไม้ยืนต้นจำนวนมาก เช่น ไม้บาก ไม้ค้อ ไม้ยาง ไม้พะยอม แต่ป่าหายไปเป็นจำนวนมาก ชุมชนจึงได้ยื่นเรื่องขอจดทะเบียนเป็นป่าชุมชน แปลงที่ ๒ เนื้อที่ ๔๐ ไร่ ๑ งาน ๙๑ ตารางวา ที่ดินสาธารณประโยชน์ดอนปู่ตา ไม่มีผู้ใดกล้าที่จะนำไม้ออกจากป่า แม้แต่ไม้ที่ล้มแล้ว (ต้นหว้าก้นโกน) ยังสามารถงอกลำต้นใหม่ขึ้นตรงจำนวน ๑๐ ต้น จากไม้ที่ล้มในลำต้นเดียวกัน ป่านี้ประกอบด้วยต้นบาก บก แต่ ยางนา ไผ่ อายุของป่านี้กว่า ๒๐๐ ปี มีการปลูกป่าและการบำรุงรักษาโดยคณะกรรมการดูแลป่าชุมชน

๓) ป่าชุมชนตำบลกุดเสลา อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ นายสุริยัน ฤกษ์จันทร์และคณะ⁶⁵ มีเนื้อที่ ๗๒๐ ไร่ -งาน ๓๓ ตารางวา ได้รับอนุมัติโครงการป่าชุมชนเมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๖๒ ป่าชุมชนตำบลกุดเสลา เป็นป่าไม้เบญจพรรณ มีไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้จิก ไม้กุง มีเขตป่าต่อเนื่องซึ่งได้ปลูกยูคาลิปตัส ขณะนี้กำลังดำเนินการเสนอขอใช้ประโยชน์จากต้นยูคาลิปตัสเพื่อใช้ประโยชน์ในชุมชน อนุญาตให้เลี้ยงสัตว์ได้ (โค-กระบือ) ความร่วมมือภายในชุมชนในการดูแลรักษาป่า วิธีการดูแลป่าของชุมชนดั้งเดิมคืออยู่แล้วไม่จำเป็นต้องมีกฎระเบียบใหม่ ระเบียบการดูแลป่าจากทางราชการจึงไม่จำเป็นต้องนำไปบังคับใช้ในทุกระยะ คณะกรรมการป่าชุมชนเริ่มที่จะมีภาคีเครือข่าย มีการประชุมแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่ม มีกลุ่มไลน์กำลังเริ่มใช้ ประชาคมหมู่บ้าน (สารณียธรรม อปริหานิยธรรม) ในการบริหารจัดการป่าชุมชน (จากรุ่นสู่รุ่น) ทำให้ไม่เกิดไฟไหม้ป่ามานานนับสิบปี ศาสนาเป็นหลักในการนำชุมชน พระร่วมปลูกป่าเป็นหลักทางจิตวิญญาณ กิจกรรมประเพณีทางศาสนาประจำถิ่น ใช้น้ำจากป่า สู่ประเพณีสงกรานต์ รดน้ำดำหัว มีเขตอภัยทาน ไข้ผ้าเหลืองล้อมรอบต้นยาง พร้อมน้ำแดง ทำให้คนไม่กล้าทิ้งขยะ และไม่กล้าเข้าไปยุ่งเกี่ยว นายสมจิตร ดิษฐประสพ ปัญหาและการจัดการความขัดแย้ง ชุมชนในอดีตเคยคิดที่จะจัดสรรที่ดินทำเลเลี้ยงสัตว์ให้ประชาชน แต่เกิดความขัดแย้งในการแบ่งและเลือกแปลงที่ดิน อดีตผู้ใหญ่บ้าน นายบุญสงค์ ชันทอง และคณะกรรมการหมู่บ้าน จึงยุติการจัดสรรที่ดินและเปลี่ยนให้เป็นป่าชุมชนที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน มากกว่า ๑๐ ปีที่ผ่านมา มีการละเมิด ๑ ครั้ง มีครอบครัวยากจนขอเข้ามาใช้ที่ดินป่าเพื่อทำทำกิน ชุมชนได้อนุญาตให้ทำกิน แต่ต่อมาครอบครัวดังกล่าวได้นำ

⁶³ อ้างแล้ว, พระครูสุวรรณ เตชะธมโม, ๒

⁶⁴ อ้างแล้ว, สมหมาย หงส์มณี, ๓

⁶⁵ อ้างแล้ว, นายสุริยัน ฤกษ์จันทร์, ๔

ครอบครัวอื่นอีก ๔ ครอบครัวเข้ามาทำกิน ผู้นำชุมชนและชาวบ้านเกรงว่าปัญหาดังกล่าวจะขยายไปในวงกว้าง จึงตัดสินใจให้ทุกครอบครัวออกจากพื้นที่ป่า โดยระยะแรกพยายามผลักดันให้ออกจากป่าแต่ครอบครัวดังกล่าวไม่ยอมออกจากป่า ผู้นำและชุมชนจึงแก้ปัญหาโดยการขุดสระและปลูกต้นไม้และผลักดันให้ครอบครัวบุกรุกดังกล่าวย้ายออกจากพื้นที่สำเร็จ ความเชื่อทางจิตวิญญาณ เชื่อว่ามีงูเจ้าป่า มีคนในชุมชนเคยฆ่างูนำมาเป็นอาหาร แล้วมีอาการป่วย อัมพาตเดินไม่ได้ ชุมชนส่วนหนึ่งเชื่อว่าเป็นงูเจ้าที่ นอกจากนี้ชุมชนเคยจัดให้มีการบวชป่า

๔) ป่าชุมชนบ้านฟ้าหยาด บ้านฟ้าหยาด หมู่ที่ ๑ ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธรนายสมคิด ทีชะสุข^{๖๖} และคณะ เนื้อที่ ๔๔๔ ไร่ ๓ งาน ๓๒ ตารางวา แยกออกเป็น พื้นที่อนุรักษ์ ๓๑๕ ไร่ ๓ งาน ๖๒ ตารางวา พื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ ๑๒๘ ไร่ ๓ งาน ๗๐ ตารางวา ประเภทไม้ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติในป่าชุมชนบ้านฟ้าหยาด ไม้ยางนา ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้พะยอบ เคยเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ (วัว ควาย) มีพ่อใหญ่จิ้มสำหรับการทำพิธีที่เกี่ยวข้องกับป่าโดยมีหอป่าสำหรับเป็นที่ประกอบพิธี ป่าอยู่กลางชุมชน เป็นป่าขนาดใหญ่ ประเภทไม้ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ไม้ยางนา ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้พะยอบ ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของคณะกรรมการป่าชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้านและพื้นที่อื่นใช้ประโยชน์จากผลผลิตจากป่าที่มีใช้ไม้และจากการล่าสัตว์ป่า ปัญหาการจัดการธรรมชาติที่คณะกรรมการป่าชุมชนเร่งแก้ไขคือการบุกรุกของเกษตรกรจากพื้นที่อื่นได้เข้ามาสร้างที่อยู่อาศัยในเขตป่าชุมชน ปัจจุบันอยู่ในระหว่างการเสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องบังคับใช้พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒

๕) ป่าชุมชนบ้านวังอ้อ บ้านวังอ้อ หมู่ที่ ๙ ตำบลหัวดอน อำเภอเชียงโน จังหวัดอุบลราชธานี นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์^{๖๗} และพระคมสันต์ คัมภีโร แยกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ ศูนย์พุทธธรรมสมเด็จพระมหาธีรราชวรย์ ได้ร่วมกับชุมชน ใช้พื้นที่ศูนย์ฯ เป็นศูนย์อบรมโครงการโคกหนองนา ปลูกสวนป่าผสมผสานไม้ผลพร้อมกับขุดหนองน้ำและใช้ขี้วัวและแกลบเป็นปุ๋ย (กล้วย มะพร้าว มะไฟ มะม่วง ฝรั่ง พารา ดันเหนียว และเป็นเขตเชื่อมโยงกับป่าชุมชนซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับศูนย์พุทธธรรมฯ ตามพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่วมเย็น เป็นแนวคิดของการผสมผสานการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ควบคู่ไปกับการความต้องการด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนเป็นที่ตั้ง

ประโยชน์เพื่อให้ “พออยู่” คือ การปลูกต้นไม้ที่ใช้น้ำน้อยและไม้เชิงเศรษฐกิจให้เป็นป่า ไม้กลุ่มนี้เป็นไม้อายุยาวนานซึ่งจะเน้นประโยชน์ในเนื้อไม้เพื่อสร้างบ้าน ทำเครื่องเรือน และถือได้ว่าเป็นการออมทรัพย์เพื่อสร้างความมั่นคงในอนาคต ต้นไม้กลุ่มนี้ เช่น ตะเคียนทอง ยางนา แดง สัก พะยูง พะยอม เป็นต้น

ประโยชน์เพื่อให้ “พอกิน” คือการปลูกต้นไม้ที่กินได้รวมทั้งใช้เป็นยาสมุนไพร ไม้ในกลุ่มนี้ เช่น แค มะรุม ทุเรียน สะตอ ผักหวาน กล้วย พักข้าว

^{๖๖} อ้างแล้ว, นายสมคิด ทีชะสุข, ๖

^{๖๗} อ้างแล้ว, นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์, ๗

ประโยชน์เพื่อ “พอใช้” คือ การปลุกต้นไม้ให้เป็นป่าไม้สำหรับใช้สอยในครัวเรือน อาทิ การทำฟืนเผาถ่าน ทำงานหัตถกรรม หรือนำมาซักผ้า ไม้กลุ่มนี้ เช่น มะค่าติ้ว หวาย ไม้ หมีเหม็น เป็นต้น

ประโยชน์เพื่อให้ “พอร่มเย็น” คือ ประโยชน์อย่างอื่นที่ ๔ ที่เกิดจากการปลูกป่า ๓ อย่าง “พอร่มเย็น” คือป่าทั้ง ๓ อย่าง จะช่วยฟื้นฟูปะบบนิเวศดินและน้ำ ให้กลับอุดมสมบูรณ์พร้อมรับและจำเริญขึ้นมา

ส่วนที่ ๒ ป่าชุมชนวังอ้อ หมู่ที่ ๙ บ้านวังอ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์⁶⁸ และพระคมสันต์ คัมภีโร ชุมชนร่วมกันดูแลรักษาป่าโดยให้ไม้ทุกชนิดเกิดและเติบโตไปตามธรรมชาติ โครงการป่าชุมชนวังอ้อมีเนื้อที่ ๑,๕๔๔ ไร่ ๐ งาน ๑๐ ตารางวา ซึ่งเดิมมีเนื้อที่ ๑,๘๐๐ ไร่ สูญเสียไป ๒๕๖ ไร่ เพราะก่อนปี พ.ศ. ๒๕๓๙ พื้นที่บางส่วนประชาชนได้รับสิทธิเบี่ยบย้า ส.ค. ๑ จำนวน ๒๕๖ ไร่ ไม้มีค่าที่เกิดขึ้นในป่าชุมชนวังอ้อ ได้แก่ ยางนา ประดู่ แดง ไม้ ส่วนไม้ที่เกิดใหม่ได้แก่ พะยูง สัก ปัญหาสภาพป่าดงใหญ่วังอ้อในอดีตเป็นไร่ปอ ชาวบ้านตัดไม้ เลื่อยไม้ ล่าสัตว์ เผาถ่านซึ่งถือว่าเป็นภัยสำคัญที่สุดในการทำลายป่า ก่อนปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เคยมีเตาเผาถ่านในผืนป่านี้มากกว่า ๒๐๐ เตา เมื่อเห็นหมู่บ้านอื่นได้เข้าเฝ้าใกล้ชิด พระราชินีในหลวงรัชกาลที่ ๑๐ เข้ารับธงรักษาป่า บ้านวังอ้อจึงอยากมีโอกาสเช่นนั้นบ้าง จึงได้รวมตัวกันตั้งแต่ปี ๒๕๓๙ ในการที่จะร่วมกันรักษาป่า และเริ่มจัดการเป็นรูปธรรมในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ แนวทางแก้ไขในปัจจุบัน ปัจจุบันมีราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสป.) มากกว่า ๔๐ คน ทั้งหมดเป็นประชาชนที่อยู่รอบๆ ป่า

ข้อสังเกตการใช้ประโยชน์จากไม้ที่ปลูกในพื้นที่ต่อเนื่องป่าชุมชนและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยจะต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ มาตรา ๓ ตาม คำจำกัดความคำว่า “ไม้” คำว่า “ใช้ประโยชน์จากไม้” คำว่า “ของป่า” และ คำว่า “ทรัพย์สินส่วนกลาง” ซึ่งหมายถึงเงินและทรัพย์สินที่ได้มาเพื่อใช้ในการจัดการป่าชุมชน ไม้ที่สมาชิกป่าชุมชนร่วมกันปลูกในบริเวณเพื่อการใช้ประโยชน์ และทรัพย์สินที่สมาชิกป่าชุมชนร่วมกันจัดทำในการจัดการป่าชุมชน สารสำคัญดังกล่าวจำเป็นจะต้องทำความเข้าใจกับสมาชิกป่าชุมชนในการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน

๔.๓ ผลการศึกษาการสร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ โดยจัดชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้ จำนวน ๓ จังหวัด คือ จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ และยโสธร ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี และจัดพิธีร่วมลงนามบันทึกความเข้าใจ (MOU) ในการเป็นเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

มีผู้คนเข้าร่วมงานเสวนาการสร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตร กว่า ๕๐ รูป/คน ทั้งคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ เอกชน ชุมชน โดยมีวิทยากรร่วมเสวนา ประกอบด้วย

⁶⁸ อ้างแล้ว, นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์, ๗

- ๑) พระพิพัฒน์วีโรภาส ผู้อำนวยการศูนย์พุทธธรรมสมเด็จพระมหาธีรจารย์ ปาดงใหญ่วัง
อ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
- ๒) นายสหรัฐ ศิริวรรณ ผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมการปลูกป่า สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่
๗ จังหวัดอุบลราชธานี
- ๓) นายปรัชญา ทาทอง เลขานุการคณะกรรมการป่าชุมชนตำบลกุดเสลา อำเภอกันทรลักษ์
จังหวัดศรีสะเกษ
- ๔) นายวิบูลย์ แก่นสุข ผู้ใหญ่บ้าน บ้านหมากมี หมู่ ๑ ตำบลกระโสบ อำเภอเมืองจังหวัด
อุบลราชธานี
- ๕) นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์ คณะกรรมการป่าชุมชน ศูนย์พุทธธรรมสมเด็จพระมหาธีรจารย์
ปาดงใหญ่วังอ้อ

จัดเสวนาชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้
และพิธีลงนามสร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืน
ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้
ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

(จัดเสวนาชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้ และพิธีลงนามสร้าง
เครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ ณ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี)

สร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ ถือว่ามี
ส่วนสำคัญที่จะเป็นพลังขับเคลื่อนชุมชนให้ดำเนินไปอย่างเป็นระบบด้วยนโยบายของภาครัฐแต่ละช่วงเวลา แต่

ด้วยระบบที่มีมาอย่างยาวนานนั้น ได้สร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชุมชนและภาครัฐการนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม การสร้างความเชื่อมโยงของการพัฒนาระหว่างชุมชนเกษตรกับภาคให้มืบทบาทส่งเสริมและสนับสนุนกันและกัน นำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน โดยให้ชุมชนยังคงบทบาทเป็นฐานการผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของประเทศ ขณะที่รัฐช่วยสนับสนุนในการเป็นแหล่งตลาดและการบริโภค รวมทั้งแหล่งจ้างงานที่ส่งทอดความเจริญสู่พื้นที่ชนบท ขณะเดียวกันมีความเข้มแข็งของชุมชนและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ช่วยสร้างโอกาสที่จะเกื้อหนุนพลังการพัฒนาเพื่อฟื้นฟูและเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (๒๕๖๐) จึงได้ กำหนดให้มียุทธศาสตร์การจัดการเชิงพื้นที่ ในมิติใหม่ที่มุ่งปรับโครงสร้างการพัฒนาชุมชนภาคเกษตรเชิงพาณิชย์ให้เข้าสู่สมดุลและยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ประสาน เชื่อมโยงชนบทและเมืองอย่างเกื้อกูลกันและกัน นำไปสู่เป้าหมายระยะยาวในการกระจายโอกาสการมี คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นให้เท่าเทียมกันตามศักยภาพในทุกพื้นที่ โดยจะดำเนินการตามหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง” ที่ยึดคนในพื้นที่เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาภายใต้ กระบวนการมีส่วนร่วม ที่อาศัยความเข้มแข็ง ของชุมชนฐานรากทั้งในชนบทและเมืองเป็นพื้นฐาน ให้คนส่วนใหญ่ของประเทศมีพลังเพิ่มขีดความสามารถ ด้วยตนเอง และพึ่งตนเองได้ รวมทั้งใช้ทุนทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันอย่าง รอบคอบ ระมัดระวังและมีประสิทธิภาพ สร้างเศรษฐกิจพออยู่พอกินเป็นภูมิคุ้มกันเบื้องต้น ขณะเดียวกันมี การเชื่อมโยงเศรษฐกิจชนบทและเมืองที่ผสมผสานเทคโนโลยีสมัยใหม่ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่าง เหมาะสม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นโดยลำดับ ภายใต้ความมีเหตุผลและเกื้อกูลกัน⁶⁹

ความร่วมมือของชุมชนและเครือข่าย ป่าชุมชนตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ ชุมชนหมู่บ้านโดยเฉพาะผู้ที่อยู่อาศัยรอบป่า รวมถึงวัดและโรงเรียน มีบทบาทสำคัญในการดูแลรักษาป่า ตลอดทั้งมีเครือข่ายและเปลี่ยนเรียนรู้การดูแลรักษาป่า นายสมจิตร ดิษฐประสพ⁷⁰ กล่าวว่า “ชุมชนหมู่บ้าน วัด และโรงเรียน ร่วมกันปลูกต้นไม้ตลอดทั้งดูแลรักษา” นายสุริยัน ฤกษ์จันทร์และคณะ⁷¹ กล่าวว่า “ตั้งอาสาสมัครที่มีที่นารอบป่ามาเป็นแนวร่วมในการรักษาป่า” นายสมจิตร ดิษฐประสพ⁷² กล่าวว่า “มีราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสทป) มีจิตอาสาดูแลรักษาป่าอย่างต่อเนื่อง” นายสุริยัน ฤกษ์จันทร์และคณะ⁷³ ให้ความเห็นว่า “มีเครือข่ายร่วมกับกลุ่มอื่น เช่น กลุ่มป่าดงนาทาม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี” และ นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์ และ พระคมสันต์ คัมภีโร⁷⁴ กล่าวว่า “ได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือจากราษฎร ๙ คุ่มมีจิตอาสาร่วมกันทำทางเดินและถนนดินรอบป่าและขอระหว่างส่วนต่างๆ ภายในป่า”

⁶⁹ พระพิพัฒน์วีโรภาส ผู้อำนวยการศูนย์พุทธธรรมสมเด็จพระมหาธีราจารย์ ปาดงใหญ่วังอ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี สัมภาษณ์, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

⁷⁰ อ้างแล้ว, นายสมจิตร ดิษฐประสพ, ๕

⁷¹ อ้างแล้ว, นายสุริยัน ฤกษ์จันทร์, ๔

⁷² อ้างแล้ว, นายสมจิตร ดิษฐประสพ, ๕

⁷³ อ้างแล้ว, นายสุริยัน ฤกษ์จันทร์, ๔

⁷⁴ อ้างแล้ว, นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์, ๗

๔.๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๔.๑ วิเคราะห์ผลลัพธ์ของการจัดการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้

๔.๔.๑.๑ ความพึงพอใจของเกษตรกรผู้ปลูกป่าและชุมชนผู้ดูแลป่าชุมชน

๔.๔.๑.๑.๑ เกษตรกร

แนวคิดของเกษตรกรต่อผลลัพธ์ของการจัดการปลูกป่ามีความหลากหลาย ได้แก่ การมองป่าว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ธรรมชาติต้องพึ่งพาอาศัยกันและมนุษย์จำเป็นต้องอาศัยป่า เช่น นางรุ่งนภา กงซุย⁷⁵ เห็นว่า “หลักพระพุทธศาสนา ธรรมะคือธรรมชาติ มีสติ มีชีวิตรอด ต้นไม้ก็เช่นกัน เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี ทุกอย่างพึ่งพาอาศัยกัน” นายอานนท์ พลพิทักษ์⁷⁶ เห็นว่า “ตนเองสนใจเรื่อง “สวนของพ่อ” ปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง คือนชีวิตให้แผ่นดิน มีความชอบและรักธรรมชาติเป็นทุนเดิม ปลูกสวนป่าเพื่อเป็นแหล่งอาหารและสมุนไพร ระยะแรกชุมชนคิดว่าเป็นเรื่องผิดปกติที่ปลูกป่าผสมผสานกับพืชเศรษฐกิจ พืชเศรษฐกิจที่ปลูกแทรกในบริเวณเดียวกับปลูกป่า ได้แก่ กล้วย มะพร้าว ไม้ มะฮอกกานี ขายกล้วยมาได้ ๓ ปี ตอนนี้ชุมชนใกล้เคียงและห่างไกลมาศึกษาและนำไปขยายผล”

มีเกษตรกรบางส่วนมองถึงประโยชน์ของการปลูกป่าในเชิงเศรษฐกิจในระยะสั้นและระยะยาว เช่น นายบุญหลาย ผลจันทร์⁷⁷ เห็นว่า “ระยะที่ปลูกยางพารา ๓ ปีแรก ปลูกมันสำปะหลังแซม เพื่อช่วยปกคลุมซึ่งกันและกันระหว่างต้นยางนาและมันสำปะหลัง (ขณะที่ต้นเล็กโตยาก) ปัจจุบันต้นยางน่ายืนต้นแข็งแรง วิธีให้ต้นยางนาสูงขึ้นคือการตัดกิ่งพุ่มใบบริเวณโคนต้นขึ้นไปประมาณ ๑ เมตร ได้ผลิตผลจากมันสำปะหลังปีละ ๒๐ ตัน ราคา กิโลกรัมละ ๑.๗๐-๒.๐๐ บาท ผลิตผลเศรษฐกิจจากป่า ได้แก่ เห็ด ไข่มดแดง” นางใบ บุญปก⁷⁸ เห็นว่า “ปลูกไว้เพื่อให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์ และได้ผลผลิตจากป่า เห็ดละโรง เห็ดเผาะ เห็ดผึ้ง ใส่เชื้อเห็ดและเก็บผลผลิตช่วงเวลา พฤษภาคม-กรกฎาคม ของทุกปี และมีมดแดงและไข่มดแดงทุกแปลง มีนาคม-พฤษภาคมของทุกปี” นางหนูกุล วงษ์ศรีแก้ว⁷⁹ กล่าวว่า “ปลูกไว้เพื่อให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์ และได้ผลผลิตจากป่า เห็ดละโรงและเห็ดดินขาว มีมดแดงและไข่มดแดงทุกแปลง” นายสมภาร สุวรรณรัตน์⁸⁰ กล่าวว่า “ผลผลิตจากแปลงปลูกป่า ได้แก่ ขิง กระชาย สมุนไพร มดแดง ไข่มดแดง เห็ด มีรายได้เลี้ยงครอบครัวจาก มันสำปะหลังและปาล์มน้ำมัน ให้ความรักดูแลเอาใจใส่ต้นไม้”

⁷⁵ อ้างแล้ว, นางรุ่งนภา กงซุย, ๑

⁷⁶ อ้างแล้ว, นายอานนท์ พลพิทักษ์, ๑๐

⁷⁷ อ้างแล้ว, นายบุญหลาย ผลจันทร์, ๔๗

⁷⁸ อ้างแล้ว, นางใบ บุญปก, ๕๒

⁷⁹ นางหนูกุล วงษ์ศรีแก้ว เกษตรกร เลขที่ ๙๓ หมู่ที่ ๖ บ้านคำแคนตอก ตำบลดงมะไฟ อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร (๒๘ มีนาคม ๒๕๖๕)

⁸⁰ อ้างแล้ว, นายสมภาร สุวรรณรัตน์, ๔๑

เกษตรกรส่วนหนึ่งคาดหวังประโยชน์จากไม้มีค่าที่ปลูกในอนาคต เช่น นางสาวชลลดา สามสี⁸¹ เห็นว่า “แม้ว่าคนในท้องถิ่นไม่สนใจ มองเป็นเรื่องไม่ปกติ เสียหายที่ดินทำกินที่ถูกนำไปใช้ในการปลูกป่า แต่ตนเองได้ความสุขจากการดูแลและเห็นการเจริญเติบโตของต้นไม้ ได้ใช้ไม้ในอนาคต ได้หญ้าและผลผลิตจากพืชเศรษฐกิจที่ปลูกแทรก” นางสุพิศ อุทธจันทร์⁸² กล่าวว่า “ระยะแรกชุมชนไม่เห็นด้วยกับการปลูกป่า แต่เมื่อป่าเริ่มมีผลผลิตจากป่า ชุมชนเริ่มให้ความสนใจ” นางรำไพ สุดโคตร⁸³ เห็นว่า “ปลูกป่าเป็นการออมเพื่อขายที่ดินพร้อมต้นไม้ในวัยชรา” นางลำไย คำแก้ว⁸⁴ กล่าวว่า “เป็นคนรักต้นไม้ คงไม่ได้ใช้ประโยชน์จากป่าในช่วงอายุของตน คิดว่าปลูกเพื่อเป็นทุนของลูกหลานในอนาคต” นางประยูร ผลจันทร์⁸⁵ เห็นว่า “ปลูกไว้เพื่อให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์” และเกษตรกรอีกส่วนหนึ่งปลูกป่าด้วยความรักเป็นหลัก เช่น นางหนูลำพัน วรวงศ์⁸⁶ กล่าวว่า “ตนเองมีความรัก รักต้นไม้ รักธรรมชาติ มีความเพียรในการปลูกป่า” นางดวงฤดี สามสี⁸⁷ เห็นว่า “รักการปลูกต้นไม้ อากาศดี จะเพิ่มทีนในการปลูกป่า” นางนงลักษณ์ แสนทรัพย์⁸⁸ เห็นว่า “แม้ว่าคนในท้องถิ่นไม่สนใจ มองเป็นเรื่องไม่ปกติ เสียหายที่ดินทำกินที่ถูกนำไปใช้ในการปลูกป่า แต่ตนเองรักต้นไม้ ต่อไปจะใช้ที่นาขยายการปลูกป่าเพิ่มขึ้น”

๔.๔.๑.๑.๒ ผู้ดูแลป่าชุมชน

แนวคิดของคณะกรรมการป่าชุมชนต่อผลลัพธ์ของการจัดการป่าชุมชนมีหลักสำคัญ ๒ ประการ คือ ความเข้มแข็งในการจัดการป่าชุมชน และความรักความเข้าใจธรรมชาติของป่า ในด้านการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนได้ให้ความเห็น ดังนี้ นายสมหมาย หงส์มณี⁸⁹ เห็นว่า “มีคณะกรรมการป่าชุมชนดูแลด้วยความเข้มแข็ง” นายสุริยัน ฤกษ์จันทร์⁹⁰ และคณะ เห็นว่า “การจัดการความขัดแย้งในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่า ใช้วิธีการประชาคมหมู่บ้านเพื่อได้แนวทางปฏิบัติร่วมกัน” และ นายสมจิตร ดิษฐประสพ⁹¹ เห็นว่า “ปัญหาความขัดแย้งแก้ไขได้ด้วยการพูดคุยปรึกษาหารือระหว่างผู้นำชุมชนและประชาชนในหมู่บ้าน” นายสมคิด ทีฆะสุข⁹² และคณะ กล่าวว่า “มีคณะกรรมการป่าชุมชนดูแล สภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่า ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ ชุมชนเข้มแข็งในการจัดการอนุรักษ์ รักษาพื้นที่ป่า” ในด้านความรักและความเข้าใจธรรมชาติของป่า คณะกรรมการป่าชุมชนได้ให้ความเห็น ดังนี้ นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์ และพระคมสันต์ คัมภี

⁸¹ อ้างแล้ว, นางสาวชลลดา สามสี, ๔๖

⁸² อ้างแล้ว, นางสุพิศ อุทธจันทร์, ๕๐

⁸³ อ้างแล้ว, นางรำไพ สุดโคตร, ๑๒

⁸⁴ อ้างแล้ว, นางลำไย คำแก้ว, ๓๒

⁸⁵ อ้างแล้ว, นางประยูร ผลจันทร์, ๔๘

⁸⁶ อ้างแล้ว, นางหนูลำพัน วรวงศ์, ๕๕

⁸⁷ อ้างแล้ว, นางดวงฤดี สามสี, ๑๔

⁸⁸ อ้างแล้ว, นางนงลักษณ์ แสนทรัพย์, ๓๕

⁸⁹ อ้างแล้ว, สมหมาย หงส์มณี, ๓

⁹⁰ อ้างแล้ว, นายสุริยัน ฤกษ์จันทร์, ๔

⁹¹ อ้างแล้ว, นายสมจิตร ดิษฐประสพ, ๕

⁹² อ้างแล้ว, นายสมคิด ทีฆะสุข, ๖

โร⁹³ เห็นว่า “หลักความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชน ๓ ประการ ศรัทธาธรรม พุทธธรรมชาติ พุทธทางสังคม โอวาทของท่านเจ้าคุณเจ้าอาวาส ป่าให้อาหาร ให้อากาศ ให้อาวาส (ที่อยู่อาศัย) ให้อารมณ์ ให้บรรณธรรม การเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ล้วนอาศัยไม้และป่า ป่าจึงเป็นอุปเปอร์มาร์เก็ตทางธรรมชาติ แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับป่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการบวชป่า ไม่ปลูกป่า แต่ป่าจะเกิดขึ้นเอง ต้นไม้จะดูแลกันเองให้เติบโตและมีความหลากหลายตามธรรมชาติ (ปฏิเสธสมุปปบาท) ธรรมชาติของป่า ปีที่ ๑ จะเกิดวัชพืชและหญ้า ปีที่ ๒ จะเกิดพืชต้นเล็ก ปีที่ ๓ จะเกิดพืชขนาดโตขึ้นและเป็นป่าในที่สุด ธรรมชาติของชีวิตคนก็เหมือนต้นไม้ มีผลิดอก ผลิตผล ออกผล เติบโต ร่วงโรย และตาย ไม้ในป่าก็เช่นกัน มีการหมุนเวียนไปตามธรรมชาติ ธรรมชาติสร้างตัวของมันเอง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เกิดใหม่” และ พระครูสุวรรณ เทชะธมโม⁹⁴ กล่าวว่า “ปลูกป่าชุมชนภายในที่ดินของวัดด้วยตนเองเป็นระยะเวลาหลายสิบปีมีสาเหตุมาจากการชอบ”

๔.๔.๒ ผลได้ที่เกิดจากการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

๔.๔.๒.๑ เกษตรกร

ระยะหลายปีก่อนที่เกษตรกรจะใช้ประโยชน์จากไม้มีค่าที่ปลูกได้ เกษตรกรจำเป็นต้องมีรายได้อื่นเพื่อเลี้ยงชีพควบคู่ไปกับการดูแลไม้มีค่าให้เจริญเติบโต เกษตรกรส่วนใหญ่จะปลูกพืชเศรษฐกิจแซมป่าที่ปลูกและมีรายได้ผลได้จากผลผลิตระยะสั้น เช่น นายอานนท์ พลพิทักษ์⁹⁵ กล่าวว่า “ได้ผลผลิตจากไม้ผลที่โตในป่าโดยเฉพาะกล้วยและสมุนไพรร และจากปลา อนาคตจะได้ผลจากมะพร้าวและมังคุด” นายสมภาร สุวรรณรัตน์⁹⁶ “ได้ผลผลิตจากแปลงปลูกป่า ได้แก่ ขิง กระชาย สมุนไพรมดแดง ไช้ผดแดง เห็ด” นางสาวชลดา สามสี⁹⁷ กล่าวว่า “ผลได้ระยะสั้น พืชเศรษฐกิจปลูกแซมระหว่างไม้ที่ปลูก ได้แก่ หญ้ากีนีสำหรับเลี้ยงควาย หญ้ากีนีรทนแล้งดีกว่าหญ้าเนเปีย นอกจากนี้ก็มี กล้วย น้อยหน่า มะม่วง มะนาว แค ตะไคร้ มะละกอ” นางประยูร ผลจันทร์⁹⁸ กล่าวว่า “ปลูกแซมป่าด้วยมันสำปะหลังและหญ้ากีนีสำหรับเลี้ยงวัว ใส่เชื้อเห็ดเผาะและเห็ดและเห็ดละโงกรอบต้นยางนา” นายบุญหลาย ผลจันทร์⁹⁹ กล่าวว่า “ปลูกมันสำปะหลังแซม จำหน่ายผลิตผลจากมันสำปะหลัง และยังมีผลิตผลเศรษฐกิจจากป่า ได้แก่ เห็ด ไช้ผดแดง” นางลำไย คำแก้ว¹⁰⁰ กล่าวว่า “ปลูกพืชเศรษฐกิจแซมในพื้นที่ว่างระหว่างต้นยางนา ได้แก่ อ้อยคั้นน้ำเพื่อขาย หญ้าเนเปียเพื่อเลี้ยงกระบือที่มีอยู่ ๘ ตัว ไข่เพื่อขาย และอินทผลัม” นางดวงฤดี สามสี¹⁰¹ กล่าวว่า “ได้ปลูกแทรกระหว่างไม้ที่ปลูกปลูกเห็ดเผาะ ใส่เชื้อเห็ดเผาะใต้ต้นยาง เพาะเห็ดละโงกระยะแรกฝังก้อนเชื้อเห็ดรอบต้นแต่หนูกิน ปลูกหญ้า

⁹³ อ้างแล้ว, นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์, ๗

⁹⁴ อ้างแล้ว, พระครูสุวรรณ เทชะธมโม, ๒

⁹⁵ อ้างแล้ว, นายอานนท์ พลพิทักษ์, ๑๐

⁹⁶ อ้างแล้ว, นายสมภาร สุวรรณรัตน์, ๔๑

⁹⁷ อ้างแล้ว, นางสาวชลดา สามสี, ๔๖

⁹⁸ อ้างแล้ว, นางประยูร ผลจันทร์, ๔๘

⁹⁹ อ้างแล้ว, นายบุญหลาย ผลจันทร์, ๔๗

¹⁰⁰ อ้างแล้ว, นางลำไย คำแก้ว, ๓๒

¹⁰¹ อ้างแล้ว, นางดวงฤดี สามสี, ๑๔

กินรีสำหรับเลี้ยงควาย” นางสุพิศ อุทจันทร¹⁰² กล่าวว่า “มีรายได้จากการเพาะเห็ด โดยนำเห็ดแก่ขี้ผสมน้ำ เป็นเชื้อเห็ดมาฝังบริเวณไม้ที่ปลูกเพื่อให้ป่ามีอาหารตามธรรมชาติมากขึ้น นอกจากนี้มีมดแดงและไข่มดแดงในพื้นที่ป่าที่ปลูก” นางใบ บุญปก¹⁰³ กล่าวว่า “ได้ผลผลิตจากป่า เห็ดละโงก เห็ดเผาะ เห็ดผึ้ง และมีมดแดงและไข่มดแดงทุกแปลง” นางหนูกุล วงษ์ศรีแก้ว¹⁰⁴ กล่าวว่า “ปลูกมันสำปะหลังแซมระหว่างแถวต้นยางนา มีมดแดงและไข่มดแดงทุกแปลง ใส่เชื้อเห็ดละโงกและเห็ดดินขาวหรือเห็ดก่อ” นางนงลักษณ์ แสนทรัพย์¹⁰⁵ กล่าวว่า “ผลได้ระยะสั้นที่เห็นได้ชัดจากการปลูกป่าคือ เห็ด มดแดง ไข่มดแดง” เช่นเดียวกัน นางหนูลำพัน วรวงศ์¹⁰⁶ กล่าวว่า “ผลได้ระยะสั้นที่ได้จากการปลูกป่าคือ เห็ด มดแดง ไข่มดแดง”

นอกจากจะมีรายได้จากการขายผลผลิตเกษตรกรบางส่วนมีเครือข่ายในการขายผลผลิต เช่น นางรุ่งนภา กงซุย¹⁰⁷ กล่าวว่า “ระยะ ๕ ปีแรก ได้ผลผลิตจากพืชที่ปลูกแซมในป่าที่ปลูก ร่วมสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน (เกษตรอินทรีย์) เครือข่ายสุขาภิบาลอินทรีย์ (เกษตรอินทรีย์) สายน้ำ organic เพื่อรวมกลุ่มส่งผักสดไปตลาดยุโรป” นางรำไพ สุดโคตร¹⁰⁸ ให้ความเห็นว่า “ผลผลิตที่ได้จากการปลูกไม้ผลแซมป่าที่ปลูก ได้แก่ กล้วย ข้าวโพดกินดิบ ใผ่หวาน เป็นเกษตรอินทรีย์สุขาวิไล”

๔.๔.๒.๒ ผู้ดูแลป่าชุมชน

ด้วยเหตุที่เอกสารสิทธิที่ดินป่าชุมชนมีความแตกต่างกัน ได้แก่ (๑) ป่าชุมชนที่เป็นที่ดินของวัดที่เป็นน.ส. ๓ และที่สาธารณประโยชน์ทำเลเลี้ยงสัตว์ (๒) ป่าชุมชนที่ดูแลโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน ที่เป็นที่ดินสาธารณประโยชน์ (ดอนปู่ตา) และที่ดินป่าช้าสาธารณประโยชน์ และ (๓) ป่าชุมชนตามมาตรา ๙๙ แห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ การใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชนจึงมีความแตกต่างกัน ดังนี้

๑) ป่าชุมชนที่เป็นที่ดินของวัดที่เป็นน.ส. ๓ และที่สาธารณประโยชน์ทำเลเลี้ยงสัตว์ พระครูสุวรรณ เตชธมโม¹⁰⁹ กล่าวว่า “เคยร่วมกับชุมชนจำหน่ายไผ่และพะยูน โดยการประสานกับฝ่ายปกครองและกรมป่าไม้ มีรายได้เข้าวัด ๒๐๐,๐๐๐ บาท ได้นำมาร่วมกับกรรมการวัดในการปรับปรุงวัด ประโยชน์ที่ประชาชนได้รับ ได้ฟืน ไม้ไผ่ เห็ด หน่อไม้ และเป็นพื้นที่เลี้ยงไก่ป่าไก่บ้าน มากกว่า ๑๐๐ ตัว”

๒) ป่าชุมชนที่ดูแลโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน ที่เป็นที่ดินสาธารณประโยชน์ (ดอนปู่ตา) และที่ดินป่าช้าสาธารณประโยชน์ นายสมหมาย หงษ์มณี¹¹⁰ กล่าวว่า “การใช้ประโยชน์จากผลผลิตจากป่า ใช้ประโยชน์จากการเก็บเห็ดประเภทต่างๆ ได้แก่ เห็ดผึ้งแดง เห็ดถ่าน เห็ดดิน เห็ดปลวก ใช้ประโยชน์จากการ

¹⁰² อ้างแล้ว, นางสุพิศ อุทจันทร, ๕๐

¹⁰³ อ้างแล้ว, นางใบ บุญปก, ๕๒

¹⁰⁴ อ้างแล้ว, นางหนูกุล วงษ์ศรีแก้ว, ๔๙

¹⁰⁵ อ้างแล้ว, นางนงลักษณ์ แสนทรัพย์, ๓๕

¹⁰⁶ อ้างแล้ว, นางหนูลำพัน วรวงศ์, ๕๕

¹⁰⁷ อ้างแล้ว, นางรุ่งนภา กงซุย, ๑

¹⁰⁸ อ้างแล้ว, นางรำไพ สุดโคตร, ๑๒

¹⁰⁹ อ้างแล้ว, พระครูสุวรรณ เตชธมโม, ๒

¹¹⁰ อ้างแล้ว, สมหมาย หงษ์มณี, ๓

เก็บแมลงเป็นอาหาร ขณะนี้คณะกรรมการหมู่บ้านได้เสนอและกำลังอยู่ในกระบวนการประกาศให้เป็นป่าชุมชน”

(๓) ป่าชุมชนตามมาตรา ๙๙ แห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ นายสุริยัน ฤงทอง¹¹¹ และคณะ กล่าวว่า “ประโยชน์ของป่าชุมชนเป็นห่วงโซ่อาหาร ขุดมันถั่ว ผักต้ว กิ๊นุน เห็ด หอยเตี๋ย จักจั่น มีลานกิจกรรมชุมชนสำหรับจัดกิจกรรมร่วมกันของวัด ชุมชนและโรงเรียน” นายสมจิตร ดิษฐประสพ¹¹² กล่าวว่า “ป่าชุมชนให้อาหารธรรมชาติ ได้แก่ เห็ดชนิดต่างๆ แมลงที่เป็นอาหาร ผักธรรมชาติ โดยเฉพาะสมุนไพรจากป่าในการรักษาโรค ได้แก่ คั่นกระแต พังคิ ตูมกา ลางแร้ง ง่วยแดง หย้ายุ่ม เครือสาวหลง” นายสมคิด ทิฆะสุข¹¹³ และคณะ กล่าวว่า “ประเภทผลผลิตจากป่าที่คนในชุมชนและประชาชนจากพื้นที่จังหวัดอื่นเช่น ร้อยเอ็ดและศรีสะเกษ มานำไปใช้ประโยชน์ ได้แก่ แมงกีนูน มดแดง ไข่มดแดง มันเหียบ เห็ดเผาะ เห็ดปลวก เห็ดโค เห็ดละโงก ผักต้ว กระโดน สะเดา สมุนไพรเช่น คัดเค้า ม้าคอกแตก ประดงเขียว กำแพงเจ็ดชั้น เป็นต้น และไม้แห้ง ประชาชนสามารถมีรายได้จากการเก็บเห็ด สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายและสนับสนุนการศึกษาแก่บุตรหลาน” นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์ และพระคมสันต์ คัมภีโร¹¹⁴ กล่าวว่า “ไม้เก่าที่เติบโตมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๐ ได้แก่ ยางนา ประดู่ แดง ไข่ ส่วนไม้ที่เกิดใหม่ได้แก่ พะยุง สัก เคยมีความพยายามที่จะปลูกต้นยูคาลิปตัส แต่ธรรมชาติจัดการกันเอง ต้นยูคาลิปตัสตายหมด ผลผลิตจากป่าประกอบด้วย เห็ดปลวก เห็ดก่อ เห็ดก่อแดง เห็ดโคน เห็ดละโงก มีแมลงกินูน กิ๊โป้ม มดแดง ไข่มดแดง มีสมุนไพรจากป่า เช่น กกกันครก รังแร้ง ตับเต่า ขมิ้นเครือ ใช้พืชธรรมชาติในการอบสมุนไพร เช่น ขิง ฟ้า ขมิ้น ข่า ตะไคร้หอม กระชาย ป่ามีเถาวัลย์ที่ช่วยคลุมป่า เป็นกระบวนการปรับตัวตามธรรมชาติ ป่าที่ผ่านการบุกรุกทำลาย เมื่อการปรับตัวเข้าสู่สภาวะสมดุล ป่าก็จะกลับมาอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม”

๔.๔.๓ ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นหรือคาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

๔.๔.๓.๑ เกษตรกร

เกษตรกรที่สัมภาษณ์ ๑๔ ราย มีเพียง ๑ รายที่ไม่มีปัญหาอุปสรรคในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ปัญหาสำคัญของเกษตรกรคือ

ปัญหารายได้ที่ต้องเลี้ยงชีพในระยะที่ดูแลไม้ทำให้เจริญเติบโต นางรุ่งนภา กงซุย¹¹⁵ เห็นว่า “เกษตรกรที่ไม่เข้าร่วมหรือถอนตัวจากการปลูกป่าเชิงพาณิชย์เกษตรกรที่ไม่กล้าตัดสินใจปลูกป่า เสียหายพื้นที่ที่เคยทำนา และต้องใช้ระยะเวลานานในการปลูกป่า ไม่สามารถรอผลจากการปลูกป่าได้ ครอบครัวจำเป็นต้องมีรายได้เลี้ยงชีพ ระบบน้ำไม่เพียงพอและ ขาดระบบการจัดการน้ำทั่วถึง” นางประยูร ผลจันทร์¹¹⁶ กล่าวว่า

¹¹¹ อ้างแล้ว, นายสุริยัน ฤงจันทร์, ๔

¹¹² อ้างแล้ว, นายสมจิตร ดิษฐประสพ, ๕

¹¹³ อ้างแล้ว, นายสมคิด ทิฆะสุข, ๖

¹¹⁴ อ้างแล้ว, นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์, ๗

¹¹⁵ อ้างแล้ว, นางรุ่งนภา กงซุย, ๑

¹¹⁶ อ้างแล้ว, นางประยูร ผลจันทร์, ๔๘

“การปลูกยางนาต้องใช้เวลาหลายปี จำเป็นต้องมีรายได้จากการทำการเกษตรหรือหารายได้ในรูปแบบอื่นควบคู่ไปด้วย”

ปัญหาการคัดเลือกพันธุ์ไม้ที่ปลูก นางลำไย คำแก้ว กล่าวว่า “ไม้ที่ปลูก ยางนา ๒๐๐ ต้น พะยูง ๒๐๐ ต้น และสัก ๔๐๐ ต้น ปัจจุบันเข้าปีที่ ๕ คงเหลือเฉพาะต้นยางนา ๑๘๐ ต้น ส่วนสักและพะยูงตายทั้งหมดเนื่องจากสภาพที่ดินเป็นที่ลุ่มดินอุ้มน้ำ มีน้ำขังและมีความชื้นมากเกินไปแม้ว่าจะยกร่องระหว่างแปลงเพื่อระบายน้ำก็ตาม ส่วนการปลูกยางนาพบว่าอยู่รอดเพราะเป็นพืชทนน้ำและเจริญเติบโตดี” นางนงลักษณ์ แสนทรัพย์¹¹⁷ ให้ความเห็นว่า “ไม่มีความรู้เรื่องพื้นที่และดินที่เหมาะสมกับพืชแต่ละประเภท พบว่าต้นสักไม่ชอบดินที่มีน้ำขังซึ่งที่นาเดิม หากอยู่ในพื้นที่ที่มีน้ำขังส่วนใหญ่จะตาย” นางสาวชลลดา สามสี¹¹⁸ กล่าวว่า “ข้อจำกัดของการปลูกยางนาในพื้นที่ เจริญเติบโตช้ากว่าพะยูงและประดู่”

ปัญหาทุนและกำลังคนสำหรับการดูแลไม้มีค่าให้เจริญเติบโต นางดวงฤดี สามสี¹¹⁹ เห็นว่า “ขาดการสนับสนุนจากชุมชน ชุมชนไม่เข้าใจ มองว่าสูญเสียที่ดินทำกินที่นำไปปลูกป่า ขาดแรงงานดูแล ทำงานคนเดียว ฝนทิ้งช่วง ไม่มีคนช่วยรดน้ำ การดูแลไม่ทั่วถึง” นางสุพิศ อุทธจันทร์¹²⁰ กล่าวว่า “ปัญหาการขาดกำลังคนดูแล” นายบุญหลาย ผลจันทร์¹²¹ เห็นว่า “ปัญหาสำคัญในปัจจุบัน ไม่มีทุนมากพอที่จะดูแลต้นยางให้ดีกว่าที่เป็นอยู่” เช่นเดียวกับ นางใบ บุญปก¹²² กล่าวว่า “ไม่มีทุนมากพอที่จะดูแลต้นยางให้ดีกว่าที่เป็นอยู่” นางหนูกุล วงษ์ศรีแก้ว¹²³ เห็นว่า “ปัญหาสำคัญในปัจจุบัน ไม่มีทุนมากพอที่จะดูแลต้นยางให้ดีกว่าที่เป็นอยู่”

ปัญหาการเคารพสิทธิที่ดินระหว่างเกษตรกรด้วยกัน นางรำไพ สุโคตร¹²⁴ กล่าวว่า “ปัญหาในการปลูกป่าและพืชเศรษฐกิจ วิธีการปล่อยสัตว์เลี้ยง (โค กระบือ) ของเกษตรกรอื่นที่เข้ามาบุกรุกและสร้างความเสียหายในแปลงเกษตร”

ปัญหาแหล่งน้ำและภัยธรรมชาติ นางหนูลำพัน วรวงศ์¹²⁵ เห็นว่า “ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำในการหล่อเลี้ยงต้นไม้” นายสมภาร สุวรรณรัตน์¹²⁶ กล่าวว่า “ภัยธรรมชาติ พายุพัดแผง Solar Cell พังเสียหายไป ๑ ชุด ครั้งต่อไปจะเพิ่มความระมัดระวังในวางที่ตั้งของแผง”

¹¹⁷ อ้างแล้ว, นางนงลักษณ์ แสนทรัพย์, ๓๕

¹¹⁸ อ้างแล้ว, นางสาวชลลดา สามสี, ๔๖

¹¹⁹ อ้างแล้ว, นางดวงฤดี สามสี, ๑๔

¹²⁰ อ้างแล้ว, นางสุพิศ อุทธจันทร์, ๕๐

¹²¹ อ้างแล้ว, นายบุญหลาย ผลจันทร์, ๔๗

¹²² อ้างแล้ว, นางใบ บุญปก, ๕๒

¹²³ อ้างแล้ว, นางหนูกุล วงษ์ศรีแก้ว ๔๙

¹²⁴ อ้างแล้ว, นางรำไพ สุโคตร, ๑๒

¹²⁵ อ้างแล้ว, นางหนูลำพัน วรวงศ์, ๕๕

¹²⁶ อ้างแล้ว, นายสมภาร สุวรรณรัตน์, ๔๑

ปัญหาในแง่กฎหมายเมื่อไม้โตเต็มที่ นางรุ่งนภา กงซุย¹²⁷ ให้ความเห็นว่า “ปัญหาในแง่กฎหมาย ไม่แน่ใจว่าเมื่อไม้โตเต็มที่จะมีอุปสรรคในการตัดหรือแปรรูปได้ด้วยตนเองหรือไม่ โดยเฉพาะการใช้เครื่องมือ เช่น ขนาดของเลื่อยยนต์ และสิทธิในการชักลาก การใช้การแปรรูปและใช้ประโยชน์จากไม้”

๔.๔.๓.๒ ผู้ดูแลป่าชุมชน

ปัญหาสำคัญของการจัดการป่าชุมชน ได้แก่

ปัญหาการขอเอกสารสิทธิที่ดินของวัด พระครูสุวรรณ เทชธมโม¹²⁸ ชี้ให้เห็นปัญหาที่ยังคงไม่สามารถแก้ไขได้ “ปัญหาสำคัญที่พบคือการขอเอกสารสิทธิในส่วนที่เป็นที่สาธารณประโยชน์ ๓๑ ไร่ โดยประสานงานกับกรมป่าไม้และกรมที่ดิน ใช้ความพยายามมากกว่า ๒ ปี แต่ยังไม่เป็นผล”

ปัญหาการบุกรุกป่าชุมชน นายสุริยัน ฤกษ์จันทร์¹²⁹ และคณะ ให้ความเห็นว่า “ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่ายังคงเป็นปัญหาสำคัญ หนักใจกับกลุ่มตัดต้นไม้ การปฏิบัติหน้าที่ของ รสทป. ใกล้ชิดกับประชาชน เกิดภาวะความขัดแย้งกับกลุ่มเก็บไม้ในป่าเพื่อเผาถ่าน กลุ่มทำบ่วงดักสัตว์” นายสมคิด ทีฆะสุข¹³⁰ และคณะ ให้ความเห็นว่า “มีผู้บุกรุก ๓ หลังคาเรือน อยู่ในขั้นตอนการต่อสู้ทางศาลและการบังคับคดี”

เช่นเดียวกัน ปัญหาการทิ้งขยะในป่าชุมชน นายสมคิด ทีฆะสุข และคณะ ให้ความเห็นว่า “ปัญหาการทิ้งขยะ เดิมเป็นบ่อขยะของเทศบาล ปัจจุบันได้ยกเลิกไปแล้ว ชุมชนภายนอกยังคงลักลอบนำขยะมาทิ้งในเขตป่าทั้งสองพื้นที่”

ความเห็นของคณะกรรมการป่าชุมชนต่อการจัดการปัญหา นายสมหมาย หงส์มณี¹³¹ กล่าวว่า “แม้ว่าจะไม่มีผู้บุกรุกทำลายป่า แต่ชุมชนก็ยังคงเฝ้าระวัง มีคณะกรรมการดูแล และเมื่อพบปัญหาก็จะนำเข้าสู่ประชาคมหมู่บ้าน” นายสมจิตร ดิษฐประสพ¹³² เห็นว่า “ปัญหาในการใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชนไม่มีที่สิ้นสุด สิ่งสำคัญคือการแก้ปัญหาาร่วมกัน ทั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน รสทป. และประชาชน” นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์ และพระคมสันต์ คัมภีโร¹³³ ให้ความเห็นว่า “คนภายนอกมีแนวคิดผิดธรรมชาติ ทำให้ป่าไม่สามารถดำรงอยู่ได้ คนจะต้องเข้าใจการพึ่งพากันของธรรมชาติ (ปฏิจสมุปบาท) เข้าใจพัฒนาการของป่าธรรมชาติ”

๔.๔.๔ ความคาดหวังในอนาคต

๔.๔.๔.๑ เกษตรกร

ด้านเศรษฐกิจ

¹²⁷ อ้างแล้ว, นางรุ่งนภา กงซุย, ๑

¹²⁸ อ้างแล้ว, พระครูสุวรรณ เทชธมโม, ๒

¹²⁹ อ้างแล้ว, นายสุริยัน ฤกษ์จันทร์, ๔

¹³⁰ อ้างแล้ว, นายสมคิด ทีฆะสุข, ๖

¹³¹ อ้างแล้ว, สมหมาย หงส์มณี, ๓

¹³² อ้างแล้ว, นายสมจิตร ดิษฐประสพ, ๕

¹³³ อ้างแล้ว, นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์, ๗

เกษตรกรส่วนใหญ่คาดหวังผลผลิตจากการปลูกไม้มีค่าเพื่อขายหรือแปรรูป โดยในระหว่างที่รอผลผลิตจากไม้มีค่า จำเป็นจะต้องทำอาชีพเสริมอื่นเช่น การปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ยางพารา เพื่อนำรายได้มาเลี้ยงดูครอบครัว อย่างไรก็ตามแม้ว่ากฎหมายป่าไม้ จะอนุญาตให้สามารถตัดไม้ได้ก็ตาม แต่ข้อกักกคือข้อจำกัดในการตัด เช่น เมื่อจะตัดไม้ จำเป็นหรือไม่ที่จะต้องแจ้งผู้ที่มีใบอนุญาตในการตัด หรือกรณีการขออนุญาตการใช้เลื่อยยนต์ จำเป็นต้องมีกฎหมายรองรับให้เกษตรกรผู้ปลูกป่าสามารถใช้เลื่อยยนต์ในการนำไม้มาแปรรูป ดังที่ นางรุ่งนภา กงซุย¹³⁴ ให้ความเห็นว่า “มีกลุ่มทุนอุตสาหกรรมป่าไม้ แต่ไม่มีความขัดแย้ง ปัญหาการเผาถ่านจากไม้โตเร็วที่ปลูกในปัจจุบันที่ต้องแก้ไขเมื่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องตรวจสอบ เมื่อต้องการนำไม้ที่ปลูกไปแปรรูป แม้กฎหมายป่าไม้ (มาตรา ๗) จะอนุญาตให้สามารถตัดไม้ได้ก็ตาม แต่ข้อกักกคือข้อจำกัดในการตัด เช่น เมื่อจะตัดไม้ จำเป็นหรือไม่ที่จะต้องแจ้งผู้ที่มีใบอนุญาตในการตัด หรือกรณีการขออนุญาตการใช้เลื่อยยนต์ จำเป็นต้องมีกฎหมายรองรับให้เกษตรกรผู้ปลูกป่าสามารถใช้เลื่อยยนต์ในการนำไม้มาแปรรูป” และ นางรำไพ สุโคตร¹³⁵ เห็นว่า “ในระยะยาวจะขายป่าไม้พร้อมที่ เนื่องจากอายุการปลูกระยะ ๒๐-๓๐ ปี ในแง่กฎหมาย ไม่น่าจะไว้วางใจว่าเมื่อไม้โตเต็มที่จะมีอุปสรรคในการตัดหรือแปรรูปได้ด้วยตนเองหรือไม่ โดยเฉพาะการใช้เครื่องมือ เช่น ขนาดของเลื่อยยนต์ และสิทธิในการใช้” นางสาวชลลดา สามสี¹³⁶ จะปลูกพืชเศรษฐกิจแซมป่าเพิ่มขึ้น เช่น ลงกระชายและข่า เป็นพืชได้ร่มไม้และขายได้ ระยะ ๒๐-๓๐ ปี จะตัดไม้ขายหรือแปรรูปแล้วแต่ตลาดรับซื้อจะเอื้ออำนวย” นางประยूर ผลจันทร์¹³⁷ กล่าวว่า “การปลูกยางนาต้องใช้เวลานาน จำเป็นต้องหารายได้จากการปลูกพืชชนิดอื่น โดยจะปลูกยางพาราเพื่อหารายได้ที่ให้ผลผลิตเร็วกว่าการปลูกป่าจากการกรีดยางเพื่อเลี้ยงครอบครัว”

การทำความเข้าใจเรื่องการ “ทำไม้” ในการสนทนากลุ่ม นักวิชาการป่าไม้จังหวัดได้แลกเปลี่ยนแนวทางการ “ทำไม้” หรือการใช้ผลผลิตจากไม้ ดังนี้

ไม่มีค่าถือว่าเป็นทรัพย์สินควบที่ดิน สิทธิในการตัดไม้ จึงเป็นสิทธิตามการถือครองที่ดิน หากที่ดินนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคล (โฉนด, น.ส.๓ หรือ ส.ค.๑ ที่มีระวางถูกต้องและอยู่ในระหว่างการออกเอกสารสิทธิ) ไม้มีค่าที่เกิดในที่ดินนั้นเป็นของเจ้าของทรัพย์สิน และเป็นทรัพย์สิน มิใช่ไม้หวงห้าม มาตรา ๗ บัญญัติขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการลักลอบตัดไม้ โดยเฉพาะไม้สัก ไม้ยาง ไม้พะยูง

ใบรับรองการตัดไม้ ชักลาก แปรรูปและใช้ประโยชน์จากไม้ กรมป่าไม้ ได้ออกระเบียบเอกสารรับรองไม้กรรมสิทธิ์ เอกสารรับรองไม้กรรมสิทธิ์มี ๒ ประเภท จะใช้แบบใดก็ได้ระเบียบไม่ได้บังคับ) ประเภทที่ ๑ เอกสารแบบรับรองตนเอง หาแบบเอกสารได้ในอินเทอร์เน็ต โดยต้องมีภาพถ่าย แผนที่ที่ดิน มีผู้มีตำแหน่งในชุมชนให้การรับรอง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สภาองค์กรบริหารส่วนตำบล โดยจะตัดไม้ก็ต่อเมื่อต้องมีบัญชีแนบหากจะซื้อขายให้มีสัญญาซื้อขาย ประเภทที่ ๒ เอกสารที่แบบมีเจ้าหน้าที่รับรอง เมื่อตรวจเอกสารถูกต้อง จะ

¹³⁴ อ้างแล้ว, นางรุ่งนภา กงซุย, ๑

¹³⁵ อ้างแล้ว, นางรำไพ สุโคตร, ๑๒

¹³⁶ อ้างแล้ว, นางสาวชลลดา สามสี, ๔๖

¹³⁷ อ้างแล้ว, นางประยूर ผลจันทร์, ๔๘

ประทับตราอนุญาต ออกหนังสือรับรองอนุญาตให้ตัดฟัน เจ้าหน้าที่จะประทับตราและทำบัญชีการเคลื่อนย้ายว่าไม้นั้นจะไปอยู่ในที่ใด การเก็บไม้มีค่าในครอบครอง จะต้องไม่เกิน ๔ ลบ.ม. หากเกินจะมีความผิดและได้รับโทษที่รุนแรง หากมีข้อสงสัยควรขอคำปรึกษาจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้

การตัดไม้ในที่ดินที่รัฐอนุญาตให้อยู่อาศัยทำกิน ไม้ในที่ดิน ส.ป.ก.๔-๐๑ ไม่ว่าจะเกิดก่อนหรือหลังเข้าไปอยู่อาศัยทำกิน ถือว่าเป็นไม้กรรมสิทธิ์ของรัฐ ตัดไม่ได้ ต้องได้รับอนุญาตก่อน ต้นไม้ ไม้มีค่านั้นๆ ยังคงเป็นทรัพย์สินของรัฐ สามารถขุดดินเป็นบ่อเลี้ยงปลาได้ แต่จะขายหน้าดินไม่ได้ ไม้เดิมหรือไม้ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติจะต้องได้รับอนุญาตก่อนทำไม้ เช่น ก่อนตัด หรือแปรรูป ทั้งนี้เพราะต้องการควบคุมป้องกันไม่ให้นายทุนเข้าไปกว้านซื้อที่ดิน ที่สำคัญคือ ที่ดินนั้น สำนักงานปฏิรูปที่ดินได้อนุญาตปลูกหรือไม่ แล้วจึงขออนุญาตทำไม้

การอนุญาตครอบครองไม้ ไม้ท่อน ครอบครองไม่ได้ ผิดกฎหมายทั้งหมด ไม้แปรรูป ครอบครองได้แต่ปริมาณไม่เกิน ๒.๒๐ ลบ.ม.

การแปรรูปไม้ การแปรรูปไม้เพื่อประดิษฐ์กรรม จะต้องขออนุญาต การแปรรูปไม้เพื่อการค้าเป็นการใช้อุปกรณ์ที่มีกำลังรวมเกิน ๕ แรงม้า จะต้องขออนุญาต กำลังรวมหมายถึงการคำนวณกำลังรวมของอุปกรณ์ทุกชนิด เช่น เลื่อย สว่าน กบ ที่ใช้กำลังไฟฟ้าหรือกำลังเชื้อเพลิงอื่นในการแปรรูปไม้ เลื่อยโซ่ขนาด ๑ แรงม้า บาเลี่ยนเกิน ๑๒ นิ้ว จะต้องขออนุญาต

ด้านการใช้ประโยชน์จากน้ำยางไม้ เป้าหมายผลประโยชน์ที่ได้จากยางนา ระยะ ๒๐ ปี (เส้นผ่าศูนย์กลางลำต้น ๒๐ นิ้ว) เหลือเวลา ๑๕ ปีนับจากวันที่ปลูกที่ไมยางนาจะโตเต็มที่ เกษตรกรบางส่วนเห็นว่านอกจากจะปลูกยางนาเพื่อใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้แล้ว ต้นยางนาจะให้น้ำมันยางที่สามารถนำมาผสมน้ำมันดีเซล เป็นพลังงานทดแทนช่วยลดการลงทุนให้แก่เกษตรกรในอนาคต และเพื่อให้บุตรหลานสืบทอดผลประโยชน์ ดังเช่น นางลำไย คำแก้ว¹³⁸ ให้ความเห็นว่า “เป้าหมายผลประโยชน์ที่ได้จากยางนาคงเป็นระยะเวลา ๒๐ ปี เหลือเวลา ๑๕ ปีนับจากวันที่ปลูกที่ไมยางนาจะโตเต็มที่ เคยเห็นจากสื่อเกี่ยวกับต้นยางนาที่ให้น้ำมันยางมาผสมดีเซลมาใช้กับรถไถเดินตาม จะเป็นเรื่องที่จะช่วยเกษตรกรในอนาคต และบุตรหลานจะได้สืบทอดผลประโยชน์” เช่นเดียวกับ นางดวงฤดี สามสี¹³⁹ ให้ความเห็นว่า “ปลูกไว้ให้ลูกหลาน หากเป็นไปได้จะนำน้ำมันจากต้นยางนาไปผสมเป็นพลังงานทดแทนร่วมกับน้ำมันดีเซล”

ด้านการใช้ประโยชน์เพื่อบุตรหลานในอนาคต เกษตรกรส่วนหนึ่งไม่คาดหวังว่าจะได้ใช้ประโยชน์จากการปลูกไม้มีค่าในรุ่นของตน หากแต่เป็นการลงทุนเพื่ออนาคตของบุตรหลาน เช่น นางใบ บุญปก¹⁴⁰ ให้ความเห็นว่า “ยังไม่คาดหวังจากต้นยางนาโดยตรง แต่มุ่งหวังให้ชั้นลูกหลานได้รับประโยชน์” นางประยูร ผลจันทร์¹⁴¹ กล่าวว่า “การปลูกยางนาต้องใช้เวลาาน จำเป็นต้องหารายได้จากการปลูกพืชชนิดอื่น โดยจะปลูกยางพาราเพื่อหารายได้ที่ให้ผลผลิตเร็วกว่าการปลูกป่า จากการกรีดยางเพื่อเลี้ยงครอบครัว” เช่นเดียวกับคำ

¹³⁸ อ้างแล้ว, นางลำไย คำแก้ว, ๓๒

¹³⁹ อ้างแล้ว, นางดวงฤดี สามสี, ๑๔

¹⁴⁰ อ้างแล้ว, นางใบ บุญปก, ๕๒

¹⁴¹ อ้างแล้ว, นางประยูร ผลจันทร์, ๔๘

กล่าวของ นางหนูกุล วงษ์ศรีแก้ว¹⁴² “ยังไม่คาดหวังจากต้นยางนาโดยตรง แต่มุ่งหวังให้ชั้นลูกหลานได้รับประโยชน์” นายสมภาร สุวรรณรัตน์¹⁴³ “ปลูกป่าเพื่อตนเองและลูกหลานจะได้อาศัยอาศัยผลผลิตจากป่าในระยะยาว” นางหนูลำพัน วรวงศ์¹⁴⁴ “ต้องการให้เป็นป่าแหล่งอาหารธรรมชาติและเป็นการปลูกเพื่อบุตรหลานในอนาคต”

ด้านการอนุรักษ์และเป็นแหล่งอาหารและสมุนไพร เกษตรกรส่วนหนึ่งต้องการจะเก็บรักษาป่าไว้เพื่อเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติและเป็นแหล่งสมุนไพร เช่น นายอานนท์ พลพิทักษ์¹⁴⁵ เห็นว่า “จะไม่ตัดไม้ ไม่ขายไม้ ไม่แปรรูปไม้ แต่จะให้ป่าไม้เป็นร่มฟืนเลี้ยงพืชเศรษฐกิจอื่นโดยเฉพาะสวนสมุนไพร ปัจจุบันมีอาชีพอื่นอนาคตจะกลับมาใช้ความรู้ที่กำลังศึกษาด้านสุขภาพมาขยายผลในการใช้สมุนไพรเป็นทางเอกในการรักษาผู้ป่วย นางสุพิศ อุทธจันทร์¹⁴⁶ กล่าวว่า “ต้องการให้เป็นป่าแหล่งอาหารธรรมชาติและเป็นการปลูกเพื่อบุตรหลานในอนาคต” นายบุญหลาย ผลจันทร์¹⁴⁷ เห็นว่า “ความคาดหวังในอนาคต อาจปลูกไม้พุ่มเพิ่ม ไม้ยางนาจะใช้เวลาประมาณ ๒๐ ปี ยังไม่คาดหวังจากต้นยางนาโดยตรง แต่มุ่งหวังให้ชั้นลูกหลานได้รับประโยชน์ หากต้นยางนาโตพอที่จะให้น้ำมันยาง จะนำน้ำมันยางไปเป็นพลังงานทดแทนร่วมกับน้ำมันดีเซล อย่างไรก็ตามทุกปีคาดหวังว่าจะได้ผลผลิตจากป่ายางนา ได้แก่ ไข่มดแดง เห็ดต่างๆ”

๔.๔.๔.๒ ผู้ดูแลป่าชุมชน

ชุมชนควรให้ความสำคัญกับการคงอยู่ของป่าเพื่อให้ผลผลิตที่ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้ เช่น นายสมหมาย หงษ์มณี¹⁴⁸ กล่าวว่า “การคงอยู่ของป่าเป็นเรื่องสำคัญเพราะป่าให้ผลผลิตที่ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้” ชุมชนได้ให้ความสำคัญในการจัดการป่าชุมชนในด้านการอนุรักษ์และท่องเที่ยวเชิงนิเวศตลอดทั้งส่งเสริมส่งเสริมและขยายผลการศึกษาอบรม ให้ความรู้ธรรมชาติของการเกิดป่าและความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและการใช้ประโยชน์จากป่า เช่น นายสุริยัน ฤกษ์จันทร์¹⁴⁹ และคณะ ให้ความเห็น “มีความคาดหวังว่าป่าชุมชนจะเป็นแหล่งศึกษาและแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” นายสมจิตร์ ดิษฐประสพ¹⁵⁰ กล่าวว่า “มีแผนการจัดการป่าชุมชนในอนาคต จัดระบบป่าชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่งเสริมและขยายผลการศึกษาและใช้สมุนไพรจากป่าในการรักษาโรค เช่น คันกระดก พังคิ ตุ่มกา ลางแรง ง้วยแดง หญ้ายม เครือสาวหลง เป็นต้น” นายสมคิด ทีฆะสุข¹⁵¹ และคณะ เห็นว่า “ควรจัดให้มีการฝึกอบรมทำความเข้าใจกฎหมายที่

¹⁴² อ้างแล้ว, นางหนูกุล วงษ์ศรีแก้ว, ๔๙

¹⁴³ อ้างแล้ว, นายสมภาร สุวรรณรัตน์, ๔๑

¹⁴⁴ อ้างแล้ว, นางหนูลำพัน วรวงศ์, ๕๕

¹⁴⁵ อ้างแล้ว, นายอานนท์ พลพิทักษ์, ๑๐

¹⁴⁶ อ้างแล้ว, นางสุพิศ อุทธจันทร์, ๕๐

¹⁴⁷ อ้างแล้ว, นายบุญหลาย ผลจันทร์, ๔๗

¹⁴⁸ อ้างแล้ว, สมหมาย หงษ์มณี, ๓

¹⁴⁹ อ้างแล้ว, นายสุริยัน ฤกษ์จันทร์, ๔

¹⁵⁰ อ้างแล้ว, นายสมจิตร์ ดิษฐประสพ, ๕

¹⁵¹ อ้างแล้ว, นายสมคิด ทีฆะสุข, ๖

เกี่ยวข้องกับป่า โดยเฉพาะป่าอนุรักษ์และป่าที่ชุมชนร่วมใช้ประโยชน์ การฝึกอบรมเกี่ยวกับธรรมชาติของป่า เช่น สมุนไพร พืช สัตว์ ฝึกอบรมปลูกฝังเยาวชนให้สำนึกและหวงแหนอนุรักษ์ป่า” นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์ และ พระคมสันต์ คัมภีโร¹⁵² “การรักษาสภาพป่าโดยให้ธรรมชาติดูแลกันเอง ป่าคลุมป่า เป็นกระบวนการปรับตัวตามธรรมชาติ ป่าที่ผ่านการบุกรุกทำลาย เมื่อมีการปรับตัวเข้าสู่สภาวะสมดุล ป่าก็จะกลับมาอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม ธรรมชาติ ชีวิตคนเหมือนต้นไม้ ผลิดอก ผลิตผล ออกผล เติบโต ร่วงโรย ตาย ไม้ในป่าก็เช่นกัน มีการหมุนเวียนไปตามธรรมชาติ ธรรมชาติสร้างตัวของมันเอง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เกิดใหม่”

กรณีป่าที่ยังไม่ประกาศเป็นป่าชุมชนบางส่วนยังต้องการเอกสารสิทธิ์ในส่วนที่เป็นที่สาธารณประโยชน์ เพื่อปลูกไม้มีค่าและสามารถขออนุญาตนำมาใช้ประโยชน์ในกิจกรรมของวัด เช่น พระครูสุวรรณ เตชธมโม¹⁵³ กล่าวว่า “กำลังดำเนินการขอเอกสารสิทธิ์ในส่วนที่เป็นที่สาธารณประโยชน์ ๓๑ ไร่”

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

แผนภูมิองค์ความรู้แผนวิจัยการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

การจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

เกษตรกรรายครัวเรือน

- เอกสารสิทธิ์ที่ดินและกฎหมายรองรับสิทธิการตัดไม้และทำไม้
- ปัจจัยการคัดเลือกพันธุ์ไม้มีค่าที่จะปลูก (ความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ แหล่งสนับสนุนวิชาการและพันธุ์ไม้ ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจระยะสั้นและระยะยาว)
- กระบวนการปลูก (การเตรียมดินและระบบน้ำ ระยะห่างระหว่างต้น พืชเศรษฐกิจเบิกนำเป็นพี่เลี้ยง หลักพระพุทธศาสนาว่าด้วยการพึ่งพากันของสรรพสิ่งและหลักความสัมพันธ์ของคนในสังคม)

ป่าชุมชน

- มีกฎหมายรองรับ (เอกสารสิทธิ์ที่ดินและหนังสือสำคัญ)
- ประเภทป่าชุมชน (เกิดตามธรรมชาติหรือปลูกสร้าง)
- การดูแลรักษาป่าและใช้ประโยชน์จากป่า (หลักความเข้าใจการพึ่งพากันของสรรพสิ่งตามธรรมชาติ หลักกฎหมายที่เกี่ยวข้อง หลักการมีส่วนร่วมของชุมชน หลักพระพุทธศาสนาว่าด้วยความพร้อมเพรียงและความเมตตา การแสวงหาความร่วมมือและแหล่งสนับสนุนจากภายนอก)

¹⁵² อ้างแล้ว, นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์, ๗

¹⁵³ อ้างแล้ว, พระครูสุวรรณ เตชธมโม, ๒

รูปแบบการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

เกษตรกรรายครัวเรือน

- การปลูกป่า ๓ รูปแบบ (ปลูกไม้มีค่าแซมด้วยพืชเศรษฐกิจยืนต้นที่เก็บผลผลิตได้ทุกปี ปลูกไม้มีค่าพร้อมกับเพาะเชื้อเห็ดและปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ในแปลงเดียวกัน และ ปลูกไม้มีค่าแซมด้วยพืชเศรษฐกิจหมุนเวียนตามฤดูกาล)
- เป็นการเกษตรเพื่อยังชีพมากกว่าการเกษตรเชิงพาณิชย์ (พื้นที่จำกัด พึ่งพาน้ำฝนธรรมชาติ ไม่ได้ทำแผนธุรกิจ)

ป่าชุมชน

- มีคณะกรรมการป่าชุมชนตามเอกสารสิทธิและหนังสือสำคัญ (พ.ร.บ. ป่าไม้ ๒๕๖๒ หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงให้เป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ และ น.ส.๓)
- หลักการดูแลรักษาป่า (หลักพระพุทธศาสนาว่าด้วยความพร้อมเพรียง หลักความเชื่อทางจิตวิญญาณ หลักความเข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่งในป่า)
- การใช้ประโยชน์จากป่าตามลักษณะเอกสารสิทธิ (พ.ร.บ. ป่าชุมชน ๒๕๖๒ ป่าสาธารณประโยชน์ หรือ ป่าในพื้นที่เอกสารสิทธิ น.ส.๓) โดยยึดหลักความเมตตาและเป็นธรรม

เครือข่ายการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

เครือข่ายก่อนแผนงานวิจัย

- เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ และ เครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการระหว่างคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้

เครือข่ายเกิดจากแผนงานวิจัย

- บันทึกความร่วมมือสร้างเครือข่ายการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ ชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ (ความร่วมมือการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธสู่ความยั่งยืนในชุมชน)

มาตรการหนุนเสริมเครือข่าย

- เสริมสร้างความเข้าใจใน กฎหมาย ข้อบังคับ ที่เกี่ยวข้องในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกรและชุมชน
- เสริมสร้างสมรรถนะการบริหารจัดการเครือข่ายให้สามารถสนับสนุนสมาชิกปลูกป่าเชิงพาณิชย์ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ของประชาคมโลกที่กำหนดซื้อขายผลิตภัณฑ์หรือผลิตภัณฑ์ที่มีได้เกิดจากการทำลายป่าหรือการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ

๔.๕.๑ การศึกษาการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

๑) การปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกรรายครัวเรือนมีเอกสารสิทธิที่ดินที่จำกัดรายละเอียด เอกสารสิทธิที่ดินของเกษตรกรประกอบด้วย โฉนดที่ดิน น.ส.๓ และ ส.ป.ก.๔-๐๑ สิทธิการถือครองที่ดินดังกล่าวส่งผลต่อสิทธิในการตัดไม้หรือการทำไม้มีค่า การปลูกป่าได้ใช้หลักพระพุทธศาสนาที่เน้นการพึ่งพาอาศัยกันของสรรพสิ่ง (อิทัปปัจจยตา) โดยมีพืชนำร่องพร้อมกับการปลูกพันธุ์ไม้มีค่า หลักความสัมพันธ์เกื้อกูลกันของระหว่างคนในครอบครัวตลอดทั้งชุมชนแวดล้อม (ทิศทั้ง ๖) เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความรู้ความเข้าใจในการจัดการพืชเศรษฐกิจระยะสั้นควบคู่ไปกับการการดูแลไม้มีค่าที่จะให้ผลผลิตในระยะยาว กระบวนการปลูกป่าของเกษตรกรดำเนินการโดยการแสวงหาความร่วมมือและแหล่งสนับสนุนในการจัดการปลูกป่า เช่น ศูนย์ป่าไม้จังหวัด การตัดสินใจเลือกชนิดพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และให้ได้น้ำมันที่มีคุณภาพ มีการปรับสภาพดิน การวางระบบน้ำและการปลูกพืชเบิกนำเป็นพีเลี้ยงให้ต้นกล้าไม้มีค่า โดยปลูกไม้มีค่าให้มีระยะห่างระหว่างต้นเพื่อให้แสงแดดรำไรได้ในระยะยาว ในด้านผลลัพธ์ของการปลูกป่าของเกษตรกร

ด้วยเหตุที่มีข้อจำกัดในขนาดพื้นที่ที่ปลูกป่าของเกษตรกร จึงทำให้เกษตรกรยังคงอยู่ในระยะคาบเกี่ยวระหว่างเกษตรเพื่อยังชีพกับเกษตรเชิงพาณิชย์ สำหรับผลผลิตจากการปลูกป่ามีทั้งที่เป็นมูลค่าในระยะสั้นจากพืชเบิกนำที่ปลูกร่วมกับไม้มีค่าโดยไม่มีค่าถือว่ามีมูลค่าในระยะยาว นอกจากนี้ การปลูกป่าของเกษตรกรยังให้ผลลัพธ์ที่มีคุณค่าอื่น เช่น ใช้เป็นแหล่งศึกษาการจัดการปลูกป่าแบบผสมผสาน การสร้างป่าสมุนไพรมูลค่าสูงช่วยบำบัดรักษาคนในชุมชน เป็นการออมสำหรับเกษตรกรและบุตรหลานในอนาคต รวมถึงความพึงพอใจของเกษตรกรผู้รักป่าตลอดทั้งช่วยดูแลสิ่งแวดล้อมทั้งทางด้านอากาศ น้ำ และความหลากหลายทางชีวภาพ

๒) การจัดการป่าชุมชน เอกสารสิทธิที่ดินและหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงของป่าชุมชน โดยป่าชุมชนมี ๒ ประเภทคือป่าชุมชนที่เกิดตามธรรมชาติและป่าชุมชนปลูกสร้าง การบริหารจัดการป่าชุมชนใช้หลักความศรัทธาของประชาชนต่อสถาบันศาสนาและผู้นำทางจิตวิญญาณในการดูรักษาป่า ด้วยความสามัคคีพร้อมเพรียงของคนในชุมชน (หลักอภิธานิยธรรม ๗) และหลักความเมตตากรุณาในพรหมวิหาร ๔ กระบวนการจัดการป่าชุมชน ชุมชนท้องถิ่นได้ร่วมกันจัดการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ ให้เป็นไปตามข้อตกลงของชุมชน โดยสอดคล้องกับระเบียบกฎหมาย มีการแสวงหาแหล่งสนับสนุนจากภายนอกทั้งทางด้านการวิชาการ การดูแลรักษาป่า และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในป่า ตลอดทั้งมีภาคีเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคณะกรรมการป่าชุมชนอื่น ผลลัพธ์ของการจัดการป่าชุมชนของชุมชน ทำให้ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ ความรักในธรรมชาติของป่าส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนตลอดทั้งใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกันด้วยความเป็นธรรม

๔.๕.๒ รูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

๑) การจัดสัดส่วนของที่ดินและระบบการดูแลป่าของเกษตรกรรายครัวเรือน มี ๓ รูปแบบ ประกอบด้วย รูปแบบที่ ๑ ปลูกไม้มีค่าแซมด้วยพืชเศรษฐกิจยืนต้นที่เก็บผลผลิตได้ทุกปีเพื่อเลี้ยงชีพและเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้ โดยในระยะสั้นไม้มีค่ายังไม่สามารถตัดนำมาใช้ประโยชน์ การปลูกพืชเศรษฐกิจแซมได้ให้ความสำคัญต่อสภาพแวดล้อมของการพึ่งพาอาศัยกันของธรรมชาติ การปลูกพืชเศรษฐกิจแซมได้ให้ประโยชน์หลายประการ ได้แก่ เป็นพืชคลุมดินที่ช่วยรักษาความชื้นของดินและสามารถเก็บเกี่ยวเพื่อการบริโภคในครัวเรือนตลอดทั้งนำไปจำหน่ายเป็นรายได้ นอกจากนี้ การปลูกพืชเศรษฐกิจแซมยังช่วยสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรผู้ปลูกได้เข้าไปติดตามดูแลการเจริญเติบโตของไม้มีค่าที่ปลูกในพื้นที่เดียวกัน รูปแบบที่ ๒ เป็นการปลูกไม้มีค่าพร้อมกับเพาะเชื้อเห็ด ทำให้สามารถเก็บผลผลิตจากเห็ดทั้งที่ได้จากการเพาะและจากธรรมชาติ ตลอดทั้งได้ผลผลิตธรรมชาติอื่น เช่น ไข่มดแดง เห็ดเห็ดเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น รูปแบบที่ ๓ ปลูกไม้มีค่าแซมด้วยพืชเศรษฐกิจหมุนเวียนตามฤดูกาล เช่น มันสำปะหลัง มันเทศ เป็นต้น การวิเคราะห์ต้นทุนการปลูกป่าของเกษตรกร เกษตรส่วนใหญ่ยังทำการเกษตรแบบดั้งเดิม ไม่ได้คำนวณค่าแรงงานของตนเอง แต่ให้ความสำคัญกับการดำรงชีพให้อยู่ได้โดยพึ่งพาทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ ผลได้ทางเศรษฐกิจของการปลูกป่าของเกษตรกรจึงมีลักษณะคาบเกี่ยวระหว่างการเกษตรเพื่อยังชีพกับการเกษตรเชิงพาณิชย์ นับตั้งแต่ขนาดพื้นที่ที่ปลูกมีขนาดที่

จำกัด ส่วนใหญ่เป็นการเกษตรธรรมชาติที่อาศัยน้ำฝน มีจำนวนน้อยที่ใช้เทคโนโลยีในการใช้พลังงาน แสงอาทิตย์ในการดึงน้ำใต้ดินขึ้นมาใช้ในระบบการปลูกอย่างเป็นระบบ มีลักษณะการปลูกเพื่อให้ได้ผลผลิต จากพืชเศรษฐกิจอื่นหรือผลผลิตจากป่าอื่น ๆ เพื่อยังชีพหากเกษตรกรจะจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์เกษตรกร จะต้องมีการบริหารจัดการที่ดี จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในการทำแผนธุรกิจ (Business Plan) ที่มีการ วิเคราะห์รายละเอียดที่เกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนซึ่งจะเป็นการพัฒนาเพื่อยกระดับเกษตรกรจากการทำ การเกษตรเพื่อยังชีพ เป็นเกษตรเชิงพาณิชย์

๒) รูปแบบการจัดการป่าชุมชน จำเป็นต้องอาศัยความเข้มแข็งในการจัดการป่าชุมชน และความรัก ความเข้าใจธรรมชาติของป่า ความร่วมมือภายในชุมชนในการดูแลรักษาป่า คณะกรรมการป่าชุมชนได้มีภาคี เครือข่ายเชื่อมโยงกับคณะกรรมการป่าชุมชนอื่น การจัดการป่าภายในชุมชนได้ใช้ประชาคมหมู่บ้าน (สารณีย ธรรม อภิธานียธรรม) ในการบริหารจัดการป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้ไม่เกิดไฟไหม้ป่า ที่สำคัญคือ การนำพระพุทธศาสนาและความเชื่อมาเป็นหลักทางจิตวิญญาณให้คนในชุมชนร่วมกันดูแลรักษาป่า สำหรับการ ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนได้เปิดโอกาสให้ประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่ชุมชนที่ตั้ง ป่าสามารถใช้ประโยชน์ในการศึกษาป่าตลอดทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนเก็บของป่าหรือผลผลิตจากป่า หาก ชุมชนร่วมกันปลูกป่าในพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากไม้ในนั้นได้ ตามมาตรา ๕๐ พ.ร.บ. ป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ โดยต้องไม่ใช้ประโยชน์จากไม้ทรงคุณค่าที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และให้ทำได้ ตามความจำเป็นเพียงเฉพาะเพื่อใช้สอยในครัวเรือนของสมาชิกป่าชุมชน หรือใช้ในกิจกรรมสาธารณะภายใน ชุมชนนั้น สำหรับการ ใช้ประโยชน์จากป่าที่ไม่ได้ประกาศเป็นป่าชุมชนตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ ประกอบด้วย ป่าชุมชนของวัดจัดตั้งและปลูกขึ้นเอง บริหารโดยคณะสงฆ์และคณะกรรมการวัด ใช้หลัก เมตตาในการบริหารป่ามากกว่าที่จะใช้กฎเกณฑ์กติกา โดยมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และชาวบ้านให้การ สนับสนุนช่วยเหลือวัด มีการใช้ประโยชน์จากไม้มีค่าที่ปลูก โดยการนำรายได้มาใช้ในการปรับปรุงวัด โดย ประชาชนได้ใช้ประโยชน์จากผลผลิตจากป่า ป่าชุมชนเป็นแหล่งให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของป่า ปลูกฝัง จิตสำนึกและหวงแหนอนุรักษ์ป่า รักษาสภาพป่าให้ธรรมชาติดูแลกันเอง เป็นกระบวนการปรับตัวเข้าสู่ภาวะ สมดุลตามธรรมชาติ ชีวิตคนเหมือนต้นไม้ (แตกยอด ผลิดอก ออกผล เติบโต ร่วงโรย ตาย) ไม้ในป่าก็เช่นกัน มี การหมุนเวียนไปตามธรรมชาติ ธรรมชาติสร้างตัวของมันเอง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เกิดใหม่

๔.๕.๓ เครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

๑) เครือข่ายเดิมของเกษตรกรผู้ปลูกป่าเชิงพาณิชย์และของคณะกรรมการป่าชุมชน มีหลายลักษณะ ทั้งในรูปของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ และเครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการระหว่าง คณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผลจากการวิจัยนี้ เกษตรกรผู้ปลูกป่าเชิงพาณิชย์และ คณะกรรมการป่าชุมชนได้ขยายความร่วมมือจากการสนทนากลุ่มไปสู่บันทึกความร่วมมือ (MOU) เป็น ข้อตกลงระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมมือกันศึกษารูปแบบและสร้างเครือข่ายการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

ชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ ในการลงนามความร่วมมือดังกล่าว มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ได้รับความเมตตาจากศูนย์พุทธธรรมเจ้าคุณสมเด็จพรมหาธีรจารย์ คณะกรรมการป่าชุมชน และเกษตรกรในพื้นที่อีสานใต้ รวมถึงผู้นำชุมชนที่ตั้งมหาวิทยาลัย ได้ร่วมสนทนากลุ่ม และร่วมมือกันลงนามบันทึกความร่วมมือในการส่งเสริมและขยายผลการศึกษารูปแบบและเครือข่ายการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๕ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

๒) เครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ มีบทบาทในการสร้างความร่วมมือการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธสู่ความยั่งยืนในชุมชน ประกอบด้วย กระบวนการจัดสรรพื้นที่ป่าโดยชุมชนจัดการตนเอง กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมผ่านทางพิธีกรรม กระบวนการใช้ ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการป่า การส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธ สร้างชุมชนให้เป็นชุมชนชีววิถี มีส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างเครือข่ายหมู่บ้านพุทธเกษตรเป็นทางออกของเกษตรกรเพื่อให้อยู่กับป่าอย่างยั่งยืน โดยเริ่มจากการจัดการป่าชุมชนโดยใช้มาตรการทางกฎหมาย มาตรการชุมชน การสร้างจิตสำนึกและความเชื่อในชุมชน ภายใต้การหนุนเสริมจากภาครัฐและเอกชน มีวิธีการสร้างเครือข่าย ได้แก่ การสร้างแรงจูงใจ กำหนดบทบาทของสมาชิกและภาคีเครือข่าย การรับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรม รูปแบบของเครือข่ายเป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการ ใช้กระบวนการ พัฒนาศักยภาพเครือข่ายหมู่บ้านพุทธเกษตร โดยการวิเคราะห์ชุมชนค้นหาเป้าหมายร่วมกัน

๓) มาตรการหนุนเสริมเครือข่าย

(๑) ปัจจัยสำคัญในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรพื้นที่อีสานใต้ ประกอบด้วย กฎหมาย ข้อบังคับ ที่เอื้ออำนวยในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชน ผู้นำและชุมชนให้ความสำคัญและสนับสนุน มีระบบการสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่ยั่งยืน มีการบริหารจัดการเฉพาะอันเป็นที่น่าเชื่อถือของคนในชุมชน โปร่งใส ตรวจสอบได้ และ มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ มีการสนับสนุนด้านงบประมาณ มีเครือข่ายให้ความช่วยเหลือและร่วมมือ มีบุคลากรเชี่ยวชาญด้านป่าไม้ในพื้นที่ มีการจัดทำศูนย์เรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชน มีการให้บริการข้อมูลและเผยแพร่ข้อมูลสู่สาธารณะชน การบังคับใช้กฎระเบียบโดยการนำเอาเงื่อนไข กฎเกณฑ์ ข้อบัญญัติ และกฎหมายที่ชุมชนและสังคมกำหนดขึ้นร่วมกันมาบังคับใช้เพื่อคุ้มครองและส่งเสริมเอื้ออำนวยในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรเป็นไปอย่างต่อเนื่องมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การจัดการทรัพยากรป่าไม้จำเป็นต้องอาศัยหลักการและวิธีการของการพัฒนาชุมชนที่เน้นเป้าหมายของการจัดการเพื่อให้ผู้คนที่เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการได้พัฒนาความรู้ ที่สามารถเพิ่มมูลค่าทางป่าไม้และพึ่งตนเองได้

(๒) การสร้างความยั่งยืนในการจัดการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้มีลักษณะกิจกรรมที่สำคัญ ๔ ลักษณะ ประกอบด้วย การทำการเกษตรแบบดั้งเดิม ที่เน้นการดำรงชีพเพื่อให้อยู่ได้ใน

พื้นที่โดยพึ่งพาทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ การทำการเกษตรแบบผสมผสานแนวใหม่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่มีหลักการระเบิดจากข้างในให้ลุกขึ้นมาจัดการตนเอง ผลิตเพื่อลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ภายในครอบครัว การเกษตรที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ นันทนาการ เป็นการผลิตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวและกระแสการดูแลสุขภาพ กลุ่มนี้จะมีต้องการสินค้าด้านการเกษตรที่ดีมีคุณภาพและปลอดภัย การเกษตรแบบค้าขาย ที่เน้นการผลิตจำนวนไม่มาก การผลิตลักษณะนี้มีการผลิตที่ควบคุมในเรื่องของคุณภาพ จึงเป็นที่ต้องการของตลาด ส่วนการพัฒนานักกิจกรรมการประกอบสัมมาชีพนั้นจะมุ่งเน้นการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาโดยวิธีการการตระหนักถึงสภาพปัญหาของตนเองที่ต้องเผชิญ การรวมกลุ่ม ศึกษาดูงาน การทดลองทำ การติดตามผล และการพัฒนาต่อยอด เกี่ยวกับผลิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ผนวกกับการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจากภาครัฐ และการค้นหาทุนที่มีในชุมชนเพื่อเป็นจุดขาย ให้กับชุมชนจนนำมาซึ่งรายได้ของคนในชุมชน

(๓) จุดแข็งของการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกรในพื้นที่อีสานใต้ ที่ภาครัฐ ภาคเอกชน และเกษตรกรควรให้ความสำคัญผ่านเครือข่าย คือการปลูกป่าแบบผสมผสานที่ใช้หลักความหลากหลายและการพึ่งพากันของธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับสภาวะการณ์ของประชาคมโลกในปัจจุบันที่ต้องการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยการสร้างความสมดุลให้กับธรรมชาติ มาตรการดังกล่าว ประชาคมระหว่างประเทศหลายประชาคม เช่นสหภาพยุโรป ได้เริ่มมาตรการกำหนดการซื้อขายผลิตผลและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่ไม่ทำลายป่า (deforestation) และรักษาความหลากหลายทางชีวภาพของธรรมชาติ (natural bio-diversity conservation) ซึ่งสอดคล้องกับหลักพึ่งพากันของสรรพสิ่งตามแนวพระพุทธศาสนาที่เกษตรกรผู้ปลูกป่าเชิงพาณิชย์ใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัย " ชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้ " เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ 2) เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ 3) เพื่อสร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้นำมาเรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สรุปผลศึกษาการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

๕.๑.๑.๑ ศึกษาสภาพการจัดการป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ซึ่งพื้นที่ศึกษาใช้แบบเจาะจง (Purposive Sampling) เกี่ยวกับการศึกษาสภาพการจัดการป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้ พบว่า สภาพการจัดการป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้ แยกได้ ๓ ด้าน ดังนี้

๕.๑.๑.๑.๑ เอกสารสิทธิที่ดินของเกษตรกร ขอบเขตการปลูกและการใช้ประโยชน์จากการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

(๑) เกษตรกรมีเอกสารสิทธิสำหรับการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ ประกอบด้วย โฉนดที่ดิน และเอกสารสิทธิ ส.ป.ก.๔-๐๑ โดยเป็นโฉนดที่ดินจำนวน ๗ ราย มีเนื้อที่ขนาดตั้งแต่ ๑ ไร่ ๒ งาน ๙๔ ตารางวา ถึง ๑๓ ไร่ และเป็นเอกสารสิทธิ ส.ป.ก.๔-๐๑ จำนวน ๗ ราย มีเนื้อที่ขนาดตั้งแต่ ๓ ไร่ถึง ๑๐ ไร่

(๒) ขอบเขตการปลูกและการใช้ประโยชน์จากป่าของเกษตรกร เกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิถือครองที่ดินที่ต่างกัน จะมีพื้นที่ทำการเกษตรที่มีสภาพดินต่างกัน พื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิเป็นโฉนดที่ดิน ส่วนใหญ่จะมีพัฒนาการการดูแลคุณภาพดินอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่บรรพบุรุษ แต่สำหรับพื้นที่ที่เป็นป่าเสื่อมโทรมและรัฐอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ ส.ป.ก.๔-๐๑ จะมีสภาพดินปนทราย เกษตรกรจึงต้องใช้ความพยายามในการใช้เวลาปรับสภาพดินในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ สำหรับการใช้ประโยชน์จากไม้มีค่าที่ปลูก ในอนาคต เกษตรกรมีข้อกังวลเกี่ยวกับข้อจำกัดในขออนุญาตตัดและแปรรูปไม้

(๓) การดำเนินชีวิตของเกษตรกรทั้งในรูปของเกษตรกรรวมเพื่อยังชีพและเกษตรกรรวมเชิงพาณิชย์ เกษตรกรได้ทำการเกษตรตามความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนาในเรื่องการพึ่งพากันของธรรมชาติว่าไม่มีสิ่งใดอยู่โดยลำพังโดดเดี่ยว สรรพสิ่งมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน พืชมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างพืชที่มีลำต้นขนาดใหญ่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้กับพืชอื่นที่มีขนาดเล็กได้อาศัยร่มเงาขณะเดียวกันพืชที่มีขนาดเล็กทำหน้าที่

ปกคลุมความชุ่มชื้นช่วยพืชขนาดใหญ่ที่เป็นพืชเลื้อย ที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการทำการเกษตรกรรมของเกษตรกรคือทุนทางสังคมโดยเฉพาะความผูกพัน ความเข้าใจ การให้การสนับสนุนและให้กำลังใจซึ่งกันและกันของคนรอบข้าง ตามหลักความสัมพันธ์ของทิศทั้งหกในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างบิดามารดากับบุตร สามีกับภรรยา พี่กับน้อง และระหว่างมิตรสหายในชุมชนซึ่งนับเป็นต้นทุนที่สำคัญในสังคมเกษตรกรรมของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

๕.๑.๑.๑.๒ เอกสารสิทธิและการใช้ประโยชน์ของป่าชุมชน

(๑) เอกสารสิทธิป่าชุมชนและไม่มีค่าที่พบ ป่าชุมชนมีเอกสารสิทธิที่ดินและหนังสือสำคัญประกอบด้วย น.ส.๓ ที่ดินสาธารณะประโยชน์ ทำเลเลี้ยงสัตว์ ป่าช้าสาธารณะประโยชน์ และที่ดินอนบุตา ที่มีหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงในความดูแลของกระทรวงมหาดไทย ตลอดทั้งป่าชุมชนที่ปรับมาอยู่ภายใต้การบังคับใช้ ตามมาตรา ๙๙ แห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ ไม่มีค่าที่พบได้แก่ ไม้ประดู่ สัก พะยูง จิก บาก คือ พะยอม บก แด่ ยางนา แดง เต็ง กุง และไผ่ สาเหตุที่ป่าชุมชนยังคงอยู่ได้เนื่องมาจากความเชื่อความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อสถาบันพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัด รวมถึงผู้นำทางจิตวิญญาณในชุมชนและผู้นำชุมชน ลักษณะของป่าชุมชนดังกล่าวมีหลายรูปแบบ ได้แก่ ป่าธรณีสงฆ์ ป่าดอนบุตา ป่าช้าสาธารณะประโยชน์ หรือป่าชุมชนที่ประชาชนร่วมใจกันจัดให้เป็นพื้นที่ป่าที่มีทั้งไม้มีค่าที่โตตามธรรมชาติและไม้มีค่าที่ปลูกเสริมให้มีสภาพป่าที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังได้พบแนวคิดการปลูกป่าโดยใช้วิธีไม่ปลูก ซึ่งคณะกรรมการชุมชนผู้ดูแลป่าได้ทดลองปล่อยให้ป่าไม่มีค่าและไม่อื่นๆ เกิดและเติบโตตามธรรมชาติ พบว่าสภาพป่ามีความหลากหลาย มีการพึ่งพากันของพันธุ์ไม้หลากหลายชนิดและความยั่งยืนมากกว่าป่าที่ปลูก

(๒) ขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนได้เปิดโอกาสให้ประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่ชุมชนที่ตั้งป่าสามารถใช้ประโยชน์ในการศึกษาสภาพป่าตลอดทั้งเก็บของป่าหรือผลผลิตจากป่า ได้แก่ หอย แมลง มดแดง ไข่มดแดง มันเหียบ เห็ด (เห็ดเผาะ เห็ดปลวก เห็ดก่อ เห็ดก่อแดง เห็ดโคน เห็ดไค เห็ดละงอก) ผัก (ผักตั่ว กระโดน สะเดา) สมุนไพร (คัตเค้า ม้าคอกแตก ประดงเขียว กำแพงเจ็ดชั้น กกกันครก รังแร้ง ตับเต่า ขมิ้นเครือ ฯลฯ) รวมถึงกิ่งไม้แห้งตายสำหรับใช้เป็นเชื้อเพลิงในครัวเรือน

(๓) การจัดการป่าชุมชนในอดีตได้ใช้หลักความสามัคคีพร้อมเพรียงของคนในชุมชนซึ่งสอดคล้องกับหลักอปริหานิยธรรม ๗ ซึ่งเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาสำหรับหมู่ชนในการบริหารบ้านเมืองโดยเฉพาะการหมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำในการดูแลรักษาป่า นอกจากนี้ยังใช้หลักความเมตตากรุณาในพรหมวิหาร ๔ ของพระพุทธศาสนา โดยผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนดูแลประชาชนด้วยการอนุโลมให้น้ำไม่มีค่าไปใช้ประโยชน์เมื่อมีความจำเป็นโดยเฉพาะเพื่อเป็นการสงเคราะห์ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัยรายครัวเรือนหรือเพื่อการพัฒนาสาธารณะประโยชน์ ตลอดทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนทั้งในชุมชนและนอกชุมชนเข้าไปเก็บผลผลิตที่เกิดจากป่าตามฤดูกาลเพื่อนำไปบริโภคในครัวเรือนหรือนำไปค้าขายเพื่อยังชีพ ป่าเหล่านี้ยังคงอยู่ได้เพราะได้รับการดูแลรักษาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านพิธีกรรมของพระสงฆ์ในการบวชต้นไม้รักษาป่าและผู้นำทางจิตวิญญาณที่ชี้ให้เห็นว่าผู้ที่เข้ามาทำลายป่ามักจะประสบภัยพิบัติต่างๆ ที่สำคัญคือความเข้มแข็งเอาใจใส่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนและความมีจิตอาสาของชาวบ้าน รวมถึงการมีส่วนร่วมสนับสนุนขององค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่นในการดูแลรักษาป่า เช่น การทำถนนดินทั้งภายในป่าชุมชนและรอบป่าชุมชนเพื่อเป็นแนวกันไฟป่า การจัดทำฐานข้อมูลและป้ายประเภทพันธุ์ไม้ในป่าชุมชนเพื่อการศึกษาของเด็กและเยาวชน เป็นต้น

๕.๑.๑.๑.๓ การสนับสนุนส่งเสริมจากภายนอก

(๑) แหล่งสนับสนุนทักษะทางวิชาการ เงินทุนและสินเชื่อสำหรับเกษตรกร เกษตรกรได้รับการสนับสนุนพันธุ์กล้าไม้ไม่มีค่าจากกรมป่าไม้ให้การสนับสนุนพันธุ์ไม้ผ่านศูนย์ป่าไม้จังหวัดและศูนย์เพาะชำกล้าต้นไม้ในพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง สำหรับความรู้ด้านการจัดทำบัญชี การทำการเกษตร และแหล่งทุนสำหรับการเกษตร เกษตรกรได้รับการสนับสนุนจากกรมส่งเสริมสหกรณ์การเกษตร ความรู้ด้านการจัดระบบเศรษฐกิจการเกษตรในครัวเรือน เกษตรกรได้รับความรู้จากหลายแหล่ง ได้แก่ โครงการ “คืนชีวิตให้แผ่นดิน” ตามศาสตร์พระราชารัชกาลที่ ๙ ศึกษาดูงานการปลูกผักหวานป่า อุทยานผักหวานป่า การฝึกอบรมสมาชิกเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ ศึกษาจากปราชญ์ชาวบ้านพื้นที่ใกล้เคียงและแสวงหาความรู้จากสื่อ การเชื่อมโยงนโยบายการปลูกป่าเชิงพาณิชย์จากระดับชาติสู่ท้องถิ่นจะเป็นกลไกสำคัญให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีนโยบาย โครงการและกิจกรรมส่งเสริมสนับสนุนการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกร อย่างไรก็ตามปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่มีนโยบายให้การสนับสนุนการปลูกป่าและใช้ประโยชน์จากไม้มีค่าของเกษตรกร นอกจากนี้การประชาสัมพันธ์และการเข้าถึงเกษตรกรและชุมชนจากหน่วยงานภาครัฐเป็นสิ่งจำเป็นในการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาในส่วนของโครงสร้างกฎหมายและนโยบายที่สนับสนุนการปลูกป่าและใช้ประโยชน์จากไม้มีค่าของเกษตรกร

ความเข้าใจของสมาชิกในครอบครัวและมิตรสหายในชุมชนเป็นรากฐานสำคัญในการให้การสนับสนุนการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ของบุคคลตามหลักธรรมของพุทธศาสนา เช่น ความเข้าใจของบิดามารดาที่มีต่อบุตร ความเข้าใจของพี่น้องตลอดทั้งมิตรสหายในชุมชนที่ให้การสนับสนุน ความเข้าใจของบุคคลรอบข้างเกษตรกรเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่ทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจในการปลูกไม้มีค่าซึ่งจะต้องใช้ความอดทนรอผลผลิตในระยะเวลาหลายปี

(๒) สำหรับป่าชุมชนตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ ป่าชุมชนได้รับการสนับสนุนจากศูนย์ป่าไม้จังหวัด กรมป่าไม้ ตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ ทั้งในด้านวิชาการ ด้านการฝึกอบรมอาสาสมัครดูแลป่า ตลอดจนทั้งให้บริการวิชาการและติดตามการทำงานของราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสป.) ๗ หมู่บ้าน ส่วนป่าชุมชนที่ยังไม่ได้ประกาศตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด ในด้านการฝึกอบรมและจัดหาอุปกรณ์เครื่องมือดับไฟป่า

ชุมชนหมู่บ้านโดยเฉพาะผู้ที่อยู่อาศัยรอบป่า รวมถึงวัดและโรงเรียน มีบทบาทสำคัญในการดูแลรักษาป่า ตลอดจนทั้งมีเครือข่ายและเปลี่ยนเรียนรู้การดูแลรักษาป่า เช่น ชุมชนหมู่บ้าน วัด และโรงเรียน ร่วมกันปลูกต้นไม้ตลอดทั้งดูแลรักษา ชักชวนอาสาสมัครที่มีที่นารอบป่ามาเป็นแนวร่วมในการรักษาป่า เปิดโอกาสให้ประชาชนใช้ประโยชน์จากผลผลิตจากป่า ร่วมกับทางราชการจัดตั้งกลุ่มราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสป.)

ที่มีจิตอาสาดูแลรักษาป่าอย่างต่อเนื่อง การให้ความร่วมมือและการสนับสนุนจากราษฎร มีจิตอาสาร่วมกันทำทางเดินและถนนดินรอบป่าและขอยระหว่างส่วนต่างๆ ภายในป่า ตลอดทั้งมีเครือข่ายร่วมกับกลุ่มอื่น

การใช้ประโยชน์จากผลผลิตของป่าชุมชน นับเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องมีการทำความเข้าใจระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนให้มีความเข้าใจตรงกันในพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ โดยเฉพาะในด้านการใช้ประโยชน์จากป่า ตามมาตรา ๓ คำจำกัดความคำว่า “ไม้” คำว่า “ใช้ประโยชน์จากไม้” และ คำว่า “ทรัพย์สินส่วนกลาง” ซึ่งหมายถึงเงินและทรัพย์สินที่ได้มาเพื่อใช้ในการจัดการป่าชุมชน ไม้ที่สมาชิกป่าชุมชนร่วมกันปลูกในบริเวณเพื่อการใช้ประโยชน์ และทรัพย์สินที่สมาชิกป่าชุมชนร่วมกันจัดทำในการจัดการป่าชุมชน

๕.๑.๑.๒ ศึกษากระบวนการจัดการป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ซึ่งพื้นที่ศึกษาใช้แบบเจาะจง (Purposive Sampling) เกี่ยวกับศึกษากระบวนการจัดการป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้ พบว่า กระบวนการจัดการป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้ แยกได้ ๒ ด้าน ดังนี้

๕.๑.๑.๒.๑ ประเภทของไม้มีค่า

(๑) ไม้มีค่าที่เกษตรกรปลูก ไม้มีค่าที่เกษตรกรปลูกมากที่สุดในพื้นที่ศึกษาวิจัยคือ ยางนา รองลงมาเป็นพะยุง ไม้แดง ตะเคียน มะค่า ประดู่ ไม้สัก สะเดาและชิงชัน เหตุผลในการตัดสินใจเลือกชนิดไม้มีค่าที่ปลูกส่วนใหญ่มาจากพันธุ์ไม้ที่มีอยู่ของแหล่งสนับสนุนกล้าไม้ เช่น ศูนย์ป่าไม้จังหวัด ศูนย์เพาะชำกล้าต้นไม้

(๒) ไม้มีค่าที่พบในป่าชุมชน ได้แก่ ไม้ประดู่ สัก พะยุง จิก บาก ค้อ พะยอม บก แต่ ยางนา แดง เต็ง กุจ และไผ่

๕.๑.๑.๒.๒ การจัดสัดส่วนของที่ดินในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

(๑) การจัดสัดส่วนที่ดินและระบบการดูแลป่าของเกษตรกร เกษตรกรได้นำหลักพระพุทธศาสนามาใช้ในการจัดสัดส่วนที่ดินและระบบการดูแลการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ ที่มองสรรพสิ่งมีการพึ่งพากัน นอกจากนี้ความมีจริยธรรมจะช่วยให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกับโลกธรรมชาติได้อย่างมีเอกภาพในอันที่จะดูแลตนเองและชุมชนของตน เกษตรกรได้จัดสัดส่วนที่ดินในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ โดยแบ่งออกได้ ๓ รูปแบบ ได้แก่ ๑) ปลูกไม้มีค่าแซมด้วยพืชเศรษฐกิจเพื่อเลี้ยงชีพและเลี้ยงสัตว์ โดยแบ่งพื้นที่ในการปลูกป่าเชิงระบบนิเวศ ใช้ไม้มีค่าที่ปลูกเป็นไม้พี่เลี้ยงพืชอื่นที่ปลูกแซมเพื่อสร้างรายได้ในระยะสั้นที่ไม้มีค่ายังไม่สามารถตัดมาใช้ประโยชน์ เน้นเรื่องสภาพแวดล้อมการพึ่งพากันของธรรมชาติ ประโยชน์ของการปลูกพืชแซม คือการรักษาความชื้น และเป็นแรงจูงใจให้ผู้ปลูกได้เข้าไปดูการเจริญเติบโตของไม้มีค่าที่ปลูกด้วย เพื่อความอยู่รอดของเกษตรกรในระหว่างรอการใช้ประโยชน์จากไม้มีค่า ผู้ปลูกจะต้องมีผลผลิตจากพืชแซมเพื่อเลี้ยงชีพในครอบครัว ๒) ปลูกไม้มีค่าพร้อมกับเพาะเชื้อเห็ด เก็บไปหมดแดงและปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ ใช้วิธีนำเห็ดแก่มาขยี้ผสมน้ำแล้วนำไปราดใต้ต้นไม้เพื่อขยายพันธุ์เห็ด นอกจากนี้ยังมีเห็ดธรรมชาติได้แก่เห็ดละโรง เห็ดเผาะ ตลอดทั้งมีเห็ดใช้ในการเลี้ยงวัวซึ่งสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่ง และ ๓) ปลูกไม้มีค่าโดยไม่ปลูกพืชอื่นแซม

สำหรับการเตรียมดินของการปลูกทั้ง ๓ รูปแบบ มีการยกร่องพูนดิน น้ำที่เกษตรกรนำมาใช้ในการปลูกพืชส่วนหนึ่งได้มาจากการใช้พลังงานแสงอาทิตย์ต้มน้ำใต้ดินขึ้นมาใช้และอีกส่วนหนึ่งเป็นการพึ่งพาน้ำจากธรรมชาติ มีการดูแลดินโดยใช้ปุ๋ยคอกคลุกฟางสำหรับห่มดิน ส่วนปุ๋ยที่ใช้มีทั้งปุ๋ยคอกโดยตรงและปุ๋ยหมักชีวภาพ

(๒) การจัดการป่าชุมชน พบว่า คณะกรรมการป่าชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพึ่งพากันของระบบนิเวศน์ มีบางชุมชนทดลองปลูกป่าโดยการไม่ปลูก โดยปล่อยให้ไม้ทุกประเภทโตขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่ผลที่ออกมาเป็นป่าที่มีความสมบูรณ์ มีพันธุ์พืชที่หลากหลาย ทั้งไม้มีค่า สมุนไพร และพืชอื่นที่คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ สำหรับกระบวนการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทั้งในการคิด วางแผน ดูแลรักษา ตลอดทั้งการแบ่งปันประโยชน์จากป่าด้วยความเป็นธรรม

๕.๑.๑.๓ วิเคราะห์ผลลัพธ์ของการจัดการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ซึ่งพื้นที่ศึกษาใช้แบบเจาะจง (Purposive Sampling) แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ผลลัพธ์ของการจัดการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้ พบว่า ผลลัพธ์ของการจัดการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้ แยกได้ ๔ ด้าน ดังนี้

๕.๑.๑.๓.๑ ความพึงพอใจของเกษตรกรผู้ปลูกป่าและชุมชนผู้ดูแลป่าชุมชน

(๑) เกษตรกร แนวคิดของเกษตรกรต่อผลลัพธ์ของการจัดการปลูกป่ามีความหลากหลาย ได้แก่ การมองป่าว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ธรรมชาติต้องพึ่งพาอาศัยกันและมนุษย์จำเป็นต้องอาศัยป่า สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา ธรรมะคือธรรมชาติ มีสติ มีชีวิตรอด ต้นไม้ก็เช่นกัน เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี ทุกอย่างพึ่งพาอาศัยกัน นอกจากนี้เกษตรกรส่วนหนึ่งได้ให้ความสนใจเรื่อง “สวนของพ่อ” ปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง คั้นชีวิตให้แผ่นดิน ปลูกสวนป่าเพื่อเป็นแหล่งอาหารและสมุนไพร ปัจจุบันได้เป็นแหล่งเรียนรู้ให้ชุมชนใกล้เคียงและห่างไกลมาศึกษาและนำไปขยายผล เกษตรกรบางส่วนมองถึงประโยชน์ของการปลูกป่าในเชิงเศรษฐกิจในระยะสั้นและระยะยาว ปลูกพืชหวังผลระยะสั้นแซมระหว่างไม้มีค่า เพื่อช่วยปกคลุมซึ่งกันและกันระหว่างไม้มีค่าและพืชที่ปลูกแซม นอกจากนี้ยังได้ผลิตผลเศรษฐกิจจากป่า ได้แก่ เห็ด ไข่มดแดง กล้วยาล้างสัตว์และผลผลิตจากพืชเศรษฐกิจที่ปลูกแทรก เกษตรกรส่วนหนึ่งคาดหวังประโยชน์จากไม้มีค่าที่ปลูกเพื่อเป็นการออมสำหรับลูกหลานในอนาคต

(๒) คณะกรรมการป่าชุมชน แนวคิดของคณะกรรมการป่าชุมชนต่อผลลัพธ์ของการจัดการป่าชุมชนมีหลักสำคัญ ๒ ประการ คือ ความเข้มแข็งในการจัดการป่าชุมชน และความรักความเข้าใจธรรมชาติของป่า ในด้านการจัดการป่าชุมชนคณะกรรมการป่าชุมชน เห็นว่ามีคณะกรรมการป่าชุมชนดูแลด้วยความเข้มแข็ง มีการจัดการความขัดแย้งในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่า โดยใช้วิธีการประชาคมหมู่บ้านเพื่อได้แนวทางปฏิบัติร่วมกัน เมื่อมีปัญหาความขัดแย้งจะแก้ไขได้ด้วยการพูดคุยปรึกษาหารือระหว่างผู้นำชุมชนและประชาชนในหมู่บ้าน มีคณะกรรมการป่าชุมชนดูแล สภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่า ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ ชุมชนเข้มแข็งในการจัดการอนุรักษ์ รักษาพื้นที่ป่า ในด้านความรักและความเข้าใจธรรมชาติของป่า คณะกรรมการป่าชุมชนได้ให้ความเห็นว่า หลักความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชน ๓ ประการ ศรัทธาธรรม ทุนธรรมชาติ ทุนทางสังคม ป่าให้อาหาร ให้อากาศ ให้อาวาส (ที่อยู่อาศัย) ให้อารมณ์ ให้บรรพธรรม การเกิด

ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ล้วนอาศัยไม้และป่า ป่าจึงเป็นซูปเปอร์มาร์เก็ตทางธรรมชาติ แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับป่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการบวชป่า ไม่ต้องปลูกป่า แต่ป่าจะเกิดขึ้นเอง ต้นไม้จะดูแลกันเองให้เติบโตและมีความหลากหลายตามธรรมชาติ (ปฏิจางสมุปปาท) ธรรมชาติของป่า ปีที่ ๑ จะเกิดวัชพืชและหญ้า ปีที่ ๒ จะเกิดพืชต้นเล็ก ปีที่ ๓ จะเกิดพืชขนาดโตขึ้นและเป็นป่าในที่สุด ธรรมชาติของชีวิตคนก็เหมือนต้นไม้ มีผลิดอก แตกยอด ออกผล เติบโต ร่วงโรย และตาย ไม้ในป่าก็เช่นกัน มีการหมุนเวียนไปตามธรรมชาติ ธรรมชาติสร้างตัวของมันเอง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป และเกิดใหม่

๕.๑.๑.๓.๒ ผลได้ที่เกิดจากการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

(๑) เกษตรกร ระยะหลายปีก่อนที่เกษตรกรจะใช้ประโยชน์จากไม้มีค่าที่ปลูกได้ เกษตรกรจำเป็นต้องมีรายได้อื่นเพื่อเลี้ยงชีพควบคู่ไปกับการดูแลไม้มีค่าให้เจริญเติบโต เกษตรกรส่วนใหญ่จะปลูกพืชเศรษฐกิจแซมป่าที่ปลูกและมีรายได้ได้จากผลผลิตจากพืชเศรษฐกิจระยะสั้นตลอดทั้งผลผลิตธรรมชาติที่เกิดจากการปลูกป่า นอกจากนี้เกษตรกรบางส่วนมีเครือข่ายในการขายผลผลิตจากพืชที่ปลูกแซมในป่าที่ปลูก ร่วมสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน (เกษตรอินทรีย์) เครือข่ายสุขาภิบาลอินทรีย์ (เกษตรอินทรีย์) สายน้ำ organic เพื่อรวมกลุ่มส่งผักสดไปตลาดทั้งในประเทศและมีแนวคิดในการส่งออกต่างประเทศ

(๒) คณะกรรมการป่าชุมชน ด้วยเหตุที่เอกสารสิทธิที่ดินป่าชุมชนมีความแตกต่างกัน ได้แก่ (๑) ป่าชุมชนที่เป็นที่ดินของวัดที่เป็น น.ส. ๓ และที่สาธารณประโยชน์ทำเลเลี้ยงสัตว์ เคยร่วมกับชุมชนจำหน่ายไม้มีค่า โดยการประสานกับฝ่ายปกครองและกรมป่าไม้ นำรายได้มาร่วมกับกรรมการวัดในการปรับปรุงวัด ประโยชน์ที่ประชาชนได้รับ ได้พื้น ไม้ไผ่ เห็ด หน่อไม้ และเป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ของชุมชน (๒) ป่าชุมชนที่ดูแลโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน ที่เป็นที่ดินสาธารณประโยชน์ (ดอนปู่ตา) และที่ดินป่าช้าสาธารณประโยชน์ การใช้ประโยชน์จากผลผลิตจากป่าได้แก่ การเก็บเห็ดและแมลงเป็นอาหาร และ (๓) ป่าชุมชนตามมาตรา ๙๙ แห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ เห็นว่าประโยชน์ของป่าชุมชนเป็นห่วงโซ่อาหารและสมุนไพรของคนทั้งในและนอกชุมชน เป็นลานกิจกรรมชุมชนสำหรับจัดกิจกรรมร่วมกันของวัด ชุมชนและโรงเรียน

๕.๑.๑.๓.๓ ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นหรือคาดว่าจะอาจเกิดขึ้นในอนาคต

(๑) เกษตรกร ปัญหารายได้ที่ต้องเลี้ยงชีพในระยะที่ดูแลไม้มีค่าให้เจริญเติบโต มีเกษตรกรส่วนหนึ่งที่ไม่เข้าร่วมหรือถอนตัวจากการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ เกษตรกรที่ไม่กล้าตัดสินใจปลูกป่าเพราะเสียดายพื้นที่ที่เคยทำนา และต้องใช้ระยะเวลานานในการปลูกป่า ไม่สามารถรอผลจากการปลูกป่าได้ ครอบครัวจำเป็นต้องมีรายได้เลี้ยงชีพ นอกจากนี้ยังมีปัญหาระบบน้ำไม่เพียงพอและขาดระบบการจัดการน้ำให้ทั่วถึง ปัญหาการคัดเลือกพันธุ์ไม้ที่ปลูก ไม้มีค่าที่ปลูกบางส่วนตายเนื่องจากไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ตลอดทั้งขาดระบบการระบายน้ำที่เหมาะสม ปัญหาทุนและกำลังคนสำหรับการดูแลไม้มีค่าให้เจริญเติบโต ปัญหาไม่มีทุนมากพอที่จะดูแลไม้มีค่าให้เจริญเติบโตกว่าที่เป็นอยู่ และปัญหาแหล่งน้ำและภัยธรรมชาติสำหรับดูแลต้นไม้ ตลอดทั้งปัญหาในแง่กฎหมายเมื่อไม้โตเต็มที่ เกษตรกรไม่แน่ใจว่าเมื่อไม้โตเต็มที่จะมีอุปสรรคในการตัดหรือแปรรูปได้ด้วยตนเองหรือไม่ โดยเฉพาะการใช้เครื่องมือ เช่น ขนาดของเลื่อยยนต์ และสิทธิในการชักลาก การใช้การแปรรูปและใช้ประโยชน์จากไม้

(๒) คณะกรรมการป่าชุมชน ปัญหาสำคัญของการจัดการป่าชุมชน ได้แก่ ปัญหาการเสนอขอเอกสารสิทธิที่ดินเพิ่มเติมของวัดในส่วนที่เป็นที่สาธารณประโยชน์ที่ยังดำเนินการไม่สำเร็จ ปัญหาการบุกรุกป่าชุมชน โดยเฉพาะปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่ายังคงเป็นปัญหาสำคัญ การปฏิบัติหน้าที่ของราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า ที่จำเป็นต้องใกล้ชิดหรือบางครั้งอาจมีความขัดแย้งกับกลุ่มเก็บไม้ในป่าเพื่อเผ่าถ่านหรือกลุ่มทำบ่วงดักสัตว์ มีบางรายยังอยู่ในขั้นตอนการต่อสู้ทางศาลและการบังคับคดี นอกจากนี้ยังมีปัญหาการลักลอบทิ้งขยะในป่าชุมชน แม้ว่าจะไม่มีผู้บุกรุกทำลายป่า แต่ชุมชนก็ยังคงเฝ้าระวัง มีคณะกรรมการดูแล และเมื่อพบปัญหาจะนำเข้าสู่ประชาคมหมู่บ้าน ปัญหาในการใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชนจึงเป็นปัญหาที่ไม่มีที่สิ้นสุด สิ่งสำคัญคือการแก้ปัญหาร่วมกัน ทั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน และประชาชน

๕.๑.๓.๔ ความคาดหวังในอนาคต

(๑) เกษตรกร ในด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรส่วนใหญ่คาดหวังผลผลิตจากการปลูกไม้มีค่าเพื่อขายหรือแปรรูป โดยในระหว่างที่รอผลผลิตจากไม้มีค่า จำเป็นจะต้องปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นเพื่อเลี้ยงชีพ อย่างไรก็ตามเมื่อไม้มีค่าโตเต็มที่แล้ว แม้ว่ากฎหมายป่าไม้ จะอนุญาตให้สามารถตัดไม้ได้ก็ตาม แต่ข้อกักกคือข้อจำกัดในการตัด เช่น เมื่อจะตัดไม้ จำเป็นหรือไม่ที่จะต้องแจ้งผู้ที่มีใบอนุญาตในการตัด หรือกรณีการขออนุญาตการใช้เลื่อยยนต์ จำเป็นต้องมีกฎหมายรองรับให้เกษตรกรผู้ปลูกป่าสามารถใช้เลื่อยยนต์ในการนำไม้มาแปรรูป แม้ว่ากฎหมายป่าไม้ (มาตรา ๗) จะอนุญาตให้สามารถตัดไม้ได้ก็ตาม แต่ข้อกักกคือข้อจำกัดในการตัด เช่น เมื่อจะตัดไม้ จำเป็นหรือไม่ที่จะต้องแจ้งผู้ที่มีใบอนุญาตในการตัด หรือกรณีการขออนุญาตการใช้เลื่อยยนต์ จำเป็นต้องมีกฎหมายรองรับให้เกษตรกรผู้ปลูกป่าสามารถใช้เลื่อยยนต์ในการนำไม้มาแปรรูป

นอกจากการแปรรูปไม้ เกษตรกรส่วนหนึ่งมีความคาดหวังในการใช้ประโยชน์จากน้ำยางไม้ เป้าหมายผลประโยชน์ที่ได้จากยางนา ระยะ ๒๐ ปี (เส้นผ่าศูนย์ กลางลำต้น ๒๐ นิ้ว) เหลือเวลา ๑๕ ปีนับจากวันที่ปลูกที่ไม้ยางนาจะโตเต็มที่ เกษตรกรบางส่วนเห็นว่านอกจากจะปลูกยางนาเพื่อใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้แล้ว ต้นยางนาจะให้น้ำมันยางที่สามารถนำมาผสมน้ำมันดีเซล เป็นพลังงานทดแทนช่วยลดการลงทุนในการทำการเกษตรให้แก่เกษตรกรในอนาคต การปลูกยางนาจึงเป็นการปลูกเพื่อใช้ประโยชน์สำหรับบุตรหลานในอนาคต เกษตรกรส่วนหนึ่งไม่คาดหวังว่าจะได้ใช้ประโยชน์จากการปลูกไม้มีค่าในรุ่นของตน หากแต่เป็นการลงทุนเพื่ออนาคตของบุตรหลาน นอกจากนี้ เกษตรกรส่วนหนึ่งต้องการอนุรักษ์ให้ป่าที่ปลูกเป็นแหล่งอาหารและสมุนไพร เกษตรกรที่ปลูกไม้มีค่าส่วนหนึ่งต้องการจะเก็บรักษาป่าไว้เพื่อเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติและเป็นแหล่งสมุนไพร จะไม่ตัดไม้ ไม่ขายไม้ ไม่แปรรูปไม้ แต่จะให้ป่าไม้เป็นร่มฟักเลี้ยงพืชเศรษฐกิจอื่นโดยเฉพาะสวนสมุนไพร และต้องการให้เป็นป่าแหล่งอาหารธรรมชาติและเป็นการปลูกเพื่อบุตรหลานในอนาคต

ภาพรวมของการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกรในพื้นที่ที่ศึกษา มีลักษณะคาบเกี่ยวระหว่างการเกษตรเพื่อยังชีพกับการเกษตรเชิงพาณิชย์ เริ่มตั้งแต่ขนาดพื้นที่ที่ปลูกมีขนาดที่จำกัด ส่วนใหญ่เป็นการเกษตรธรรมชาติที่อาศัยน้ำฝน มีจำนวนน้อยที่ใช้เทคโนโลยีในการใช้พลังงานแสงอาทิตย์ดึงน้ำใต้ดินขึ้นมาใช้ในระบบการปลูกอย่างเป็นระบบ มีลักษณะการปลูกเพื่อให้ได้ผลผลิตจากพืชเศรษฐกิจอื่นหรือผลผลิตจากป่าอื่นๆ เพื่อยังชีพ ขณะเดียวกันความคาดหวังของเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นการลงทุนเพื่อบุตรหลานรวมถึงเพื่อใช้ประโยชน์ในการรักษาสุขภาพคนในชุมชนในอนาคต ความคาดหวังเหล่านี้ ยังไม่สามารถเปรียบเทียบผลได้ผลเสียที่ชัดเจนได้

ทั้งในด้านทุนโดยเฉพาะแรงงานคนในการปลูกและดูแลรักษา ความสามารถในการคำนวณผลได้จากการทำไม้ในอนาคต ได้แก่ การลงทุนในการตัดไม้ การแปรรูป รวมถึงการตลาดเพื่อขายไม้ท่อนที่ยังไม่แปรรูป หากมองในด้านการวิเคราะห์ทุนที่ลงไปกับผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้มา (Cost-Benefit Analysis) โดยรวมแล้วยังไม่อาจสรุปได้ว่าการปลูกป่าดังกล่าวอยู่ในระดับของการปลูกป่าเพื่อยังชีพหรืออยู่ในระดับการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

(๒) คณะกรรมการป่าชุมชน ชุมชนให้ความสำคัญกับการคงอยู่ของป่าเพื่อให้ผลผลิตจากป่าที่ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้ คณะกรรมการป่าชุมชนทั้ง ๓ จังหวัดในอีสานใต้เห็นว่า การคงอยู่ของป่าเป็นเรื่องสำคัญเพราะป่าให้ผลผลิตที่ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้ ชุมชนได้ให้ความสำคัญในการจัดการป่าชุมชนในด้านการอนุรักษ์และท่องเที่ยวเชิงนิเวศตลอดทั้งส่งเสริมส่งเสริมและขยายผลการศึกษาอบรม ให้ความรู้ธรรมชาติของการเกิดป่าและความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและการใช้ประโยชน์จากป่า มีความคาดหวังว่าป่าชุมชนจะเป็นแหล่งศึกษาและแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ควรมีแผนการจัดการป่าชุมชนในอนาคต จัดระบบป่าชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่งเสริมและขยายผลการศึกษาและใช้สมุนไพรจากป่าในการรักษาโรค เช่น คั้นกระแต พังคิ ตูมกา กลางแจ้ง ง้วยแดง หญ้าขุ่ม เครือสาวหลง เป็นต้น ตลอดทั้งควรจัดให้มีการฝึกอบรมทำความเข้าใจกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับป่า โดยเฉพาะป่าอนุรักษ์และป่าที่ชุมชนร่วมใช้ประโยชน์ การฝึกอบรมเกี่ยวกับธรรมชาติของป่า เช่น สมุนไพร พืช สัตว์ ฝึกอบรมปลูกฝังเยาวชนให้สำนึกและหวงแหนอนุรักษ์ป่า แนวคิดสำคัญอีกประการหนึ่งที่ได้จากคณะกรรมการป่าชุมชนและปราชญ์ชุมชนคือ การรักษาสภาพป่าโดยให้ธรรมชาติดูแลกันเอง ป่าคลุมป่า เป็นกระบวนการปรับตัวตามธรรมชาติ ป่าที่ผ่านการบุกรุกทำลาย เมื่อมีการปรับตัวเข้าสู่สภาวะสมดุล ป่าก็จะกลับมาอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม ธรรมชาติ ชีวิตคนเหมือนต้นไม้ ผลิดอก ผลิตยอด ออกผล เติบโต ร่วงโรย ตาย ไม้ในป่าก็เช่นกัน มีการหมุนเวียนไปตามธรรมชาติ ธรรมชาติสร้างตัวของมันเอง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เกิดใหม่

๕.๑.๒ สรุปผลสร้างรูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

๕.๑.๒.๑ ปัญหาการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

ปัญหาการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ในบทที่ ๔ พบว่า สภาพปัญหาการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้ สรุปตามปัจจัยต่างๆ ๖ ด้าน ดังนี้

๑. ปัจจัยด้านระบบการสร้างความมั่นคงด้านการถือครองที่ดินของเกษตรกรส่วนใหญ่จะเป็นที่ดินมีโฉนด และที่ ส.ป.ก.๔-๐๑ ปลูกป่าไม้หาประโยชน์และทำกินได้ ส่วนป่าชุมชนมีปัญหาการเข้าถึงสิทธิครอบครองที่ดินสาธารณะประโยชน์ของวัดที่เป็นนิติบุคคล ป่าชุมชน ๒ แห่งมีการบุกรุกของประชาชน และป่าชุมชน ๑ แห่ง มีหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) ระบุจำนวนที่ดินชัดเจนไว้แล้ว มีการบุกรุกภายหลัง ยังไม่มีการรังวัดที่ดินที่ต้องเป็นปัจจุบัน

๒. ปัจจัยด้านการได้รับการสนับสนุนการสนับสนุนแหล่งทุน แหล่งสินเชื่อ การประกันการลงทุน และทักษะทางวิชาการและเทคโนโลยีการจัดการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ พบว่า ปัจจัยด้านการได้รับการสนับสนุนที่สำคัญ ๒ ทาง คือ ๑) ครอบครัวยุคใหม่เป็นรากฐานสำคัญในการให้การสนับสนุน ๒) หน่วยงานราชการ ที่มีหน้าที่โดยตรง เช่น ศูนย์ป่าไม้ ๓ จังหวัด สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๗ อุบลราชธานี (ชื่อเดิม

ป่าไม้เขต) สนับสนุนทักษะทางวิชาการ เงินทุนและสินเชื่อสำหรับป่าชุมชน รวมทั้งด้านการฝึกอบรม อาสาสมัครดูแลป่า แต่ยังไม่ทั่วถึงครอบคลุมพื้นที่ที่รับผิดชอบ เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ

๓. โครงสร้างกฎหมายและนโยบายที่เอื้ออำนวย ปัญหาที่พบคือ ปัญหาการใช้ประโยชน์จากไม้มีค่าที่ปลูกในพื้นที่ที่เป็นโฉนดที่ดิน เกษตรกรกังวลว่าอาจจะมีปัญหาเกิดขึ้นในอนาคต แม้ว่าเกษตรกรจะได้รับคำชี้แจงความรู้ความเข้าใจด้านกฎหมายเกี่ยวกับการ “ทำไม้” แล้วก็ตาม เมื่อไม้มีค่าที่ปลูกเจริญเติบโตพร้อมนำไปใช้ประโยชน์ต่างๆ หากต้องการตัด ฟัน ซักกลากนำไปแปรรูปเพื่อการค้า การนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ เช่น เมื่อจะตัดไม้จะต้องขออนุญาตหรือจ้างผู้ที่มีใบอนุญาตในการตัด การขออนุญาต การใช้เลื่อยโซ่ยนต์ที่มีกฎหมายควบคุม

๔. ปัจจัยด้านระบบการปลูกและการจัดการ ปัจจัยด้านระบบการปลูกและการจัดการ คือ การคัดเลือกประเภทของไม้ที่ปลูก การเพาะพันธุ์ กล้าไม้ การปลูกป่าเชิงพาณิชย์ควบคู่กับการพัฒนาเกษตรเลี้ยงชีพแบบยั่งยืน เกษตรอินทรีย์ ระบบการปลูกและการดูแลความหลากหลายทางชีวภาพที่รักษาความสมดุลและพึ่งพาซึ่งกันและกันของธรรมชาติตามแนวคิดเชิงพุทธที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา สามารถแยกออกได้เป็น ๓ รูปแบบคือรูปแบบที่ ๑ ปลูกไม้มีค่าแซมด้วยพืชเศรษฐกิจเพื่อเลี้ยงชีพและเลี้ยงสัตว์ รูปแบบที่ ๒ ปลูกไม้มีค่าพร้อมกับเพาะเชื้อเห็ด เก็บไข่มดแดงและปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ รูปแบบที่ ๓ ปลูกไม้มีค่าโดยไม่ปลูกพืชอื่นแซม ปัญหาที่พบคือ เกษตรกรไม่ได้วิเคราะห์ผลได้ผลเสียจากการใช้ที่ดินปลูกป่า เพียงแต่คาดหวังผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต นักวิชาการป่าไม้ไม่ได้ทำการวิเคราะห์ดินที่ปลูกให้แก่เกษตรกร เพียงแต่ใช้แนวทางจากการเรียนรู้และประสบการณ์ในการแนะนำชนิดของพันธุ์ไม้ และเป็นไปตามความต้องการพันธุ์ไม้ของเกษตรกร

๕. ปัจจัยด้านการมีตลาดพร้อมรองรับผลผลิตจากป่าไม้ ปัจจัยด้านการมีตลาดพร้อมรองรับผลผลิตจากป่าไม้คือ การปลูกป่าเชิงพาณิชย์หรือวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่มีวัตถุประสงค์ในทางเศรษฐกิจ การส่งเสริมเครือข่ายเชื่อมโยงผลผลิตจากการปลูกป่าที่เป็นไม้และไม้ใช้ไม้ กับการขับเคลื่อนทางการตลาด

ปัญหาที่พบคือ เกษตรกรมีปัญหาในการหาข้อมูลการตลาดและการเข้าถึงกลไกการตลาด การพัฒนาต่อยอดมูลค่าผลผลิตจากเนื้อไม้ที่เป็นผลผลิต ส่วนใหญ่ยังไม่เป็นระบบและเชื่อมโยงกัน มีเพียงบางรายเท่านั้นที่จัดทำเป็นเครือข่ายในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน

๖. ปัจจัยด้านธรรมาภิบาลและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสมาชิกสมาคมปลูกป่าเชิงพาณิชย์ คือ การพัฒนาศักยภาพในเชิงองค์การและสถาบัน ในส่วนขององค์กรส่วนท้องถิ่นและในส่วนของชุมชน ในรูปของกลุ่ม สมาคมหรือสหกรณ์ รวมถึงการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะสื่อสังคม ศักยภาพในการทำแผนธุรกิจ การจัดระบบธุรกิจและธรรมาภิบาล โดยเฉพาะความโปร่งใสของข้อมูล การเงิน และความเป็นไปได้ทางการเงิน ในการจัดการปลูกป่าของชุมชนพุทธเกษตรและเกษตรกรรายย่อย ซึ่งเป็นการใช้หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธในการจัดการธุรกิจ แนวคิดของเกษตรกรต่อผลลัพธ์ของการจัดการปลูกป่ามีความหลากหลาย ได้แก่ การมองป่าว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ธรรมชาติต้องพึ่งพาอาศัยกัน และมนุษย์จำเป็นต้องอาศัยป่า การที่จะทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากการปลูกป่าเพื่อครองชีพ มาเป็นเพื่อเชิงพาณิชย์นั้น กลไกราคาและด้าน

ตลาดมีส่วนสำคัญที่จะมีผลต่อพฤติกรรมของสมาชิกปลูกป่า ให้มีความสนใจที่จะมีการดำเนินการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ได้

ปัญหาที่พบคือ มีเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการไปแล้วยังไม่ครบเวลา ๕ ปีตามโครงการได้ถอนตัวจากการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ ด้วยเห็นว่า เสียหายพื้นที่ที่เคยทำนา ต้องใช้ระยะเวลานานในการปลูกป่า ไม่สามารถรอผลจากการปลูกป่าได้ นอกจากนี้ ปัญหายังพบว่า เกษตรกรบางรายมีระบบน้ำไม่เพียงพอและขาดระบบการจัดการน้ำทั่วถึง

ปัญหาอุปสรรคการจัดการไม้ที่ปลูกของเกษตรกร คาดว่าอาจเกิดขึ้นในอนาคต นักวิชาการกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมให้ข้อมูลว่า สถานการณ์ขณะนี้กลุ่มทุนอุตสาหกรรมป่าไม้ มีการขอลงทะเบียนเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง หลังมีการแก้กฎหมายพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๕๖๒ ที่กำหนดว่าหากมีการปลูกไม้มีค่าหลังจากที่ได้รับสิทธิเข้าอยู่อาศัยทำกิน ให้ถือว่าเป็นการ “ปลูกขึ้นในที่ดินที่ได้รับอนุญาต” ไม่ถือว่าเป็นไม้หวงห้าม ปัญหาการจัดการจัดการป่า เกี่ยวกับการเผ่าถ่านจากไม้ เนื่องจำกัดในการครอบครองถ่านไม้ ที่ทางการกำหนดให้ถ่านไม้เป็นของป่าชนิดหนึ่ง ครอบครองถ่านไม้ไม่เกิน ๑๓๐ กิโลกรัมต่อครอบครัว

๕.๑.๒.๒ การส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

๕.๑.๒.๒.๑ กิจกรรมด้านอนุรักษ์

๑) การจัดบุคคลเพื่อเป็นผู้ตรวจสอบ การลาดตระเวน เพื่อป้องกันการรุกราน เป็นราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสทป.) มีการจัดตั้งราษฎรที่มีที่ดินติดกับป่าชุมชนที่อยู่รอบป่า มีคณะกรรมการป่าชุมชนช่วยตรวจสอบการรุกราน มีการตั้งเงื่อนไขให้เงินรางวัลแก่ผู้แจ้งเบาะแสการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชน มีการทำรั้วคอนกรีตสูง ที่น่าสนใจคือ การใช้ภาชนะผู้นำและความเป็นพระสงฆ์ที่ชาวบ้านศรัทธา ทำนบบุคลิกภาพพูดตรงไปตรงมา เข้มงวดกวดขัน ในการรักษาป่าอย่างเข้มแข็ง และป้องกันการรุกรานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) การใช้ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญา ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ได้แก่ พื้นที่ป่าชุมชนที่เป็นป่าช้า เป็นดอนปู่ตา ในการป้องกันการบุกรุกป่า เนื่องจากอาศัยความเชื่อของชาวบ้านมีความหวาดกลัวภูตผีในป่าช้า จะดลบันดาลจะให้เกิดเหตุเดือดร้อนต่างๆ ดอนปู่ตาเชื่อว่าเป็นที่ประทับของผีปู่ตาหรือผีอารักษ์ของหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าดอนปู่ตาเป็นบริเวณพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ จึงไม่กล้าตัดฟันต้นไม้ในบริเวณนั้น และไม่กล้าจับสัตว์ต่างๆ ที่มีในดอนปู่ตามากินเป็นอาหาร ด้วยเหตุนี้ จึงสามารถรักษาป่าชุมชนได้อย่างยั่งยืน

๓) การทำแนวกันไฟ รูปแบบของแนวกันไฟ เป็นไปตามสภาพของป่าชุมชนแต่ละแห่ง เช่นใช้วิธีเก็บกวาดเศษใบไม้ที่ร่วงหล่น และกำชับผู้ที่เข้าไปหาของป่า ให้ระมัดระวังการใช้วัสดุที่ก่อให้เกิดเปลวเพลิง ใช้วิธีตัดถนนคอนกรีตตัดผ่าน หรือตัดถนนล้อมรอบป่าชุมชนทั้งหมด ในป่าชุมชนมีการแผ้วถางเป็นทางเดินเพื่อเป็นแนวกันไฟ และสะดวกในการเข้าไปดูแลรักษาป่าอีกด้วย

๔) การบวชต้นไม้เพื่อการอนุรักษ์และป้องกันการลักลอบตัดฟัน การบวชต้นไม้ หรือพิธีบวชต้นไม้ขึ้นเพื่อต้องการยับยั้งการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและเพื่อเป็นกุศโลบาย ห้ามมิให้คนตัดไม้ทำลายป่า ต้นไม้ต้นใดที่ผ่านการบวชแล้ว ชาวบ้านจะไม่ตัดเด็ดขาด ที่สำคัญคือ สร้างความสำนึกให้แก่ชุมชนในการดูแลรักษาสภาพธรรมชาติของป่าไว้อย่างดี

๕.๑.๒.๒.๒ กิจกรรมด้านการฟื้นฟู

๑) การปลูกต้นไม้ทดแทน ผู้นำที่เข้มแข็งและเอาใจใส่อนุรักษ์ป่าไม้ เป็นแรงกระตุ้นและสร้างความร่วมมือร่วมใจ ทำการปลูกต้นไม้ทดแทนและต่อเนื่อง บางแห่งถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ดำเนินการปลูกป่าเป็นประจำทุกปีในหน้าฝน

๒) การปิดป่าชั่วคราว เพื่อฟื้นฟูสภาพของต้นไม้ในป่า สภาพของป่าชุมชนทุกแห่ง จะมีของป่า ในช่วงฤดูฝนก็จะมีชุกมากกว่าฤดูอื่น ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากทั้งใกล้และไกล ได้เดินทางเข้ามาในพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อเก็บของป่าเหล่านี้ ไปเป็นอาหารและประกอบเครื่องยาจากพืชสมุนไพร ทั้งกลางวันและกลางคืน ลักษณะการเข้าเก็บของป่าก็เต็มไปด้วยความรวดเร็วเร่งรีบ เสมือนหนึ่งแข่งขันเพื่อแย่งชิงของป่าให้ได้ปริมาณมากที่สุด ในห้วงเวลาดังกล่าว พืชพันธุ์ไม้ต่างๆในพื้นที่ป่า ถูกเหยียบย่ำทำลาย จึงมีการประกาศแจ้งเตือนให้เวลาในการเก็บของป่า ๒ เดือนบ้าง ๓ เดือนบ้าง และปิดป่าชุมชนห้ามมิให้ผู้ใดเข้าไปเพื่อหาของป่า เพื่อเป็นการฟื้นฟูสภาพของป่าชุมชนให้กลับมามีดังเดิม

๕.๑.๒.๒.๓ กิจกรรมด้านการพัฒนา

๑) การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เพื่อการศึกษาธรรมชาติ มีการจัดฐานการเรียนรู้เชิงบูรณาการป่าชุมชนกับกิจกรรมธรรมชาติ มีฐานการเรียนรู้เรื่องป่าไม้โดยเฉพาะ และฐานการเรียนรู้ตามหลักกิจกรรมธรรมชาติ จำนวน ๑๐ ฐาน ประกอบด้วย ๑. ฐานคนมีไฟ ๒. ฐานคนมีน้ำยา ๓. ฐานคน เอาถ่าน ๔. ฐานรักษ์แม่ธรณี ๕. ฐานรักษ์แม่โพสพ ๖. ฐานคนรักษ์สุขภาพ ๗. ฐานคนรักขี้ดิน ๘. ฐานคนรักขี้ป่า ๙. ฐานคนรักขน้า และ ๑๐. ฐานคันทาทองคำ ที่มีส่วนร่วมของหน่วยงานราชการ และมีกลุ่มเป้าหมายเกษตรกร เยาวชน เพื่อจัดประสบการณ์การเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกของการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าไม้

๒) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในป่าชุมชน เช่น ถนน และเส้นทางเดิน เพื่ออำนวยความสะดวกในการศึกษาเรียนรู้เรื่องป่า มีการวางรูปแบบการปลูกป่า และปรับปรุงบริเวณให้โปร่งตา เรียนรู้ธรรมชาติจากต้นไม้ในป่าชุมชนได้สะดวกสบาย เนื่องจากต้องดูแลบริเวณวัดให้ สะอาด ร่มรื่น สวยงาม อยู่ตลอด ปรับปรุงบริเวณศาลปู่ตาให้เป็นระเบียบสวยงาม เพื่อให้ชาวบ้านเข้าไปไหว้ สักการะ และชุมชนเข้าไปประกอบพิธีกรรมต่างๆ ได้สะดวก ปรับปรุงพื้นที่ให้เป็นแท่นจุดบั้งไฟ มีศาลาสำหรับกองอำนวยการบั้งไฟ มีสระน้ำใกล้ๆ มีถนนรอบพื้นที่ป่าชุมชนจรดกัน เพื่อประโยชน์ในการป้องกัน อนุรักษ์ และสัญจรท่องเที่ยวรอบป่าชุมชน เป็นประโยชน์ในการการศึกษาเรียนรู้ป่าไม้ ระบบนิเวศ พันธุ์พืชและสัตว์

๕.๑.๒.๒.๔ กิจกรรมด้านควบคุมดูแล โดยการกำหนดข้อบังคับป่าชุมชน

มีการใช้ภาวะผู้นำและศรัทธาในพระสงฆ์เป็นที่ยำเกรงของชาวบ้าน ที่มีบุคลิกภาพพูดตรงไปตรงมา เข้มงวดกวดขัน ท่านจะใช้วิธีการบอกกล่าว ข้อกำหนดเกี่ยวกับป่าไม้ในวัดให้ญาติโยมที่มาทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหาร หรือวันงานสำคัญทางพระพุทธศาสนา ป่าชุมชนแห่งอื่น มีป้ายประกาศข้อบังคับไว้ชัดเจน มีที่ทำการของคณะกรรมการป่าชุมชน โดยใช้สถานที่ศาลากลางบ้านเป็นที่ทำการและนัดหมายประชุมอยู่เนืองๆ

นอกจากนี้ ป่าชุมชนบางแห่งมีข้อมูลสารสนเทศ มีฐาน (Shelters) การเรียนรู้ และ มีกิจกรรมอบรมพัฒนา เกษตรกรและเยาวชนอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี ทำให้ป่าอยู่ในพื้นที่เป้าหมายของการอบรมด้วย เป็นประโยชน์ทางอ้อมในการอนุรักษ์ป่าเป็นอย่างดี

๕.๑.๒.๓ ศึกษาวิเคราะห์ต้นทุนการจัดการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

๕.๑.๒.๓.๑ เกษตรกร

แนวคิดของเกษตรกรต่อการวิเคราะห์ต้นทุนของการจัดการปลูกป่ามีความหลากหลาย การวิเคราะห์ต้นทุนการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกร ทุกรายไม่ได้ดำเนินการตามหลักวิชาการ มีการคำนวณแบบง่าย ตั้งแต่เริ่มปลูกไม้พะยุงต้นละ ๑ บาทต่อวัน ส่วนใหญ่เกษตรกรมีการปลูกป่าไม้ มุ่งหวังจะให้ประโยชน์แก่ลูกหลานในอนาคต และปลูกต้นไม้เพราะมีความรักป่าไม้

๕.๑.๒.๓.๒ ผู้ดูแลป่าชุมชน

แนวคิดของคณะกรรมการป่าชุมชนต่อผลลัพธ์ของการจัดการป่าชุมชนมีหลักสำคัญ ๒ ประการ คือ ความเข้มแข็งในการจัดการป่าชุมชน และความรักความเข้าใจธรรมชาติของป่าแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับป่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการบวชป่า ไม่ปลูกป่า แต่ป่าจะเกิดขึ้นเอง ต้นไม้จะดูแลกันเองให้เติบโตและมีความหลากหลายตามธรรมชาติ อนุรักษ์ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพราะอาศัยกัน การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันๆ จึงเกิดมีขึ้นธรรมชาติของป่า ปีที่ ๑ จะเกิดวัชพืชและหญ้า ปีที่ ๒ จะเกิดพืชต้นเล็ก ปีที่ ๓ จะเกิดพืชขนาดโตขึ้น และเป็นป่าในที่สุด มีการหมุนเวียนไปตามธรรมชาติ ธรรมชาติสร้างตัวของมันเอง “เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปและเกิดใหม่”

๕.๑.๓ สรุปผลสร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

๕.๑.๓.๑ ปัจจัยสำคัญในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรพื้นที่อีสานใต้

จากการศึกษาปัจจัยสำคัญในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรพื้นที่อีสานใต้ ใน ๖ ด้าน ดังนี้

๑) ปัจจัยด้านระบบการสร้างความมั่นคงด้านการถือครองที่ดิน

ปัจจัยด้านระบบการสร้างความมั่นคงด้านการถือครองที่ดิน คือ การมีสิทธิครอบครองหรือสิทธิทำกินของชุมชนและเกษตรกรรายย่อย โดยมีอาณาเขตชัดเจนและถูกต้องตามกฎหมาย จากการลงพื้นที่และการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายในจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ และยโสธร พบว่า เอกสารสิทธิของเกษตรกร ส่วนใหญ่จะเป็นโฉนด และ น.ส.๓ ก. น.ส.๓ ข. เอกสารสิทธิ ส.ป.ก.๔-๐๑ และยังมีเกษตรกรบางกลุ่มที่ไม่มีเอกสารสิทธิ แต่ก็ได้เข้าจับจองพื้นที่เพื่อทำเกษตร ซึ่งได้มีการเสียภาษีให้แก่ท้องถิ่นโดยท้องถิ่นได้ออกใบเสียภาษีให้ทำกิน (ภาษีดอกหญ้า) เช่น ใบ ส.ค.๑, ใบ ภ.บ.ท ๕ ซึ่งยังเป็นปัญหาที่ภาครัฐจะต้องเข้ามาแก้ปัญหาให้เกษตรกรได้มีโอกาสมีที่ดินทำกินที่ถูกต้องและสร้างความมั่นคงด้านการถือครองที่ดินของเกษตรกรต่อไป

๒) ปัจจัยด้านการได้รับการสนับสนุน

ปัจจัยด้านการได้รับการสนับสนุน คือ การสนับสนุนแหล่งทุน แหล่งสินเชื่อ การประกันการลงทุน และทักษะทางวิชาการและเทคโนโลยีการจัดการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ พบว่า ปัจจัยด้านการได้รับการสนับสนุนที่สำคัญ ๒ ทาง คือ ๑) ครอบครัวยังเป็นรากฐานสำคัญในการให้การสนับสนุน ความเข้าใจของสมาชิกในครอบครัวเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่ทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจในการปลูกไม้มีค่าซึ่งจะต้องรอผลผลิตในระยะเวลาหลายปี ขณะเดียวกันในระยะแรกคนในชุมชนไม่เห็นด้วย มองว่าเป็นการใช้ที่ดินที่ไม่

คัมค่า ด้วยความวิริยะอุตสาหะของเกษตรกร เมื่อระยะเวลา ๔-๕ ปีผ่านไป เกษตรกรได้ปลูกไม้มีค่าพร้อมกับพืชเศรษฐกิจอื่นแซมในป่าเดียวกัน ได้ผลผลิตจากพืชเศรษฐกิจที่อาศัยป่า ทำให้ชุมชนรอบข้างสนใจและสามารถขยายผลไปทั้งในและนอกชุมชน ๒) การสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น แหล่งสนับสนุนทักษะทางวิชาการ เงินทุนและสินเชื่อสำหรับป่าชุมชน ส่วนใหญ่จะได้รับการสนับสนุนจากศูนย์ป่าไม้จังหวัด กรมป่าไม้ ได้ให้การสนับสนุนป่าชุมชนตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ ทั้งในด้านวิชาการ ด้านการฝึกอบรมอาสาสมัครดูแลป่า

๓) ปัจจัยด้านโครงสร้างกฎหมายและนโยบายที่เอื้ออำนวย

โครงสร้างกฎหมายและนโยบายที่เอื้ออำนวย คือ นโยบายทางการเมืองที่เอื้อประโยชน์ต่อการจัดการป่าไม้ของชุมชน โดยปลอดจากอิทธิพลการครอบงำของนักการเมืองและธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ โครงสร้างทางสถาบัน หน่วยงานและกฎหมายที่เหมาะสม การปรับปรุงกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะการออกใบอนุญาตจากเจ้าหน้าที่หลายฝ่ายหลายระดับ แม้ว่ากฎหมายป่าไม้ (มาตรา ๗) จะอนุญาตให้สามารถตัดไม้ได้ก็ตาม แต่ข้อกักคือข้อจำกัดในการตัด เช่น เมื่อจะตัดไม้จำเป็นหรือไม่ ที่จะต้องจ้างผู้ที่มีใบอนุญาตในการตัด หรือกรณีการขออนุญาตการใช้เลื่อยยนต์ (จำเป็นต้องมีกฎหมายรองรับให้เกษตรกรผู้ปลูกป่าสามารถใช้เลื่อยยนต์ในการนำไม้มาแปรรูป)

๔) ปัจจัยด้านระบบการปลูกและการจัดการ

ปัจจัยด้านระบบการปลูกและการจัดการ คือ การคัดเลือกประเภทของไม้ที่ปลูก การเพาะพันธุ์กล้าไม้ การปลูกป่าเชิงพาณิชย์ควบคู่กับการพัฒนาเกษตรเลี้ยงชีพแบบยั่งยืน เกษตรอินทรีย์ ระบบการปลูกและการดูแลความหลากหลายทางชีวภาพที่รักษาความสมดุลและพึ่งพาซึ่งกันและกันของธรรมชาติ ในการจัดระบบการปลูกและการจัดการดูแลป่าของภาคเกษตร จากการลงพื้นที่และการสัมภาษณ์เป้าหมายพบว่า ชุมชนมีระบบการจัดการให้ความสำคัญในระบบนิเวศตามความเหมาะสมและวัตถุประสงค์การปลูกป่าของแต่ละชุมชนสามารถแยกออกได้เป็น ๓ รูปแบบคือ

รูปแบบที่ ๑ ปลูกไม้มีค่าแซมด้วยพืชเศรษฐกิจเพื่อเลี้ยงชีพและเลี้ยงสัตว์ ได้แบ่งพื้นที่ในการปลูกป่าในเชิงระบบนิเวศ ใช้ไม้มีค่าที่ปลูกเป็นไม้ที่เลี้ยงพืชอื่นที่ปลูกแซมเพื่อสร้างรายได้ในระยะสั้นที่ไม้มีค่ายังไม่สามารถตัดมาใช้ประโยชน์ เน้นเรื่องสภาพแวดล้อมการพึ่งพากันของธรรมชาติ (เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี) พืชที่ปลูกแซม ได้แก่ ผักหวาน มะขามเทศ ลำไย ตะขบ มะม่วง ลิ้นจี่ หมากสูง หว้านหัวเผือก ฯลฯ

รูปแบบที่ ๒ ปลูกไม้มีค่าพร้อมกับเพาะเชื้อเห็ด เก็บไข่มดแดงและปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ เกษตรกร จะมีการวางแผนการปลูกไม้อย่างมีระบบ โดยการจัดสรรปลูกไม้ที่มีค่า เช่น ไม้พยุง ไม้ยาง ไม้สักทอง ฯลฯ และมีการปลูกพืชครัวเรือนเพื่อเลี้ยงชีพ และการเพาะเชื้อเห็ดเพื่อเป็นรายได้ในครอบครัว

รูปแบบที่ ๓ ปลูกไม้มีค่าโดยไม่ปลูกพืชอื่นแซม เกษตรกรบางคนมีที่ดินว่างเปล่า ก็มีการปลูกไม้เศรษฐกิจ ไม้ยืนต้น เช่น ไม้พยุง ไม้สักทอง ไม้ประดู่ ไม้แดง ฯลฯ เพื่อใช้ในระยะเวลาหรือเพื่อขายในอนาคต โดยไม่มีการปลูกพืชอย่างอื่นเลย

๕) ปัจจัยด้านการมีตลาดพร้อมรองรับผลผลิตจากป่าไม้

ปัจจัยด้านการมีตลาดพร้อมรองรับผลผลิตจากป่าไม้คือ การปลูกป่าเชิงพาณิชย์หรือวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่มีวัตถุประสงค์ในทางเศรษฐกิจ การส่งเสริมเครือข่ายเชื่อมโยงผลผลิตจากการปลูกป่าที่เป็นไม้และไม้ใช้ไม้ กับการขับเคลื่อนทางการตลาด โดยเฉพาะข้อมูลการตลาดและการเข้าถึงตลาด การพัฒนาต่อยอดมูลค่าผลผลิตจากเนื้อไม้ที่เป็นผลผลิต โดยเฉพาะเทคโนโลยีพัฒนาห่วงโซ่การแปรรูป การพัฒนาสร้างสรรค์วิสาหกิจอื่นที่เชื่อมโยงจากห่วงโซ่การแปรรูป การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานคมนาคมขนส่งเพื่อเชื่อมโยงชุมชนที่เป็นแหล่งผลิตและตลาด ระยะเวลาปีก่อนที่เกษตรกรจะใช้ประโยชน์จากไม้มีค่าที่ปลูกได้ เกษตรกรจำเป็นต้องมีรายได้อื่นเพื่อเลี้ยงชีพควบคู่ไปกับการดูแลไม้มีค่าให้เจริญเติบโต เกษตรกรส่วนใหญ่จะปลูกพืชเศรษฐกิจแซมป่าที่ปลูกและมีรายได้ผลได้จากผลผลิตระยะสั้น ได้ผลผลิตจากไม้ผลที่โตในป่า โดยเฉพาะกล้วยและสมุนไพรรวมถึงแม้จะมีโรงงานเพื่อรองรับผลผลิตจากป่าไม้ แต่ยังไม่สามารถที่จะดึงดูดให้เกษตรกรมีการปลูกป่าเพื่อขายได้ เพราะราคาต้นทุนที่ไม่คุ้มกับการลงทุน

๖) ปัจจัยด้านธรรมาภิบาลและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสมาชิกสมาคมปลูกป่าเชิงพาณิชย์

ปัจจัยด้านธรรมาภิบาลและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสมาชิกสมาคมปลูกป่าเชิงพาณิชย์ แนวคิดของเกษตรกรต่อผลลัพธ์ของการจัดการปลูกป่ามีความหลากหลาย ได้แก่ การมองป่าว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ธรรมชาติต้องพึ่งพาอาศัยกันและมนุษย์จำเป็นต้องอาศัยป่า การที่จะทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากการปลูกป่าเพื่อครองชีพ มาเป็นเพื่อเชิงพาณิชย์นั้น กลไกราคาและด้านตลาดมีส่วนสำคัญที่จะมีผลต่อพฤติกรรมของสมาชิกปลูกป่า ให้มีความสนใจที่จะมีการดำเนินการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ได้

๕.๑.๓.๒ เครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

เครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ได้มีการทำ MOU กับสร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ โดยจัดชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้ จำนวน ๓ จังหวัด คือ จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ และยโสธร ณ มหาวิทยาลัยลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี และจัดพิธีร่วมลงนามบันทึกความเข้าใจ (MOU) ในการเป็นเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

มีผู้คนเข้าร่วมงานเสวนาการสร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตร กว่า ๕๐ รูป/คน ทั้งคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ เอกชน ชุมชน โดยมีวิทยากรร่วมเสวนา ประกอบด้วย

๑) พระพิพัฒน์วิโรภาส ผู้อำนวยการศูนย์พุทธธรรมสมเด็จพระมหาธีรราชย์ ปาดงใหญ่วังอ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

๒) นายสหัสรัฐ ศิริวรรณ ผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมการปลูกป่า สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๗ จังหวัดอุบลราชธานี

๓) นายปรัชญา ทาทอง เลขานุการคณะกรรมการป่าชุมชนตำบลกุดเสลา อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

๔) นายวิบูลย์ แก่นสุข ผู้ใหญ่บ้าน บ้านหมากมี หมู่ ๑ ตำบลกระโสม อำเภอเมืองจังหวัดอุบลราชธานี

๕) นายประสิทธิ์ ศรีพิมพ์ คณะกรรมการป่าชุมชน ศูนย์พุทธธรรมสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ป่าดงใหญ่วังอ้อ

สร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ ถือว่ามีส่วนสำคัญที่จะเป็นพลังขับเคลื่อนชุมชนให้ดำเนินไปอย่างเป็นระบบด้วยนโยบายของภาครัฐแต่ละช่วงเวลา แต่ด้วยระบบที่มีมาอย่างยาวนานนั้น ได้สร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชุมชนและภาครัฐการนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม การสร้างความเชื่อมโยงของการพัฒนาระหว่างชุมชนเกษตรกับภาคให้มืบทบาทส่งเสริมและสนับสนุนกันและกัน นำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน โดยให้ชุมชนยังคงบทบาทเป็นฐานการผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของประเทศ ขณะที่รัฐช่วยสนับสนุนในการเป็นแหล่งตลาดและการบริโภค รวมทั้งแหล่งจ้างงานที่ส่งทอดความเจริญสู่พื้นที่ชนบท ขณะเดียวกันมีความเข้มแข็งของชุมชนและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ช่วยสร้างโอกาสที่จะเกื้อหนุนพลังการพัฒนาเพื่อฟื้นฟูและเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (๒๕๖๐) จึงได้ กำหนดให้มียุทธศาสตร์การจัดการเชิงพื้นที่ ในมิติใหม่ที่มุ่งปรับโครงสร้างการพัฒนาชุมชนภาคเกษตรเชิงพาณิชย์ให้เข้าสู่สมดุลและยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ประสาน เชื่อมโยงชนบทและเมืองอย่างเกื้อกูลกันและกัน นำไปสู่เป้าหมายระยะยาวในการกระจายโอกาสการมี คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นให้เท่าเทียมกันตามศักยภาพในทุกพื้นที่ โดยจะดำเนินการตามหลัก“ปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง” ที่ยึดคนในพื้นที่เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาภายใต้ กระบวนการมีส่วนร่วม ที่อาศัยความเข้มแข็ง ของชุมชนฐานรากทั้งในชนบทและเมืองเป็นพื้นฐาน ให้คนส่วนใหญ่ของประเทศมีพลังเพิ่มขีดความสามารถ ด้วยตนเอง และพึ่งตนเองได้ รวมทั้งใช้ทุนทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันอย่าง รอบคอบ ระมัดระวังและมีประสิทธิภาพ สร้างเศรษฐกิจพออยู่พอกินเป็นภูมิคุ้มกันเบื้องต้น ขณะเดียวกันมี การเชื่อมโยงเศรษฐกิจชนบทและเมืองที่ผสมผสานเทคโนโลยีสมัยใหม่ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่าง เหมาะสม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นโดยลำดับ ภายใต้ความมีเหตุผลและเกื้อกูลกัน

ความร่วมมือของชุมชนและเครือข่าย ป่าชุมชนตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ ชุมชนหมู่บ้านโดยเฉพาะผู้ที่อยู่อาศัยรอบป่า รวมถึงวัดและโรงเรียน มีบทบาทสำคัญในการดูแลรักษาป่า ตลอดทั้งมีเครือข่ายและเปลี่ยนเรียนรู้การดูแลรักษาป่า “ชุมชนหมู่บ้าน วัด และโรงเรียน ร่วมกันปลูกต้นไม้ตลอดทั้งดูแลรักษา” “ตั้งอาสาสมัครที่มีถิ่นรอบป่ามาเป็นแนวร่วมในการรักษาป่า” “มีราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสป) มีจิตอาสาดูแลรักษาป่าอย่างต่อเนื่อง” “มีเครือข่ายร่วมกับกลุ่มอื่น เช่น กลุ่มป่าดงนาทาม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี”ได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือจากราษฎร ๙ คุ้มมีจิตอาสา ร่วมกันทำทางเดินและถนนดินรอบป่าและซอยระหว่างส่วนต่างๆ ภายในป่า”

แม้ว่าการจัดการปลูกป่าของเกษตรกรได้ดำเนินเป็นรายบุคคล เกษตรกรผู้ปลูกป่าได้สร้างเครือข่ายในการแสวงหาแหล่งสนับสนุนในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านวิชาการและจัดหาพันธุ์ไม้จากศูนย์ป่าไม้จังหวัด ศูนย์ขยายพันธุ์กล้าไม้ระดับจังหวัด ศูนย์เพาะชำกล้าต้นไม้ระดับอำเภอ ความรู้ด้านการจัดทำบัญชีการทำ การเกษตรและแหล่งทุนสำหรับการเกษตรจากกรมส่งเสริมสหกรณ์การเกษตร การเข้าถึงแหล่งวิชาการการฝึกอบรมเศรษฐกิจพอเพียง“คืนชีวิตให้แผ่นดิน”ตามศาสตร์พระราชารัชกาลที่ ๙ ให้สวนป่าเป็นแหล่งอาหาร

และสมุนไพร การศึกษาดูงานการปลูกผักหวานป่าในพื้นที่อุทยานผักหวานป่าในจังหวัดใกล้เคียง สำหรับการรับรองมาตรฐานการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อเลี้ยงชีพในระหว่างที่รอการใช้ประโยชน์จากการปลูกป่า เกษตรกรบางส่วนได้เข้ารับการฝึกอบรมสมาชิกเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ PGS (Participatory Guarantee System) ได้ผ่านการรับรองการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ภายใต้กระบวนการรับรองเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม ตลอดทั้งได้เรียนรู้เพิ่มเติมจากแหล่งอื่น ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านพื้นที่ใกล้เคียง สื่อ youtube ในเรื่องปุ๋ยอินทรีย์ จุลินทรีย์แห้งและน้ำ การทำไบโอดีเซลจากน้ำมันยางนา ตลอดทั้งการจัดการปลูกป่าผสมผสานพืชเศรษฐกิจเพื่อส่งผลิตผลจำหน่ายในวิสาหกิจชุมชนตลาดสีเขียว

๕.๑.๓ การสร้างความยั่งยืนในการจัดการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview) จากกลุ่มเป้าหมาย ในการสร้างความยั่งยืนในการจัดการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้ นโยบายและกลไกการจัดการป่าชุมชนของภาคประชาชนให้มีความยั่งยืนจึงได้เสนอแนวทาง ดังนี้

๑) การรณรงค์สร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านและชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าและ ประโยชน์ของป่าชุมชนต่อวิถีชีวิต โดยการให้ชุมชนมีบทบาทส่วนร่วมในการจัดการและ อนุรักษ์ป่า (ป่าชุมชน) กระบวนการสร้างกลไกการจัดการป่าชุมชนและองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในท้องถิ่น ในการปกป้องคุ้มครอง อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สามารถแลกเปลี่ยนปัญหาร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่น ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและมีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน มีประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าชุมชน โดย การกำหนดแนวทางการจัดการป่าชุมชน การรณรงค์ให้เห็นคุณค่าของป่าชุมชน การจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสารและกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนให้ประชาชน รับทราบอย่างต่อเนื่อง รวมถึงเปิดโอกาสสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในกิจกรรม ต่างๆ รวมถึงศึกษาปัญหา ร่วมกันวางแผน ตลอดจนติดตามประเมินผลกิจกรรมต่างๆ ที่ชาวบ้านร่วมกันแสดงความคิดเห็น เพื่อให้การทำงานเกิดประสิทธิภาพ การสร้างจิตสำนึก การจัดการผู้บุกรุกพื้นที่ป่าชุมชน และ การมีส่วนร่วมของชุมชน

๒) การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนสร้างความยั่งยืนในการจัดการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้ วิธีการหรือแนวทางปฏิบัติ ประกอบด้วย การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน ซึ่งเป็น ตัวแทนของชาวบ้านในการรักษาป่า คัดเลือกจากคนที่มีใจเสียสละ มีความรู้และความสนใจ เรื่องการอนุรักษ์ป่า ทำหน้าที่กำหนดนโยบายหรือแนวทางการจัดการป่า เพื่อการได้อาศัยประโยชน์อย่างคุ้มค่าและเกิดความยั่งยืน ตั้งกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน และ ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด ไม่เลือกปฏิบัติกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ ทำกิจกรรม ร่วมกัน กำกับติดตาม และประเมินผลการทำงาน การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นจากการเล็งเห็น ประโยชน์ส่วนรวมที่จะพึงได้จากการจัดการป่าชุมชนนั้น การให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่า ชุมชนก็เพื่อถ่ายทอดหรือเผยแพร่องค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาหรือประสบการณ์ทำงาน ของผู้ให้ความรู้หรือวิทยากรนั้น ส่วนการส่งเสริมเพื่อพัฒนามีจุดมุ่งหมายเพื่อสนับสนุน/อำนวยความสะดวกการทำงาน ของคณะกรรมการ เพื่อให้งานสำเร็จประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ ของโครงการ/กิจกรรม การพัฒนาเครือข่ายควร

มีนโยบายหรือหลักการที่เกื้อหนุนการทำงาน การทำงาน เครือข่ายควรได้รับการพัฒนาเรื่องทิศทางการท างานที่เหมาะสมกับยุคสมัยหรือความ ต้องการของผู้รับบริการ และรัฐควรส่งเสริมให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ เครือข่ายการ จัดการป่าชุมชนมีความยั่งยืนเพราะเกิดขึ้นจากการตระหนักและเล็งเห็นประโยชน์ที่จะได้จากการจัดการป่า ส่วนงานราชการเมื่อมองเห็นความสำคัญและบทบาทของเครือข่ายต่อการ พัฒนาชุมชนจึงได้ให้การสนับสนุน ข้อดีของเครือข่ายลักษณะดังกล่าวนี้สามารถทำให้มีอิสระ และเอกภาพในการทำงานค่อนข้างสูง ไม่ถูกครอบงำด้วยการบังคับจากรัฐ ต้องการแต่การ สนับสนุนจากรัฐในปริมาณที่เหมาะสมเท่านั้นเอง การสร้างเป้าหมายร่วมกันเกิดขึ้นจาก สภาพปัญหาและความต้องการของชาวบ้านนั้นคือผลกระทบจากการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนใน ปัจจุบัน และการมีวิถีชีวิตที่ยั่งยืนของคนในชุมชน และสร้างแรงจูงใจให้เห็นประโยชน์ที่จะ ได้รับการจัดการป่าชุมชนของตน ในการรวมภาคีเครือข่ายกัน สมาชิกเครือข่ายมัก คัดเลือกกลุ่มที่มีพลังในการทำงาน มีบทบาทและผลงานโดดเด่นเป็นแกนกลางหรือผู้นำ เครือข่าย ขั้นตอนการบริหารจัดการเครือข่ายหลังจากตั้งกลุ่มเครือข่ายแล้วคือตั้งเป้าหมาย ของเครือข่าย ต่อจากนั้นจึงร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการของเครือข่าย และ มอบหมายหน้าที่กันทำตามความสามารถ กลไกของเครือข่ายคือการจัดกิจกรรมเรียนรู้ ร่วมกันและการขับเคลื่อนงานตามยุทธศาสตร์แผนพัฒนาโดยกำหนดปฏิทินทำกิจกรรม การทำงานเครือข่ายมีผลทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มต่างๆ ทำให้ได้รับ ประสบการณ์ใหม่ๆ สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ทำให้มีพลังอำนาจการต่อรองของกลุ่ม เกิดพลังสามัคคีของคนในชุมชน มีความเสียสละ ความรักและเคารพกัน และได้แบบอย่างที่ดีในการทำงาน ได้ฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรมให้กลับอุดม สมบูรณ์ อนุรักษ์ป่าให้มีความสมบูรณ์และคนในชุมชนมีสุขภาวะที่ดี

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๒.๑ ศึกษาสภาพการจัดการป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ซึ่งพื้นที่ศึกษาใช้แบบเจาะจง (Purposive Sampling) เกี่ยวกับการศึกษาสภาพการจัดการป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้ พบว่า สภาพการจัดการป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้ แยกได้ ๓ ด้าน ดังนี้

๕.๒.๑.๑ เอกสารสิทธิที่ดินของเกษตรกร ขอบเขตการปลูกและการใช้ประโยชน์จากการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

(๑) ความมั่นคงด้านการถือครองที่ดินของเกษตรกร เป็นปัจจัยสำคัญของการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ สอดคล้องกับ Sylvester Ngome Chisika & Chunho Yeom (๒๐๒๐) ที่พบว่าระบบการสร้าง ความมั่นคงด้านการถือครองที่ดินได้ส่งเสริมให้เกิดการเจริญเติบโตของพื้นที่ปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกรรายบุคคล นอกจากนี้ การสร้างความมั่นคงด้านการถือครองที่ดินยังส่งผลต่อการพัฒนาและการปรับปรุงการจัดเก็บภาษี ซึ่งเป็นการยกยารายได้ให้แก่ท้องถิ่น ตลอดทั้งเป็นหลักสำคัญในการเปิดช่องทางให้เกษตรกรเข้าถึงแหล่งสินเชื่อ การประกันการลงทุน และการได้รับการบริการในการปลูกป่าจากภาครัฐ จากการศึกษาพบว่า การที่เกษตรกรมีเอกสารสิทธิที่แตกต่างกันสำหรับการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ทั้งที่เป็น โฉนดที่ดิน และเอกสารสิทธิ ส.ป.ก.๕-๐๑ ซึ่ง

ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ ฉบับที่ ๘ พ.ศ. ๒๕๖๒ มาตรา ๗ เกษตรกรที่มีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองที่ดินที่แตกต่างกัน จะมีสิทธิในการตัดไม้มีค่าที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับ อาทิตยา พงพพรม (๒๕๖๓) และคำบรรยายของ นายสหรัฐ ศิริวรรณ (๒๕๖๕) ที่ว่า ไม่มีค่าถือว่าเป็นทรัพย์สินควบที่ดิน สิทธิในการตัดไม้ จึงเป็นสิทธิตามการถือครองที่ดิน หากที่ดินนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคล เรียกว่า “ที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์” หรือ “สิทธิครอบครอง” เช่น โฉนด, น.ส.๓ หรือ ส.ค.๑ ที่มีระวางถูกต้องและอยู่ในระหว่างการออกเอกสารสิทธิ ไม่มีค่าที่เกิดขึ้นในที่ดินนั้นเป็นของเจ้าของทรัพย์สิน และไม้นั้นถือว่าเป็นทรัพย์สิน มิใช่ไม้หวงห้าม โดยเจตนารมณ์ของ มาตรา ๗ บัญญัติขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการลักลอบตัดไม้ โดยเฉพาะไม้สัก ไม้ยาง ไม้พะยุง แต่สำหรับที่ดิน ส.ป.ก. ๔-๐๑ เป็นที่เขตป่าของรัฐที่ปฏิรูปจากการที่คนเคยเข้าไปอยู่ในป่าทำให้ป่ามีสภาพเสื่อมโทรม รัฐจึงจัดที่ดินป่าเสื่อมสภาพให้เกษตรกรอยู่อาศัย ดังนั้นหากมีการปลูกไม้มีค่าหลังจากที่ได้รับสิทธิเข้าอยู่อาศัยทำกิน ให้ถือว่าเป็นการ “ปลูกขึ้นในที่ดินที่ได้รับอนุญาต” ไม่ถือว่าเป็นไม้หวงห้าม หากไม้เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นหรือแม้แต่เกิดขึ้นเองในภายหลัง ยังคงถือว่าเป็นไม้หวงห้าม

(๒) ข้อกังวลของเกษตรกรเกี่ยวกับการขออนุญาตตัดไม้ ข้อกังวลนี้ได้รับคำอธิบายจาก นายสหรัฐ ศิริวรรณ ในรับรองการตัดไม้ ชักลาก แปรรูปและใช้ประโยชน์จากไม้ โดยกรมป่าไม้ ได้ออกระเบียบเอกสารรับรองไม้กรรมสิทธิ์ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท โดยจะใช้แบบใดก็ได้ระเบียบไม่ได้บังคับ ได้แก่ (๑) เอกสารแบบรับรองตนเอง โดยสามารถหาแบบฟอร์มได้ในอินเทอร์เน็ต มีภาพถ่าย แผนที่ที่ดิน และมีผู้มีตำแหน่งรับรอง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำหรับจำนวนไม้ที่ตัดจะมีกี่ท่อนโดยจะต้องมีบัญชีแนบ หากจะซื้อจะขายให้มีสัญญาซื้อขายแนบ (๒) แบบเอกสารที่มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้รับรอง เจ้าหน้าที่จะตรวจสอบความถูกต้องของเอกสาร แล้วจึงจะประทับตราอนุญาต ออกหนังสือรับรองอนุญาตให้ตัดฟัน เจ้าหน้าที่จะประทับตราและทำบัญชีการเคลื่อนย้ายว่าไม้นั้นจะไปยัง ณ ที่ใด ข้อกังวลของเกษตรกรชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีโครงสร้างของกฎหมายและนโยบายที่เอื้ออำนวยต่อการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ สอดคล้องกับ Sylvester Ngome Chisika & Chunho Yeom (๒๐๒๐) โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้เกษตรกรรวมตัวกันเป็นกลุ่มสหกรณ์ผู้ปลูกป่าเชิงพาณิชย์เพื่อสร้างหลักประกันความเสียหายจากสาเหตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับต้นไม้ที่ปลูก ตลอดจนการสร้าง ความมั่นใจให้เกษตรกรในการตัดไม้ ชักลาก แปรรูปและใช้ประโยชน์จากไม้ที่ปลูก

๕.๒.๑.๒ เอกสารสิทธิและการใช้ประโยชน์ของป่าชุมชน

(๑) ป่าชุมชนมีเอกสารสิทธิที่ดินและหนังสือสำคัญ ประกอบด้วย น.ส.๓ ที่ดินสาธารณประโยชน์ ทำเลเลี้ยงสัตว์ ป่าสาธารณประโยชน์ และที่ดินปศุสัตว์ ที่มีหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงในความดูแลของกระทรวงมหาดไทย ตลอดทั้งป่าชุมชนที่ปรับมาอยู่ภายใต้การบังคับใช้ ตามมาตรา ๙๙ แห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒

(๒) การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนมีความสอดคล้องกับแนวคิดขององค์การอาหารและเกษตรกรรมแห่งสหประชาชาติ กล่าวคือการใช้ประโยชน์จากป่าประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ป่าเป็นแหล่งให้พลังงานเชื้อเพลิงโดยเฉพาะจากการนำกิ่งไม้ที่ตายแล้วไปใช้เป็นฟืน การใช้ประโยชน์จากป่าในการจัดกิจกรรมการพัฒนาสาธารณประโยชน์ นอกจากนี้ยังมีการใช้ประโยชน์ในด้านอื่นเพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นขั้น

พื้นฐานในระดับครัวเรือน โดยเฉพาะเป็นการสร้างแหล่งอาหารควบคู่ไปกับการสร้างความหลากหลาย ความสมดุลและมีเสถียรภาพของสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นสำหรับการผลิตอาหารอย่างต่อเนื่อง องค์ประกอบเหล่านี้มีความสำคัญต่อการเชื่อมโยงความสัมพันธ์พึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างคนกับป่า

๕.๒.๑.๓ การสนับสนุนส่งเสริมจากภายนอก การได้รับการสนับสนุนจากภายนอกเป็นการเปิดโอกาสให้เกษตรกรมีประสบการณ์จากการลองผิดลองถูกในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ ทั้งในด้านการเตรียมคน เตรียมพื้นที่เพาะปลูก เตรียมพันธุ์กล้าไม้ ตลอดจนเตรียมตนเองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับด้านธุรกิจ กฎหมายและการเงิน สอดคล้องกับการศึกษาของ Gilmour (๒๐๑๖) ว่าศักยภาพในการจัดการธุรกิจในระดับชุมชนมีข้อจำกัด ชุมชนมักจะขาดแหล่งทุนสนับสนุนในการเริ่มกิจกรรม สถาบันทางการเงินมักจะไม่มั่นใจในการให้กู้ยืมเพื่อการจัดซื้อทรัพย์สินทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม ชุมชนมักจะมีศักยภาพที่จำกัดในการพัฒนาแผนธุรกิจและการพัฒนาตลอดทั้งการนำทักษะทางธุรกิจไปปรับใช้ และสอดคล้องกับ Sylvester Ngome Chisika & Chunho Yeom (๒๐๒๐) เกษตรกรได้รับการสนับสนุนพันธุ์ไม้ที่ปลูกตลอดทั้งการสนับสนุนทางวิชาการจากหลายหน่วยงานทั้งภายในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง ปัญหาสำคัญที่พบคือเกษตรกรส่วนหนึ่งคิดว่าตนเองตัดสินใจผิดในการคัดเลือกชนิดของไม้ที่ปลูกบางประเภทไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ สอดคล้องกับข้อสังเกตสำคัญสำหรับการคัดเลือกชนิดของไม้ค่าที่ปลูกของ นายสหรัฐ ศิริวรรณ (๒๕๖๕) ว่า ไม้มีค่าบางประเภทไม่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศและสภาพพื้นที่ในอีสานใต้ โดยเฉพาะไม้สัก การปลูกไม้สักในบางแปลงจะไม่เจริญเติบโตในระยะ ๕ ปีแรก ดังนั้นเกษตรกรจะต้องเลือกพันธุ์ไม้มีค่าที่มีความเหมาะสมกับภูมิประเทศในพื้นที่อีสานใต้ โดยเฉพาะควรส่งเสริมการปลูก พะยูง ประดู่ ยางนา ซึ่งยางนาในภาคอีสานจะมีคุณภาพแข็งแรงและเหนียวกว่ายางนาในภาคใต้ นอกจากนี้ควรเลือกพันธุ์ไม้ที่ปลูกให้เป็นประเภทที่มีเนื้อไม้ที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะไม้พะยูง ต้องเลือกสายพันธุ์ที่ให้แก่นใหญ่ ทั้งนี้เพราะไม้พะยูงแก่นใหญ่จะมีเนื้อไม้ที่มีผลผลิตที่สวยงามกว่าสำหรับกระบวนการในการส่งไม้พะยูงไปขายต่างประเทศ ก่อนไม้พะยูงจะส่งออกนอกประเทศ เนื้อไม้ส่วนที่เป็นกระพี้จะถูกถากให้เหลือเพียงแก่นเท่านั้น ปัจจุบันกรมป่าไม้กำลังทำวิจัยเพื่อให้ได้ไม้พะยูงสายพันธุ์คุณภาพสูงที่มีแก่นใหญ่ขึ้น

๕.๒.๒ ศึกษากระบวนการจัดการป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้

๕.๒.๒.๑ กระบวนการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรไม่ได้วิเคราะห์ผลได้ผลเสียจากการใช้ที่ดินปลูกป่า เพียงแต่คาดหวังผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ด้วยเหตุนี้ เกษตรกรที่ปลูกป่าเชิงพาณิชย์จึงอยู่ในระยะคาบเกี่ยวระหว่างการเกษตรเพื่อยังชีพกับการเกษตรเชิงพาณิชย์ สอดคล้องกับ เคท เอ็ม (Kate M. 2022) ที่ว่า เกษตรเชิงพาณิชย์เป็นการทำการเกษตรเพื่อผลกำไร เป็นการผลิตเกินกว่าความจำเป็นในการบริโภคหรือใช้สอย และนำส่วนที่เกินกว่าความจำเป็นนั้นไปจำหน่ายเพื่อผลกำไร เกษตรเชิงพาณิชย์มีแนวคิดแตกต่างจากการเกษตรเพื่อยังชีพที่ผลิตเพียงเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัว ได้แก่ การเกษตรเพื่อยังชีพมีจุดประสงค์เพื่อผลิตผลผลิตทางการเกษตรหลายชนิดที่ตอบสนองความต้องการจำเป็นของเกษตรกรและครอบครัว โดยมีส่วนเกิน ที่อาจนำไปขายเพียงเล็กน้อย แต่การเกษตรเชิงพาณิชย์เป็นการผลิตผลผลิตที่เป็นพืชหรือสัตว์เพื่อนำไปจำหน่ายในตลาด เกษตรเพื่อยังชีพเน้นการใช้แรงงาน แต่การเกษตรเชิงพาณิชย์ต้องใช้การลงทุนขนาดใหญ่ การเกษตรเพื่อยังชีพเป็นการทำการเกษตรในพื้นที่ขนาดเล็ก แต่เกษตรเชิงพาณิชย์ใช้พื้นที่

ขนาดใหญ่ เกษตรแบบยังชีพจะใช้มูลสัตว์ผสมในดิน แต่เกษตรเชิงพาณิชย์จะต้องใช้ปัจจัยนำเข้าในปริมาณที่มาก เช่น สายพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูง ปุ๋ย ยากำจัดศัตรูพืช เป็นต้น เกษตรเพื่อยังชีพผลิตเพื่อบริโภคในครอบครัว แต่การเกษตรเชิงพาณิชย์จะมุ่งผลิตเพื่อจำหน่าย เกษตรเพื่อยังชีพพึ่งพาฝนจากธรรมชาติและวิธีการชลประทานแบบง่ายๆ แต่การเกษตรเชิงพาณิชย์อาศัยวิธีการชลประทานที่ทันสมัยเช่นการใช้น้ำใต้ดินโดยอาศัยแผงรับพลังงานแสงอาทิตย์ การเกษตรเพื่อยังชีพใช้วิธีการตามประเพณีดั้งเดิมในการเพาะปลูก ขณะที่การเกษตรเชิงพาณิชย์ใช้เครื่องจักรกลในการเพาะปลูก นอกจากนี้ สอดคล้องกับ ชวาลวุฒิ ชัยนุวัต (Chavalut Chainuvati, 2021) ที่มองถึงปัญหาอุปสรรคในการยกระดับจากเกษตรเพื่อยังชีพเป็นเกษตรเชิงพาณิชย์ ได้แก่ ปัญหาความยากจนของเกษตรกรรายย่อย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความไม่แน่นอนของตลาด ตลอดจนความไม่มั่นคงของราคาผลผลิตสินค้าเกษตร นอกจากนี้ยังประสบปัญหาคุณภาพของผลผลิต ที่ต้องสอดคล้องกับความต้องการของตลาด นอกจากนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่สามารถบูรณาการเทคโนโลยีในการเพิ่มผลผลิต ตลอดจนปัญหาการทำการเกษตรบนที่ดินที่ไม่เหมาะสมในการเพาะปลูก ปัญหาการถือครองที่ดินที่จำกัด โดยเฉพาะในอนาคตคาดการณ์ว่าขนาดที่ดินที่ถือครองจะลดน้อยลง นอกจากนี้ที่ดินยังอยู่นอกเขตชลประทาน ทำให้ปริมาณผลผลิตของสินค้าเกษตรไม่คงที่ ปัญหาการตลาดและราคาผลผลิตทางการเกษตรซึ่งเกษตรกรยังไม่มีความสามารถในการซื้อขายผลผลิตทางการเกษตร

๕.๒.๒.๒ กระบวนการจัดการดูแลป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพึ่งพากันของระบบนิเวศน์ มีบางชุมชนทดลองปลูกป่าโดยการไม่ปลูก โดยปล่อยให้ไม้ทุกประเภทโตขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่ผลที่ออกมาเป็นป่าที่มีความสมบูรณ์ มีพันธุ์พืชที่หลากหลาย ทั้งไม้มีค่า สมุนไพร และพืชอื่นที่คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ สอดคล้องกับ เลสลีย์ สปอนเซล (Leslie Sponsel: ๒๐๑๙ อ้างใน Darlington ๒๐๑๙) ที่ว่าระบบนิเวศน์ทางจิตวิญญาณ เป็นเวทีกิจกรรมทางภูมิปัญญาและการปฏิบัติจริง ที่กว้างขวาง ซับซ้อน หลากหลาย และมีพลวัต ที่ประสานเชื่อมต่อระหว่างศาสนาและจิตวิญญาณกับระบบนิเวศน์ สิ่งแวดล้อม และสิ่งแวดล้อมนิยม เวทีดังกล่าวได้ใช้เวทีทางจิตวิญญาณ เป็นเครื่องมือในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังได้นำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ว่าไม่มีสิ่งใดอยู่ตามธรรมชาติอย่างโดดเดี่ยว หากแต่เป็นเหตุและปัจจัยซึ่งกันและกัน มีการพึ่งพาซึ่งกันและกันของสรรพสิ่ง (อิทัปปัจจยตา) ตลอดจนหลักพรหมวิหาร ๔ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ในการนำทางใหม่ให้ชุมชนได้ทบทวนความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีที่ชุมชนใช้ประโยชน์จากป่า นิเวศน์นิยมทางจิตวิญญาณที่พระสงฆ์ได้ถอดบทเรียนมาจากคำสอนในพระพุทธศาสนาได้ช่วยวิเคราะห์รากเหง้าของปัญหาที่กำลังเผชิญทั้งเกษตรกรและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เกษตรกรพึ่งพาอาศัย สำหรับกระบวนการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทั้งในการคิด วางแผน ดูแลรักษา ตลอดจนการแบ่งปันประโยชน์จากป่าด้วยความเป็นธรรม สอดคล้องกับ อีเลียส (Elias, ๒๐๑๔ อ้างใน Michel Merlet) ว่าการจัดการป่าชุมชนหมายถึงสภาวะการณ์ที่ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิในการเข้าถึง ใช้ จัดการ และดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ ให้เป็นไปตามข้อตกลงของสถาบันในชุมชนที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็น รูปแบบการปกครอง ระบบกฎหมาย และระบบการลงโทษ เช่นเดียวกับการมีกลไกสำหรับการมีส่วนร่วม ตลอดจนการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน เหนือสิ่งอื่นใด สิทธิเหล่านี้รวมถึงการกระทำร่วมกันที่ก่อตั้งขึ้นโดยชุมชนในการ

จัดการและการอนุรักษ์ป่า ต้นไม้และทรัพยากรธรรมชาติโดยทั่วไป และสอดคล้องกับความหมายของการจัดการป่าชุมชนของกรมป่าไม้ ว่าเป็นสถานะที่ชุมชนมีความใกล้ชิดกับป่าและมีสิทธิที่จะจัดการใช้ประโยชน์ และดูแลรักษาทรัพยากรในป่าที่ตนเองพึ่งพาอาศัย มีปทัสถานหรือหลักปฏิบัติที่เกิดจากข้อตกลงของประชาชน สถาบันหรือองค์กรของชุมชน ในการดูแลผืนป่านั้น ปทัสถานหรือหลักปฏิบัติดังกล่าว จะต้องสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของชุมชน และไม่ขัดหรือแย้งกับรูปแบบการปกครอง ระบบกฎหมาย และระบบการลงโทษตามกฎหมาย และมีกลไกสำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชน ตลอดทั้งการแบ่งปันผลได้ผลเสียจากป่าร่วมกันทั้งในส่วนที่ปลูกขึ้นและในส่วนที่เป็นผลผลิตจากป่าเพื่อสนองความต้องการจำเป็นของท้องถิ่น

๕.๒.๓ วิเคราะห์ผลลัพธ์ของการจัดการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้

(๑) เกษตรกรที่ปลูกป่าเพื่อเป็นการพาณิชย์ เกษตรกรไม่มีความมั่นใจเกี่ยวกับกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในการตัดไม้มีค่า สอดคล้องกับการศึกษาของ Gilmour (๒๐๑๖) ว่าสิทธิครอบครองที่ดินที่ไม่สมบูรณ์ ทำให้เกษตรกรมีข้อจำกัดในการจัดการป่าเพื่อประโยชน์เชิงพาณิชย์ ระเบียบข้อกำหนดในส่วนที่ไม่เกี่ยวกับป่า เช่น การตัดไม้ การทำไม้ การขนส่ง มักจะเป็นอุปสรรคต่อการขนส่งและการตลาดผลผลิตจากป่าไม้ นโยบายมักจะมีแนวโน้มเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มอุตสาหกรรมป่าไม้มากกว่าการจัดการป่าไม้ของชุมชนซึ่งต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดในการจัดการป่า ระบบการจัดเก็บภาษีและค่าธรรมเนียมที่ยุงยากและเกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงาน ที่นำมาใช้กับแต่ละระยะของห่วงโซ่มูลค่าเพิ่ม การออกใบอนุญาตพิเศษหรือเอกสารรับรองจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ซึ่งมักจะอยู่ห่างไกลจากป่า ทำให้การจัดการผลผลิตป่าไม้เป็นไปด้วยความยุ่งยาก ความไม่เข้มแข็งในการจัดการบ้านเมืองที่ดีหรือหลักธรรมาภิบาล อาจนำไปสู่การขาดความโปร่งใสในขั้นตอนต่างๆ ของห่วงโซ่การเพิ่มคุณค่าให้กับผลผลิตป่าไม้ตั้งแต่การตัด การแปรรูป การขนส่ง ซึ่งอาจจะนำไปสู่การหาช่องว่างทางระเบียบกฎหมายและการทุจริต ปัจจุบันเหล่านี้ได้เป็นข้อจำกัดต่อประสิทธิภาพผลการดำเนินการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ ในกรณีของประเทศไทย ได้มีการทำความเข้าใจกับเกษตรกรผู้ปลูกไม้มีค่าเรื่องการ “ทำไม้” ในการสนทนากลุ่มนักวิชาการป่าไม้จังหวัดได้แลกเปลี่ยนแนวทางการ “ทำไม้” หรือการใช้ผลผลิตจากไม้ ดังนี้

ไม่มีค่าถือว่าเป็นทรัพย์สินควบที่ดิน สิทธิในการตัดไม้ จึงเป็นสิทธิตามการถือครองที่ดิน หากที่ดินนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคล (โฉนด, น.ส.๓ หรือ ส.ค.๑ ที่มีระวางถูกต้องและอยู่ในระหว่างการออกเอกสารสิทธิ) ไม้มีค่าที่เกิดในที่ดินนั้นเป็นของเจ้าของทรัพย์สิน และเป็นทรัพย์สิน มิใช่ไม้หวงห้าม มาตรา ๗ บัญญัติขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการลักลอบตัดไม้ โดยเฉพาะไม้สัก ไม้ยาง ไม้พะยูง

ใบรับรองการตัดไม้ ชักลาก แปรรูปและใช้ประโยชน์จากไม้ กรมป่าไม้ ได้ออกระเบียบเอกสารรับรองไม้กรรมสิทธิ์ เอกสารรับรองไม้กรรมสิทธิ์มี ๒ ประเภท จะใช้แบบใดก็ได้ระเบียบไม่ได้บังคับ) ประเภทที่ ๑ เอกสารแบบรับรองตนเอง หาแบบเอกสารได้ในอินเทอร์เน็ต โดยต้องมีภาพถ่าย แผนที่ที่ดิน มีผู้มีตำแหน่งในชุมชนให้การรับรอง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สภาองค์กรบริหารส่วนตำบล โดยจะตัดไม้ก็พร้อมต้องมีบัญชีแนบ หากจะซื้อขายให้มีสัญญาซื้อขาย ประเภทที่ ๒ เอกสารที่แบบมีเจ้าหน้าที่รับรอง เมื่อตรวจเอกสารถูกต้อง จะประทับตราอนุญาต ออกหนังสือรับรองอนุญาตให้ตัดฟัน เจ้าหน้าที่จะประทับตราและทำบัญชีการเคลื่อนย้ายว่าไม้นั้นจะไปอยู่ในที่ใด การเก็บไม้มีค่าในครอบครอง จะต้องไม่เกิน ๔ ลบ.ม. หากเกินจะมีความผิดและได้รับโทษที่รุนแรง หากมีข้อสงสัยควรขอคำปรึกษาจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้

การตัดไม้ในที่ดินที่รัฐอนุญาตให้อยู่อาศัยทำกิน ไม้ในที่ดิน ส.ป.ก.๔-๐๑ ไม่ว่าจะเกิดก่อนหรือหลังเข้าไปอยู่อาศัยทำกิน ถือว่าเป็นไม้กรรมสิทธิ์ของรัฐ ตัดไม้ได้ ต้องได้รับอนุญาตก่อน ต้นไม้ ไม้มีค่านั้นๆ ยังคงเป็นทรัพย์สินของรัฐ สามารถขุดดินเป็นบ่อเลี้ยงปลาได้ แต่จะขายหน้าดินไม่ได้ ไม้เดิมหรือไม้ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติจะต้องได้รับอนุญาตก่อนทำไม้ เช่น ก่อนตัด หรือแปรรูป ทั้งนี้เพราะต้องการควบคุมป้องกันไม่ให้นายทุนเข้าไปกว้านซื้อที่ดิน ที่สำคัญคือ ที่ดินนั้น สำนักงานปฏิรูปที่ดินได้อนุญาตปลูกหรือไม่ แล้วจึงขออนุญาตทำไม้ การอนุญาตครอบครองไม้ ไม้ท่อน ครอบครองไม่ได้ ผิดกฎหมายทั้งหมด ไม้แปรรูป ครอบครองได้แต่ปริมาณไม่เกิน ๒.๒๐ ลบ.ม.

การแปรรูปไม้ การแปรรูปไม้เพื่อประดิษฐ์กรรม จะต้องขออนุญาต การแปรรูปไม้เพื่อการค้าเป็นการใช้อุปกรณ์ที่มีกำลังรวมเกิน ๕ แรงม้า จะต้องขออนุญาต กำลังรวมหมายถึงการคำนวณกำลังรวมของอุปกรณ์ทุกชนิด เช่น เลื่อย สว่าน กบ ที่ใช้กำลังไฟฟ้าหรือกำลังเชื้อเพลิงอื่นในการแปรรูปไม้ เลื่อยโซ่ขนาด ๑ แรงม้า บาเลี่ยนเกิน ๑๒ นิ้ว จะต้องขออนุญาต

นอกจากสิทธิของเกษตรกรในการในการตัดไม้ ชักลาก แปรรูปและใช้ประโยชน์จากไม้ที่ปลูก ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงคือการมีตลาดพร้อมรองรับผลผลิตจากไม้และผลพลอยได้จากไม้ สอดคล้องกับการศึกษาของ Gilmour (๒๐๑๖) ว่าชุมชนทางไกลมักจะประสบความยุ่งยากในการขนส่งผลผลิตสู่ตลาด การเจาะตลาดที่มีอยู่แล้วอาจเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก ไม่มีข้อมูลการตลาดเพียงพอและไม่พร้อมที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถนำผลผลิตออกสู่ตลาดโดยสอดคล้องกับความต้องการของตลาด ตลาดค้าไม้ในหลายประเทศมีแนวโน้มที่จะถูกรอบงำโดยบริษัทหรือผู้ซื้อที่มีอิทธิพลในการกำหนดราคาโดยเฉพาะนักการเมืองหรือผู้นำอื่น ขาดความโปร่งใส ทำให้ชุมชนประสบความยุ่งยากและไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ การทุจริตที่ขยายไปในวงกว้างอาจจำกัดความสามารถของชุมชนที่จะคำนวณผลประโยชน์สูงสุดจากไม้ที่เก็บเกี่ยว ผลผลิตป่าไม้เชิงพาณิชย์ของเกษตรกรจึงยังคงเป็นเรื่องของกลุ่มคนชายขอบ ที่ได้รับความสนใจที่จำกัดทั้งจากภาครัฐและผู้ให้ทุนสนับสนุน ด้วยเหตุนี้ การรวมตัวกันเป็นสมาคมผู้ปลูกป่าหรือสหกรณ์ผู้ปลูกป่าจะเป็นกลไกสำคัญของเกษตรกรผู้ปลูกป่าในด้านการตลาดของเกษตรกร สอดคล้องกับ Sylvester Ngome Chisika & Chunho Yeom (๒๐๒๐) โดยการรวมตัวของเกษตรกรในรูปสหกรณ์จะต้องเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลที่มีโครงสร้างที่เปิดเผยและเป็นประชาธิปไตย จะต้องเสริมสร้างศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกป่าเชิงพาณิชย์ในด้านต่าง ได้แก่ การจัดการ การบันทึกข้อมูล การจัดการด้านการเงิน และการเป็นผู้ประกอบการ ต้องมียุทธศาสตร์และโครงสร้างที่เหมาะสมโดยเฉพาะการเปิดช่องทางให้สมาชิกเข้าถึงข้อมูล ประกอบด้วย การมีระบบออนไลน์ที่สร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้เกี่ยวข้องและทำให้สมาชิกสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ มีการบันทึกการประชุม ที่ชี้ให้เห็นถึงความต่อเนื่องของการทำหน้าที่ของคณะกรรมการ มีการกำหนดกฎและระเบียบในความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ตลอดทั้งมีคณะกรรมการที่ทำการที่ชัดเจน

(๒) เกษตรกรที่ปลูกป่าแต่ไม่ได้คาดหวังผลลัพธ์เชิงพาณิชย์ เป็นการปลูกป่าเพื่อยังชีพโดยการใช้ประโยชน์จากพืชเศรษฐกิจอื่นที่ปลูกร่วมกับไม้มีค่าตลอดทั้งเพื่อได้ประโยชน์จากผลผลิตธรรมชาติจากการปลูกป่าเพื่อยังชีพหรือเพื่อจำหน่ายผลผลิตส่วนที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือน เกษตรกรเหล่านี้มุ่งหวังปลูกป่า

เพื่อเป็นทุนสำหรับปลูกหลานในอนาคตจึงไม่ได้มีการคำนวณในเชิงผลได้ผลเสียว่าต้นทุนที่ปลูกกับผลที่ได้มาจะมี ความคุ้มค่าหรือไม่ เพียงแต่หวังว่าจะเก็บไว้ใช้ในยามชราหรือเพื่ออนาคตของคนรุ่นต่อไป

(๓) คณะกรรมการป่าชุมชน การใช้ประโยชน์จากไม้ที่ปลูกในพื้นที่ต่อเนื่องป่าชุมชนและการใช้ ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยจะต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ มาตรา ๓ ตาม คำจำกัด ความคำว่า “ไม้” คำว่า “ใช้ประโยชน์จากไม้” คำว่า “ของป่า” และ คำว่า “ทรัพย์สินส่วนกลาง” ซึ่งหมายถึง เงินและทรัพย์สินที่ได้มาเพื่อใช้ในการจัดการป่าชุมชน ไม้ที่สมาชิกป่าชุมชนร่วมกันปลูกในบริเวณเพื่อการใช้ ประโยชน์ และทรัพย์สินที่สมาชิกป่าชุมชนร่วมกันจัดทำในการจัดการป่าชุมชน สารสำคัญดังกล่าวจำเป็น จะต้องทำความเข้าใจกับสมาชิกป่าชุมชนในการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน สอดคล้องกับ Belcher, Ruiz Perez and Achdiawan, ๒๐๐๕ (อ้างใน FAO ๒๐๑๖) การใช้ประโยชน์จาก “ผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้” ได้ถูก นำมาใช้นับแต่อดีตเพื่อช่วยการดำรงชีพของเกษตรกร อย่างไรก็ตามได้มีการตั้งข้อสังเกตว่า หากผลผลิตจากป่า ที่ไม่ใช่เนื้อไม้จะถูกนำมาใช้ประโยชน์เพื่อลดภาวะความยากจนหรือยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน ควร จะเพิ่มผลผลิตจากป่าไม้และทำการค้าผลผลิตนั้นให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (Belcher, Ruiz Perez and Achdiawan, ๒๐๐๕ อ้างใน FAO ๒๐๑๖)

๕.๒.๔ สร้างรูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสาน ใต้

๕.๒.๔.๑ ศึกษาปัญหาการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจาก การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้ให้ข้อมูล โดยพื้นที่ศึกษาใช้แบบ เจาะจง เกี่ยวกับปัญหาการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรพื้นที่อีสานใต้ โดยการสำรวจ จังหวัด อุบลราชธานี ศรีสะเกษ และยโสธร พบว่าปัญหาการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรพื้นที่อีสานใต้มี ๖ ด้าน ดังนี้

๑. ปัจจัยด้านระบบการสร้างความมั่นคงด้านการถือครองที่ดิน

(๑) เอกสารสิทธิถือครองที่ดินของเกษตรกร ส่วนใหญ่จะเป็นที่ดินมีโฉนด และที่ ส.ป.ก.๔-๐๑ ความ มั่นคงด้านการถือครองที่ดินของเกษตรกร เป็นปัจจัยสำคัญของการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ สอดคล้องกับ Sylvester Ngome Chisika & Chunho Yeom (๒๐๒๐) ที่พบว่าระบบการสร้างความมั่นคงด้านการถือครอง ที่ดิน ได้ส่งเสริมให้เกิดการเจริญเติบโตของพื้นที่ปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกรรายบุคคล

นอกจากนี้ การสร้างความมั่นคงด้านการถือครองที่ดิน ยังส่งผลดีต่อการพัฒนาและการปรับปรุงการ จัดเก็บภาษีซึ่งเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ท้องถิ่น ตลอดจนเป็นหลักประกันที่สำคัญในการเปิดช่องให้เกษตรกร เข้าถึงแหล่งสินเชื่อ การประกันการลงทุน และการได้รับการบริการในการปลูกป่าจากภาครัฐ จากการศึกษาพบว่า การที่เกษตรกรมีเอกสารสิทธิที่แตกต่างกันสำหรับการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ทั้งที่เป็น โฉนดที่ดิน และเอกสารสิทธิ ส.ป.ก.๔-๐๑ ซึ่งตามพระราชบัญญัติป่าไม้ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ.๒๕๖๒ มาตรา ๗ เกษตรกร ที่มีกรรมสิทธิ์หรือ สิทธิครอบครองที่ดินที่แตกต่างกัน จะมีสิทธิในการตัดไม้มีค่าที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับ อาทิตยา พองพรหม (๒๕๖๓) และคำบรรยายของ นายสหรัฐ ศิริวรรณ (๒๕๖๕) ที่ว่า ไม้มีค่าถือว่าเป็นทรัพย์สินควบที่ดิน สิทธิใน

การตัดไม้ จึงเป็นสิทธิตามการถือครองที่ดิน หากที่ดินนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคล เรียกว่า “ที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์” หรือ “สิทธิครอบครอง” เช่น โฉนด, น.ส.๓ หรือ ส.ค.๑ ที่มีระวางถูกต้องและอยู่ในระหว่างการออกเอกสารสิทธิ ไม่มีค่าที่เกิดในที่ดินนั้นเป็นของเจ้าของทรัพย์ และไม้นั้นถือว่าเป็นทรัพย์ มิใช่ไม้หวงห้าม โดยเจตนารมณ์ของ มาตรา ๗ บัญญัติขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการลักลอบตัดไม้ โดยเฉพาะไม้สัก ไม้ยาง ไม้พะยูน แต่สำหรับที่ดิน ส.ป.ก. ๔-๐๑ เป็นที่เขตป่าของรัฐ ที่ปฏิรูปจากการที่คนเคยเข้าไปอยู่ในป่าทำให้ป่ามีสภาพเสื่อมโทรม รัฐจึงจัดที่ดินป่าเสื่อมสภาพให้เกษตรกรอยู่อาศัย ดังนั้น หากมีการปลูกไม้มีค่าหลังจากที่ได้รับสิทธิเข้าอยู่อาศัยทำกิน ให้ถือว่าเป็นการ “ปลูกขึ้นในที่ดินที่ได้รับอนุญาต” ไม่ถือว่าเป็นไม้ หวงห้าม หากไม้เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นหรือแม้แต่เกิดขึ้นเองในภายหลัง ยังคงถือว่าเป็นไม้หวงห้ามอยู่

ข้อกังวลของเกษตรกรเกี่ยวกับการขออนุญาตตัดไม้ ข้อกังวลนี้ได้รับคำอธิบายจากนายสหรัฐ ศิริวรรณ ไบรรับรองการตัดไม้ ชักลาก แปรรูปและใช้ประโยชน์จากไม้ โดยกรมป่าไม้ ได้ออกระเบียบเอกสารรับรองไม้ กรรมสิทธิ์ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท โดยจะใช้แบบใดก็ได้ระเบียบไม่ได้บังคับ ได้แก่ (๑) เอกสารแบบรับรองตนเอง โดยสามารถหาแบบฟอร์มได้ในอินเทอร์เน็ต มีภาพถ่าย แผนที่ที่ดิน และมีผู้มีตำแหน่งรับรอง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำหรับจำนวนไม้ที่ตัดจะมีกี่ท่อนโดยจะต้องมีบัญชีแนบ หากจะซื้อขายให้มีสัญญาซื้อขายแนบ (๒) แบบเอกสารที่มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้รับรอง เจ้าหน้าที่จะตรวจความถูกต้องของเอกสาร แล้วจึงจะประทับตราอนุญาต ออกหนังสือรับรองอนุญาตให้ตัดฟัน เจ้าหน้าที่จะประทับตราและทำบัญชีการเคลื่อนย้ายว่าไม้นั้นจะไปอยู่ ณ ที่ใด

ข้อกังวลของเกษตรกร ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการสร้างของกฎหมายและนโยบายที่เอื้ออำนวยต่อการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ สอดคล้องกับ Sylvester Ngome Chisika & Chunho Yeom (๒๐๒๐) โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้เกษตรกรรวมตัวกันเป็นกลุ่มสหกรณ์ผู้ปลูกป่าเชิงพาณิชย์เพื่อสร้างหลักคำประกันความเสียหายจากสาเหตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับต้นไม้ที่ปลูก ตลอดทั้งการสร้างความมั่นใจให้เกษตรกรในการตัดไม้ ชักลาก แปรรูปและใช้ประโยชน์จากไม้ที่ปลูก

(๒) เอกสารสิทธิและการใช้ประโยชน์ของป่าชุมชน

๑) ป่าชุมชนมีเอกสารสิทธิที่ดินและหนังสือสำคัญ ประกอบด้วย น.ส.๓ ที่ดินสาธารณประโยชน์ ทำเลเลี้ยงสัตว์ ป่าสาธารณประโยชน์ และที่ดินป่า ที่หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) อยู่ในความดูแลของกระทรวงมหาดไทย ที่ปรับมาอยู่ภายใต้การบังคับใช้ ตามมาตรา ๙๙ แห่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒

๒) การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนมีความสอดคล้องกับแนวคิดขององค์การอาหารและเกษตรกรรมแห่งสหประชาชาติ กล่าวคือ การใช้ประโยชน์จากป่าประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ป่าเป็นแหล่งให้พลังงานเชื้อเพลิง โดยเฉพาะจากการนำกิ่งไม้ที่ตายแล้วไปใช้เป็นฟืน การใช้ประโยชน์จากป่า ในการจัดกิจกรรมการพัฒนาสาธารณประโยชน์ นอกจากนี้ ยังมีการใช้ประโยชน์ในด้านอื่นเพื่อตอบสนอง ความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐานในระดับครัวเรือน โดยเฉพาะเป็นการสร้างแหล่งอาหารควบคู่ไปกับการสร้างความหลากหลาย ความสมดุลและมีเสถียรภาพของสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นสำหรับการผลิตอาหารอย่างต่อเนื่อง องค์ประกอบเหล่านี้มีความสำคัญต่อการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างคนกับป่า

๕.๒.๔.๒ การสนับสนุนส่งเสริมจากภายนอก การได้รับการสนับสนุนจากภายนอกเป็นการเปิดโอกาสให้เกษตรกรมีประสบการณ์จากการลองผิดลองถูกในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ ทั้งในด้านการเตรียมคน เตรียมพื้นที่เพาะปลูก เตรียมพันธุ์กล้าไม้ ตลอดจนเตรียมตนเองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับด้านธุรกิจ กฎหมายและการเงิน สอดคล้องกับการศึกษาของ Gilmour (๒๐๑๖) ว่าศักยภาพในการจัดการธุรกิจในระดับชุมชนมีข้อจำกัด ชุมชนมักจะขาดแหล่งทุนสนับสนุนในการเริ่มกิจกรรม สถาบันทางการเงินมักจะไม่มั่นใจในการให้กู้ยืมเพื่อการจัดซื้อทรัพย์สินทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม ชุมชนมักจะมีศักยภาพที่จำกัดในการพัฒนาแผนธุรกิจและการพัฒนาตลอดทั้งการนำทักษะทางธุรกิจไปปรับใช้ และสอดคล้องกับ Sylvester Ngome Chisika & Chunho Yeom (๒๐๒๐) เกษตรกรได้รับการสนับสนุนพันธุ์ไม้ที่ปลูกตลอดทั้งการสนับสนุนทางวิชาการจากหลายหน่วยงานทั้งภายในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง

ปัญหาสำคัญที่พบคือ เกษตรกรส่วนหนึ่งคิดว่าตนเองตัดสินใจผิดในการคัดเลือกชนิดของไม้ ที่ปลูกบางประเภทไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ สอดคล้องกับข้อสังเกตสำคัญสำหรับการคัดเลือกชนิดของไม้มีค่าที่ปลูกของ นายสหรัฐ ศิริวรรณ (๒๕๖๕) ว่า ไม้มีค่าบางประเภทไม่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศและสภาพพื้นที่ในอีสานใต้ โดยเฉพาะไม้สัก การปลูกไม้สักในบางแปลงจะไม่เจริญเติบโตในระยะ ๕ ปีแรก ดังนั้น เกษตรกรจะต้องเลือกพันธุ์ไม้มีค่าที่มีความเหมาะสมกับภูมิประเทศในพื้นที่อีสานใต้ โดยเฉพาะควรส่งเสริมการปลูก พะยูง ประดู่ ยางนา ซึ่งยางนาในภาคอีสานจะมีคุณภาพแข็งแรงและเหนียวกว่ายางนาในภาคใต้

นอกจากนี้ ควรเลือกพันธุ์ไม้ที่ปลูกให้เป็นประเภทที่มีเนื้อไม้ที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะไม้พะยูง ต้องเลือกสายพันธุ์ที่ให้แก่นใหญ่ ทั้งนี้เพราะไม้พะยูงแก่นใหญ่จะมีเนื้อไม้ที่มีลวดลายที่สวยงามกว่า สำหรับกระบวนการในการส่งไม้พะยูงไปขายต่างประเทศ ก่อนไม้พะยูงจะส่งออกนอกประเทศ เนื้อไม้ส่วนที่เป็นกระพี้จะถูกถากให้เหลือเพียงแก่นเท่านั้น ปัจจุบันกรมป่าไม้กำลังทำวิจัยเพื่อให้ได้ไม้พะยูงสายพันธุ์คุณภาพสูงที่มีแก่นใหญ่ขึ้น

๕.๒.๔.๓ ปัจจัยด้านการได้รับการสนับสนุน คือ การสนับสนุนแหล่งทุน แหล่งสินเชื่อ การประกันการลงทุน และทักษะทางวิชาการและเทคโนโลยีการจัดการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ พบว่า ปัจจัยด้านการได้รับการสนับสนุนที่สำคัญ ๒ ทาง คือ (๑) ครอบครัวยุคใหม่เป็นรากฐานสำคัญในการให้การสนับสนุนความเข้าใจของสมาชิกในครอบครัวยุคใหม่เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่ทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจในการปลูกไม้มีค่า ซึ่งจะต้องรอผลผลิตในระยะหลายปี ขณะเดียวกันในระยะแรกคนในชุมชนไม่เห็นด้วย มองว่าเป็นการใช้ที่ดินที่ไม่คุ้มค่า แต่ด้วยความวิริยะอุตสาหะของเกษตรกร เมื่อระยะเวลา ๔-๕ ปีผ่านไป เกษตรกรได้ปลูกไม้มีค่าพร้อมกับพืชเศรษฐกิจอื่นแซมในป่าเดียวกัน ได้ผลผลิตจากพืชเศรษฐกิจที่อาศัยป่า จึงทำให้ชุมชนรอบข้างสนใจและสามารถขยายผลไปทั้งในและนอกชุมชน (๒) การสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น แหล่งสนับสนุนทักษะทางวิชาการ เงินทุนและสินเชื่อสำหรับป่าชุมชน ส่วนใหญ่จะได้รับการสนับสนุนจากสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๗ สาขาอุบลราชธานี ศูนย์ป่าไม้จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ และยโสธร ในสังกัดกรมป่าไม้ ได้ให้การสนับสนุนป่าชุมชนตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ.๒๕๖๒ ทั้งในด้านวิชาการ ด้านการฝึกอบรมอาสาสมัครดูแลป่าซึ่งสอดคล้องกับ ขวัญชัย ดวงสถาพร และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง ตัวชี้บ่งที่เหมาะสมเพื่อสนับสนุนการพัฒนาการรับรองการจัดการป่าไม้ของ FSC สำหรับประเทศไทย มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อวิเคราะห์และจำแนกสถานภาพตัวชี้บ่ง (Indicators) ที่เป็นข้อจำกัดในการรับรองการจัดการป่าไม้ของ FSC ในประเทศไทย ๒)

เพื่อจัดทำข้อมูลสำหรับพิจารณาทบทวนและปรับปรุงตัวชี้บ่ง (Indicators) ของ FSC (Adapt) ให้เหมาะสมกับบริบทด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย และข้อมูลสนับสนุนการยืนยันในการไม่ควรรใช้ ในการตรวจประเมินการรับรองการจัดการป่าไม้ในประเทศไทย (Drop) และ ๓) เพื่อกำหนด ตัวชี้บ่ง (Indicators) ของ FSC ที่เหมาะสมกับบริบทด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ในกรณีที่ต้องทบทวนและปรับปรุง

ผลการศึกษาพบว่า การวิเคราะห์และจำแนกสถานภาพตัวชี้บ่งที่เป็นข้อจำกัดในการรับรองมาตรฐานการจัดการป่าไม้ของ FSC ในประเทศไทย โดยดำเนินการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และจำแนกประเด็นความไม่สอดคล้องจาก Major CARs และ Minor CARs หลักฐานที่เกิดความไม่สอดคล้อง (Non-Conformities) และหลักฐานที่ใช้ในการปิดประเด็นความไม่สอดคล้องของ Major CARs และ Minor CARs ในการรับรองการจัดการป่าไม้ในประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๖๑ บนพื้นฐาน Principle & Criteria & Indicator พบว่ามี Major CARs และ Minor CARs ทั้งสิ้น ๓๔ และ ๑๗๓ ครั้ง ตามลำดับ โดยพบว่า หลักการที่ ๘ (MONITORING AND ASSESSMENT) พบ Major CARs มากที่สุด จำนวน ๑๑ ครั้ง รองลงมาได้แก่ หลักการที่ ๒ (WORKER'S RIGHTS AND EMPLOYMENT CONDITIONS) พบ Major CARs จำนวน ๘ ครั้ง ส่วน Minor CARs พบว่า ในหลักการที่ ๒ มีจำนวน Minor CARs มากที่สุด คือ ๓๗ ครั้ง รองลงมาได้แก่ หลักการที่ ๘ พบ Minor CARs จำนวน ๓๕ ครั้งและได้ดำเนินการจำแนกประเด็นความไม่สอดคล้อง ของ Major CARs และ Minor CARs ในระดับตัวชี้บ่งเป็น ๓ กลุ่ม โดยพิจารณาจากข้อมูลการวิจัยที่ผ่านมาและข้อมูลการตรวจสอบพื้นที่จริงได้ ดังนี้ ๑) กลุ่มที่สามารถปฏิบัติตามข้อเสนอของตัวชี้บ่งโดยไม่ต้องปรับปรุง (Adopt) มีทั้งสิ้น ๒๐๒ ตัวชี้บ่ง ๒) กลุ่มที่ต้องทบทวนและปรับปรุงตัวชี้บ่ง (Adapt) มีจำนวน ๙ ตัวชี้บ่ง และปรับปรุงข้อมูลสนับสนุนจำนวน ๓ ประการ และ ๑ Annex และ ๓) กลุ่มที่ไม่ควรรใช้ในการตรวจประเมินการรับรอง การจัดการป่าไม้ในประเทศไทย (Drop) พบว่า ไม่มีส่วนการจัดทำข้อมูลสำหรับพิจารณาทบทวนและปรับปรุงตัวชี้บ่ง (Indicators) ของ FSC (Adapt) ให้เหมาะสม โดยจัดทำประเด็นวิจัยได้จำนวน ๑๓ ประเด็น ประกอบด้วยจำนวน ๙ ตัวชี้บ่งและปรับปรุงข้อมูลสนับสนุนจำนวน ๓ ประการ และ ๑ Annex ส่วนกลุ่มที่ไม่ควรรใช้ในการตรวจประเมินการรับรองการจัดการป่าไม้ในประเทศไทย (Drop) พบว่า ไม่มีประเด็นวิจัยในกลุ่มนี้ และในเบื้องต้นได้วิเคราะห์และสรุปผลจำนวน ๑ ประเด็น คือ การศึกษาวิเคราะห์ประเภทของที่ดินที่สามารถเข้าสู่ระบบการตรวจรับรอง และวิเคราะห์รายชื่อกฎหมายในประเทศไทยที่ควรรใช้ในการตรวจรับรองมาตรฐานการจัดการป่าไม้ ได้ผลการศึกษากจำนวน ๒ ประการ ดังนี้ ๑) ลักษณะของที่ดินสวนยางพาราที่สามารถขอการรับรองการจัดการป่าไม้ และ ๒) กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการรับรองการจัดการป่าไม้ จำแนกตาม Annex A: Minimum list of applicable laws, regulations and nationally-ratified international treaties, conventions and agreements

๕.๒.๔.๕ ปัจจัยด้านโครงสร้างกฎหมายและนโยบายที่เอื้ออำนวย คือ นโยบายทางการเมืองที่เอื้อประโยชน์ต่อการจัดการป่าไม้ของชุมชน โดยปลอดจากอิทธิพลการครอบงำของนักการเมืองและธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ โครงสร้างทางสถาบัน หน่วยงานและกฎหมายที่เหมาะสม การปรับปรุงกฎหมายระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะการออกใบอนุญาตจากเจ้าหน้าที่หลาย

ฝ่ายหลายระดับ แม้ว่ากฎหมายป่าไม้ (มาตรา ๗) จะอนุญาตให้สามารถตัดไม้ได้ก็ตามสอดคล้องกับบุขบงชัยเจริญวัฒน์, บุญมี ลีและ เทพกร ณ สงขลา. (๒๕๔๕) . ที่ได้ทำการศึกษา อุปสรรคด้านกฎหมายและนโยบายการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อความยากจนของคนไทย การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์สำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อรวบรวม ศึกษาข้อกฎหมาย และนโยบายการพัฒนาที่เป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขปัญหาคความยากจนในภาคเกษตรกรรม ๒) เพื่อรวบรวมและศึกษาข้อกฎหมาย และนโยบายการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาของคความยากจนของต่างประเทศ (ญี่ปุ่น มาเลเซีย และ ไต้หวัน) และ ๓) เพื่อชี้ประเด็นข้อสังเกตและเสนอแนะบางประการเกี่ยวกับนโยบายและกฎหมายทางการเกษตร จากการศึกษาพบว่า กฎหมายเป็นอุปสรรค ในแง่ของการมีกฎหมายจำนวนมาก ค่อนข้างเก่าแก่ ไม่ทันสมัยและไม่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การประเมินสภาพกฎหมายและมีระบบฐานข้อมูลด้านกฎหมายมีความจำเป็น เพราะจะทำให้การประเมินกฎหมายเพื่อยกเลิกหรือใช้บังคับต่อการแก้ไขกฎหมายเก่า หรือ การสร้างกฎหมายใหม่ ๆ จะทำได้สะดวก รวดเร็ว ที่ตั้งอยู่บนฐานความจำเป็นที่แท้จริง อย่างไรก็ตาม กฎหมายใด ๆ ต้องเป็นกฎหมายที่ประชาชนต้องการและมีส่วนร่วม จนกระทั่งปัจจุบันเกษตรกรก็ยังมีข้อกักต คือข้อจำกัดในการตัด เช่น เมื่อจะตัดไม้ จำเป็นหรือไม่ ที่จะต้องแจ้งผู้ที่มีใบอนุญาตในการตัด หรือกรณีการขออนุญาตการใช้เลื่อยโซยนต์ (จำเป็นต้องมีกฎหมายรองรับให้เกษตรกรผู้ปลูกป่าสามารถใช้เลื่อยโซยนต์ ในการนำไม้มาแปรรูป)

๕.๒.๔.๖ ปัจจัยด้านระบบการปลูกและการจัดการ คือ การคัดเลือกประเภทของไม้ที่ปลูก การเพาะพันธุ์กล้าไม้ การปลูกป่าเชิงพาณิชย์ควบคู่กับการพัฒนาเกษตรเลี้ยงชีพแบบยั่งยืน เกษตรอินทรีย์ ระบบการปลูกและการดูแลความหลากหลายทางชีวภาพที่รักษาความสมดุลและพึ่งพาซึ่งกันและกันของธรรมชาติ ในการจัดระบบการปลูกและการจัดการดูแลป่าของภาคเกษตร จากการศึกษาและการสัมภาษณ์เป้าหมายพบว่า ชุมชนมีระบบการจัดการให้ความสำคัญในระบบนิเวศตามความเหมาะสมและวัตถุประสงค์การปลูกป่าของแต่ละชุมชน สามารถแยกออกได้เป็น ๓ รูปแบบคือ

รูปแบบที่ ๑ ปลูกไม้มีค่าแซมด้วยพืชเศรษฐกิจเพื่อเลี้ยงชีพและเลี้ยงสัตว์ ได้แบ่งพื้นที่ในการปลูกป่าในเชิงระบบนิเวศ ใช้ไม้มีค่าที่ปลูกเป็นไม้ที่เลี้ยงพืชอื่นที่ปลูกแซมเพื่อสร้างรายได้ในระยะสั้นที่ไม้มีค่ายังไม่สามารถตัดมาใช้ประโยชน์ เน้นเรื่องสภาพแวดล้อมการพึ่งพากันของธรรมชาติ (เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี) พืชที่ปลูกแซม ได้แก่ ผักหวาน มะขามเทศ ลำไย ตะขบ มะม่วง ลิ้นจี่ หนามสูง ห้วมันหัวเผือก ฯลฯ

รูปแบบที่ ๒ ปลูกไม้มีค่าพร้อมกับเพาะเชื้อเห็ด เก็บไข่มดแดงและปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรจะมีการวางแผนการปลูกไม้อย่างมีระบบ โดยการจัดสรรปลูกไม้ที่มีค่า เช่น ไม้พยุง ไม้ยาง ไม้สักทอง ฯลฯ และมีการปลูกพืชครัวเรือนเพื่อเลี้ยงชีพ และการเพาะเชื้อเห็ดเพื่อเป็นรายได้ในครอบครัว

รูปแบบที่ ๓ ปลูกไม้มีค่าโดยไม่ปลูกพืชอื่นแซม เกษตรกรบางคนมีที่ดินว่างเปล่า ก็มีการปลูกไม้เศรษฐกิจ ไม้ยืนต้น เช่น ไม้พยุง ไม้สักทอง ไม้ประดู่ ไม้แดง ฯลฯ เพื่อใช้ในระยะเวลาหรือเพื่อขายในอนาคต โดยไม่มีการปลูกพืชอย่างอื่นเลย

จากรูปแบบระบบการปลูกและการจัดการทั้ง ๓ รูปแบบในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษและยโสธร มีความสอดคล้องกับ สมหญิง สุนทรวงษ์ และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง แนวคิดและรูปแบบของ REDD ที่

เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนและเป็นธรรมในบริบทสังคมไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานิยามป่า รูปแบบการจัดการป่าในท้องถิ่นและรูปแบบ REDD ที่เหมาะสมในสังคมไทย โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ศึกษา ๕ พื้นที่ การจัดประชุมระดมสมองกลุ่มเฉพาะเก็บข้อมูลในภาคสนามโดยใช้เครื่องมือด้านวนศาสตร์ชุมชน โดยพบว่า นิยามป่าที่เหมาะสมภายใต้แนวคิด REDD คือ พื้นที่ที่ปกคลุมด้วยต้นไม้ท้องถิ่นหลากหลายชนิดที่มีความสูงตั้งแต่ ๒ เมตรขึ้นไป โดยมีการปกคลุมเรือนยอดไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๑๐ มีเนื้อที่ตั้งแต่ ๐.๓๑ ไร่ (๐.๐๕ เฮกตาร์) ขึ้นไป ทั้งนี้ในพื้นที่ต้องประกอบด้วยพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ท้องถิ่นที่หลากหลายสัมพันธ์กัน เป็นระบบนิเวศที่ให้ผลผลิตและบริการอย่างต่อเนื่องที่เกื้อหนุนต่อความเป็นอยู่ วิถีชีวิตของมนุษย์และวัฒนธรรมท้องถิ่น และพบว่าการจัดการป่าไม้ท้องถิ่นมี ๔ รูปแบบ ได้แก่ (๑) รูปแบบที่เป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม มีการจัดการยาวนานบนฐานกลไกวัฒนธรรม (๒) รูปแบบที่ชุมชนต่อสู้เพื่อปกป้องทรัพยากรจากการคุกคามจากภายนอก (๓) รูปแบบที่การจัดการป่าที่ยกระดับจากฐานวัฒนธรรมผสมผสานกับความรู้จากภายนอก และรูปแบบการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วม โดยรูปแบบ REDD ที่เหมาะสมครอบคลุมรูปแบบการจัดการป่าข้างต้น คือ REDD + ซึ่งมีองค์ประกอบของพลัส (+) อย่างน้อย ๕ องค์ประกอบ คือ การกักเก็บคาร์บอน การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ รักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดการป่าอย่างยั่งยืนและบริการทางนิเวศ

๕.๒.๔.๗ ปัจจัยด้านการมีตลาดพร้อมรองรับผลผลิตจากป่าไม้ คือ การปลูกป่าเชิงพาณิชย์หรือวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่มีวัตถุประสงค์ในทางเศรษฐกิจ การส่งเสริมเครือข่ายเชื่อมโยงผลผลิตจากการปลูกป่าที่เป็นไม้และไม้ใช้ไม้ กับการขับเคลื่อนทางการตลาด โดยเฉพาะข้อมูลการตลาดและการเข้าถึงตลาด การพัฒนาต่อยอดมูลค่าผลผลิตจากเนื้อไม้ที่เป็นผลผลิต โดยเฉพาะเทคโนโลยีพัฒนาห่วงโซ่การแปรรูป การพัฒนาสร้างสรรค์สู่วิสาหกิจอื่นที่เชื่อมโยงจากห่วงโซ่การแปรรูป การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานคมนาคมขนส่งเพื่อเชื่อมโยงชุมชนที่เป็นแหล่งผลิตและตลาด ระยะหลายปีก่อนที่เกษตรกรจะใช้ประโยชน์จากไม้มีค่าที่ปลูกได้ เกษตรกรจำเป็นต้องมีรายได้อื่นเพื่อเลี้ยงชีพควบคู่ไปกับการดูแลไม้มีค่า ให้เจริญเติบโต เกษตรกรส่วนใหญ่จะปลูกพืชเศรษฐกิจแซมป่าที่ปลูกและมีรายได้ได้จากผลผลิตระยะสั้น ได้ผลผลิตจากไม้ผลที่โตในป่าโดยเฉพาะกล้วยและสมุนไพรรวมถึงแม้จะมีโรงงานเพื่อรองรับผลผลิตจากป่าไม้ แต่ยังไม่สามารถที่จะดึงดูดให้เกษตรกรมีการปลูกป่าเพื่อขายได้ เพราะราคาต้นทุนที่ไม่คุ้มกับการลงทุน ซึ่งสอดคล้องกับปีติพงศ์ พึ่งบุญ ณ อยุธยา และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง ความเป็นไปได้ในการปลูกไม้สักเชิงพาณิชย์ มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาสภาพข้อเท็จจริงและปัญหาในปัจจุบันของวงจรธุรกิจไม้สักและไม้มีค่าของภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไปที่ปลูกในที่ดินของตนเอง ศึกษาการใช้ประโยชน์จากไม้ในประเทศและการส่งออก วิเคราะห์นโยบาย กฎหมายและองค์กร ที่เกี่ยวข้องกับไม้สักและไม้มีค่าทั้งระบบ วิเคราะห์ปัญหาของการผลิตไม้สักและผลิตภัณฑ์จากไม้สักหรือไม้มีค่าและสาเหตุตลอดห่วงโซ่อุปทาน ตั้งแต่การปลูก การตัด การนำเคลื่อนที่ การแปรรูป การจำหน่ายการส่งออกและการนำเข้า และจัดทำข้อเสนอเพื่อปรับปรุงนโยบาย กฎหมายและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่าการลงทุนในการปลูกไม้สักเชิงพาณิชย์ มีความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ คุ้มทุน และมีผลตอบแทนในทางบวกกับสังคมชุมชนและสิ่งแวดล้อมและพบว่าการปลูกต้นสักหลายรูปแบบและ

ต่างวัตถุประสงค์ คือ การปลูกเพื่อการพาณิชย์โดยตรง การปลูกแบบผสมผสานหรือวนเกษตร การปลูกตามหัวไร่ ปลายนา การปลูกโดยชุมชน และการปลูกโดยหน่วยงานของรัฐ เจือปนไขของความคลุมเครือขึ้นอยู่กับพื้นที่ปลูกที่มีความเหมาะสม พันธุ์ไม้สัก ระบบการเกษตรกรรมและการป้องกันการลักลอบตัดไม้ ไม้ที่ปลูกไม่จำเป็นต้องใช้ เวลายาวนานถึง ๕๐ ปี เพราะอาจไม่คุ้มทุนและมีความเสี่ยงสูงและแนวโน้มปัจจุบันนี้มีการใช้ไม้สักอายุน้อยกว่า ๓๐ ปีมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นภาครัฐควรกำหนดนโยบายและมีแผนการผลิตที่ชัดเจนในแผนพัฒนาป่าไม้แห่งชาติ เพื่อควบคุมอุปสงค์และอุปทานให้สมดุลหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องต้องแก้ไขกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการปลูกไม้เศรษฐกิจเพื่อการค้าเพื่อสนับสนุนและลดอุปสรรคของชุมชนและประชาชนในการปลูกและขายไม้สักและไม้เศรษฐกิจอื่น ควรจัดให้มีองค์กรเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการปลูกไม้สักและไม้มีค่าอื่นเชิงพาณิชย์ เป็นการเฉพาะและต้องมีหน่วยงานรับผิดชอบในการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งด้านการผลิตจำหน่าย และราคาของไม้และไม้มีค่า มีการกำหนดมาตรฐานคุณภาพ จัดให้มีตลาดกลางเพื่ออำนวยความสะดวกและสะท้อน ระดับราคาที่แท้จริงและสนับสนุนให้มีระบบการตรวจสอบย้อนกลับที่มีประสิทธิภาพ

หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ภาคเอกชนและชุมชน ต้องร่วมกันพัฒนาเทคโนโลยีการปลูกไม้สักอย่างต่อเนื่องและควรต้องพัฒนาเทคโนโลยีเกี่ยวกับ Electronic Platform ในการระดมทุนระยะยาวให้ผู้ลงทุนผู้ปลูกและผู้ประกอบการ รัฐควรมีนโยบายในการประกันความเสี่ยงของผู้ปลูกและอาจให้ความช่วยเหลือผู้ประกอบการธุรกิจประกันภัยบางส่วนเท่าที่จำเป็นและเหมาะสม ควรแก้ไขปัญหาให้กับไม้สักหรือไม้มีค่าที่ได้มีการปลูกโดยการส่งเสริมของรัฐอยู่แล้ว แต่ไม่สามารถตัดหรือนำไม้เคลื่อนที่ออกได้ เนื่องจากปัญหาข้อกฎหมายของที่ดินหรือระเบียบปฏิบัติอื่นของทางราชการและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในที่ดินจากการปฏิรูปที่ดินที่เกี่ยวกับการปลูกและตัดฟันไม้สักหรือไม้มีค่า รวมทั้งสิทธิในที่ดินของรัฐที่ได้รับอนุญาตให้ใช้ประโยชน์ที่ดินให้สอดคล้องกับระบบนิเวศทางกฎหมายที่เปลี่ยนแปลงไป หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องต้องให้ข้อมูลที่ถูกต้องต่อสาธารณชน เพื่อความชัดเจนในวัตถุประสงค์ของการปลูกไม้เพื่อการค้าและการปลูกไม้เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

๕.๒.๔.๘ ปัจจัยด้านธรรมาภิบาลและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสมาชิกสมาคมปลูกป่าเชิงพาณิชย์ แนวคิดของเกษตรกรต่อผลลัพธ์ของการจัดการปลูกป่ามีความหลากหลาย ได้แก่ การมองว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ธรรมชาติต้องพึ่งพาอาศัยกันและมนุษย์จำเป็นต้องอาศัยป่า การที่จะทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากการปลูกป่าเพื่อครองชีพ มาเป็นเพื่อเชิงพาณิชย์นั้น กลไกราคาและด้านตลาดมีส่วนสำคัญที่จะมีผลต่อพฤติกรรมของสมาชิกปลูกป่า ให้ความความสนใจที่จะมีการดำเนินการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ได้ นอกจากนั้นจะต้องมีการพัฒนาศักยภาพในเชิงองค์การและสถาบันในส่วนขององค์กรส่วนท้องถิ่นและในส่วนของชุมชนในรูปแบบของกลุ่มสมาคมหรือสหกรณ์ รวมถึงการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะสื่อสังคม ศักยภาพในการทำแผนธุรกิจ การจัดระบบธุรกิจและธรรมาภิบาล โดยเฉพาะความโปร่งใสของข้อมูล การเงิน และความเป็นไปได้ทางการเงิน ในการจัดการปลูกป่าของชุมชนพุทธเกษตรและเกษตรกรรายย่อย ซึ่งเป็นการใช้หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธในการจัดการธุรกิจ เกษตรกรส่วนหนึ่งคาดหวังประโยชน์จากไม้มีค่าที่ปลูกในอนาคต แม้ว่าคนในท้องถิ่นบางส่วนไม่สนใจ มองเป็นเรื่องไม่ปกติ เสียหายที่ดินทำกินที่ถูกนำไปใช้ในการปลูกป่า แต่ก็ก็มีกลุ่ม

เกษตรกรบางกลุ่มที่ได้ความสุขจากการดูแลและเห็นการเจริญเติบโตของต้นไม้ ได้ใช้ไม้ในอนาคต ได้หย้าและผลผลิตจากพืชเศรษฐกิจที่ปลูกแทรก” “แม้ในระยะแรกชุมชนบางกลุ่มไม่เห็นด้วยกับการปลูกป่า แต่เมื่อป่าเริ่มมีผลผลิตจากป่า ชุมชนเริ่มให้ความสนใจ” เห็นว่า “ปลูกป่าเป็นการออมเพื่อขายที่ดินพร้อมต้นไม้ในวัยชรา” เป็นคนรักต้นไม้ คงไม่ได้ใช้ประโยชน์จากป่าในช่วงอายุของตน คิดว่าปลูกเพื่อเป็นทุนของลูกหลานในอนาคต” ปลูกไว้เพื่อให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์” และเกษตรกรอีกส่วนหนึ่งปลูกป่าด้วยความรักเป็นหลัก ตนเองมีความรัก รักต้นไม้ รักธรรมชาติ มีความเพียรในการปลูกป่า” “รักการปลูกต้นไม้ อากาศดี จะเพิ่มที่นาในการปลูกป่า” แม้ว่าคนในท้องถิ่นไม่สนใจ มองเป็นเรื่องไม่ปกติ เสียขายที่ดินทำกินที่ถูกนำไปใช้ในการปลูกป่า แต่ตนเองรักต้นไม้ ต่อไปจะใช้ที่นาขยายการปลูกป่าเพิ่มขึ้น” สามารถสรุปสาเหตุที่เกษตรกรถอนตัวจากการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ ดังนี้

- เสียขายพื้นที่ที่เคยทำนา และต้องใช้ระยะเวลานานในการปลูกป่า
- ไม่สามารถรอผลจากการปลูกป่าได้
- ระบบน้ำไม่เพียงพอและ ขาดระบบการจัดการน้ำทั่วถึงปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นและคาดว่า

อาจเกิดขึ้นในอนาคต

- มีกลุ่มทุนอุตสาหกรรมป่าไม้ แต่ไม่มีความขัดแย้ง
- ปัญหาการเผาถ่านจากไม้โตเร็วที่ปลูกในปัจจุบันที่ต้องแก้ไขเมื่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ตรวจสอบ

- เมื่อไม้ต้องการนำไม้ที่ปลูกไปแปรรูป แม้ว่ากฎหมายป่าไม้ (มาตรา ๗) จะอนุญาตให้สามารถตัดไม้ได้ก็ตาม แต่ข้อกั่วงวลคือข้อจำกัดในการตัด เช่น เมื่อจะตัดไม้ จำเป็นหรือไม่ที่จะต้องแจ้งผู้ที่มีใบอนุญาตในการตัด เป็นต้น

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ การปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกร

๑. รัฐควรขยายการส่งเสริมการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกรรายครัวเรือน ไม่เฉพาะผ่านศูนย์ป่าไม้จังหวัดในสังกัดกรมป่าไม้เท่านั้น แต่ควรมีนโยบายตั้งแต่ระดับชาติลงไปถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการให้การสนับสนุนส่งเสริมการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ โดยอาจทำได้ในหลายรูปแบบ เช่น สนับสนุนพันธุ์ไม้ในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ สนับสนุนทุนหมุนเวียนในการเตรียมพื้นที่ในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ สนับสนุนกิจกรรมสร้างรายได้ให้เกษตรกรในห้วงเวลาที่รอผลผลิตจากไม้มีค่า ตลอดจนสนับสนุนการตลาดจำหน่ายผลผลิตทั้งจากพืชเศรษฐกิจระยะสั้นและจากไม้มีค่าในระยะยาว

๒. รัฐควรขยายผลการศึกษาวิจัยสายพันธุ์ไม้มีค่าที่เหมาะสมในพื้นที่อีสานใต้ และนำผลการศึกษาวิจัยเผยแพร่ให้ความรู้แก่เกษตรกรเพื่อให้สามารถคัดเลือกประเภทไม้มีค่าที่ปลูก ว่าไม้มีค่าประเภทใดมีความเหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศและสภาพพื้นที่แต่ละพื้นที่ และควรเลือกไม้มีค่าสายพันธุ์ใดที่ให้เนื้อไม้หรือผลผลิตที่มีคุณภาพเพื่อให้เกษตรกรได้ตัดสินใจเลือกพันธุ์ไม้มีค่าที่มีความเหมาะสมและมีความคุ้มค่าในการปลูก

๓. ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง จะต้องฝึกให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจและสามารถวิเคราะห์ผลได้ผลเสียและวางแผนในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์มากกว่าที่จะเป็นเพียงการปลูกป่าและพืชเศรษฐกิจเพื่อยังชีพ ในการทำการเกษตรเชิงพาณิชย์ เกษตรกรจะต้องพร้อมที่จะเผชิญปัจจัยความเสี่ยงในหลายๆ ด้าน ได้แก่ ภัยพิบัติธรรมชาติ ความไม่แน่นอนของตลาด ความไม่มั่นคงของราคาผลผลิต ปัญหาคุณภาพของผลผลิตที่ต้องสอดคล้องกับความต้องการของตลาด ตลอดจนการบูรณาการเทคโนโลยีในการเพิ่มผลผลิต ฯลฯ

๔. รัฐควรมีนโยบายในการส่งเสริมการปลูกไม้มีค่าที่ให้ผลผลิตในเชิงเศรษฐกิจโดยเฉพาะน้ำยางจากต้นยางนาที่สามารถนำมาใช้เป็นพลังงานทดแทน โดยควรมีการวิจัยสายพันธุ์และวิธีการปลูกเพื่อให้ได้น้ำยางที่สามารถนำมาใช้เป็นพลังงานทดแทนได้อย่างแท้จริง

๕. รัฐควรทำความเข้าใจกับเกษตรกรให้ชัดเจนในเรื่องการ “ทำไม้” โดยเฉพาะระเบียบกฎหมายตลอดทั้งเอกสารรับรองที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สิทธิในการตัดไม้ ใบรับรองการตัดไม้ การแปรรูปและใช้ประโยชน์จากไม้ การเก็บไม้มีค่าไว้ในครอบครอง การแปรรูปไม้เพื่อประดิษฐ์กรรม การแปรรูปไม้เพื่อการค้า การชักลากเคลื่อนย้าย ฯลฯ

๖. รัฐควรส่งเสริมด้านการตลาดค้าไม้มีค่าทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศในรูปแบบของสหกรณ์เพื่อให้เกษตรกรได้ประโยชน์สูงสุดจากการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ตลอดทั้งเพื่อเป็นการป้องกันกลุ่มทุนผูกขาดในทุกระดับ

๕.๓.๒ การจัดการป่าชุมชน

๑. ควรเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจแก่คณะกรรมการป่าชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการการ “ใช้ประโยชน์จากไม้” การใช้ประโยชน์จาก “ของป่า” ตลอดทั้ง “ทรัพย์สินส่วนกลาง” ซึ่งหมายถึงเงินและทรัพย์สินที่ได้มาเพื่อใช้ในการจัดการป่าชุมชน ไม้ที่สมาชิกป่าชุมชนร่วมกันปลูกในบริเวณเพื่อการใช้ประโยชน์ และทรัพย์สินที่สมาชิกป่าชุมชนร่วมกันจัดทำในการจัดการป่าชุมชน

๒. ควรส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตและการใช้ประโยชน์จากผลผลิตจากป่าชุมชนให้เป็นไปด้วยความยั่งยืนและมีความสมดุลทางชีวภาพ โดยให้ป่าเป็นแหล่งให้พลังงานเชื้อเพลิงโดยเฉพาะจากการนำกิ่งไม้ที่ตายแล้วไปใช้เป็นฟืน การใช้ประโยชน์จากป่าในการจัดกิจกรรมการพัฒนาสาธารณประโยชน์ ตลอดทั้งใช้ประโยชน์ในด้านอื่นเพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐานในระดับครัวเรือน โดยเฉพาะเป็นการสร้างแหล่งอาหารควบคู่ไปกับการสร้างความหลากหลาย ความสมดุลและมีเสถียรภาพของสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นสำหรับการผลิตอาหารอย่างต่อเนื่อง

๓. รัฐควรพัฒนาคณะกรรมการป่าชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการป่าชุมชนในด้านการอนุรักษ์และท่องเที่ยวเชิงนิเวศตลอดทั้งส่งเสริมส่งเสริมและขยายผลให้เป็นแหล่งศึกษาและแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ให้ความรู้ธรรมชาติของการเกิดป่าและความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและการใช้ประโยชน์จากป่า

๔. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการปลูกป่าโดยการนำพันธุ์ไม้จากภายนอกมาปลูก กับการปล่อยให้ป่าฟื้นตัวเองตามธรรมชาติ ว่าป่าแต่ละประเภทดังกล่าวให้ประโยชน์ต่อความยั่งยืนและความสมดุลทางชีวภาพแตกต่างกันอย่างไร

๕. ควรมีความชัดเจนในการจัดการปัญหาการบุกรุกป่าชุมชนของบุคคลภายนอก โดยเฉพาะระหว่างภาคส่วนต่างๆ ของภาครัฐที่มีช่องว่างระหว่างการบังคับใช้กฎหมายโดยเคร่งครัดกับการใช้จิตวิทยาการปกครองในการจัดการปัญหาการบุกรุกป่า

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑. ควรจัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรและชุมชนในพื้นที่ ๓ จังหวัด โดยเฉพาะการคัดเลือกประเภทไม้มีค่าที่ปลูก รวมถึงการปลูกไม้มีค่าควบคู่กับพืชเศรษฐกิจหรือผลผลิตทางเศรษฐกิจอื่นที่ได้จากการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

๒. ควรหาอาสาสมัครที่นำผลจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปทดลองปฏิบัติจริง (PAR) ระหว่างเกษตรกรและชุมชนในพื้นที่ ๓ จังหวัด

๓. ควรทำความเข้าใจและสร้างความมั่นใจให้กับเกษตรกรที่ปลูกป่าเชิงพาณิชย์ในเรื่องการ “ทำไม้” โดยเฉพาะระเบียบกฎหมายตลอดทั้งเอกสารรับรองที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สิทธิในการตัดไม้ ใบรับรองการตัดไม้ การแปรรูปและใช้ประโยชน์จากไม้ การเก็บไม้มีค่าไว้ในครอบครอง การแปรรูปไม้เพื่อประดิษฐ์กรรม การแปรรูปไม้เพื่อการค้า การชักลากเคลื่อนย้าย ฯลฯ

๔. ควรประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผลการศึกษาวิจัยเพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความรู้ความเข้าใจและเป็นพื้นฐานนำไปสู่การให้ความสำคัญและให้การสนับสนุนการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกร

๕.๓.๔ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาศาสนาการจัดการป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์หรือการเกษตรเชิงพาณิชย์ตามศาสนาและความเชื่อในทุกภาคทั่วประเทศ

๒. ควรมีการศึกษากระบวนการจัดการป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์หรือการเกษตรเชิงพาณิชย์ตามศาสนาและความเชื่อในทุกภาคทั่วประเทศ

๓. ควรมีการวิเคราะห์ผลลัพธ์ของการจัดการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์หรือการเกษตรเชิงพาณิชย์ตามศาสนาและความเชื่อในทุกภาคทั่วประเทศ

๔. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการจัดการป่าชุมชน ระหว่างการปลูกป่าโดยการนำพันธุ์ไม้จากภายนอกมาปลูก กับการปล่อยให้ป่าฟื้นตัวเองตามธรรมชาติ ว่าป่าแต่ละประเภทดังกล่าวให้ประโยชน์ต่อความยั่งยืนและความสมดุลทางชีวภาพแตกต่างกันอย่างไร

๕. ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยหรือการตัดสินใจปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่ในภาคต่างๆทั่วประเทศ

๖. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติม เฉพาะรูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของเกษตรกรในภาคต่างๆทั่วประเทศ

๗. ควรมีการวิเคราะห์ผลลัพธ์ของรูปแบบการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของเกษตรกรทั่วประเทศ

๘. ควรมีการศึกษาแนวทางที่จะสามารถสร้างความยั่งยืนในการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในภาคต่างๆทั่วประเทศ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

กรมป่าไม้, คู่มือสำหรับประชาชน การปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ, ๒๕๖๒

<http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER๒/DRAWER๐๓๗/GENERAL/DATA๐๐๐๑/๐๐๐๑๖๐๔.PDF>

กาญจนา คุ่มทรัพย์ การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านดอนหมู จังหวัด

อุบลราชธานี, (รายงานการวิจัย : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี), ๒๕๕๘

ณรงค์ ณ เชียงใหม่. การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. (วารสารภูมิศาสตร์ : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๙)

ถวิลวดี บุรีกุล. การมีส่วนร่วม : แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ. (กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๙)

ประพันธ์ สร้อยเพชร. การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ศูนย์

โรงเรียนตำบลแช่ช้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๙)

พีระ พรหมม.. ศรัทธาต่อหลักการการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการ

ประถมศึกษา อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๙)

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, การศึกษาการใช้ที่ดินและผลิตผลป่าไม้ของป่าภูหลวง,

<http://frc.forest.ku.ac.th > bulletin > fforjournal>

ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒, www.ratchakitcha.soc.go.th > DATA > PDF

ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติป่าไม้ ฉบับที่ ๘ พ.ศ. ๒๕๖๒ มาตรา ๗, หน้า ๑๐๗ เล่ม ๑๓๖ ตอนที่ ๕๐ ก ๑๖ เมษายน ๒๕๖๒

สุทธิพันธ์ อรัญญาส, พระครูเอกุตตรสถาดิคุณ (วงศ์ธรรม) และ พระครูปริยัติวิธานเมธี (ทิพย์มณี), ป่าชุมชน:

แนวคิดทางนิเวศวิทยาในการจัดการป่าไม้(ป่าชุมชน) ของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ :

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓.

สุวรรณ ตั้งมิตรเจริญ, แนวทางการส่งเสริมการปลูกป่าเศรษฐกิจในประเทศไทย

<https://www.forest.go.th > uploads > sites > ๒๐๒๑/๐๑>

สำนักข่าวไทยพีบีเอส, ทุกข์ของเกษตรกรอีสาน, <https://news.thaipbs.or.th/content/๒๗๘๑๗๕>

สำนักจัดการป่าชุมชน, ป่าชุมชน: รูปแบบการพัฒนาและบริหารจัดการป่าอย่างยั่งยืน, กรมป่าไม้, ๒๕๕๗

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐฉบับพิมพ์, ปลดล็อก! ตัด "ไม้หวงห้าม" ที่ดินตัวเอง, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒,

<https://www.thairath.co.th/news/local/bangkok/๑๔๙๘๖๕๘>

อकिन รพีพัฒน์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. (กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข, ๒๕๕๙)

อาทิตยา พองพรหม, สรุปลสถานการณ์การถือครองที่ดินและสาเหตุการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรรายย่อยในประเทศไทย, https://alro.go.th/tech_trans/ewt_dl_link.php?nid=๗๓๓, สืบค้นเมื่อ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๓

Suthee C., ทำความเข้าใจ พ.ร.บ. ป่าไม้ ปี ๖๒ ปลุกได้ ตัดได้ แต่ก็ไม่ง่ายอย่างที่คิด, ๑๘ เมษายน ๒๕๖๒, <https://news.mthai.com/general-news/๗๒๓๙๑๔.html>

๒. ภาษาอังกฤษ

Cambridge Dictionary, Commercial Farming,

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/commercial-farming>

Chavalvut Chainuvati, Crop Diversification in Thailand, <https://www.fao.org> (Retrieved on November ๒๐๒๑)

Cohen, J.M., & Uphooff, N.T. Rural development participation : Concept and measures for project design, implementation and evolution, rural development committee center for international studies. New York : Longman, ๒๐๑๕

Darlington, Susan M., Buddhist Integration of Forest and Farm in Northern Thailand, ๒๐๑๙ <http://www.mdpi.com/journal/religions>

FAO, Commercial Agriculture, <https://www.fao.org/americas/noticias/ver/en/c/๔๒๕๖๐๐/>
Food and Agriculture Organizations of the United Nations, Community Forestry, <http://www.fao.org/๓/u๕๖๑๐e/u๕๖๑๐e๐๔.htm>

Gilmour, Don, Commercialization of CBF Products, Forty years of community-based forestry: A review of its extent and effectiveness, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, ๒๐๑๖, <http://www.fao.org/๓/a-i๕๔๑๕e.pdf>

Humphries and Holmes, Financial Analysis of Community-Based Forest Enterprises with the Green Value Tool, Tropical Forestry Handbook, Springer-Verlag Berlin Heidelberg (outside the USA) ๒๐๑๕, link.springer.com > content

Humphries, Holmes, Kainer, Koury, Cruz and Rocha, Are community-based forest enterprises in the tropics financially viable? Case studies from the Brazilian Amazon, ScienceDirect, Ecological Economics, Volume ๗๗, May ๒๐๑๒, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S๐๙๒๑๘๐๐๙๑๑๐๐๔๔๗๒>

Kate M., What is Commercial Agriculture, <https://socratic.org/questions/what-is-commercial-agriculture>

Michel Merlet, Community forests, Document for Discussion between FERN and its Partners, June ๒๐๑๕ pp๓ and ๖, FERN Making the EU Work for People and Forests, https://www.fern.org/fileadmin/uploads/fern/Documents/Community%๒๐forests%๒๐discussion%๒๐document_final.pdf

Nurture Development, Asset Based Community Development (ABCD), <https://www.nurturedevelopment.org/asset-based-community-development/> (Retrieved on November ๒๑, ๒๐๒๑)

Sylvester Ngome Chisika & Chunho Yeom, The Key Factors Affecting Tree Producer Associations Involved in Private Commercial Forestry in Kenya, Sustainability, MDPI, Open Access Journal, vol. ๑๒(๑๐), May ๒๐๒๐, <https://ideas.repec.org/a/gam/jsusta/v๑๒y๒๐๒๐i๑๐p๔๐๑๓-d๓๕๗๙๐๖.html>

UNDP, Human Rights Based Approach in Development, <https://www.undp.org/publications/human-rights-based-approach-development-programming-undp> (Retrieved on November ๒๒, ๒๐๒๑)

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

เรื่อง ชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้

Buddhist Agriculturist Communities and Sustainable Commercial Timber
Growing Management in Southern Isan

คำชี้แจง

๑. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ ๒) เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้ ๓) เพื่อสร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

๒. สัมภาษณ์ฉบับนี้ แบ่งออกเป็น ๕ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ถูกสัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ การจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

ตอนที่ ๓ สร้างรูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

ได้

ตอนที่ ๔ สร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

ได้

ตอนที่ ๕ ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ถูกสัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อ-สกุล/อายุ ผู้ให้ข้อมูล

(๑) ชื่อ-สกุล

(๒) อายุ.....ปี

๑.๒ ที่อยู่ผู้ให้ข้อมูล

(๑) หน่วยงานของผู้ให้ข้อมูล (ราชการ/หน่วยงาน)

(๒) ผู้นำชุมชน/เกษตรกรในชุมชน เลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....ตำบล

.....อำเภอ.....จังหวัด.....

๑.๓ หน้าที่/ความรับผิดชอบ

(๑) ตำแหน่งในหน่วยงาน (ราชการ/หน่วยงาน)

(๒) ตำแหน่งในชุมชน (ผู้นำชุมชน/เกษตรกร)

๑.๔ ประสบการณ์เกี่ยวกับป่าชุมชนและการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

(๑) นโยบาย/การบริหารจัดการป่าชุมชนและปลูกป่าเชิงพาณิชย์ (ราชการ/หน่วยงาน)ปี

(๒) ประสบการณ์ด้านการจัดการป่าชุมชน (ผู้นำชุมชน)ปี

(๓) ประสบการณ์ด้านการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ (เกษตรกร)ปี

๑.๕ วัน/เวลา/สถานที่ ให้สัมภาษณ์

วันที่

เวลา.....

สถานที่.....

ตอนที่ ๒ การจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

๑. สภาพการจัดการป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้

(๑) เอกสารสิทธิของชุมชนและของเกษตรกรในการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

.....

(๒) การสนับสนุนส่งเสริมจากภายนอก

.....

(๓) นโยบายทางการเมืองทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติเอื้อประโยชน์ต่อ

.....

๒. กระบวนการจัดการป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้

(๑) ระบบการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

.....

(๒) ธรรมชาติของการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

.....

(๓) ธุรกิจการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

.....

.....

๓. ผลลัพธ์ของการจัดการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้

(๑) มีตลาดพร้อมรองรับผลผลิตจากป่าไม้หรือไม่

.....

.....

(๒) มีการพัฒนาต่อยอดผลผลิตจากเนื้อไม้หรือไม่

.....

.....

(๓) มีเทคโนโลยีพัฒนาห่วงโซการแปรรูปหรือไม่

.....

.....

(๔) มีการพัฒนาสร้างสรรค์สู่วิสาหกิจอื่นหรือไม่

.....

.....

ตอนที่ ๓ สร้างรูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

๑. ประเด็นปัญหาการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

(๑) ไม้ที่ปลูกเป็นไม้ประเภทใด เหมาะสมกับสภาพพื้นที่หรือไม่

.....

.....

(๒) มีพันธุ์กล้าไม้มาจากที่ใดและเพียงพอหรือไม่

.....

.....

(๓) ที่ดินสำหรับการปลูกป่ากระทบต่อการพัฒนาเกษตรเลี้ยงชีพหรือไม่

.....

.....

(๔) ระบบการดูแลรักษาไม้ที่ปลูกมีอุปสรรคหรือไม่ ในด้านใด

.....

.....

(๕) มีการจัดทำแผนธุรกิจการปลูกป่าหรือไม่ มีอุปสรรคใดในการจัดทำแผน

.....

.....

(๖) มีปัญหาอุปสรรคในการวิเคราะห์ผลได้ผลเสียจากการปลูกป่าหรือไม่ อย่างไร

๒. ปัจจัยสำคัญการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

(๑) ได้รับการสนับสนุนจากแหล่งสินเชื่อ/จำนวนเงินกู้ยืมเท่าใด

.....

.....

(๒) ได้รับการสนับสนุนทักษะทางวิชาการด้านใด/จากหน่วยงานใด

.....

.....

(๓) ได้รับการสนับสนุนทักษะทางเทคโนโลยีด้านใด/จากหน่วยงานใด

.....

.....

(๔) มีการประกันการลงทุนหรือไม่/วงเงินประกันเท่าใด/บริษัทประกันใด

.....

.....

(๕) นโยบายทางการเมืองทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติเอื้อประโยชน์ต่อการปลูกป่าและใช้ประโยชน์จากป่าไม้ของชุมชนมากน้อยเพียงใด

.....

.....

(๖) ระเบียบ/กฎหมาย/การขึ้นทะเบียน/การออกใบอนุญาต ได้เอื้อประโยชน์หรือเป็นอุปสรรคต่อการปลูกป่าและใช้ประโยชน์จากป่าไม้ของชุมชนเพราะเหตุใด

.....

.....

๓. วิเคราะห์ต้นทุนการจัดการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้

(๑) ต้นทุนการเตรียมพื้นที่สำหรับปลูกป่า ได้แก่ ค่าจ้างแรงงานแผ้วถาง ค่าจ้างแรงงานการไถ

พรวนดิน และค่าตรวจสอบค่าความเป็นกรดของดินปลูก

.....

(๒) ต้นทุนการปักหลักและชุดหลุมปลูก ได้แก่ ค่าจ้างแรงงานปักหลักระยะทางการปลูกค่าจ้าง
แรงงานชุดหลุมตามขนาดของพันธุ์ไม้ที่ปลูก

.....

(๓) ต้นทุนพันธุ์ไม้ต่อหนึ่งต้น ได้แก่ ค่าจัดซื้อเมล็ดพันธุ์หรือพันธุ์ไม้ที่เพาะชำไว้แล้ว ค่าแรงงาน
เพาะชำพันธุ์กล้าไม้ (ถ้ามี) ค่าสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ค่าแรงงานการให้น้ำ ปุ๋ยและสารเคมีกำจัดศัตรูพืช

.....

(๔) ต้นทุนการดูแลรักษาก่อนการจำหน่ายต่อหนึ่งต้น ได้แก่ ค่าแรงงานการให้น้ำ ค่าปุ๋ยและ
สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ค่าแรงงานกำจัดวัชพืช ค่าปลูกซ่อม(ถ้ามี)

.....

(๕) ต้นทุนการจำหน่ายต่อหนึ่งต้น ได้แก่ ราคาไม้ท่อน ราคาไม้ซุง(ถ้ามี) ราคาไม้แปรรูป ราคา
เสาเข็ม ราคาชิ้นไม้สับ ราคาเศษไม้ปลายไม้ ค่าขนส่ง ค่าภาษี/ค่าธรรมเนียม (ถ้ามี)

.....

ตอนที่ ๔ สร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

๑. ปัจจัยสำคัญในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรพื้นที่อีสานใต้

(๑) มีปัจจัยใดบ้างที่มีความสำคัญต่อการปลูกป่าของชุมชน

.....

(๒) มีปัจจัยหนุนเสริมและข้อจำกัดในการจัดการปลูกป่าในระดับเครือข่ายอย่างยั่งยืนคือ
อะไร

.....

(๓) มีปัจจัยใดบ้างที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชน

.....

๒. เครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่

(๑) สถานการณ์การจัดการระดับเครือข่ายในปัจจุบันเป็นอย่างไร

.....

(๒) สร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ถูกต้องตามกฎหมายอย่างไร

.....

(๓) มีการนำเทคโนโลยีการจัดการสร้างเครือข่ายปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์หรือไม่
อย่างไร

.....

(๔) มีการสร้างระบบเครือข่ายการปลูกและการดูแลความหลากหลายทางชีวภาพที่รักษาความสมดุลและพึ่งพาซึ่งกันอย่างไร

.....

(๕) แนวทางการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างเครือข่ายในการจัดการปลูกป่าอย่างยั่งยืนควรเป็นอย่างไร

.....

๓. การสร้างความยั่งยืนในการจัดการปลูกป่าชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่

(๑) การสร้างเครือข่ายการตลาดปลูกป่าเชิงพาณิชย์หรือวิสาหกิจป่าไม้ชุมชนอย่างไร

.....

(๒) มีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ที่มีอยู่ในปัจจุบันมีประสิทธิภาพหรือไม่ ถ้าไม่มีประสิทธิภาพจะแก้ไขอย่างไร

.....

(๓) รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับเครือข่ายในการจัดการปลูกป่าที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร และจะพัฒนาได้อย่างยั่งยืนอย่างไร

ตอนที่ ๕ ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์

(๑) ด้านระบบการสร้างความมั่นคงด้านการถือครองที่ดิน

- การจัดที่ดินทำกินในอดีตกับปัจจุบันแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

.....

- มีระบบการสร้างความมั่นคงด้านการถือครองที่ดิน คือการมีสิทธิครอบครองหรือสิทธิทำกินของชุมชนและเกษตรกรรายย่อยอย่างไร

.....

- มีแนวทางในการสร้างความมั่นคงด้านการถือครองที่ดิน ของเกษตรกรที่ปลูกป่าอย่างไร

.....

- การบังคับใช้กฎหมายอนุรักษ์พื้นที่ป่าและการจัดที่ดินทำกินมีปัญหาหรือไม่ ถ้ามีจะแก้ไขอย่างไร

.....

(๒) ด้านการได้รับการสนับสนุนจากภายนอก

- ในการปลูกป่ามีทุนสนับสนุนหรือแหล่งสินเชื่อในการปลูกป่าหรือไม่อย่างไร

-
- มีหน่วยงานใดบ้างที่ให้การช่วยเหลือด้านทักษะวิชาการการปลูกป่า และมีการ
-

ช่วยเหลืออย่างไรบ้าง

- เมื่อมีการปลูกป่าไม้เพื่อการพาณิชย์ มีการประกันราคาไม้หรือไม่อย่างไร
-

(๓) ด้านโครงสร้างกฎหมายและนโยบายที่เอื้ออำนวย

- นโยบายทางการเมืองที่เอื้อประโยชน์ต่อการจัดการป่าไม้ของชุมชนอย่างไร
-

- กฎหมายหรือนโยบายของรัฐในปัจจุบัน เอื้ออำนวยต่อการปลูกป่าเชิงพาณิชย์หรือไม่อย่างไร
-

- มีกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะการออกใบอนุญาตจากเจ้าหน้าที่หลายฝ่ายหลายระดับหรือไม่อย่างไร
-

- ท่านมีข้อเสนออยากให้ภาครัฐมีนโยบายเกี่ยวกับการปลูกป่าของชุมชนเชิงพาณิชย์อย่างไร
-

- โครงสร้างเครือข่ายทางสถาบัน หน่วยงานและกฎหมายที่เหมาะสม
-

(๔) ด้านระบบการปลูกและการจัดการ

- มีการคัดเลือกประเภทของไม้ที่ปลูก และการเพาะพันธุ์กล้าไม้อย่างไร
-

- การปลูกป่าเชิงพาณิชย์ควบคู่กับการพัฒนาเกษตรเลี้ยงชีพแบบยั่งยืนสามารถดำเนินการไปพร้อมๆ กันได้หรือไม่อย่างไร
-

(๕) ด้านการมีตลาดพร้อมรองรับผลผลิตจากป่าไม้

- การส่งเสริมเครือข่ายเชื่อมโยงผลผลิตจากการปลูกป่าที่เป็นไม้และไม้ใช้ไม้ กับการขับเคลื่อนทางการตลาด
-

- มีการพัฒนาต่อยอดมูลค่าผลผลิตจากเนื้อไม้ที่เป็นผลผลิต โดยเฉพาะเทคโนโลยีพัฒนาห่วงโซ่การแปรรูปอย่างไร
-
- การพัฒนาสร้างสรรค์สู่วิสาหกิจอื่นที่เชื่อมโยงจากห่วงโซ่การแปรรูป
-
- มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานคมนาคมขนส่งเพื่อเชื่อมโยงชุมชนที่เป็นแหล่งผลิตและตลาดอย่างไร
-

(๖) ด้านธุรกิจและธรรมาภิบาลของสมาชิกปลูกป่าเชิงพาณิชย์

- ระบบธุรกิจและธรรมาภิบาล โดยเฉพาะความโปร่งใสของข้อมูลในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างไร
-
- ในการจัดการปลูกป่าของชุมชนพุทธเกษตรมีการใช้หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธในการจัดการธุรกิจในการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างไร
-
- มีปัญหาและข้อเสนอแนะในการนำธรรมาภิบาลของสมาชิกปลูกป่าเชิงพาณิชย์มาประยุกต์ใช้อย่างไร
-

การเสวนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

“ชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่อีสานใต้”

วัตถุประสงค์การเสวนา

๑. เพื่อศึกษาสภาพรูปแบบ และการสร้างเครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้
๒. เพื่อศึกษาสภาพกระบวนการ และวิเคราะห์ผลลัพธ์การจัดการปลูกป่าของชุมชนพุทธเกษตรเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้
๓. เพื่อศึกษาปัจจัยสำคัญของเครือข่ายการจัดการปลูกป่าในสร้างความยั่งยืนของการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

สถานที่จัดเสวนา

ห้องประชุมฯ

วันเวลาที่จัดเสวนา

วัน ที่ เดือน พ.ศ. ๒๕๖๕ เวลา น.

ประธานกล่าวเปิดการเสวนา

วิทยากรเข้าร่วมเวทีเสวนา

๑. สำนักงานป่าไม้เขต ๗ อุบลราชธานี
๒. ผู้นำปลูกป่าชุมชนเชิงพาณิชย์ฝ่ายพระสงฆ์พื้นที่อีสานใต้
๓. ผู้นำปลูกป่าชุมชนเชิงพาณิชย์ฝ่ายฆราวาสพื้นที่อีสานใต้
๔. เกษตรกรตัวอย่างปลูกป่าเชิงพาณิชย์ในพื้นที่อีสานใต้
๕. หัวหน้าแผนวิจัยฯ (พระมหาคำพันธ์ ปากโร, ผศ.ดร.) ผู้ดำเนินการเสวนา

ผู้เข้าร่วมเสวนา

ตัวแทนปราชญ์ท้องถิ่น ตัวแทนชุมชน เกษตรกรผู้ปลูกป่า จังหวัดละ ๑๐ คน รวม ๓ จังหวัด ๓๐ คน

ผู้ดำเนินรายการเสวนา

ผู้รับผิดชอบการเสวนา

ประเด็นในการเสวนา

การจัดเสวนาผู้วิจัยมุ่งเน้นการศึกษาวเคราะห์จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ส่วนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อให้ได้มาซึ่งความสัมพันธ์และสอดคล้องกับชุมชนพุทธเกษตรกับการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืน ผู้วิจัยตั้งกรอบคำถามเบื้องต้นไว้ ๓ กรอบประเด็นคำถาม ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ สภาพการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

ประเด็นที่ ๒ รูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

ประเด็นที่ ๓ เครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

ประเด็นการประเมินผู้เข้าร่วม (ตั้งคำถามจากข้อมูลที่ได้จากพื้นที่วิจัย)

๑. สภาพการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์ของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

๒. รูปแบบการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

๓. เครือข่ายการจัดการปลูกป่าเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืนของชุมชนพุทธเกษตรในพื้นที่อีสานใต้

ประวัติผู้วิจัย

๑. หัวหน้าแผนโครงการวิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) พระมหาคำพันธ์ ปากโร,ผศ.ดร.

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Phramaha Kampun Paphakaro,Asst.Prof.Dr.

๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี

๔. หน่วยงานและสถานที่ที่ติดต่อดีสะดวก

ที่อยู่ปัจจุบัน ๓๗๐ วัดมหาวนาราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

สถานที่ทำงาน วิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

หมู่ ๑ บ้านหมากมี ตำบลกระโสม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๘-๙๕๘๑-๑๒๒๒

E-mail K_paphakaro@yahoo.co.th

๕. ประวัติการศึกษา

๕.๑ เปรียญธรรม ๓ ประโยค พ.ศ. ๒๕๔๓

๕.๒ พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๕.๓ บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการบริหารธุรกิจ

มหาวิทยาลัยราชธานี พ.ศ. ๒๕๔๖

๕.๔ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๙

๕.๕ Ph.D.Social Science

มหาวิทยาลัยมจร ประเทศอินเดีย(Magadh University) พ.ศ. ๒๕๕๘

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป Word, Excel

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ
งานวิจัย

พระมหาคำพันธ์ ปากโร,ดร., “ศึกษารูปแบบและแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดอุบลราชธานี” ปีงบประมาณ ๒๕๖๒ (แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร.)

บทความวิจัย

พระมหาคำพันธ์ ปากโร,ดร., “การจัดการที่ดินของวัดในพระพุทธศาสนา” วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ISSN ๒๒๘๗-๐๙๖๒ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๑, หน้า ๑๘๑

พระมหาคำพันธ์ ปากโร,ดร., "ศึกษาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวชายแดนกัมพูชาไทย ลาว"วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือนมกราคม-มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๑)

บทความวิชาการ

พระมหาคำพันธ์ ปากโร,ดร., “พระราชกรณียกิจ : บทบาทและหน้าที่พระธรรมราชาที่ปรากฏในจักกวัตติสูตร Royal duties : The roles and duties of the Dhamma Racha as they appear in the Cakkawatti Sutta” วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร Journal of MCU Peace Studies ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๔ (กรกฎาคม - สิงหาคม ๒๕๖๓) Vol. ๘ No. ๔ (July - August ๒๐๒๐) E- ISSN: ๒๕๓๙-๖๗๖๕ หน้า ๑๖๐๘

พระมหาคำพันธ์ ปากโร,ดร.,พุทธทาสภิกขุ: ปณิธานข้อที่ ๒ การทำความเข้าใจระหว่างศาสนา เพื่อเสริมสร้างสันติสุขในสังคมไทย: Buddhadasabikkhu: The ๒nd determination for mutual understanding between religions to support peace to Thai society” วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร Journal of MCU Peace Studies ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๕ (กันยายน - ตุลาคม ๒๕๖๓) Vol. ๘ No. ๕ (September - October ๒๐๒๐) E-ISSN: ๒๕๓๙-๖๗๖๕ หน้า ๒๐๒๙

พระมหาคำพันธ์ ปากโร, พระครูจินดาสารานุกูล ,ประยงค์ ศรีไชย, “การบูรณาการพุทธนวัตกรรมกับการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม INTEGRATION OF BUDDHISM INNOVATION WITH PARTICIPATORY PUBLIC ADMINISTRATION” วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ Journal of MCU Ubon Review, Vol.๗ No.๑ (January-April ๒๐๒๒) หน้า ๑๒๔๔

๒. หัวหน้าโครงการวิจัย ย่อย ๑

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) ผศ. (พิเศษ) สมนึก จันทร์โสภา

ชื่อ (ภาษาอังกฤษ) Asst.Prof. Somnook Chandsoda

๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน : ๓-๑๐๐๕-๐๓๗๔๓-๑๙-๘

๓. ตำแหน่งวิชาการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ

๔. หน่วยงานที่ติดต่อได้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

ตำบลกระโสม อำเภอมือเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๐๐๐

มือถือ ๐๘๐-๗๓๓๘๒๘๘ (E-mail) Somnook_ch@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา

๑) สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา

มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน จังหวัดขอนแก่น (พ.ศ. ๒๕๑๕)

๒) สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา

ปริญญาตรี รัฐศาสตรบัณฑิต (การปกครอง) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี ๒๕๑๘

ปริญญาโท M.A. Rural Social Development, University of Reading, United Kingdom (Under the British Council Scholarship) (1982: พ.ศ. ๒๕๒๕)

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ

การพัฒนาชุมชนชนบทในประเทศไทย ลาว กัมพูชา ฟิลิปปินส์ เคนยา และยูกันดา โดยการสนับสนุนขององค์กรเอกชนระหว่างประเทศ (ICS-The Netherlands)

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

๑) ชื่อเรื่อง “จิตสำนึก โอกาสและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการธรรมาภิบาลท้องถิ่น: กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การภาคเอกชนและองค์กรวัฒนธรรม ในจังหวัดอุบลราชธานี” ปี ๒๕๔๙ (หัวหน้าโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๒) ชื่อเรื่อง “ประชาคมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชน เพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น” ปี ๒๕๖๑ (หัวหน้าโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๘. บทความทางวิชาการ

๑) บทความวิชาการเรื่อง “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชนในศตวรรษที่ ๒๑” วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ พ.ศ. ๒๕๖๔

๒) บทความวิชาการเรื่อง “ธรรมาภิบาลกับการเมืองการปกครองภายใต้ยุทธศาสตร์ประเทศไทย ๔.๐” วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ พ.ศ. ๒๕๖๔

๓) บทความวิชาการเรื่อง “วัฒนธรรมทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองไทยในยุคแห่งการเชื่อมโยง” วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย พ.ศ. ๒๕๖๕

๓. หัวหน้าโครงการวิจัย ย่อย ๒

๑.ชื่อ (ภาษาไทย) : นายประยงค์ ศรีไชย

(ภาษาอังกฤษ) : Mr. Prayong นามสกุล Sornchai

๒.หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน : ๓-๓๓๑๔-๐๐๓๓๗-๔๔-๗

๓.ตำแหน่งทางวิชาการ ไม่มี

๔.หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ตำบลกระโสม อำเภอมือ จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๘๑-๗๙๐-๘๔๖๔, E-mail p.sornchai7@gmail.com, prayong sor@mcu.ac.th

๕.ประวัติการศึกษา

๕.๑ สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา

ปริญญาตรี วท.บ. (สุขศึกษา) มหาวิทยาลัยมหิดล

ปริญญาโท รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA)

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ : การบริหารองค์การภาครัฐ, การบริหารโครงการ, องค์กรและการจัดการในภาครัฐ, ความรู้เบื้องต้นทางรัฐประศาสนศาสตร์ และ อาเซียนศึกษา

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยระบุ

๑. ชื่อเรื่อง ศึกษารูปแบบแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามหลักพระพุทธศาสนา ในจังหวัดอุบลราชธานี, ๒๕๕๘

(หัวหน้าโครงการ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

๒. บทความวิจัยเรื่อง “ศึกษารูปแบบแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ ตามหลักพระพุทธศาสนา ในจังหวัดอุบลราชธานี (A Study on the Elderly Health Strengthening Model Following the Buddhist Principle in Ubon Ratchathani Province) วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๒)

๓. บทความทางวิชาการเรื่อง “การแก้ปัญหาการบริหารตามแนวพุทธธรรม” วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๕)

๔. หัวหน้าโครงการวิจัย ย่อย ๓

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) พระครูวุฒิธรรมบัณฑิต,รศ.,ดร. (จิตนเรศ วุฒิธัมโม)

ชื่อ (ภาษาอังกฤษ) Phrakru Wutthidhambundit (Chitnaretes Wutthidhammo)

๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน : ๓-๔๑๒๐-๐๐๑๓๒-๐๙-๑

๓. ตำแหน่งวิชาการ รองศาสตราจารย์

๔. หน่วยงานที่ติดต่อได้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

ตำบลกระโสม อำเภอมือ จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๐๐๐

มือถือ ๐๘๑-๗๙๐๘๔๖๔ (E-mail) naretes99@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา

๑) สำเร็จการศึกษา (วุฒิปริญญา) น.ธ.เอก, ป.ธ.๕

๒) สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา

ปริญญาตรี พธ.บ. (สังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปริญญาตรี ร.บ. (ทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ปริญญาโท รป.ม. (นโยบายสาธารณะ) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ปริญญาเอก Ph.D. (Public Administration), Nagpur University, India.

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป Word, Excel, Power Point, โปรแกรม SPSS.

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

๑) ชื่อเรื่อง “ทัศนคติของนิสิตที่มีต่อการจัดการเรียนการสอน สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี” ปี ๒๕๕๑ (หัวหน้าโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๒) ชื่อเรื่อง “บทบาทของวัดและชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี” ปี ๒๕๕๒ (หัวหน้าโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๓) ชื่อเรื่อง “ประเพณีเข้าพรรษาในสังคมไทยภาคอีสาน” ปี ๒๕๕๓ (หัวหน้าโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๔) ชื่อเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจกับความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี” ปี ๒๕๕๔ (หัวหน้าโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๕) ชื่อเรื่อง “ความเชื่อต่อพิธีกรรมการนึ่งกระทะน้ำมันของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี” ปี ๒๕๕๕ (ผู้ร่วมโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๖) ชื่อเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์นวัตกรรมการอักษรธรรมอีสาน” ปี ๒๕๕๖ (ผู้ร่วมโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๗) ชื่อเรื่อง “พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม: ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม” ปี ๒๕๕๖ (ผู้ร่วมโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๘) ชื่อเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ปฐมสมโพธิกถา อักษรธรรมอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี,” ปี ๒๕๕๗. (ผู้ร่วมโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๙) ชื่อเรื่อง “การบูรณาการการจัดการเรียนการสอนรายวิชาความรู้เบื้องต้นทางรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ปี ๒๕๕๘. (หัวหน้าโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๑๐) ชื่อเรื่อง “การศึกษาปรัชญาธรรมพื้นบ้านทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในหนังสือใบลานของจังหวัดอุบลราชธานี,” ปี ๒๕๕๘. (ผู้ร่วมโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๑๑) ชื่อเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์มูลกัจจายนะ อักษรธรรมอีสาน” ปี ๒๕๕๘. (ผู้ร่วมโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๑๒) ชื่อเรื่อง “การจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุและผู้พิการของชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี” ปี ๒๕๕๙. (หัวหน้าโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๑๓) ชื่อเรื่อง “ศึกษาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวชายแดนกัมพูชา ลาว ไทย” ๒๕๕๙.” ปี ๒๕๕๙. (ผู้ร่วมโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๑๔) ชื่อเรื่อง “ศึกษาการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามหลักพระพุทธศาสนาในจังหวัดอุบลราชธานี” ๒๕๕๙.” ปี ๒๕๕๙. (ผู้ร่วมโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๑๕) ชื่อเรื่อง “จริยศาสตร์การพัฒนา : ตัวชี้วัดและกระบวนการสร้างความโปร่งใสในองค์กรปกครองท้องถิ่นของจังหวัดอุบลราชธานี” ปี ๒๕๖๐. (หัวหน้าโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๑๖) ชื่อเรื่อง “นวัตกรรม : การพัฒนากิจกรรมและสร้างเครือข่ายศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในอีสานตอนใต้” ปี ๒๕๖๑ (ผู้ร่วมโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๑๗) ชื่อเรื่อง “กระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในสังคมพหุวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน” ปี ๒๕๖๑ (หัวหน้าโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

๑๘) ชื่อเรื่อง นวัตกรรมวัฒนธรรมชุมชนกับการสำรวจวรรณกรรมใบลาน ในเขตลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง ปี ๒๕๖๔ (หัวหน้าโครงการวิจัย: แหล่งทุน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

